

Pripovedno izročilo

Razvoj in raziskovanje

Monika Kropelj Telban

Pripovedno izročilo

Razvoj in raziskovanje

Monika Kropej Telban

♦efka♦

♦dela etnologije, folkloristike in kulturne antropologije

♦ *Urednik*: Jurij Fikfak ♦ *Uredniški odbor*: Saša Babič, Tatiana Bajuk Senčar, Maja Godina Golija, Barbara Ivančič Kutin, Miha Kozorog, Monika Krojej Telban, Dan Podjed, Saša Poljak Istenič, Ingrid Slavec Gradišnik, Katarina Šrimpf Vendramin

Monika Krojej Telban

♦♦♦ Pripovedno izročilo: Razvoj in raziskovanje ♦♦♦

♦ *Uredili*: Saša Babič in Barbara Ivančič Kutin ♦ *Recenzentki*: Marjetka Golež Kaučič in Marija Klobčar ♦ *Jezikovni pregled*: Ingrid Slavec Gradišnik ♦ *Prevod*: Jeremi Slak ♦ *Oblikovanje in prelom*: Jernej J. Krojej ♦ *Izdajatelj*: ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU ♦ *Zanj*: Ingrid Slavec Gradišnik ♦ *Založnik*: Založba ZRC, ZRC SAZU ♦ *Za založnika*: Oto Luthar ♦ *Glavni urednik*: Aleš Pogačnik ♦ *Tisk*: Collegium Graphicum, d. o. o. ♦ *Naklada*: 300 izvodov

♦ *Fotografija na naslovni strani*: Joža Kravanja - Marinčič in Milko Matičetov, Soča, 1952. Foto: Milko Matičetov, Slovenski etnografski muzej

Za prosto dostopno spletno različico prve e-izdaje veljajo določila mednarodne licence Creative Commons CC BY-NC-ND 4.0:
<https://doi.org/10.3986/9789610505556>

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

398.2(497.4)

KROPEJ Telban, Monika

Pripovedno izročilo : razvoj in raziskovanje / Monika Krojej Telban ; [prevod Jeremi Slak]. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2021. - (Efka : dela etnologije, folkloristike in kulturne antropologije, ISSN 2784-403X)

ISBN 978-961-05-0554-9
COBISS.SI-ID 64505091

ISBN 978-961-05-0555-6 (pdf)
COBISS.SI -ID 70268675

© 2021, Monika Krojej Telban in ZRC SAZU

♦♦♦ Izid knjige sta omogočila Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in ZRC SAZU, Inštitut za slovensko narodopisje. Raziskava je bila opravljena s finančno podporo Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije kot del raziskovalnega programa Etnološke in folkloristične raziskave kulturnih prostorov in praks (P6-0088, 2015–2021). ♦♦♦

Pripovedno izročilo

Razvoj in raziskovanje

Monika Kropej Telban

Ljubljana, Založba ZRC, ZRC SAZU, 2021

VSEBINA

Uvod.....	8
Pripovedništvo	11
Terminologija.....	13
Pripovedno izročilo, ustno slovstvo, slovstvena folklora, besedna umetnost.....	13
Narodno, ljudsko, folklorno, vernakularno.....	17
Pripovedni žanri	28
Mit, bajka.....	31
Legenda, legendna pravljica, legendna povedka.....	34
Pravljica.....	36
Živalska pravljica, živalska povedka	41
Basen.....	42
Povedka, pripovedka	42
Šaljiva zgodba, smešnica, zbadljivka.....	44
Anekdota.....	45
Memorati in spominske pripovedi	45
Sodobne povedke in govornice	47
Pregled teorij raziskovanja pripovednega izročila	50
Teorije o izviru in razširjenosti pripovedi.....	52
Mitološka šola	52
Naravna mitologija.....	54
Poligenetska ali evolucionistična teorija	56
Difuzionizem ali migracijska (selitvena) teorija oz. indijska teorija	57
Geografsko-historična ali finska šola	58
Teorije forme in pomena.....	61
Morfologizem	61

Strukturalizem.....	62
Semiotika.....	63
Literarno-estetske teorije	65
Kulturnozgodovinske in literarnozgodovinske raziskave pripovedništva	66
Psihološke in psihoanalitične teorije.....	67
Simbolna in kognitivna smer	70
Feministična usmeritev.....	72
Biologija pripovedništva in performančna teorija	73
Tematike in pristopi sodobnih raziskav.....	76
Ontološki obrat in zoopoetične raziskave.....	76
Spletna folkloristika.....	77
Nesnovna kulturna dediščina v prostoru in času	78
Razvoj pripovednega izročila	81
Zgodnji viri in odsevi v slovenskem pripovedništvu.....	82
Srednjeveški viri in odsevi v slovenskem pripovedništvu... ..	84
Renesansa	87
Reformacija	90
Barok in katoliška obnova.....	91
Razcvet pravljичnih zbirk	94
Razsvetljenstvo in romantika.....	96
Zbiranje in raziskovanje slovenske slovstvene folklore	101
Prve zbirke in študije mitopoetike s konca 18. in začetka 19. stoletja	101
Pomlad narodov	103
Matija Valjavec - Kračmanov.....	104
Mitološke usmeritve v 19. stoletju.....	108
Realizem	110
O sodobnih raziskavah slovstvene folklore.....	116
Dva mejnika v raziskovanju slovenske slovstvene folklore ...	123
Jernej Kopitar in njegovo sodelovanje z Jacobom Grimmom in Vukom Karadžićem	123

Karel Štrekelj in neobjavljena zbirka slovenskih pravljic	129
Pesemsko izročilo.....	130
Drugo slovstvenofolklorno gradivo	133
Sklepne misli.....	138
Opombe	142
Literatura	147
Stvarno in imensko kazalo	174
Narrative Folklore: Evolution and Research.....	186

UVOD

Namen knjige je približati bralcem značilnosti in razvoj kakor tudi različne teorije in metode raziskovanja pripovednega izročila v preteklosti in danes. V ospredju obravnave je razvoj slovenske slovstvene folklore, na katero sta močno vplivala mednarodno ustno izročilo in literatura. Slovenske pravljice, povedke, šaljive zgodbe in drugo pripovedno izročilo so namreč del svetovne slovstvene dediščine in širše pripovedne kulture.

Ljudje se sporazumevajo predvsem z govornim jezikom in zaradi tega je pripovedovanje zgodb eden osrednjih načinov človekovega izražanja in medsebojne komunikacije. Z razvojem civilizacij se je pripovedna kultura razvijala in spreminjala, prav tako pa tudi načini in okoliščine pripovedovanja. Nekatere t. i. tradicionalne pripovedi so bile v davni preteklosti del mitov, obredij in ritualov, prenašale so znanje in umetnost obenem. Še ne dolgo tega je veljala sentenca, da so pregovori filozofija, povedke znanost in pravljice poezija ljudi.

Pripovedno izročilo se prenaša iz roda v rod, ob tem se spreminja in prilagaja novim okoliščinam in družbenim potrebam. Določeni motivi gredo v pozabo, drugi nastajajo na novo, se med seboj povezujejo in prepletajo, bogatijo in siromašijo. Oplajajo se ob literarnih stvaritvah različnih kultur in civilizacij, kakor se na drugi strani tudi književnost navdihuje ob ustnem izročilu. Pripovedi se ne prenašajo le medgeneracijsko, pač pa tudi iz kraja v kraj, in na teh časovno in prostorsko prepletenih poteh so postale ena najbolj mednarodno in večkulturno prežetih dobrin kulturne dediščine. V njih so sledi starih indoevropskih mitov, orientalskih

elementov, antičnih motivov in tudi motivike, privzete iz različnih srednjeveških, razsvetljenskih in novodobnih knjig.

Če je bilo za pretekla obdobja značilno prehajanje ustne pripovedne kulture v literarno kulturo in narobe, se danes kultura tiska prenaša v kulturo elektronskih in multimedijskih sporočil; tako danes veliko pripovednega izražanja poteka na svetovnem spletu.

Pripovedovanje o dogodkih ali doživetjih, ki so se zgodili in spadajo v vsakdanje ali osebno pripovedovanje, ustvarjajo pripovedi, ki se pred leti niso zdele vredne raziskave. S pripovedovanjem se dogodek prenese v jezikovno podobo, v vsakdanjo komunikacijo določene družbene skupine v določenem času in prostoru, nato pa se pripoved ali zgodba lahko hitro širi prek družbenih omrežij in postane široko razširjena. V času pospešene digitalizacije in novih načinov komuniciranja med ljudmi je razvoj informacijske tehnologije omogočil tudi novo ustvarjalnost v kulturi pripovedovanja.

Vendar pa niti digitalna tehnologija tako kakor tudi ne množična ali popularna kultura nista povzročili razkroja tradicionalnega pripovedništva, saj to živi v nekoliko drugačnih oblikah še naprej. Sodobna revolucija človeških komunikacij je pripeljala tudi do novih načinov posredovanja tradicionalnih pravljic in povedk – na pravljичnih festivalih, s pripovedovanjem na medmrežju, v video igrah, risankah, filmih in stripih; to so le nekateri načini, ki so se pridružili klasičnim oblikam prenašanja motivike.

Raziskovanje in dokumentiranje vseh oblik slovstvene folklore, tudi sodobnih, je pomembno in vedno aktualno, saj je pripovedovanje zgodb vključeno v vsakdanje komunikacijske procese, človeka spremlja skozi življenje, mu včasih celo pomaga pri reševanju konfliktov in ga, navsezadnje, tudi razvedri.

Zahvale

Zahvaljujem se vsem, ki so mi pri pisanju te knjige stali ob strani in mi pomagali. Akademikinja prof. ddr. Marija Stanonik je za to raziskovalno področje postavila teoretična izhodišča in napisala temeljna dela. Doc. dr. Barbara Ivančič Kutin in doc. dr. Saša Babič sta knjigo strokovno pregledali, mi pomagali s tehtnimi nasveti in uredniškimi pripombami ter pomembno prispevali k njenemu nastajanju. Doc. dr. Marija Klobčar in prof. dr. Marjetka Golež

Kaučič sta bili nadvse naklonjeni recenzentki. Za neprecenljivo strokovno pomoč, skrben vsebinski in jezikovni pregled besedila sem hvaležna dr. Ingrid Slavec Gradišnik, za spodbudo k pisanju te knjige in številne nasvete pa vodju raziskovalnega programa *Etnološke in folkloristične raziskave kulturnih prostorov in praks* izr. prof. dr. Juriju Fikfaku. Moja iskrena zahvala je namenjena tudi dr. Vanji Huzjan za pomoč pri iskanju literature in dokumentalistki Stanki Drnovšek za tehnično pomoč.

Ob večletnem spremljanju mojega dela se za strokovne nasvete, ustvarjalne smernice in iskrive misli zahvaljujem prof. dr. Mirjam Mencej, za navdihujoče pogovore in njihova dela sem hvaležna zaslužnemu prof. Hansu-Jörgu Utherju, zaslužnemu prof. Jacku Zipesu, prof. dr. Jaroslavu Otčenašku, prof. dr. Ljiljani Marks, prof. dr. Marii Inés Palleiro, prof. dr. Svetlani Tolstaji, prof. dr. Robertu Dapitu in še mnogim drugim, s katerimi sem sodelovala.

PRIPOVEDNIŠTVO

Pripovedno izročilo je oblika (govorjenega) jezikovnega izražanja in predstavlja temelj medčloveške komunikacije že od nastanka prvih civilizacij. Čeprav ni mogoče z gotovostjo določiti zgodovinskih začetkov in evolucije pripovedi, pa je mogoče reči, da so ljudje začeli pripovedovati zgodbe, čim so razvili sposobnost govora (Zipes 2012: 2). Že stari Rimljani so vedeli, da je človek v svojem bistvu *homo narrans* in da je pripovedovanje ena temeljnih značilnosti ljudi in njihovega sobivanja. Kot ugotavlja John Niles, je pripovedovanje zgodb v vsakdanjem življenju kakor zrak, ki ga dihamo, čeprav pogosto jemljemo te oblike kot nekaj samoumevnega in se jih skoraj ne zavedamo, saj je ustno pripovedovanje osnova kulture same (Niles 1999: 1, 2). Francoski filozof Paul Ricoeur je v delu o času in pripovedi (*Temps et Récit*, 1983, 1984, 1985) poudaril, da je človekov čas ustvarjen s pripovedovanjem in da je identiteta, tako individualna osebna kot zgodovinska in družbena, pridobljena v posredovanju zgodb.

Sčasoma so se krajše ali daljše zgodbe nalagale v shrambe pripovedi in z njimi so ljudje razumeli sebe in svet, ki so ga naseljevali. Mite in druge zgodbe so pripovedovali tudi, da bi v svojem okolju posredovali znanje in izkušnje. Od nekdaj se je pripovedovalo ob najrazličnejših priložnostih – tako formalnih kot neformalnih – in se prenašalo s starejših na mlajše, obenem pa so vznikale nove vsebine in nastajali so novi pripovedni žanri. Ne glede na to, ali se izročilo prenaša ustno ali pisno, je vsaka pripoved posebna, enkratna in odseva mišljenje, razpoloženje in odzivnost pripovedovalca, ki pripoved prilagaja trenutnemu

poslušalstvu in okoliščinam pripovedovanja. Komunikacijska veriga pripovedništva na diahroni osi pomeni »variacije na isto temo« – ves čas se nekaj opušča, sprejema in spreminja in tako življenje variant posamičnih motivov ljudskega pripovedništva priča o najrazličnejših variantah življenja njihovih nosilcev. V vsaki različici je mogoče najti sled njenega konteksta, torej časa in okolja in drugih razmer, v katerih je nastala.

Kljub enkratnosti in neponovljivosti so se tradicijske pripovedi ohranjale skozi stoletja in tisočletja, nekatere dlje, druge so tonile v pozabo, nastajale so nove; širile so se ustno in pisno oz. s tiskom, danes se prenašajo tudi po spletnem omrežju in z drugimi mediji. K ohranjanju pripovednega izročila so zelo pripomogli zapisi – sprva na kamnu, tablicah, papirusu in pergamentu, pozneje v knjigah in časnikih – in ti pisni viri so danes osnova za historično raziskovanje ljudskega pripovedništva. Hkrati pa je zapis poleg avdio ali video posnetka edini način, da se pripoved ohrani za bodoče generacije. Zaradi tega je treba pri preučevanju pripovednega izročila raziskovati tako ustne kot pisne in zvočne vire, ob tem pa upoštevati okoliščine, v katerih je nastalo; pri tem je seveda veliko lažje dokumentirati pripovedovalski dogodek oz. performativni nastop kakor pa rekonstruirati razmere, v katerih so bile povedane zgodbe, ki so bile zapisane in objavljene v preteklosti.

Mnogo pripovedi je prešlo iz literature oz. avtorskih stvaritev v ljudsko izročilo, prav tako je bila pot tudi nasprotna, saj se je tudi književnost navdihovala v izročilu. Pojem pripovedništvo torej vključuje tako folklorno pripoved kot literaturo, in sicer v smislu razločevanja med avtorskimi oz. literarnimi pravljičami in ljudskimi oz. folklornimi ali »avtentičnimi« pravljičami (Zipes 2012: XIV), kar velja tudi za druge pripovedne žanre.

Če govorimo o pripovedništvu v širokem antropološkem smislu, lahko ugotovimo, da niti v preteklih obdobjih niti danes ne moremo govoriti o krizi pripovedovanja zgodb, kajti pripovedovanje je v vsaki družbi ena najosnovnejših oblik kulturnih in medkulturnih odnosov (Bendix 1997: 181). Pripovedna kultura ima tudi v raziskavah antropologije, etnologije in folkloristike nedvomno osrednji pomen, saj sega tradicija raziskovanja ljudskega pripovedništva v teh disciplinah v same začetke njihovega

nastajanja. Prav zanimanje za jezike in pripovedno kulturo je ob nastankih teh ved pospešilo razvoj antropoloških, etnoloških in folklorističnih teorij.

V kontekstu globalizacije je pripovedništvo dobilo povsem nove razsežnosti in vsebine, poleg spletne folklore je postalo popularno tudi poustvarjanje pripovednega izročila in pripovedovanje pravljič ob organiziranih dogodkih, kot so pripovedovalski večeri, pripovedovanje v vrtcih, šolah, knjižnicah, na pravljičnih festivalih, ob turističnih poteh, na kulturnih prireditvah ipd. Zaradi tega so se znanstvene razprave o pripovedovanju in pripovednih teorijah zelo razvejele in pomnožile in so postale predmet tudi številnih drugih znanstvenih disciplin (Schneider 2009: 4–5). Poleg tega v času digitalne in informacijske tehnologije ter interaktivnega komuniciranja nastajajo nove oblike pripovedne kulture, za katero je značilna neposredna komunikacija, podobna klasični, ustni komunikaciji v manjši skupini (Hakamies in Heimo 2019: 9). Folkloristi so začeli raziskovati tudi folkloro na spletu (angl. *online folklore* ali *net-lore*), tj. spletno ali virtualno folkloro, saj je v 21. stoletju med številnimi družbenimi skupinami uporaba svetovnega spleta postala pomemben del vsakdanjega življenja.

Pripovedništvo in oblike pripovedovanja se s hitrim tempom življenja vse hitreje spreminjajo, kar odpira nove izzive in nove možnosti tako za nastajanje drugačnih pripovednih vsebin in žanrov kakor tudi za prilagajanje novih raziskovalnih pristopov in teorij.

TERMINOLOGIJA

Pripovedno izročilo, ustno slovstvo, slovstvena folklor, besedna umetnost

Pripovedništvo za razloček od pesništva obsega prozne oblike, ki jih pripovedujejo ljudje v vsakdanjem življenju. Ne izključuje sicer pripovednih pesmi, balad in kratkih folklornih žanrov, kot so npr. pregovori, uganke, šale, zbadljivke, zagovori, vraže ipd., vendar pa, kot že ime samo pove, vključuje predvsem pripovedovanje zgodb v

vsakdanji komunikaciji.¹ Pripovedovanje zgodb je osnovna potreba ljudi, tako kakor govorjenje, petje in igra. S pripovedovanjem se širita znanje in védenje človeštva, oblikuje se **pripovedna kultura**, katere del je tudi **pripovedno izročilo**. Pripovedna kultura (angl. *narrative culture*), kakor sta jo definirala Ulrich Marzolph in Regina Bendix v uvodu k znanstveni reviji *Narrative Culture*, je pojem za področje, obsežnejše od vsebin, ki jih označujejo termini ljudsko pripovedništvo (angl. *folk narrative*), ustno slovstvo (angl. *oral literature*), popularno pripovedovanje (angl. *popular narrating*) in naratologija (angl. *narratology*). S širjenjem področja od pripovedništva na pripovedno kulturo, ki pravzaprav zajema vsa našeta področja, je – po njunem mnenju – poudarjena izjemna raznovrstnost pripovednih kulturnih pojavov tako v časovnem kot regionalnem oziru. S tem terminom sta želela poudariti širok pomen pripovedne kulture za človeštvo (Marzolph in Bendix 2014: 1–2).

Etimološko je beseda 'pripovedovati' izpeljanka iz *pri in *povedati (Snoj 2003: 578), torej je izraz izpeljan iz besede 'povedati', sestavljene iz *po v pomenu 'kasneje' in izpeljanke iz pslovan. *védě 'vem', prvotno *'videl sem'. Njen izhodiščni pomen je torej »govoriti o tem, kar kdo ve ali povzročati, da ve« (nav. delo: 554). Beseda pripovedništvo se uporablja tako za literarno ustvarjanje, katere izrazne oblike so zlasti roman, povest ali novela (Fran 2020), kot za ustno pripovedništvo. Zaradi tega bi morali, kadar imamo v mislih slednje, uporabiti besedne zveze, kot so npr. ljudsko pripovedništvo, folklorno pripovedništvo ali vernakularno pripovedništvo.

Za pripovedno izročilo velja, da se v glavnem prenaša ustno oziroma neformalno in da sta zanj značilni kolektivnost in variabilnost. Ista pripoved (zgodba) namreč pri vsaki ponovitvi dobi nekoliko drugačno obliko, lahko celo drugačno vsebino, odvisno od pripovedovalca, ki vnaša vanjo svoje poglede, čustvovanje in razpoloženje. Poleg tega je pripoved vsakič vpeta v prostor in čas (kontekst), v katerem je povedana. Vsaka ustno podana pripoved je produkt pripovedovalca v dialogu s poslušalci in prilagojena okoliščinam pripovedovanja. Ustno izročilo se nenehno spreminja, ni statičen pojav, vsaka varianta je pripoved zase. Prav tako so tudi literarne pripovedi v stalni interakciji med pisateljem in bralci, le da se literarno besedilo samo pri tem ne spreminja.

Karl Kroeber je v knjigi *Retelling/Rereading: The Fate of Storytelling in Modern Times* (Znova povedati/znova prebrati: Usoda pripovedovanja v sodobnem času, 1992) zapisal:

Vse pomembne pripovedi so ponovno povedane in so tudi namenjene temu, da bodo ponovno povedane, čeprav je vsako vnovično pripovedovanje ustvarjanje na novo. Zgodba lahko na ta način ohranja ideje, verovanja in prepričanja, ne da bi jim dopustila, da okamnijo v abstraktno dogmo. Pripovedovanje nam dopušča, da preskusimo naša etična načela v domišljiji, kjer jih lahko uporabimo v negotovosti in zmedenosti naključnih razmer. Zato ni presenetljivo, da bi nas moralo pripovedništvo posebej zanimati, ko se približujemo koncu dvajsetega stoletja, kajti pospešeni racionalizacija in tehnologizacija sta nezmotljivo povečali težavnost pripovedovanja zgodb – in otežili tudi razumevanje tega, kar je naredilo zgodbo tako pomembno v številnih drugih družbah. (Kroeber 1992: 9)

Kakor je razvidno iz navedka, je Kroeber menil, da je tehnologizacija na prelomu tisočletja ovira za pripovedovanje zgodb. Z vidika ohranjanja pripovednega izročila to na neki način drži, po drugi strani pa omogoča še večjo odprtost in širjenje, ne le novih oblik pripovedovanja, pač pa do neke mere tudi tradicijskih pripovedi, ki jim sodobna tehnologija omogoča, da so zdaj dosegljive v spletnih virih in arhivih.

Folklorno pripovedništvo je zajeto v širši pojem, namreč **slo-vstveno folkloro**, za katero se uporablja tudi izraz **ustno slovstvo** in celo **ustna književnost** (fr. *littérature orale*). Slednji termin je med prvimi uporabil Paul Sébillot (1886) in pri tem poudaril, da pomen pojma definira predvsem način transmisije, sicer pa je s tem izrazom opredelil ožje področje folklore, ki obsega povedke, pravljice, ljudske pesmi, pregovore, uganke in izštevance (po Bošković-Stulli 1983: 42–43). Kljub temu, da je besedna zveza ustna književnost protislovna, se je v folkloristiki ta izraz uveljavil in obdržal še pozno v 20. stoletje (Stanonik 2001a: 56).

Vendar pa se pripovedi lahko prenašajo tako s pripovedovanjem kot v zapisani obliki (grafični, zvočni zapis), torej je pripovedno izročilo tako ustno kot pisno in tudi ni vedno umetniškega

značaja. Vprašanje razmerja med ustnim in pisnim pri prenašanju pripovedi in njihovi razširjenosti je bilo v središču raziskav vse od romantičnih klišejev o ustni pred-eksistenci in izvirnosti (Pöge-Alder 2016: 71–75) do današnjih dni.

Izraz **besedna umetnost** (angl. *verbal art*) je predlagal William Bascom (1955) kot alternativo terminom za poimenovanje slovsstvene folklore, npr. ustno slovstvo (angl. *oral literature*), ljudsko slovstvo (angl. *folk literature*) ali popularno slovstvo (angl. *popular literature*). Tudi ameriški folkloristi so pogosto uporabljali izraz *verbal art*, še posebej v povezavi s performanco; v tej zvezi ga je vpeljal ameriški folklorist Richard Bauman (1975).

Termin besedna umetnost v slovenski folkloristiki ni zelo razširjen, saj ta vključuje tudi literarne stvaritve. Milko Matičetov je o razlikovanju med ljudsko in literarno (tedaj imenovano umetno) pripovedjo zapisal:

Oblika je element, po katerem ločimo ljudsko pripoved od umetne, v nekem drugem pogledu pa spet element, ki veže ljudsko ali ustno pripovedništvo z umetnim ali pisnim pripovedništvom. Če posamezni pripovedovalci iz ljudstva s svojim pripovedniškim darom lahko vzdržijo v tekmi s priznanimi književniki, to pomeni, da med ustnim in pisanim pripovedništvom ni nepremostljivega prepada. Prvo in drugo sta pač del besedne umetnosti, ki se je v stoletjih in tisočletjih razvijala zdaj enotirno zdaj dvotirno, slej ko prej pa sta obe skupaj srkali življenjske sokove pri isti koreniki. Oblikovalno-ustvarjalna moč posameznikov in zainteresiranost kolektiva, ki spremlja, kar mu je namenjeno, ki deluje spodbudno in je tako do neke meje soustvarjalec, sta tu in tam ista. (Matičetov 1963a: 42)

Marija Stanonik je uporabila izraz besedna umetnost v smislu umetnosti, ki za svoje izražanje uporablja jezikovna sredstva, to pa so tako ljudsko slovstvo kakor tudi druge prehodne in literarne oblike, ki so z etnološkega (in folklorističnega) vidika zanimive predvsem v tem, kakšno funkcijo, tj. vlogo, pomen in vpliv imajo ti umetnostni pojavi, njihovi ustvarjalci in posredniki v preučevani družbeni ali interesni skupnosti (Stanonik 1977: 37). Besedno umetnost je razdelila na tri področja:

1. ustno slovstvo;
2. polustna književnost (vmesna stopnja): a. dejavnost ljudi v posebnih okoliščinah: pisma, zapisi v spominskih knjigah; b. dejavnost bukovnikov; c. dejavnost obrtnikov, ki izdelujejo pisne okraske;
3. literatura oz. literarne oblike (Stanonik 1977: 46–72).

Pri tem je poudarila, da bi bilo raziskovanje le ustnega slovstva z etnološkega vidika preozko, saj bi rezultati raziskav pokazali vlogo besedne umetnosti zelo enostransko in pomanjkljivo, glede na to, da etnologijo zanimajo predvsem tisti pojavi, tudi v besedni umetnosti, ki so v obravnavani skupini najbolj razširjeni, živi in odmevni (nav. delo: 37). Terminu ustno slovstvo se je pozneje odrekla in ga nadomestila s slovstveno folkloro in njeno posodobljeno opredelitvijo.

Izraz besedna umetnost je v pomenu ustnega slovstva v antropološke in folkloristične raziskave privzela antropologinja Ruth Finnegan. Obširneje je o tej tematiki pisala v knjigi *Oral Traditions and the Verbal Arts* (Ustne tradicije in besedne umetnosti, 1996), kjer pa je obravnavala besedno umetnost predvsem z vidika antropologije in neevropskih kultur.

Narodno, ljudsko, folklorno, vernakularno

Narodno – ljudsko

V 19. stoletju, ko si je raziskovanje slovstvenega izročila ustvarjalo teoretske temelje, so bile splošno v rabi besedne zveze narodna pesem, narodno blago, narodno izročilo ipd. Pridevnik naroden je bil še v začetku 20. stoletja v strokovnih krogih široko v rabi, čeprav se je hkrati pojavljal izraz ljudski, ki je v drugi polovici 20. stoletja spodrinil pojem naroden. Ivan Grafenauer je v pregledu »Narodno pesništvo« še uporabljal besedne zveze narodne pesmi, narodne povestice, narodne uganke ipd. (Grafenauer 1952). Milko Matičetov je nekoliko pozneje besedo naroden že nadomestil z izrazom ljudski (Matičetov 1956, 1963a); pridevnik ljudski je bil takrat tudi splošno uveljavljen kot oznaka za druge teme etnografskega raziskovanja.

Prilastek ljudski je v razvoju etnološke vede zelo dolgo označeval predvsem kulturo kmečkega prebivalstva, kakor je v duhu 18. stoletja Justus Möser (1729–1794) v *Patriotische Phantasien* (Domoljubne fantazije 1–4, 1775–1786) v ljudstvu videl stanovsko razčlenjeno družbo, katere temelj je kmetstvo. V prvi polovici 20. stoletja pa ga je nemški etnolog Adolf Spamer v delu *Die Volkskunde als Wissenschaft* (Narodopisje kot znanost, 1933) že definiral precej širše – kot narodno občestvo.

Do 60. let 20. stoletja je bila – podobno kakor drugod po Evropi – tudi v slovenski folkloristiki in etnologiji – tedaj večinoma poimenovani (*slovensko*) *narodopisje* – obravnavana predvsem t. i. ljudska kultura, ki je takrat še označevala v prvi vrsti kmečko kulturo iz predindustrijske dobe in njene poznejše prežitke, ki so se najbolj ohranjali na kmečkem podeželju.

V 50. letih minulega stoletja so raziskovalci začeli premišljati o ustreznih opredelitvah ljudstva in ljudske kulture. Prevladovalo je mnenje, da je ljudska kultura eden tistih pojmov, ki jih ni mogoče natančno opredeliti, saj se z ljudsko kulturo nenehno srečujemo, zdaj v takšni, zdaj v drugačni obliki. Človeštvo namreč spremlja od prvih civilizacij dalje in izhaja iz človekove miselnosti in načina življenja. V tem duhu so pojem ljudska kultura nekateri razlagali bolj kot socialnopsihološko kategorijo; tako je npr. Vilko Novak sledil razlagi švicarskega etnologa Richarda Weissa (1946: 5–9), ki je menil, da je v vsakem človeku ljudsko in individualno (neljudsko) območje. (Novak 1956: 11)

Pojem ljudska kultura je postal z družbenozgodovinskega vidika, predvsem zaradi družbene razplatenosti in razvoja družbe, ki bistveno določa kulturne značilnosti, preozek in zastarel, tudi zaradi opredelitev samega ljudstva. Prevladovati je začelo mnenje, da slednjega ni mogoče opredeliti na splošno: tako je Angelos Baš ugotovil, da je bil na Slovenskem izraz ljudstvo v času od 19. stoletja v rabi bodisi v pomenu preprostih ljudi bodisi kot sopomenka za ljudi (Baš 1978), Slavko Kremenšek pa je menil, da je bilo ljudske kulture kot posebne kulture načeloma konec z razkrojem fevdalne družbe in z uveljavitvijo kapitalističnega obdobja. Kar je od nje ostalo, so le delčki oz. posamični pojavi (Kremenšek 1978).

Na drugi strani so folkloristi vztrajali pri konceptu ljudskega, ker ga niso socialno kontekstualizirali in so za njegovo bistveno merilo postavljali razločke z umetn(ostn)im:

ljudska pesem zajema vse tiste pesemske pojave, razširjene med manjšimi ali večjimi družbenimi skupinami, za katere je pri samem nastanku – ustvarjanju ali pri povzemanju – razširjanju značilna pretežno spontana, ne zavedno premišljena, nešolana in improvizatorična dejavnost – nasproti pretežno zavedni, organizirani, šolani in fiksirani dejavnosti ob nastanku in reprodukciji umetne poezije oz. glasbe. (Vodušek 1959/60: 10; 1968: 2–3)

Tako je tudi Zmaga Kumer menila, da

v ljudski pesmi odseva ljudsko mišljenje, čustvovanje, pogled na svet, način izražanja ipd. [...] nastaja med pretežno nešolanimi ljudmi, vendar ne v skupnosti, kar sama od sebe, avtor je praviloma nadarjen posameznik, čeravno navadno ne vemo zanj. (Kumer 1978: 345)

Med folkloristi je veljalo prepričanje, da je ljudske pesmi in pripovedi ljudstvo sprejelo za svoje, jih daljši čas pelo ali pripovedovalo, spreminjalo, prilagajalo jeziku, slogu in okusu, zaradi tega se tudi ljudske značilnosti kažejo predvsem v jeziku, načinu pripovedovanja in duhu časa, ki ga izražajo.

Vprašanja o ljudskem so si postavljali tudi raziskovalci likovne umetnosti: Ivan Sedej (1978) je bil mnenja, da je ljudska likovna umetnost v bistvu pokmetena in zapoznala oblika sočasnega umetnostnega sloga, Gorazd Makarovič (1978) pa, da je ljudska likovna umetnost kmečka umetnost v meščanski zavesti.

Ob kritiki ljudskega, ki je bila zaradi posebnih okoliščin (ljudstvo in ljudska kultura v času nacionalsocializma) izrazito korenita v Nemčiji, je bila problematizirana tudi oznaka ljudsko slovstvo. Tako je npr. nemški etnolog Hermann Bausinger (1968) govoril o »tradicijskih književnih oblikah« in ne o ljudskem slovstvu ali folklori. Z evropskimi implikacijami ljudskega so bili neobremenjeni ameriški folkloristi in Richard Bauman (1971) je *folk* - ljudstvo definiral kot skupnost ljudi, ki jim je skupna vsaj ena lastnost – jezik, narodnost, poklic ipd., pri tem velikost skupine ni pomembna: lahko gre za majhno skupino, kakršna je družina, ali pa veliko kot narod.

Pojem ljudski je bil, kakor je razvidno iz slovenskih polemik (Slavec Gradišnik 2000: 291–332; 2010), torej različno definiran in je tudi zaradi hitrih družbenih sprememb postal preozek za splošno rabo v etnologiji in folkloristiki, kjer so dotlej uporabljali termine ljudsko slovstvo, ljudska književnost, ljudsko pesništvo in ljudska poezija. Našteta in druga sorodna poimenovanja (npr. ustno slovstvo, tradicionalno oziroma tradicijsko slovstvo) je v želji po poenotenju znanstvene terminologije Marija Stanonik (2001a) nadomestila s slovstveno folkloro, ki mdr. tudi omogoča tvorjenje besedne družine (slovstveni folklorist, slovstvena folkloristika, folkloren ipd.).

Folkloro, folklorizem, slovstvena folkloro

Zaradi trdožive povezave termina ljudski s kmetstvom ga je v drugi polovici 20. stoletja vse bolj zamenjeval termin **folkloro** oz. folkloren (Stanonik 2001a: 59–73). Besedo folkloro oz. v izvirniku *folk-lore* je uvedel angleški starinoslovec in pisatelj William J. Thoms v časopisu *Athenaeum* (1846),

kjer je namesto dotedanjih izrazov »ljudske starožitnosti« (popular antiquities) in »ljudska književnost« (popular literature) ponudil novo skovanko »ljudsko védenje« (folk-lore). Po Thomsu pokriva nova beseda vse pojave, ki sodijo k tradicionalni ljudski kulturi neizobraženih plasti prebivalstva (običaje, obrede, reke, pesmi itd.). Nova skovanka se je razširila po Evropi in Ameriki in se približno od leta 1880 naprej pojavila v vsej strokovni literaturi. (Terseglav 1987: 24)

Med slovenskimi filologi je termin *folklore* prvi uporabil jezikoslovec Karel Štrekelj, ki je v programskem članku »Prošnja za narodno blago« zapisal:

V novejšem času se rabi za narodno blago in učenje o njem pogostoma beseda folklore, nauk ali vesti o narodu. Folklorista ne zanima samo narodna pesem, pravljica, pripovedka, uganka, vraža, narodni pregovor, rek in zagovor – on pazi tudi na šege in običaje, na narodno pravo, narodne igre, narodno medicino in vremenska pravila kmetov; tudi kletvin in narodnih anekdot ne zameta. (Štrekelj 1887: 629)

Kot je ugotavljal Marko Terseglav, je bilo Štrekljevo pojmovanje folklore v soglasju s sočasnimi evropskimi pogledi in ne več s prvotno Thomsovo razlago pomena te besede (Terseglav 1987: 29). Vendar pa je Štrekelj v »Prošnji za narodno blago« uporabil izraz *folklore* tudi za vedo, ki folkloro raziskuje, torej ne še oznake folkloristika, je pa poimenoval strokovnjaka, ki raziskuje folkloro, tj. folklorist.

Zanimivo je, da se je beseda folkloristika v slovenskem prostoru pojavila celo v poljudni rabi že konec 19. stoletja. Tako je bil v reviji *Dom in svet* (1896) objavljen članek z naslovom »Folkloristika« nepoznanega pisca, ki je za termin folklore navedel nemško ustreznico *Volkslehre*, tj. narodno blago, in ga razložil kot »vse, karkoli je v zunanjem in notranjem življenju narodov: njegove pravljice, pripovedke, pesmi, njegove igre in plese, njegove vere in vraže, njegove nazore o pravu, običaje, njegove dovtipe in njegovo modroslovje« (J. D. 1896). V duhu časa je priporočal zbiranje narodnega blaga in med drugim omenil dunajsko antropološko društvo in Friedricha S. Kraussa,² ki je zbiralcem razpošiljal pole, ki so obsegale kar 740 vprašanj o narodnem blagu.

Termin folklorja v pomenu ustnega slovstva je zunaj anglosaškega sveta prevzela t. i. finska šola, prav tako tudi švedski folklorist iz Lunda Carl Wilhelm von Sydow in ruski folkloristi v 30. letih 20. stoletja. Paul Sébillot (1886) in pozneje Giuseppe Cocchiara (1952) sta folkloro definirala v pomenu duhovne kulture, francoski folklorist Pierre Saintyves (1935) pa jo je opredelil v pomenu skupne narodne kulture – tako materialne kot duhovne – torej v smislu predmeta etnologije. Ruski jezikoslovec Jurij M. Sokolov (1938) je folkloristiko opredelil kot del znanosti o književnosti. Za pojem folklorja se je odločil, ker je menil, da sta besedni zvezi narodna poezija ali narodna književnost romantično zastareli in sociološko neoprijemljivi, ustna književnost pa označuje le tehnično obliko.

Tudi številni ameriški folkloristi so folkloro definirali kot obliko umetniškega izražanja, torej v smislu besedne umetnosti, ki se prenaša ustno oziroma z govorjeno besedo. Alan Dundes (1965) je podal definicijo folklorja v članku »Kaj je folklorja?«: folklorja je povezana s katero koli skupino, ki jo družijo vsaj en skupni element v smislu kolektivne identitete. Za glavno področje folkloristike je

označil besedno umetnost, vendar pa je vanjo vključil tudi glasbo, likovno umetnost in ples (Dundes 1984b).

Dan Ben-Amos je možnost definicije folklore videl v njenem družbenem kontekstu, in sicer 1. kot ljudsko znanje, 2. kot ljudsko mišljenje in 3. kot umetnost. Zaradi tega je folkloro opredelil kot »umetniško komunikacijo v manjših skupinah« (Ben-Amos 1971). Sociološki koncept majhnih skupin je vpeljal, da bi premostil težave, ki jih povzročajo nekateri pomeni besede *folk*.

Na prelomu tisočletja sta se folklor in folkloristika v Združenih državah Amerike zdeli že skorajda preživeti, saj so ponekod začeli zapirati univerzitetne oddelke za folkloristiko. Vendar je še posebej Alan Dundes zagovarjal njun pomen in obstoj. Poudaril je, da je folklor še vedno močno navzoča v vsakdanjem življenju in se širi tudi prek spleta (Dundes 2005a).

Termina folklor in folkloristika sta v germansko in romansko govorečih državah razmeroma redko uporabljana termina. Nemci npr. uporabljajo za slovstveno folkloristiko izraz *Erzählforschung*, Italijani pa *la ricerca della tradizione orale* ali v širšem okviru *studi delle tradizioni popolari*; v slovanskih, še bolj pa v baltskih državah, sta termina folklor in folkloristika utrjena v raziskovalnih ustanovah.

Polemike o pojmi in vsebinah folklore in folkloristike kot discipline so bile tudi v Sloveniji živahne še posebej v drugi polovici 20. stoletja (več o tem Slavec Gradišnik 2000: 403–430), posebej v dialogu z etnologijo, ki je od 60. let raziskovalno področje širila na način življenja in vsakdanje življenje različnih družbenih plasti.

V Sloveniji je na zadrege zaradi različnih rab besede folklor opozorila tudi etnomuzikologinja Zmaga Kumer, ki je menila, da postaja termin tem manj jasen, čim bolj se širi njegova uporaba, saj vsak narod poudarja kakšno drugo njegovo značilnost. Pri tem je opredelila tudi pojem **folklorizem**, definirala ga je kot folkloro iz druge roke, ki kot pojav sega v prvo polovico 19. stoletja (Kumer 1978).

Čeprav je bila beseda folklorizem uporabljena že prej,³ ga je kot koncept v etnologijo vpeljal Hans Moser in ga razčlenil na tri vrste: uprizarjanje tradicionalne ljudske kulture zunaj skupnosti, ki ji pripada; posnemanje elementov v drugem socialnem okolju;

in namerno izmišljanje elementov, podobnih ljudskim, zunaj kakršne koli tradicije (Moser 1962: 19). S problematiko folklorizma so se spoprijemali predvsem nemški etnologi in Hermann Bausinger je v prispevku »Zur Kritik der Folklorismuskritik« (H kritiki kritike folklorizma, 1966) kritiziral Moserjevo opredelitev. V sodobnem času, ko se tradicionalna folklor vedno bolj umika iz vsakdanjega življenja in nastajajo nove oblike in poustvaritve folklore, izraz folklorizem – v pomenu, kakršnega mu je pripisal Moser, – ni življenjski, saj se izročilo nenehno spreminja, zato so tudi t. i. folklorizmi del tega procesa. Spreminjanje in prilagajanje sta namreč glavni značilnosti folklore oz. popularne kulture, brez tega je ne bi bilo več in folklorizem je le eden od pojavov v tem procesu. Tudi hrvaška folkloristka Maja Bošković-Stulli je kmalu zatem opozarjala, da je folkloristova naloga ta, da folklorizem poskuša razumeti in ne obsojati (Bošković-Stulli 1971: 184–185), prav tako tudi Dunja Rihtman-Auguštin (1978). V slovenskem prostoru je folklorizmu prvo temeljitejšo razpravo namenila Marija Stanonik (1990b) in ob tem poudarila, da je pravzaprav težko razločevati med folkloro in folklorizmom (prim. Klaus 2014; Ivančič Kutin 2017).

Poimenovanja in vsebine izrazov folklor, slovstvena folkloristika in folklorna pripoved je v slovenski folkloristični literaturi definirala in uveljavila Marija Stanonik, ki se je veliko ukvarjala s folkloristično terminologijo in teorijo. Opredelila je folkloristiko in še posebej slovstveno folkloristiko, k čemur jo je spodbudilo kritično pisanje Slavka Kremenška (1977) in tudi nekaterih drugih etnologov.

Stanonikova je folkloristiko oz. slovstveno folkloristiko opredelila kot samostojno filološko vedo in ji postavila teoretske temelje. S terminom folkloren je nadomestila pomensko obremenjen termin ljudski. Res je, da je beseda folklor angleška sopomenka za ljudsko védenje ali ljudsko znanje, vendar ne gre za nadomeščanje besede kot take, temveč za zahtevo znanstvene terminologije, tj. postavitev izhodiščnega (enopomenskega) termina, s katerim je mogoče v strokovnem izražanju tvoriti besedno družino (folkloristika, folklorem, folklorec, folklorizirati, folklorizem idr.); tega beseda ljudski ne omogoča. **Slovstveno folkloro** je definirala kot najstarejšo besedno umetnost, saj je stara kot beseda sama,

predstavlja posebno obliko besedne umetnosti, ki se loči od (za) pisane besedne umetnosti, torej literature. Pri slovstveni folklori gre za naraven tip komunikacije, tj. v svojem naravnem okolju in v primernih okoliščinah je vsak žanr slovstvene folklore vedno namenjen neposrednim naslovnikom – poslušalcem (Stanonik 1990a: 82). Posredovana je v govorjenem jeziku, zato je navadno izražena v narečju ali drugih govorjenih zvrsteh jezika, npr. v pogovornem jeziku (Stanonik 2001a). Slovstveni folklori in vedi, ki se z njo ukvarja – slovstveni folkloristiki je posvetila tetralogijo (Stanonik 2001a, 2004, 2006, 2008a), v kateri je natančno opredelila pojme, predmet in teoretska izhodišča raziskav slovstvene folkloristike.

Kot že omenjeno, je bil v Združenih državah Amerike izraz *folk* in posledično *folklore* v določenih obdobjih problematiziran. Dorothy Noyes je ugotovila, da je mesto vede *folklore* med sodobnimi akademskimi disciplinami marginalizirano. Kljub temu so raziskave folklore temeljne in pomembne tudi v sodobnem svetu. Folkloristi sledijo življenju ljudi, katerih prakse raziskujejo: zaradi etnografskega raziskovanja življenjskih praks in interpretativnega značaja folkloristika sicer ne ustvarja t. i. velike teorije (*grand theory*), temveč »skromno« teorijo (*humble theory*), vendar pomembno prispeva k razumevanju kulture in kulturnih procesov (Noyes 2008, 2016).

Postavlja se tudi vprašanje folkloristike v razmerju z bližnjima vedama – etnologijo in antropologijo. V preteklosti so raziskovalci menili, da folklor oz. folkloristika ujame dušo ljudi, toda podoba duše, ki odseva v folklori, ni nujno objektivna realnost, pač pa bolj ideološka predispozicija tistega, ki drži ogledalo. Poleg tega folkloristi raziskujejo še marsikaj drugega in njihove raziskave segajo na številna področja človekove ustvarjalnosti in bivanja. Jacqueline S. Thursby (2008) je menila, da je sodobna akademska folklor⁴ mešanica različnih metod, ki jih uporabljajo tudi etnologi in antropologi. Vsi pa se, ne glede na to, ali se imenujejo folkloristi, etnologi ali antropologi, ukvarjajo s preučevanjem svetovne kulture.

O sorodnosti med folkloristiko in antropologijo je pisala tudi Marija Stanonik (2001b), ki se je posvetila razmerjem med tremi sorodnimi vedami in slovenskim polemikam o tem vprašanju; zelo obširno je obravnavala odnos folkloristike do drugih ved v

monografiji *Interdisciplinarnost slovstvene folklore* (2008). Vendar pa je razmejitev med temi tremi disciplinami kompleksno vprašanje, podvrženo časovnim spremembam, in zahteva posebno obravnavo, ki pa ni tema te knjige.

Vernakularno

Prilastek vernakularen izvira iz latinske besede *vernaculus*, 'domoroden', povezan je z besedo *verna*, tj. v gospodarjevi hiši rojen suženj (VST 2002: 1223). Vernakularen se uporablja v pomenu domoroden ali avtohton in je v rabi predvsem v jezikoslovju, kjer označuje področno govorico ali govorico podobne skupnosti; v jezikoslovju *vernakularni jezik* označuje določen jezik v razmerju z jezikom z močnejšo knjižno tradicijo (npr. slovenščina v razmerju z latinščino v času renesanse) ali pa govor (narečni, krajevni) neke skupine, ki se uporablja v vsakdanji spontani komunikaciji, v razmerju s knjižnim jezikom. Podobno je tudi v arhitekturi vernakularna arhitektura lokalna arhitektura, značilna za določeno skupnost ali regijo v razmerju z visoko arhitekturo. V folkloristiki vernakularno označuje prakso, ki nastane v neformalnih medosebnih stikih in ne kot kodirano ravnanje ali institucionalizirana smernica v določeni družbi (Noyes 2016: 254).

Pojem vernakularen je po raziskavah Alana Gowansa prvi uporabil Sir Georg Gilbert Scott, predvidoma leta 1857 (Gowans 1986: 392; Primiano 1995: 43), v folkloristiko ga je vpeljal Jan Harold Brunvand v pomenu »to, kar je skupno ali domače, izvorno v določenem prostoru« (Brunvand 1986: 413). Termin se je predvsem v ameriški folkloristiki začel uveljavljati v zadnjih desetletjih 20. stoletja; z njim so nadomeščali prevečkrat izrabljen termin folkloren. Še posebej pri raziskavah verovanjskih predstav se je uveljavila besedna zveza vernakularna religija/verstvo/vera (*vernacular religion*), s katero so nadomeščali do tedaj uveljavljen termin *folk religion*. Leonard Primiano je o tem zapisal:

Folkloristi pogosto niso bili dovolj pozorni na teoretično refleksijo in analizo in raziskavo verovanj kot disciplino so bolj zanimali zgodovinski procesi in lingvistični produkti verske institucionalizacije, medtem ko je izpadlo izvorno zanimanje za način, kako ljudje dejansko živijo

svoje versko življenje. Da bi spodbudil meddisciplinarni pristop k razumevanju in raziskovanju verstev, takšen, ki bi jih odmaknil od obravnave, da so le manifestacija institucij in v institucijah, ponujam izraz »vernakularna religija«. Ko govorim o »vernakularni religiji«, z besedo »vernakularen« ne nadomeščam le konotacij, ki jih ne maram v besedah »ljudski« ali »popularen«. Bolj poskušam le popraviti dediščino strokovno napačnih predstav, v čemer vidim nujno metodološko refleksijo etnografskih procesov. Razumeti verstvo kot »vernakularno verstvo« je pravično do množice manifestacij in perspektiv v pretekli in sedanji človeški vernosti. Ponuja tudi metodološko orodje za stičišč raziskav vere, folklore in ljudskega življenja. (Primiano 1995: 41–42)

Izraz vernakularen se je razširil tudi v evropski folkloristiki, predvsem v baltskih državah in Angliji, kjer ga uporabljajo v pomenu lokalni, domač(nost)en, tradicionalen in neinstituconalen, kar vse so značilnosti folklore. Predvsem v povezavi z verovanjskimi predstavami in religijo sta Ūlo Valk in Marion Bowman (2012) izdala zbornik o vernakularnem verstvu v vsakdanjem življenju. Izraz vernakularen v folkloristiki v glavnem nadomešča izraz ljudski. Nove koncepte tega termina sta razvijali Diane Goldstein in Amy Shuman (2012).

Za razloček od ljudske kulture, ki jo nekateri razumejo kot neinstitucional(izira)no obliko komunikacije, ki izvira od spodaj navzgor, vernakularne prakse niso omejene na nižjo ali kmečko plast prebivalstva. Vernakularno ni nujno ostro ločeno od institucionalnega in se lahko pojavlja tudi v formalno organiziranih družbenih okvirih.

Popularna kultura

Vzporedno z ljudsko kulturo so v drugi polovici prejšnjega stoletja začeli etnologi raziskovati tudi popularno kulturo; beseda sicer izvira iz lat. *popularis* v pomenu ljudski, npr. ital. *racconti popolari*. Ker pa ima pridevnik popularen – ne le v slovenščini, pač pa tudi v nekaterih drugih svetovnih jezikih – nekoliko drugačen pomen kot ljudski, saj predstavlja nekaj, kar je splošno znano, priljubljeno,

poljudno, ali nekaj, kar je namenjeno najširšim slojem – je ta izraz v rabi predvsem v besednih zvezah, kot so popularna kultura, popularna glasba, popularna umetnost ipd., ne pa tudi kot popularno pripovedništvo ali popularna pravljica.

Angleški literarni teoretik Raymond Williams je predstavil tri pomene popularne kulture:

1. popularno je to, kar je všeč velikemu številu ljudi;
2. popularna kultura je nasprotje visoke kulture;
3. popularna kultura je kultura, ki so jo ljudje ustvarili sami zase.

Te kategorije je dopolnil z dodatno definicijo: popularno označuje množične medije s komercialnimi vsebinami, namenjene najširšemu občinstvu (Williams 1976: 198–199).

S popularno kulturo se ukvarjajo predvsem kulturologi, sociologi in etnologi; med drugimi pri nas Rajko Muršič (2014), ki raziskuje popularno glasbo v slovenskem in širšem prostoru.

Vendar postajajo – še posebej z razvojem družbenih omrežij in spletne tehnologije, pa tudi zaradi novih pogledov v folkloristiki – tudi fenomeni popularne kulture vse pogostejša tema folklorističnih raziskav.

PRIPOVEDNI ŽANRI

Definicij žanrov pripovednega izročila⁵ je zelo veliko, nastajale so v različnih obdobjih, z vidika mnogih ved, pristopov in teorij. Zato na tem mestu ni mogoče predstaviti vseh interpretacij in definicij posamičnih žanrov – poudarjene bodo le osnovne značilnosti in posebnosti, ki opredeljujejo posamične pripovedne zvrsti. Razlike so tako v vsebini, zgradbi in formi kot tudi v načinu pripovedovanja oz. podajanja.

Ko želimo gradivo, ki ga raziskujemo, čim natančneje žanrsko razvrstiti, se moramo zavedati, da lahko razmeroma redko določeno pripoved uvrstimo v en sam žanr, saj se žanri pogosto prepletajo ali prehajajo drug v drugega. V tem smislu je delitev oz. sistematizacija žanrov v pripovedništvu pogosto problematična. Tako se večkrat zgodi, da sodi kakšna pripoved v več različnih slovstvenih žanrov. Niti forma niti motivika zgodbe nista vselej kriterija, po katerih bi se lahko ravnali pri določanju žanrov. O problematiki razmejevanja med njimi in opredeljevanju posamičnih pripovednih žanrov je bilo že veliko napisanega; ob tem naj omenim le dve knjigi – *Folklore Genres* (Ben-Amos 1976) in novejšo delo *Genre – Text – Interpretation* (Koski, Frog in Savolainen 2016). V obeh delih avtorji predstavljajo problematiko, s katero se srečujejo pri raziskavah katerega od pripovednih žanrov oziroma pripovedne vrste ter se mu posvečajo z vidika forme, sloga, motivike, načina izražanja in konteksta.

Tudi v slovenskem prostoru so se poimenovanja za različne pripovedne žanre s časom spreminjala. Primož Trubar je uporabljal izraze *perpuvede*, *istorije*, *zgodene*, *eksempli*, *perglihe*, *basni*. *Povest*,

ki je še pri Janezu Trdini povezana z ljudskim izročilom, danes označuje pripovedno književno zvrst brez jasnega profila (Kmecl 1983: 185). Tudi izrazi *pravljica*, *povedka* in *povest*, ki vsi izvirajo iz oblik glagolov rekanja, kot so praviti, pripovedovati, povedati, so se v zgodovini uporabljali različno. Pravljica je bila besedilo, ki »se pravi«, »se pripoveduje«. Pozneje je pojem doživel pomenski premik in danes označuje krajšo prozno pripoved o čudežih oziroma fantastičnih dogodkih, predmetih in zmožnostih brez časovne in krajevne opredelitve; dogajanje presega izkustveno pamet in znanje o naravnih zakonitostih (nav. delo: 183, 185).

Že brata Jacob in Wilhelm Grimm sta ločevala pravljice in povedke po merilih poetike, »izmišljenosti« in vpetosti v okolje oziroma »resničnosti«, ki naj bi odsevala v njiju:

Pravljica je bolj poetična, povedka bolj zgodovinska; vsaka je zasidrana skoraj izključno sama v sebi, v svoji prirojeni krvi in popolnosti; povedka ima v manjši raznovrstnosti barv to značilnost, da temelji na nečem poznanem in bolj zavednem, na nekem kraju ali na nekem, v zgodovini izpričanem imenu. Iz te njene povezanosti sledi, da ne more biti, tako kot pravljica, povsod doma, temveč predpostavlja neko okolje, brez katerega je bodisi sploh ne bi bilo bodisi ne bi bila povsem popolna. (Grimm in Grimm 1816, po Uther in Kindermann-Bieri 1993: 15)

Ivan Grafenauer je pravljice in povedke (pri njem dosledno *pripovedke*, kakor je bilo tedaj v splošni rabi) uvrstil pod skupni pojem *narodne povestice*, razločil pa jih je, tako kot že brata Grimm, predvsem po nasprotju med resničnim in neresničnim. Menil je, da so bile prve zgodbe prigodbe, za katere je bilo izpričano, da so se zares zgodile, in je bilo znano, kdo jih je doživel in kje, včasih tudi vsaj približno kdaj. Izmišljene povestice pa pripovedujejo o dogodkih, o katerih se je samo bajalo (Grafenauer 1952: 46). Vendar je opozoril, da se ločijo tudi po obliki in slogu (nav. delo: 47).

Matičetov je razloček videl tudi v tem, da »pripovedko oblikujejo pretežno individualna doživetja in bi jo lahko okarakterizirali kot bolj lirično zvrst, pravljico pa lahko mirno razglasimo za čisto epiko« (Matičetov 1963a: 35). Ob temeljitih raziskavah folklornega pripovedništva na terenu je zapisal:

Ljudstvo navadno ne dela razločkov med posameznimi vrstami pripovedi in ima za vse, kar se pripoveduje v nevezani besedi, eno samo ime, ki je med zahodnimi Slovenci »pravljica« (právica, prajca, prájerca, právlenca ipd.), v osrednjih in severovzhodnih krajih »storija« (vstorija, vistorija, lekstorija, storjica ipd.), v Ziljski dolini in v Rožu na Koroškem »basen«, v Prekmurju »pripoved«. Nekateri pripovedovalci pa vendarle razločujejo »laž«, to je zgodbe, ki so s svojimi čudovitimi zapleti in razpleti sad domišljije, od »resnice«, to je od zgodb, ki podajajo po ljudskem mnenju resnične ali mogoče dogodke in imajo večkrat tudi neko poučno jedro. (Matiččetov 1956: 119)

Na temelju teh osnovnih značilnosti folklorno pripovedništvo sestavljata dve širši skupini – pravljice in povedke. Miti in legende so bili prvotno del verskih predstav in so šele sčasoma prešli v folklorno pripovedništvo, kot bajke in legendne pravljice ali povedke. Čeprav je pravljicam in povedkam marsikaj skupnega, pa je med obema vendarle precejšnja razlika. Osnovna je že v tem, da so v nasprotju s pravljico povedke vezane na določen kraj in je dogajanje v njih tudi časovno do neke mere opredeljeno. Še večja razlika je v dojemanju nadnaravnega. Če povedke to, kar je čudežno, jasno razmejujejo od stvarnosti in postavljajo nadnaravno ali domišljijsko v nasprotje z realnim, pa pravljice človeka popeljejo v čudežni svet, v katerem se lahko mešajo čarobno s stvarnim, razumljivo z nerazumljivim, bližnje z daljnim, vse kot samo po sebi umevno. Povedka je usmerjena k odnosu človeka do nadnaravnega in hoče poslušalca pretresti ali poučevati, opozarjati pred neznanimi sovražniki in zlimi silami; pravljica pa želi poslušalca prestaviti iz realnosti v svet, kjer je mogoče vse in kjer ima domišljija prosto pot. Po še vedno uveljavljenem mnenju veljajo povedke v primeri s pravljicami za zvrst folklornega pripovedništva, ki naj bi imelo stvarnejšo osnovo. To mnenje je zakoreninjeno od bratov Grimm saj sta povedkam prisojala določeno zgodovinskost v nasprotju s pravljicami, ki naj bi spadale k poeziji. Po mnenju Jacoba Grimma naj bi bile povedke odsev zgodovinskih dogodkov v ljudski zavesti. Vendar je iskanje izvira kake povedke v določenem zgodovinskem dogodku zelo vprašljivo in Jacob Grimm je pozneje svoje prvotno mnenje zelo modificiral (Kropelj 1995: 20).

V nadaljevanju so na kratko predstavljene osnovne zvrsti oziroma posamični žanri pripovednega izročila.

MIT, BAJKA

Mit je pripoved o bogovih ali ideologija v pripovedni obliki in predstavlja razsežnost človekovega dojemanja sveta. Izvira iz grške besede *mythos*, ki pomeni beseda, govorica ali zgodba. Miti pripovedujejo o življenju bogov in mitičnih junakov, o mitičnih prednikih, o nastanku sveta (kozmozologija), človeka, ljudstev, obredov, letnega cikla, o dogajanju v onstranstvu, o koncu sveta (apokalipsa, eshatologija) ipd. Mit je skupek zelo starih simbolov in ima alegoričen učinek, lahko sporoča, česar običajen jezik ne more. Skupna značilnost mitov je, da so poročila iz davnine. V današnjem času prihaja v ospredje drugi pomen besede mit, ki predstavlja iracionalno, neresnično in fiktivno.

Slovenski izraz za mit je bajka, termina bajka in baje pa izvira iz ide. korena *b^hah v pomenu 'govoriti, pripovedovati' (Snoj 2003: 28). Jakob Kelemina, ki se je v slovenskem prostoru prvi podrobneje posvetil bajkam, je zapisal, da smo

z besedo »bajka« poslovenili tuji izraz »mythos«. Označuje nam povesti, ki obravnavajo vsebino poganskih religij. Bajke v strogem smislu besede bi bile le take povesti, kjer so višja bitja, ki v njih nastopajo, tako rekoč sama med seboj.^[6] Takih »čistih« bajk imamo pri nas sedaj le malo; v naših bajkah se mešajo višja bitja s človeškim svetom. (Kelemina 1930: 5)

Vendar pa beseda bajka v današnji rabi ni povsem sopomenka mita, ker se je slovensko bajeslovje ohranilo predvsem v bajeslovnih pripovedih, poimenovanih tudi bajčne povedke (npr. Stanonik 1990a: 88; Ivančič Kutin 2013: 44). Ohranjene slovenske bajke in bajeslovne zgodbe sicer pripovedujejo o nastanku sveta, človeka, naroda, stvarstva, o dogajanju v onstranstvu, o koncu sveta in o številnih bajeslovnih bitjih, ki spremljajo predstavniki svet ljudi (Kropej 2008: 9), vendar pa nimajo značaja mita, so le odlomki, pogosto celo šaljivega značaja.

V antiki je imel mit še pomembno mesto v duhovnem življenju družbe in je predstavljal primordialno resnico, skupek arhaičnih simbolov, razsežnost človekovega dojemanja sveta. Šele pozneje so začeli mite povezovati z izmišljenim, lažnim, zastarelim pogledom na svet, s pravljico in bajanjem. Mit je bil in je še deležen različnih raziskovalnih pristopov, razlag in zanimanja, npr. freudovskih in jungovskih psihoanalitikov, filozofov, klasičnih filologov, folkloristov in številnih drugih. Mite so obravnavali zgodnji teoretiki in predstavniki mitoloških usmeritev, kot so bili Jacob Grimm, Max Müller in Andrew Lang. Sledile so funkcionalistične in nato strukturalistične interpretacije, npr. Clauda Lévi-Straussa in Alana Dundesa. Eno pomembnejših definicij je podal William Bascom:

Miti so prozne pripovedi, ki jih imajo v družbi, v kateri jih pripovedujejo, za resnična poročila o tem, kar se je zgodilo v oddaljeni preteklosti. Sprejeti so na podlagi vere; učijo nas, da se jim verjame, lahko so navedeni kot avtoriteta v odgovor na nevednost, dvom in nezaupanje. Miti so utelešenje dogme; po navadi so sveti; in pogosto so povezani s teologijo in rituali. Njihovi glavni protagonisti navadno niso človeška bitja, vendar pa imajo pogosto človeške attribute; so živali, božanstva ali kulturni junaki, katerih dejanja so postavljena v neki zgodnejši svet, ko je bila Zemlja drugačna, kakor je danes; ali pa v drug svet, kakršna sta nebo ali podzemlje. (Bascom 1965: 4)

Miti ne vsebujejo izdelane verske filozofije ali narativnega dogmatskega sistema. Čeprav se ukvarjajo z vprašanji eksistence, ponavadi ne ponujajo razlag ali napotkov. Omogočajo različne interpretacije. Enkratnost mitov je v njihovi zmožnosti, da vsebujejo oboje: večno in transcendenčno, časovno vezano in takoj navzoče.

Osnovne mitske podobe so tako razširjene, da so jih imeli za univerzalne manifestacije delovanja psihe. Večne in univerzalne mitske podobe so kulturno determinirane in posredovane. Njihovi pomeni izhajajo iz procesov interpretacije simbolov kozmosa, narave in onstranstva, kakor jih sprejema posamična kultura.

Finska antropologinja Anna-Leena Siikala je mite označila za pripovedni in poetični izraz mitske zavesti.

Čeprav so vztrajni in se naslanjajo na davno zgodovino temeljnega simbolizma, so miti daleč od statičnega; prej bi lahko rekli, da so kalejdoskopski. Mitske podobe so v konstantnem gibanju in njihova moč izvira iz implicitnega (naznačenega) pomena teh simbolov. [...] Namesto v obliki logično povezanih konceptov deluje mitska zavest v obliki metafor in podob, ki se razvijajo iz simbolnega sistema, ki je običajen v določenih kulturah. Na ta način verski simboli in tisti, ki izražajo človeško in družbeno organiziranost, ustvarjajo mrežo podob, ki orišejo drugačno, pa vendarle osnovno resnico. (Siikala 2012: 19)

Raziskave mitov potrjujejo, da so miti različnih ljudstev po svetu pogosto zelo podobni in da nastajajo vzajemno z jezikom in primarnim (arhetipskim) mišljenjem ljudi. Ne glede na to, na katera teoretska izhodišča se opirajo – strukturalistična (Lévi-Strauss 1955), semiotična (Ivanov in Toporov 1965), psihoanalitična (Jung in Kerényi 1941) ipd., rezultati raziskav potrjujejo sorodnost v mišljenju in delovanju človeške zavesti in podzavesti. Kajti, kakor je ugotovil nemški filozof Ernst Alfred Cassirer, človek živi v svetu, kakršnega si slika sam:

Namesto, da bi upravljal s stvarmi samimi, človek na neki način ves čas razpravlja sam s seboj. Tako se je zavlil v jezikovne oblike in artistske podobe, v mitične simbole ali religiozne rituale, da ne more videti ali vedeti nič, razen skozi ta umetni medij. Celó v praktičnem svetu človek ne živi v svetu trdih dejstev ali v skladu s svojimi potrebami in željami, živi sredi imaginativnih čustev, upanj, strahov, iluzij, deluzij, v svojih fantazijah in sanjah. (Cassirer 1944: 25).

Podobno misel je izrazil že starogrški stoik Epiktet, ki je menil, da človeka ne vznemirjajo stvari, pač pa njegove predstave o njih. Osnovna matrika stoiškega nauka je namreč bila:

V svetu smo nenehno deležni *fantazij*: čutnih zaznav (vtisov) in *predstav*, vse svoje življenje smo tako rekoč izpostavljeni njihovemu dežju. Ta »dež fantazij« in njihova vsebina sta nespremenljiva danost, nobena naša dejavnost ne more na njih ničesar spremeniti. (Epictetus 2001: 166–167)

Nedvomno je, da so miti navdihnili pripovedno izročilo, saj zlasti v pravljicah še danes odkrivajo številne simbole, metafore in kozmološke predstave.

V novejšem času nastajajo sodobni miti, ki se razlikujejo od klasičnih mitov po izviru, funkciji in vsebini. Francoski literarni teoretik Roland Barthes je v delu o mitologijah (*Mythologies*, 1957, slov. prev. 2015) zapisal:

Mita ne definira predmet njegovega sporočila, temveč način, kako ga izreka; meje mita so formalne, ne substancialne. [...] / Kaj je mit danes? Moj prvi odgovor je zelo preprost in popolnoma skladen z etimologijo: mit je govor [parole]. Ta govorica mora zadostiti posebnim pogojem. (Barthes 2015: 165)

Sodobni miti so lahko bodisi politični, estradni, verovanjski, nazorski, eshatološki ipd. Med takšnimi novodobni miti so npr. francoska revolucija, Tito, junaki in pomembne osebnosti, ki lahko generirajo nove mite in nove junake popularne kulture (več o tem Luckmann 1997 [1967]; Čolović 1994; Prica 2001; Jezernik 2013).

LEGENDA, LEGENDNA PRAVLJICA, LEGENDNA POVEDKA

Beseda legenda izvira iz latinske besede *legere*, tj. brati, in je izvorno pomenila »kar je treba brati«, nato pa predvsem branje o življenju svetnikov. Legende so zgodbe iz življenja svetih oseb, prerokov, mučencev in svetnikov, vzete iz verskega izročila. Številne govorijo o čudežnem dogodku, ki potrjuje svetost takih oseb, pripovedujejo pa tudi o iskanju ali selitvah svetih podob in relikvij, o kaznovanjih in spreobrnitvah. Pogosto izvirajo iz svetih knjig posamičnih verstev, življenjepisov svetnikov, apokrifnih knjig in verovanjskih besedil, ki niso kanonično priznana. Po zasnovi je legenda podobna mitu, vendar ima poudarjen poučno-vzgojni namen, zato so nekatere podkrepljene s sklepnim moralnim podukom.

Legende so

zgodbe, ki opisujejo dogodke iz življenja svetih oseb in njihova čudežna dejanja, kakor jih predstavljata krščanstvo

in judovsko izročilo. V našem slovenskem okolju so to pripovedi, v katerih nastopajo bog, sveta družina, apostoli, evangelisti, cerkveni očetje ali krščanski mučenci, pripovedujejo o potovanju Kristusa, Marije in svetnikov, o čudežnih ozdravitvah bolnikov, kaznovanju in spreobrnitvah grešnikov, nenavadnih dogodkih, ki so pripeljali do zidanja številnih cerkva ipd. (Šmitek 2010: 5)

Nekatere legende opisujejo potovanja Kristusa in svetega Petra ali katerega drugega svetnika oziroma učenca, ki na zemlji doživljajo najrazličnejše prigode. Že stari miti so opisovali potovanja bogov po zemlji, npr. antični mit o Filemonu in Bavkidi, ki ga je privzel tudi Ovidij v svoje *Metamorfoze*; v stari skandinavski književnosti pa je bog Odin nastopal kot gost v vaških naseljih. Slovenci so si tudi sveto Marijo predstavljali kot popotnico ali romarico, o čemer pričajo nekatere legendne pesmi in pripovedi.

Razširjene so tudi t. i. dualistične legende, v katerih nastopata nasprotna junaka, npr. bog in hudič. Pogosto skuša hudič tekmovati z bogom pri stvarjenju živali ali škodovati njegovim stvaritvam. V vrečo s kamenjem npr. izvrta luknjo, skozi katero popada kamenje na zemljo in tako nastane kraški svet.

Prvotna domovina svetnikov je bila krščanski vzhod – Egipt in Sirija, od koder so se zgodbe o mučencih in svetnikih prenašale po ustni poti in nastalo je tudi mnogo apokrifnih legend.

Najpomembnejša zbirka apokrifnih legend je *Legenda Aurea*, ki jo je leta 1275 po različnih virih sestavil italijanski redovnik Jacobus de Voragine. Delo je postalo zelo priljubljeno in razširjeno še posebej med letoma 1470 in 1530. V času reformacije pa so protestantski pisci legende razglašali za izmišljene. Martin Luther je celo izenačil pomen nemških besed *Legende* in *lügen* (lažniv); tudi Primož Trubar je obsojal kult svetnikov in romanja.

Tekom stoletij se je legendno izročilo spreminjalo, se prilagajalo času in kulturnim ter družbenim razmeram (več Karlinger 1986; Cotterell 1990). Legende so prehajale v legendne povedke ali legendne pravljice, še posebej pogosto so se prepletale z etiološkimi in včasih celo s šaljivimi povedkami.⁷

Skozi ustno pripovedništvo so se zgodbe – iz *Svetega pisma*, zbirk življenj svetnikov, srednjeveških apokrifnih legend, kakor

tudi iz zbirk Marijinega življenja in zbirk prilik ali zgledov (parabol), pa tudi nekaterih starejših virov – prenesle in preoblikovale v izročilo, ki je razširjeno po vsej Evropi in tudi na Bližnjem vzhodu in v severni Afriki.

Danes so legende ohranjene predvsem v obliki t. i. legendnih povedk in legendnih pravljic, imenovanih tudi pravljicne legende. Mnoge med njimi se uvrščajo v mednarodni tipni indeks pod številke ATU⁸ 750–849. V slovenskem prostoru je objavil več zbirk »narodnih« legend Anton Kosi (1890–1891, 1897) že konec 19. stoletja, a so v teh knjižicah tudi druge povedke. Izbor predvsem avtorskih slovenskih legendnih pesmi pa je pripravil Anton Medved (1910). Rado Radešček je izdal obsežni knjigi slovenskih legend in zgodb, povezanih s cerkvami, kapelicami, gradovi ipd. (1983, 1996). Zmago Šmitek (2010) je v zbirki *Zakladnica slovenskih pripovedi* predstavil izbor slovenskih legend in jim dodal tudi spremno besedilo, v katerem je na kratko orisal razvoj in značilnosti slovenskih ljudskih legend.

PRAVLJICA

Ljudska pravljica, za katero je v rabi tudi termin folklorna pravljica, je ena najbolj poetičnih zvrsti slovstvene folklore. Je pripoved, ki ima pogosto korenine že v davni preteklosti in se je prenašala medgeneracijsko, se selila v različne dežele bodisi ustno ali v knjigah. Zaradi tega so pravljice izrazito globalne in zelo pogosto so isti pravljicni tipi in motivi poznani po vsem svetu.

Pravljice ustvarjajo svoj svet, ki je neodvisen od dogajanja v vsakdanjem življenju oz. od resničnosti. Vendar pa v zaplete in razplete, ki so sad domišljije, pripovedovalci vendarle vnašajo sestavine iz svojega vsakdanjega življenja. V njih odsevata življenje in mišljenje ljudi v času in prostoru, v katerem jih pripovedujejo, hkrati pa vsebujejo sporočila, simboliko in metaforiko davne preteklosti. Pravljica je največkrat estetska in umetniška stvaritev, ki v okolju in času, v katerem živi in se razširja, ne sme doživljati večjih posegov v vsebino in strukturo. Zaradi tega med različnimi zvrstmi pripovednega izročila pravljice najtrdnje ohranjajo obliko

in vsebino, predvsem zaradi strukture in sporočilnosti. Slogovno so zanje značilni:

- ♦ pravljичne formule, še posebej na začetku in koncu pravljice;
- ♦ klišejski obrazci, pri katerih skoraj vedno dobro zmaga nad zlim;
- ♦ preprost slog pripovedovanja s pogosto rabo premega govora;
- ♦ trojno ponavljanje v smislu v tretje gre rado oz. tretji poskus ali tretji otrok je uspešen;
- ♦ pravljичna števila, kot so tri, pet, devet, dvanajst, enaindvajset ipd.

Tako kot v nekaterih drugih slovenskih pripovedih se tudi v pravljicah mestoma pojavi dramatični sedanjik, ki nadomesti pretekli čas. Prav tako je včasih navzoče ostenzivno doživljanje izročila, ko se pripovedovalec v zgodbo tako zelo vživi, da se poisti z glavnim junakom in govori v prvi osebi. Pogosti so slepi motivi, ko pripovedovalec pozabi dokončati neki motiv ali pozabi na enega od nastopajočih, kar se pojavi predvsem pri spontanem pripovedovanju pravljic.

Max Lüthi je poudaril, da skrivnost pravljice ni v čudežnih motivih, pač pa v načinu, kako so v pravljici predstavljeni, torej v njeni obliki. Čudežnost oz. čarobnost je vrhunski izraz abstraktnega in sublimiranega stila pravljice (Lüthi 2011: 77). Pravljica ni kontrastna slika resničnega sveta niti domišljijsko ustvarjen nadomestek, pač pa tke zgodbo tako, kakor da je svet v svoji biti tak, kakor ga vidi in predstavlja pravljica. Lüthi je pravljичni slog označil kot enodimenzionalen, ploskovit, abstrakten in sublimiran, kar pomeni, da tako stvari kot osebe izgubljajo individualno naravo in se spreminjajo v breztežne, presojne figure. Ugotovil je tudi, da sta za pravljice značilni na eni strani izolacija, na drugi pa univerzalna povezanost (nav. delo: 43–76).

Kurt Ranke (1958) je menil, da je pravljica zgodba čudežnega značaja, neodvisna od resničnega sveta in nima namena biti verodostojna.

Milko Matičetov je pravljice opredelil z besedami:

Pravljica je obsežna zgodba, polna pesniških podob ali simbolov, ki jim ne moremo zmerom priti do dna. Pripoved

je nerealistična, stilizirana. Dogajanje naglo napreduje. [...] Ne v sreči ne v nesreči ni opaziti, da bi bila pravljicar ali junak zgodbe ganjena, pretresena: vse je enako objektivno pripovedovano, breztežno privzdignjeno na posebno raven. [...] V moralnem pogledu imamo opravka s črno-belim risanjem dogodkov, pred junakom stoje stroge dolžnosti in prepovedi, nasproti ostri kazni je bogato plačilo. Onstranstva junak pravljice nikakor ne doživlja kot nekaj tujega ali strašnega. Iz najnevarnejših situacij se zmerom srečno izmota. [...] Celó med življenjem in smrtjo ni meja: okamneli mesta in ljudje se po sto ali tristo letih spet prebujajo; hvaležne živali odsekano glavo svojega dobrotnika po enem letu spet pritisnejo na staro mesto in s travo ali kar s svojo sapo prikličejo junaka spet k življenju. Prava ali navidezna oblikovna preproščina, klišeji, formule, tako imenovani slepi motivi (npr. ko pravljicar ‚pozabi‘ na enega od treh bratov), privlačnost števila tri, to so stilistični zahtevki pravljice. Tudi nepopolnost motivov, nelogičnost izpeljave ima svojo mikavno plat, včasih celo umetniško učinkovitost. Prav zato je treba odločno odklanjati vsako samovoljno popraviljanje ljudskih tekstov. (Matičeto 1963a: 35–36)

Pomemben pripomoček pri raziskavah ljudskih pravljic je uveljavljena mednarodna klasifikacija pravljic, ki jo je vpeljal finski folklorist Antti Aarne v prvem tipnem indeksu pravljic (1910). V njem je pripovedi razdelil na pravljice v ožjem pomenu besede, torej čudežne ali čarobne pravljice, poleg njih pa še v tri skupine: živalske pravljice, šaljive pripovedi in pravljicne formule. Pravljice v ožjem pomenu besede je razdelil na čudežne pravljice, legendarne pravljice, pravljicne novele in pravljice o prevaranem hudiču oz. velikanu (imenovane tudi pravljice o neumnem vragu ali ogru).

Klasifikaciji, ki sta jo nadgradila Antti Aarne in Stith Thompson (1928, 1961),⁹ sta sledila Ivan Grafenauer (1952: 48) in Milko Matičeto. Pravljice sta razvrstila na pravljice v ožjem pomenu besede, živalske pravljice in basni, šaljive zgodbe ali smešnice, pravljicne formule in verige. Med pravljice v ožjem pomenu besede je Matičeto uvrstil čudežne in realistične oz. novelistične

(Matičetov 1956: 121), vendar je opozoril, da teh ločitev ne gre jemati pretogo, ker se prepletajo, še posebej, kjer še živijo med ljudmi (Matičetov 1963: 37–38).

Marija Stanonik je pravljice razvrstila na čudežne, realistične oz. novelistične ter živalske pravljice in basni.

V *čudežnih pravljicah* poganjajo dejanja čudežni pripomočki in nadnaravne moči, ki rešujejo junaka in ga vodijo k uspehu. Razloček med mogočim in nemogočim je v njih zabrisan. *Realistične (novelistične) pravljice*, pri katerih ima pomembno vlogo junakova iznajdljivost, pridnost, zvičajnost. V stiskah si zna pomagati tudi sam. *Živalske pravljice*, kjer se vse dogaja v živalskem okolju, le da žive pod živalsko kožo človeške lastnosti, ki so spretno prilagojene živalim in njihovim posebnostim. (Stanonik 1990a: 87)

Za razloček od Matičetovega je *šaljive zgodbe* uvrstila med povedke, prav tako tudi *legende oz. krščanske povedke* (Stanonik 1990a: 88). Ker se tako šaljive zgodbe kot legende lahko pojavljajo v obeh žanrih – torej kot pravljice ali povedke, sta obe uvrstitvi ustrezni.

Da je pogosto težko ali celo nemogoče razločiti med pravljicami in povedkami, zlasti še, ko gre za živalske, legendne in šaljive pripovedi, je bilo očitno že pri nastanku prvega klasifikacijskega sistema ljudskih pravljic in povedk. Že tedaj je bilo poudarjeno, da v sistem niso vključene le pravljice, ampak tudi povedke, katerih vsebina je prav tako mednarodno razširjena. Antti Aarne živalskih pravljic in šaljivih zgodb ni priznaval za pravljice v pravem pomenu besede in jih je uvrstil v tipni indeks predvsem zaradi sorodnosti po motiviki, ki je tako kot pravljična pogosto razširjena po celem svetu.

Vladimir Jakovljevič Propp je menil, da je treba pred diahrono (zgodovinsko, genetsko) obravnavo pravljice opredeliti njen strogi sinhroni morfološki obris (Propp 2005: 37), ki ga je predstavil v knjigi *Morfologija pravljice* (1928). Z morfološkega vidika so pravljice lahko vse pripovedi, ki vključujejo v razpletu, od pomanjkanja do svatbe, določene funkcije, značilne za pravljico. Vse čudežne pravljice so po svoji zgradbi enega tipa, kajti:

1. funkcije likov so stalne,
2. teh funkcij je 31,
3. zaporedje funkcij je vedno enako.

Morfološko lahko – po Proppu – kot pravljico označimo vsako pripoved, ki vsebuje te funkcije, in sicer v zaporedju od škodovanja ali manka prek vmesnih funkcij do poroke. Končne funkcije so včasih nagrada, uplenitev ali premostitev nesreče, rešitev pred zasledovanjem ipd. Takšen razvoj je poimenoval linija. Posamična pravljica ima lahko več linij, zato je treba z analizo besedila najprej ugotoviti, koliko linij sestavlja pravljico. Akterji v teh pravljicah so reducirani na sedem likov oz. na sedem dramatis personae.

Osemnajst let po Proppovi strukturalni analizi pravljic je izšla še njegova študija *Zgodovinske korenine čarobne pravljice* (1946, slov. prevod 2013), v kateri je pravljice interpretiral s pomočjo zgodovinskih raziskav in študij ritualov.

Kot je bilo že opozorjeno, merila laž in resnica ali čudežno oz. čarobno in realistično oz. zgodovinsko niso merila, s katerimi bi mogli strogo ločevati pravljice od povedk. Tako kakor lahko prehajajo živalske, šaljive, legende in bajeslovne pravljice tudi v povedke, tudi fantazijski slog pravljic ni značilen le za pravljice in tudi v pravljicah ni vse izmišljeno; v preteklosti je lahko bil del ali kak drobec zgodovinske stvarnosti. Marsikaj, kar se zdi neverjetno, čudežno ali pravljlično, je spomin na opuščene razmere in navade, družbene institucije in verske predstave, in tudi v pravljicah je mnogo sestavin iz resničnega življenja in okolja, v katerem je živel pravljičar (Kropelj 1995). Nasprotno pa tudi povedke pogosto govorijo o povsem izmišljenih, fantastičnih in domišljajsko predelanih dogodkih, v katerih je le težka najti zgodovinsko stvarnost.

Pravljice z isto vsebino se znajdejo v različnih delih sveta in že stoletja ohranjajo tako motiviko kot obliko. Prehajajo iz literature v ustno izročilo in narobe. O njih so obširno pisali številni folkloristi in literarni zgodovinarji, poleg že omenjenih še npr. Albert Wesselski (1931), Jan de Vries (1954), Stith Thompson (1951), Lutz Röhrich (1956), Kathrin Pöge-Alder (2016) in Jack Zipes (2012). Izdane so bile tudi enciklopedije in priročniki pravljic in povedk, najizčrpnjša in temeljna je v Göttingenu zasnovana *Enzyklopädie des Märchens* (1977–2015), kot priročnik služita tudi deli urednikov Jacka Zipesa (2000) in Marie Tatar (2015).

Ker je bila razvojna pot tako literarnih kot ljudskih pravljic pogosto skupna, so si motivno včasih lahko precej podobne, kar

velja predvsem za starejša obdobja. Razlika med literarnimi pravljicami in ljudskimi pravljicami pa je seveda predvsem v tem, da prve ostajajo v svoji enkratni podobi in so podpisane z imenom avtorja/avtorice, ki jih je ustvaril/a (Kobe 1987; Blažič 2014); ljudske pravljice pa so odvisne od posameznikov, ki jih pripovedujejo in posredujejo sodobnikom in naslednikom, so živo besedilo, ki se prenaša po ustni poti. Tiste, ki so ljudem bližje, ostajajo, druge tonejo v pozabo, nastajajo pa tudi nove. Skupaj z ljudmi potujejo, se selijo in prepletajo.

Pripovedovati pravljico pomeni narediti jo za svojo in jo posredovati drugim, ki jo bodo morda, prav tako po svoje doživeto, pripovedovali naprej. Variante, ki jih poustvarjajo pripovedovalci, govorijo z domišljijo, čustvovanjem in nezavednim in se na ta način dotaknejo občinstva.

Živalska pravljica, Živalska povedka

Za razloček od basni so živalske pravljice in povedke po navadi nekoliko daljše in pogosto se pripovedi ne začenjajo ali sklenejo z moralnim naukom; kadar pa ga pripoved vsebuje, je podan v zgodbi sami. Prav tako načeloma niso v vezani ali rimani obliki in so daljše, ker jim pripovedovalec lahko poljubno dodaja domišljijske vsebine. Vsebinsko so raznovrstnejše od basni, ker so bolj prepuščene ljudski domišljiji in ustvarjalnosti (Kropej Telban 2015a: 22). Odlikuje jih živahna pripovedna govorica, ki ima svoje zakonitosti, npr. premi govor, epski pripovedni slog, trojno ponavljanje, v njih so pogosto imena za kraje, domačije in tudi živalskim protagonistom pripovedovalec pogosto nadene ime ali jih poimenuje kar boter in botrica. Za nekatere sta značilna pravljичni slog in bogata domišljija, kakor se to kaže še posebej pri rezijanskih živalskih pravljicah (Matičeto 1973a); nasprotno so druge lahko povedane na kratko in bolj realistično. Vsebinsko ista pripoved je lahko predstavljena tako v obliki pravljice kot povedke.

BASEN

Basen je poučna, pogosto komična pripoved v prozi ali v verzih, v njej v človeških vlogah nastopajo tipizirane in poosebljene živali, rastline, stvari ali pojmi, ki prevzemajo navade in slabosti ljudi ter posnemajo človeka tudi z govorico, imeni, poimenovanjem krajev in drugimi oblikami antropomorfizacije. Živali so okarakterizirane z vedno istimi lastnostmi (lisica je zvita, osel neumen, lev mogočen itn.) in se gibljejo v svetu resničnih človeških odnosov. Človeške slabosti so predstavljene navadno šaljivo, posmehljivo ali zbadljivo; tako je basen nekakšno ogledalo, v katerem lahko ljudje vidijo sami sebe, svoje napake in slabosti.

Basni od živalskih pravljic in povedk ločuje poudarjeno izraženo poučno sporočilo, nauk, morala ali modrost oz. življenjska filozofija, zlasti na začetku ali na koncu pripovedi. Drugačen pa je tudi način podajanja vsebine, ki je pri basnih bliže epskemu izražanju; vsebina je poenostavljena in jasno povedana. Na preprost, duhovit in lahkoten način basni učijo spoznavati miselnost, etiko in moralne vrednote časa, v katerem so nastajale (Kropej Telban 2015a: 21). Basen je ena najlepših stvaritev pripovedne in hkrati poučne vsebine, je najlepša in najpomembnejša literarna posoda z globokimi etičnimi mislimi in moralnimi vodili (Bolhar 1975: 7).

POVEDKA, PRIPOVEDKA

Poimenovanja povedk so se v različnih obdobjih spreminjala, tako so jih v preteklosti imenovali kar zgodbe, prigodbe (v pomenu zgoditi se, prigoditi se), pozneje povesti, povestice in pripovedke (Grafenauer 1952: 46). Danes se v slovenski strokovni literaturi za to vrst pripovedništva uporablja termin povedka.

Povedka je pripovedni žanr, ki opisuje dogodek, pogosto nenavaden, nadnaraven (numinozen) ali zgodovinski, ki pa je ponavadi predstavljen kot resničen. Zgodba je pogosto podkrepljena s poimenovanjem ljudi in drugih protagonistov, dogaja se v določenih krajih, časih in zgodovinskih okoliščinah. S tem je nenavaden ali fantastičen dogodek vpet v realnost. Pogosto imajo povedke

moralno ali poučno sporočilo, večkrat se lahko končajo tragično. Slogovno so povedke ponavadi krajše zgodbe in večinoma brez številnejših jezikovnih okraskov in slogovnih posebnosti, kar pa je odvisno od pripovedovalca.

Ivan Grafenauer je zapisal, da »pripovedko od pravljice loči razmerje do resničnega: pripovedka hoče podajati resnico in zahteva od poslušalca, da ji verjame; pravljica pa hoče poslušalce z izmišljenimi zgodbami zabavati in se za pogoje zemeljskega življenja prav nič ne briga« (Grafenauer 1952: 47).

Izraz povedka je že prej uporabil Jakob Kelemina: »Bajke s povedkami, legende, smešnice in pravljice so oblike narodne pripovedne umetnosti. Vendar moramo pripomniti, da bajka s povedko ni docela samostojna oblika v tej vrsti« (Kelemina 1930: 5). Določneje je izraz povedka v strokovno literaturo uvedel Milko Matičetov, ki je pred tem tudi sam uporabljal izraz pripovedka, a se je nato kritično opredelil do tega pojma:

Ime [pripovedka] kot tako je umetno, brez vsakršne podlage med slovenskim ljudstvom. Vpeljali so ga sredi prejšnjega stoletja naši šolniki za nemško besedo »Sage«. Pri tem pa niso pomislili, da je beseda »pripovjetka« v srbsko-hrvaškem knjižnem jeziku le dvojnik »priče« in da našim sosedom pomeni prav toliko kot nam »pravljica«, Makedoncem »prikazna« ali Rusom »skazka«. Besedi je bil potemtakem ob prevzemu nasilno menjan pomen, kar je ves čas povod za nesporazume. Posamezni slovenski zbiravci »pripovedk«, tako npr. Kotnik in Kocbek, so z naslovom zbirk nevsiljivo glasovali za domači izraz »storie«, vendar njihov tihi predlog ni bil opažen. (Matičetov 1963: 32–33)

Tudi Matičetov je povedke opredelil kot »pripovedi, v katerih srečujemo določene realne kraje, čas, imena«, vendar:

V resnici so to precej obrobni momenti. Bliže bistvu bomo, če se vprašamo o odnosu poustvarjalcev in posrednikov pripovedke in pravljice do snovi. V takem primeru bi povedka – drugače kakor pravljica, ki je čista poezija – bila poučna zvrst, neke vrste primitivna znanost. Tudi ta kriterij je pomanjkljiv, saj se nanaša le na vsebino. Za določanje,

kaj je in kaj ni pripovedka, je odločilna notranja oblika.
(Matičetov 1963: 33)

Povedke sodijo v šest osnovnih skupin:

1. zgodovinske
2. junaške
3. razlagalne oz. etiološke
4. bajeslovne
5. legendne
6. šaljive.

Tudi bajke, ki nimajo več značaja mita, se uvrščajo mednje kot bajeslovne povedke. Sledijo jim lahko tudi druge podzvrsti, npr. verovanjske povedke, povedke o živalih in rastlinah, povedke s socialno tematiko, strašljive povedke, lovske povedke, živalske povedke in razne druge, odvisno od vsebine, ki jo sporočajo. Povedke so torej urejene po tematiki oz. vsebini in kot takšne narekujejo razvrstitev in različna poimenovanja.

Kot že omenjeno, pa so legendne, šaljive in živalske pripovedi lahko tudi v pravljčni obliki in v tem primeru govorimo o legendnih, živalskih in šaljivih pravljicah.

ŠALJIVA ZGODBA, SMEŠNICA, ZBADLJIVKA

Šaljive ljudske pripovedi so lahkozne zgodbe s komično vsebino, namenjene zabavi in smehu, ki pa vendarle večkrat vsebuje tudi življenjsko modrost ali globlje sporočilo. Pogosto se tudi norčujejo iz neumnežev, nerodnih posameznikov in družbenih skupin ali pa pripovedujejo o neverjetnih komičnih dogodivščinah, potegavščinah in podvigih.

Grafenauer in Matičetov sta šaljive zgodbe obravnavala v sklopu pravljic, tako kot so vključene v mednarodni tipni indeks pravljic (Aarne in Thompson 1928), in Matičetov jih je opredelil takole:

V pravljicah je očitna želja, kratkočasiti, zabavati poslušavca. Smešni zapletljaji so v pravljicah zelo pogosti, vendar imamo celo posebne vrste zgodbe, kjer je glavni ali celo edini element smešno, šaljivo. Sem spadajo npr. dogodivščine našega Pavlihe (Pavluha, Pavluša ipd.); v prvi osebi z vsó

resnostjo pripovedovani nemogoči »doživljaji«; zbadljive zgodbe, katerih žrtev so nedolžni prebivalci tega ali onega trga ali vasi, kakor so: Ribnica, Veržej, Lemberg, Šerbelje itd. Za vse take in podobne zgodbe pravzaprav še nimamo splošno sprejetega imena (»godčevske«, »frlice«, »fekalce« in druga ljudska poimenovanja so nedoločna, saj veljajo tudi šaljivim pesmicam). (Matičetov 1956: 121–122; 1963: 37)

Več o razvoju in širjenju šaljivih pripovedi, ki so pogosto prišle iz mednarodne literature in izročila starih civilizacij, je pisal npr. Rolf W. Brednich (2003); pri nas so predstavljene v knjigi *Šaljive zgodbe o Lemberžanih* (Kuret 1954) in v zbirki *Zakladnica slovenskih pripovedi* (Kropej Telban 2015b).

Humor in sarkazem so ljudje sprostili tudi v zbadljivkah in šalah, ki imajo predvsem satirično, pa tudi družabno in zabavno funkcijo. Pogosto se pripovedovanje šaljivih in zbadljivih zgodb nanaša na druge, tudi prebivalcev sosednjih vasi in krajev (Šrimpf 2013; Šrimpf Vendramin 2019).

ANEKDOTA

Beseda anekdota prihaja iz grške an-ekdota (iz *ekdidonai*, izdati, objaviti), torej pomeni neizdano oz. neobjavljeno zgodbo. Matičetov jo je opredelil z besedami: »To, kar so doživeli sami ali pa slišali od drugih, [ljudje] primerno zaokrožijo in pripovedujejo naprej kot zgodbo« (Matičetov 1956: 122). Anekdote so pogosto duhovite pripovedi, povezane s to ali ono resnično osebo ali dogodkom, sčasoma pa dobivajo vse splošnejše poteze, ki jih pripisujejo tudi drugim osebam in jih spravljajo v drugačne zveze. Lahko se preoblikujejo v povedke, šaljive zgodbe ali pa njihovi motivi pridejo celo v pravljice.

MEMORATI IN SPOMINSKE PRIPOVEDI

Memorati in spominske zgodbe so v strokovni literaturi obravnavane kot osebne pripovedi o doživetjih česa nenavadnega. Švedski folklorist Carl Wilhelm von Sydow (1934) je definiral memorate

kot pripovedi o povsem osebnih doživetjih in osebnih izkušnjah, ki v primerjavi s fabulati ne vsebujejo tradicionalnih elementov. Vendar pa memorati ne govorijo vselej le o profanih dogodkih iz posameznikovega življenja, pač pa pogosto o fantastičnih dogodkih ali o posameznikovih srečanjih z nadnaravnim, ki imajo vzporednice v tradicionalni motiviki. Na probleme razmejevanja memoratov od povedk je opozoril tudi Juha Pentikäinen (1968). Nekoliko pozneje sta tudi Linda Dégh in Andrew Vázsonyi oporekala von Sydowovi definiciji in sta menila, da se tudi memorat, kakor je zapisal Hermann Bausinger za pripovedi, ki jih je poimenoval *Erlebnisbericht*, pripoveduje po kolektivnih pripovednih konceptih (Bausinger 1968: 173; Dégh in Vázsonyi 1974: 238). Menila sta, da se lahko veliko memoratov spremeni v fabulate in narobe. Pri tem sta ugotavljala, da se tudi memorati lahko prenašajo kot pripovedni *conduit*,¹⁰ na način, ki sta ga utemeljila s t. i. prevodnostno teorijo (angl. *conduit theory*) oz. multi-prevodnostno teorijo (angl. *multi-conduit theory*); po tej teoriji se sporočila oz. pripovedi določene vrste ne prenašajo nepredvideno, temveč sledijo določenemu zaporedju oz. dinamiki prek verige posameznikov (pošiljatelj in sprejemnik) s podobnimi referenčnimi okviri (podobne družbene razmere, omrežja, mode, verovanjske predstave, strahovi ipd.), ki so podlaga za ujemajoče se odzive na informacije (Dégh in Vázsonyi 1975).

Vendar pa so v memoratih, še posebej kadar s to besedo mislimo na spominske zgodbe iz posameznikovega življenja, pogosto predstavljena povsem osebna doživetja, kar velja še posebej za pripovedi o težavnih in kriznih obdobjih ljudi, ki zgodbo pripovedujejo čustveno doživeto. Takšne spominske pripovedi posredujejo najrazličnejša osebna doživetja, ki so se zasedrila v posameznikovem spominu in pripovedujejo o dogodkih iz njegovega življenja, vendar pogosto vsebujejo tudi tradicionalne pripovedne elemente.

Tudi Marija Stanonik (1990a: 88) je menila, da je za spominske pripovedi – tudi ko jih primerjamo z anekdotami – značilen bolj osebni odnos do pripovedovane tematike, lahko so tudi daljše in bolj epsko pripovedovane.

Življenske zgodbe in avtobiografske pripovedi so daljša oblika spominskih zgodb, ki jih pripovedujejo ljudje o sebi ali

jih po njihovem pričevanju zapisujejo raziskovalci. Več knjig tovrstnega gradiva je zbrala in izdala Marija Makarovič v seriji *Tako smo živeli: Življenjepisi koroških Slovencev* (1993–2004) in v drugih publikacijah (npr. Makarovič 1996; Makarovič in Košuta 2008). Analitično in kritično jih je obravnavala Mojca Ramšak (2002, 2003) in ob tem tudi vprašanja o verodostojnosti in empatiji pri zapisovanju življenjskih zgodb ljudi ter o dokumentiranju in raziskovanju takšnega pripovedovanja.

SODOBNE POVEDKE IN GOVORICE

S sodobnimi povedkami in pripovedništvom v času novih medijev so se začeli raziskovalci ukvarjati že v drugi polovici 20. stoletja (Simpson 1972; Smith 1973). Še posebej v Združenih državah Amerike je ta žanr postal osrednja tema raziskav pripovedne kulture. Leta 1988 so ustanovili mednarodno društvo za raziskovanje sodobnih povedk (*International Society for Contemporary Legend Research*), ki izdaja znanstveno revijo *Contemporary Legend*, izhajati so začele tudi monografije oziroma zborniki, ki so prinašali študije o sodobnih povedkah (npr. Bennett in Smith 1989).

V Sloveniji smo se sodobnim povedkam in govoricam posvetili na prehodu 20. v 21. stoletje, poimenovane so bile tudi »zgodbe vsakdana« (Kropej 1996, 2003). Najpoglabljeneje jih je preučil Ambrož Kvartič, ki je v slovenskem prostoru doslej največ prispeval k raziskanosti tega žanra. Sodobne povedke je opredelil kot

tiste povedke, ki se nahajajo neke med vsakodnevnimi izkušnjami in nenavadnim. Govorijo o vsakdanjem, a imajo nenavaden obrat. Prav ta vsakdanost je njihova posebna značilnost, ki jih ločuje od drugih tradicijskih folklornih oblik. Ključno vprašanje pri razumevanju sodobnih povedk je njihov odnos z resničnostjo na eni in verjetjem na drugi strani. (Kvartič 2017: 12)

Tako kot večina povedk so tudi sodobne povedke migrirale in jih zaradi tega lahko najdemo v različnih delih sveta v zelo podobnih oblikah in vsebinah.

Govorice so pogosto obravnavane skupaj s sodobnimi povedkami, opredeljene pa so kot »nepreverjene trditve o nekem dogodku, ki krožijo tako ustno kot tudi s pomočjo množičnih medijev« (Kvartič 2017: 12).

Predvsem v emski rabi – torej med ljudmi oz. pripovedovalci samimi – se je tudi v slovenskem prostoru uveljavil termin urbana legenda (po angl. *urban legend*), ki pa v slovenščini strokovno ni ustrezen, saj pomeni beseda *legend* v angleščini povedko, in ne legendo kot v slovenščini (prim. Kvartič 2017: 60–78). Vprašanje pa je tudi, kako definirati pridevnik urban/-a/-o? Je to tisto, kar se pripoveduje v mestih, ali nekaj, kar se zgodi le v mestnem okolju? Tudi zaradi tega strokovno termin ni najprimernejši, zato je strokovno primernejši izraz sodobna povedka.

Sodobne povedke so ponekod danes najpogostejši in najpomembnejši žanr sodobne folklore, ki se ne prenaša le ustno, pač pa tudi pisno v tiskanih in elektronskih medijih ter na družabnih omrežjih. Ljudje pripovedujejo ali pišejo npr. o nenavadnih, presenetljivih, šokantnih, komičnih, srhljivih dogodkih, ki so jim bili priče ali so o njih slišali.

Prenos [...] sporočila jim omogoča njihova oblikovna (formalna) fleksibilnost, zaradi katere se vsakič znova uspešno prilagajajo na spremembe v času in prostoru, kjer njihovi nosilci živijo. Zato pravzaprav o (sodobni) povedki ne moremo govoriti kot o čisti in samostojni obliki (žanru) znotraj folklorističnega diskurza (Dégh 1999, 55), saj je njena oblika tesno povezana s sprotnim performančnim kontekstom in jo vsakič znova oblikuje interaktivno sodelovanje pripovedovalca in njegovih naslovnikov (Tangherlini 1994, 7). Tako je kontekst folklornega dogodka, kjer se pojavljajo, najpogosteje neformalni in nestrukturirani pogovor, zaradi česar je njihovo zbiranje na terenu za raziskovalca vedno znova zanimiv in nepredvidljiv metodološki izziv. (Kvartič 2017: 12)

Tako sodobne zgodbe kot govornice in urbane legende prenašajo vsebinsko sorodno tematiko, ki je pogosto globalno razširjena in ima včasih korenine v literaturi in starih virih oz. pripovedih. Zaradi tega je nekatere od teh pripovedi mogoče uvrstiti celo

med mednarodne pripovedne tipe. Najznačilnejše med njimi je definiral in predstavil ameriški folklorist Jan Harold Brunvand (2001), tipni indeks, ki so ga ob koncu 20. stoletja v okviru mednarodnega društva za sodobne povedke skušali pripraviti, pa je ostal v zametkih oz. še ni dokončan, objavljene pa so bile številne zbirke in raziskave sodobnih pripovednih oblik.

Vsekakor postajajo sodobne povedke in prenašanje zgodb, pripovedi in drugega folklornega ali popularnega izročila prek spleta v sodobni družbi vse pomembnejše. Globalizirani svet je informatizirana družba, v kateri ima svetovni splet dominantno vlogo v posredovanju informacij. Ob tem pa se razvijajo nove metode zbiranja gradiva s spleta – *netnografija* (Ramšak 2007; Podjed 2019) in raziskovanja – *netlore* (Schneider 1996, 2009; Kõiva 2009; Hakamies in Heimo 2019).

Komunikacijska revolucija je zajela ves svet, iz spremenjenih pripovednih možnosti pa se razvijajo tudi nove stvaritve prilagojene novim medijem. Razvoj družbe narekuje drugačne načine jezikovne in pripovedne komunikacije, namreč tiste, ki poteka na spletu, kot so npr. teorije zarote, lažne novice (angl. *fake news*), tviti, memi (angl. *meme-tripping*), spletni forumi, spletni humor in številne druge oblike, ki jih je treba sproti prepoznavati in raziskovati. Vendar pa moramo biti pri tem previdni, da raziskave ne bodo lebdele v virtualnem svetu, zasnovane le na spletnih informacijah. Gradivo je namreč treba preverjati v živo, med ljudmi in jih podpreti z etnografskimi raziskavami na terenu.

Z razvojem tehnologij sicer res nastajajo drugačni obrisi kulture pripovedovanja, vendar pa to kljub skokovitemu razvoju komunikacijskih možnosti ne bo spodrinilo tradicionalnih pripovednih žanrov, ki bodo živeli vzporedno življenje, pa četudi morda v drugačni obliki in v drugih medijih.

PREGLED TEORIJ RAZISKOVANJA PRIPOVEDNEGA IZROČILA

Pripovedništvo raziskujejo različne vede, med njimi predvsem folkloristika, literarna veda, primerjalna književnost, psihologija in filozofija. Skladno s tem so različne tudi vsebine, metode raziskovanja in teorije; te so lahko usmerjene v obliko in stil pripovednega žanra, v sporočilnost in zgodovinsko ozadje pripovedi ali pa se osredinjajo na pripovedovalca in pripovedovanje, okoliščine in načine izvedbe pripovedovanja oz. posredovanja pripovedi. Teorije obravnavajo kompleksna vprašanja, povezana z raziskavo in njenimi cilji, ter predpostavljajo sistem idej, ki temelji na splošnih načelih in novih spoznanjih; skratka, iščejo odgovore na temeljna vprašanja znanosti. Metode raziskovanja so usmerjene k praktičnim vprašanjem in pristopom; so orodje, s katerim raziskovalci dosežejo svoje cilje. Pri raziskavah folklornega pripovedništva so od splošnih metod v rabi induktivni in deduktivni postopki, sinhrona in diahrona obravnava, ob pretežno kvalitativnih tudi kvantitativne metode, sicer pa v fazi zbiranja gradiva etnografske metode, razvite pri terenskih raziskavah, pri različno teoretsko usmerjenih interpretacijah pa praviloma tudi primerjalne metode.

Vsaka raziskava zahteva posebno metodologijo, ki jo lahko razvija tudi na novo skladno s postavljenimi cilji in nameni. V tem poglavju ni obravnavana metodologija, pač pa razvoj teorij v raziskovanju pripovedništva. Teorije v raziskovanju so skupek logično povezanih trditev, ki razlagajo problematiko znanstvenega področja, razvijajo se ob novih vsebinah in problematiki preučevane tematike. Teorije pesništva in pripovedništva so skušale

odgovoriti na vprašanja o izviru, razvoju, funkciji ter o njuni vlogi v didaktiki, psihologiji in psihoanalizi; sledile so raziskave konteksta, performance in biologije pripovedništva; razvile so se teorije o interpretaciji in sporočilnosti pripovedi ter študije o sodobnih oblikah pripovedništva v spletni komunikaciji.

Sprva je bilo raziskovanje ljudskega pesništva in pripovedništva predvsem domena filologije, jezikoslovja, primerjalne književnosti in etnologije oz. antropologije. Zanimanje zanj pa se je pojavilo že pred 18. stoletjem, v času renesanse, romantike in razsvetljenstva. Tako je npr. Michel de Montaigne, eden najpomembnejših filozofov francoske renesanse, narodno oz. ljudsko poezijo (fr. *poésie populaire*) v enem svojih esejev (*Essais I/LIV*) omenil kot »čisto naravno«.

Gibanje, ki se je začelo na Škotskem z zbirko balad keltskega barda Ossiana iz 3. stoletja *The Work of Ossian: Fragments of Ancient Poetry* (Delo Ossiana: Fragmenti starodavne poezije, 1760), ki jo je izdal James Macpherson, in kmalu za tem, ko je Thomas Percy objavil stare angleške pesmi v zbirkah *Five Pieces of Runic Poetry* (Pet runskih pesmi, 1763) in *Reliques of Ancient Poetry* (Ostanki starodavne poezije, 1765), je zbudilo v svetu vsesplošno zanimanje za ljudsko slovstvo.

K začetkom sistematičnih primerjalnih raziskav kulture je v 18. stoletju prispeval tudi francoski filozof Jean-Jacques Rousseau, ki je imel družbene razmere, v katerih so živeli t. i. divjaki, za utopični ideal (Eriksen 2009: 20–21).

V slovanskem svetu je še posebej odmevalo delo Johanna Gottfrieda Herderja, ki je imel v duhu Rousseaujeve filozofije ljudske pesmi za naravno poezijo, ki naj tvori temelj sodobni poeziji. V zbirki *Alte Volkslieder* (Stare ljudske pesmi, 1775), pozneje izdani kot *Stimmen der Völker in Liedern* (Glasovi narodov v pesmih, 1807), je Herder objavil tudi prevode pesmi romanskih in slovanskih narodov – med drugim tudi srbsko »Hasanaginico« (v nem. *Klagensang von der edlen Frauen der Asanaga*), ki jo je prevedel Johann Wolfgang von Goethe po objavi Alberta Fortisa v *Viaggio in Dalmazia* (Pot po Dalmaciji, 1774) (Kidrič 1929: 177; Jezernik 1988: 71–72). V tem času sta tudi nemška pesnika in pisca Achim von Arnim in Clemens Brentano z delom *Des Knaben*

Wunderhorn: Alte deutsche Lieder I–III (Dečkov čudežni rog: Stare nemške pesmi I–III, 1805–1808) želela dokazati, da ljudsko izročilo izžareva nepopačen duh naroda oz. čisto ljudsko dušo. Vplivala sta tudi na brata Grimm, da sta začela pospešeno zbirati ljudske pesmi in predvsem pripovedi.

V herderjanskem duhu je bilo mitopoetično izročilo eno prvih raziskovalnih področij tako filologije kot antropologije; raziskovalci so se oprli na primerjalno metodo in raziskovanje zastavili zelo transnacionalno. V času romantike in še bolj v drugi polovici 19. stoletja je bil prepoznan indogermanski (v nemškem prostoru), pozneje indoevropski oziroma evrazijski izvir pripovednega izročila; ta podmena je bila sestavina razvijajočih se antropoloških in folklorističnih teorij.

Od 19. stoletja so se antropološke, etnološke in folkloristične teorije spreminjale in razvijale, nekatere so zastarele, nekatere so in bodo aktualne tudi v prihodnje, nastajajo novi pristopi in predmeti raziskovanja. Nobena pa ni sama po sebi zadostna, zaradi tega raziskovalci pri svojih študijah pogosto uporabljajo več različnih teorij in pristopov.

TEORIJE O IZVIRU IN RAZŠIRJENOSTI PRIPOVEDI

Osnovni cilj teorij, ki se ukvarjajo z razvojem in širitvijo pripovedi, je ugotoviti, koliko je stara pripoved, od kod izvira in zakaj je tako razširjena. Zаметke poligenetske in migracijske teorije sta spodbudila že Jacob in Wilhelm Grimm. Sledile so številne druge teorije, ki pa so – čeprav pogosto antropološke – izpeljane iz besedne umetnosti in njene razprostranjenosti ter univerzalnosti (Cocchiara 1952; Bascom 1955).

Mitološka šola

Brata Grimm sta v duhu svojega časa zagovarjala predstave o »naravni poeziji« kot vrednostni kategoriji, po kateri se meri in oblikuje vse drugo pesništvo.

Romantični pojem *Naturpoesie* (naravna poezija) sta kmalu nadomestila z izrazom *Volksdichtung* (ljudsko pesništvo), ki se je nato v stroki uveljavil in ohranil še na prehodu v realizem. Že v mladosti sta sodelovala z Achimom von Arnimom in Clemensom Brentanom pri zbirki *Des Knaben Wunderhorn* (Dečkov čudežni rog, 1805), zbrane pravljice pa sta izdala v znameniti zbirki pravljic *Kinder und Hausmärchen* (Otroške in hišne pravljice I (1812), II (1815)), ki še danes velja za pomemben premik v razvoju izdajanja pravljic in ljudskih pripovedi.¹¹ Kmalu za tem sta objavila še zbirko *Deutsche Sagen* (Nemške pripovedke I (1816), II (1818)), za katero sta pretežni del gradiva povzela iz literarnih virov. Leta 1835 je Jacob Grimm izdal še obsežno delo *Deutsche Mythologie* (Nemška mitologija), v kateri si je prizadeval germansko mitologijo urediti v enoten sistem. V pravljicah različnih ljudstev je odkrival številne sorodne elemente, razširjene v geografsko zelo oddaljenih krajih, v njih je videl stare, že razgrajene mite indogermanskih ljudstev. V pravljicah in povedkah je iskal praobliko ljudske poezije v davnini, s čimer je spodbudil t. i. mitološko šolo.

V duhu časa sta brata Grimm pod vplivom Friedricha Wilhelma Josepha Schellinga in bratov Augusta in Friedricha Schlegla privzela stališče, po katerem je bila mitologija razumljena kot »naravna religija«, ki predstavlja jedro pesništva in podlago za vso umetnost. Renesansa v umetnosti naroda je mogoča samo, če se umetniki obrnejo k mitologiji in folklori, v kateri je mitologija najbolj ohranjena. Tako sta tudi brata Grimm folkloro razumela kot nezavedno in nadosebno stvaritev ljudskega duha, ljudsko pesništvo naj bi izviralo iz mita iz katerega so zrastle pravljice, epske pesmi, legende idr. žanri. S primerjalno metodo sta podobne fenomene pri različnih ljudstvih pripisala starodavnejši, univerzalni mitologiji.

Na podlagi teh spoznanj sta utemeljila mitološko šolo, ki je bila osnovana na romantičnih herderjanskih načelih ter pod že omenjenim vplivom filozofskih idej Schellinga in bratov Schlegel (Pöge-Alder 2016: 79). Mestoma pa sta že razvijala ideje, ki so se izostrile v poznejših teorijah pravljic, predvsem migracijski in poligenetski, ki razpravljata o možnosti prehajanja neke pripovedi od enega naroda k drugemu in o možnosti neodvisnega nastanka podobnih pripovedi v različnih deželah.

Mitološki šoli so sledili številni raziskovalci tistega časa, npr. Friedrich Panzer (1794–1855), ki je imel svoje *Bayerischen Sagen und Bräuche* (Bavarske pripovedke in šege, 1848) za prispevek k nemški mitologiji, Franz F. A. Kuhn (1812–1881), ki velja za utemeljitelja primerjalne mitologije, zasnovane na predstavah o indogermanskem panteonu oz. sistemu bogov in mitih, in Johannes Wilhelm Wolf (1817–1855), ki je ustanovil *Zeitschrift für deutsche Mythologie und Sittenkunde* (Časopis za nemško mitologije in šegoslovje, 1853–1859). Slednji je v knjigi *Beiträge zur Deutschen Mythologie* (Prispevki k nemški mitologiji, 1852) skušal iz povedk in pravljic zbrati delčke, iz katerih bi se dalo spoznati celostno podobo germanske oz. nordijske mitologije (Pöge-Alder 2016: 80–86).

Nemška mitološka šola je vplivala tudi na nekatere slovenske romantično usmerjene pisce; tako je npr. Davorin Trstenjak v etimoloških in mitoloških študijah primerjal slovanski panteon z iranskim in indijskim. Tudi dela Urbana Jarnika, Matije Majarja Ziljskega, Janeza Šajnika (Johann Scheinigg) in Gregorja Kreka so bila mestoma zasnovana na mitoloških romantičnih izhodiščih.

Naravna mitologija

Teorija naravne mitologije (nem. *Naturmythologie*), imenovana tudi naravnomagična teorija, predpostavlja, da so bili vir človekovih verovanjskih predstav predvsem naravni pojavi. Ti so vplivali na nastanek mitov, ki so se ohranili v pripovednem izročilu. V mitih in pravljicah naj bi odsevala predvsem t. i. astralna mitologija, zato so v njih videli npr. alegorije sonca, lune in nebesnih teles. Že Charles-François Dupuis je v delu *Origin de tous les Cultes, ou la Religion Universelle* (Izvir vseh kultov ali univerzalne religije, 1809) predstavil teorijo, po kateri naj bi na nastanek človekovih mitov in izročil vplivali narava in njeni pojavi, npr. svetloba in tema, sonce in nebo ipd., ki so jih ljudje projicirali v svoje alegorične razlage in mite (Pöge-Alder 2016: 82).

Wilhelm Mannhardt (1831–1880) je v delu *Wald und Feldkulte* (Gozdni in poljski kulti, 1875–76) iskal v pripovednem izročilu in šegah predvsem animistične verske predstave in nižjo mitologijo,

pri čemer nižja mitologija predstavlja demonologijo in bajeslovna bitja, medtem ko višja mitologija predstavlja bogove in kozmologijo. Navdihoval se je tudi pri evolucionistično usmerjenih raziskavah Edwarda B. Tylorja. Poetično vez z naravo je v slovanskih mitih poudaril tudi ruski književni zgodovinar in folklorist Aleksander N. Afanasjev (1826–1871).

Na osnovi sanskrtskih študij je Friedrich Max Müller (1823–1900) povezal svojo teorijo o spreminjanju in razvoju jezikov z razlago mitov. Večina mitov naj bi po Müllerju izvirala iz naravnih pojavov, predvsem tistih, povezanih s soncem. Zato so to smer mitološke šole poimenovali solarna teorija (Pöge-Alder 2016: 83).

Astralni mitologiji in solarni teoriji so sledili številni jezikoslovci in antropologi tistega časa, npr. George William Cox (1827–1902), Eduard Stucken (1865–1936) in Philipp Stauff (1876–1923), ki so razvijali tipno in motivno analizo na osnovi skupnih sestavin, odkritih v mitih, povedkah, pravljicah in junaških epih.

Italijanski profesor indijske filologije Angelo de Gubernatis (1840–1913) je opozoril na pomen živalskih figur pri nastajanju mitov (*Zoological Mythology or the Legends of Animals I, II*, 1872, 1874) in se ukvarjal tudi z rastlinami v mitologiji (*La mythologie des plantes; ou, Les légendes du règne végétal*, 1878–1880), poleg tega pa je izdal tudi delo o primerjalni mitologiji (*La mitologia comparata*, 1887).

Pomembna je bila tudi avstrijska dunajska mitološka šola (*Wiener Mythologische Schule*), v okviru katere sta Leopold von Schroeder (1851–1920) in Wolfgang Schultz (1881–1936) opozorila na vlogo lune in njenega cikla pri nastajanju mitov; to smer so poimenovali lunarna mitologija. V dunajski šoli je deloval tudi etnolog in jezikoslovec p. Wilhelm Schmidt (1868–1954), ki je razvijal teorijo kulturnih krogov, leta 1906 ustanovil časopis *Anthropos*, leta 1931 Anthropos-Institut v Mödlingu, leta 1932 pa tudi antropozofski inštitut v Sankt Augustinu (Pöge-Alder 2016: 85).

Raziskave o razvoju religije in mitologije Wilhelma Mannhardta in Wilhelma Schmidta je mogoče razumeti že v okviru antropološkega evolucionizma in difuzionizma.

Poligenetska ali evolucionistična teorija

Evolucionistična antropološka metodološka smer se je razvila v 50. in 60. letih 19. stoletja pod vplivom hitrega razvoja takratnega naravoslovja. Nastala je na osnovi podmene, da razvoj kulture v različnih delih sveta in v različnih časih poteka v enakih stopnjah. Nemški psiholog in antropolog Theodor Waitz je v delu *Anthropologie der Naturvölker* (Antropologija naravnih ljudstev, 1859) poudaril, da človek ni že po naravi določen za kulturno napredovanje, pač pa je to odvisno bolj ali manj od družbenih in zgodovinskih okoliščin. Razmere, v katerih se razvijajo etnične skupine, pa so zelo raznovrstne. Kljub razlikam je Adolf Bastian v delu *Der Mensch in der Geschichte* (Človek v zgodovini, 1860) trdil, da primerljiv kulturni razvoj temelji na zakonitostih človekovega mišljenja, ki so univerzalne in izvirajo iz t. i. temeljnih oziroma elementarnih misli (*Elementargedanken*).

V drugi polovici 19. stoletja je bil pomemben teoretik evolucionistične smeri Edward B. Tylor, ki je objavil odmevno delo *Primitive Culture: Researches into the Development of Mythology, Philosophy, Religion, Art, and Custom* (Primitivna kultura: Raziskave o razvoju mitologije, filozofije, religije, umetnosti in šeg, 1871), desetletje pozneje pa še *Anthropology: An Introduction to Study of Man and Civilisation* (Antropologija: Uvod v študij človeka in civilizacije, 1881). Na podlagi primerjav različnih kulturnih sestavin je ugotavljal, da se zgodovina kulture kaže kot nepretrgan proces od prvobitnega divjaštva do sodobne civilizacije. Razlike v načinu življenja in kulturi posamičnih ljudstev niso odvisne od rase, temveč so le izraz različnih kulturnih stopenj, ki so jih družbene skupine dosegle. Ob primerjavi kulturnih sestavin grenlandskih Eskimov in novozelandskih Maorijcev je odkril številne elemente prvobitne kulture Evropejcev, in to predvsem pri verovanjskih predstavah, torej v religiji in mitologiji (Pöge-Alder 2016, 111–122).

To smer je prvotno zagovarjal tudi Tylorjev učenec Andrew Lang, pozneje pa je stališče spremenil in raziskave poglobil. Opozoril je na presenetljive podobnosti med grškimi miti in miti nekaterih primitivnih ljudstev ter njihovimi šegami in verskimi

predstavami. Podobne povezave je odkrival Hermann Oldenberg v delu *Die Religion des Veda* (Religija Ved, 1894).

Tylorjevim smernicam je v precejšnji meri sledil James G. Frazer, ki je napisal obsežno in popularno delo o magiji in religiji *The Golden Bough: A Study in Magic and Religion* (Zlata veja: Raziskave magije in religije, 1890, 1900, 1906–1915, slov. prev. 2001), v kateri je ob raziskavi antične šege ob menjavi Dianinih svečnikov v Ariciji razvil t. i. ritualistično metodo raziskovanja primitivne religije.

Difuzionizem ali migracijska (selitvena) teorija oz. indijska teorija

T. i. indijska teorija izhaja iz hipoteze, da so različne zgodbe, ki so danes poznane širom po svetu in imajo podobno vsebino, nastale v enem samem središču – v Indiji – in se od tam potem selile. Tako naj bi se razširile tudi zgodbe velike staroindijske zbirke *Pančatantra*. Princip monogeneze in difuzije pravljič prek deželnih meja in s tem tudi antropološko difuzionistično (migracijsko) teorijo je spodbudilo delo nemškega filologa Theodorja Benfeyja (1809–1881), ki je s historično-primerjalno metodo ob študiju sanskrta in književnosti na primeru *Pančatantra* raziskal širitev in razširjenost pripovedi, ki so dosegle na eni strani Mongolijo, na drugi pa so vplivale tudi na zbirko *Tisoč in ena noč* in evropsko literaturo. Z izdajo *Pančatantra* (1859), ki ji je dodal obsežno razpravo o basnih in mitologijah »primitivnih« ljudstev, je spodbudil nastanek selitvenih teorij o širjenju pripovedi in kulturnih dobrin. Vplival je na številne antropologe in etnologe, med drugim tudi na Bernharda Ankermanna in Fritza Gräbnerja (Kremenšek 1973: 61), nemškega geografa in etnologa in prvega teoretika dunajske etnološke šole. Razvil je teorijo razširjanja kulture v kulturnih krogih (*Methode der Ethnologie*, Metoda etnologije, 1911). To osnovo kulturnohistorične smeri v etnologiji je pozneje izpopolnil že omenjeni Wilhelm Schmidt (*Handbuch der Methode der kulturhistorischen Ethnologie*, Priročnik metode kulturnozgodovinske etnologije, 1937). Gräbner in Schmidt sta vplivala na etnološke

raziskave Ivana Grafenauerja, ki je kulturnohistorično smer v etnologiji prenesel v slovensko folkloristiko.

V folkloristiki je difuzionizem med drugimi razvijal Johannes Hertel (*Das Pañcatantra*, Pančatantra, 1914), ki je poudaril prehod pripovedi iz visoke umetnosti med preproste ljudi in nadaljnje širjenje prek ustnega izročila (Pöge-Alder 2016: 94). Difuzionizmu so sledili tudi Reinhold Köhler, Emmanuel Cosquin in hrvaški filolog Vatroslav Jagić (Bošković-Stulli 2006: 11). Difuzionistično načelo širjenja pripovednega izročila je opazno vplivalo na folkloristične teorije, še posebej na finsko geografsko-historično šolo.

Geografsko-historična ali finska šola

Geografsko-historična metoda raziskovanja pripovednega izročila je bila razvita na Finskem, spodbudilo jo je Finsko literarno društvo, ko je, da bi pospešilo nastanek folklornega arhiva, leta 1831 podelilo štipendijo za zbiranje pesmi nacionalnega epa *Kalevala* (Pöge-Alder 2016: 96). K razvoju metodologije so pripomogle tudi primerjalne študije s konca 19. stoletja, ki so med drugim obravnavale razvoj in razširjenost posamičnih pravljичnih tipov, predvsem deli Marian Emily Roalfe Cox *Cinderella* (Pepelka, 1883) in Edwina Sidneya Hartlanda *The Legend of Perseus* (Legenda o Perzeju, 1894).

Zametke geografsko-historične metode je zasnoval Julius Krohn z raziskavo izročila in fragmentov *Kalevale* (Krohn 1883–1885). S primerjalno-folklorističnimi raziskavami je finska folkloristika leta 1888 dobila sedež na Univerzi v Helsinkih. Sin Juliusa Krohna Kaarle je prenesel metodo na pripovedno izročilo in jo preskusil na primeru živalske pravljice »Medved (volk) in lisica« (Krohn 1889). Pri tem je sledil Benfeyjevi indijski teoriji o širitvi pravljic iz Indije v Evropo. Kaarle Krohn je bil docent za folkloristiko, njegov študent je bil Antti Aarne, ki je po profesorjevih načelih razvil geografsko-historično metodo; ta je bila, med drugim, tudi protiutež hipotezam tedaj še zelo uveljavljene mitološke šole. Leta 1910 je sestavil prvi tipni sistem mednarodne klasifikacije pravljic po sižejih, ki jih je poimenoval *tipi*, ter za vsak tip tudi opredelil

oz. predstavil pripadajočo pravljичno vsebino. Seznam je prišel v mednarodno rabo in je izredno pospešil preučevanje pravljic. V okviru finske geografsko-historične šole je leta 1910 nastala pomembna zbirka študij o duhovni kulturi – *Folklore Fellows Communications*, ki izhaja še danes in v kateri je kot tretji zvezek izšel tudi Aarnejev tipni indeks.

Metoda je raziskovalcem omogočila, da so lahko na širokem geografskem prostoru zbrali pravljice istega tipa in jih primerjali, jih razvrstili po starosti, jim določili razširjenost in morebitne literarne predloge ter regionalne posebnosti. V prvih letih so si prizadevali določiti tudi njihovo prvotno, t. i. praobliko (*Urform*, *Ökotyp*, arhetip) in širitveno pot v duhu difuzionistične antropološke teorije, kmalu pa so to opustili, saj so folkloristične študije potrdile spornost njenih podmen.

Leta 1928 je ameriški folklorist Stith Thompson dopolnil Aarnejev tipni indeks, nato pa ga je s pomočjo raziskovalcev po vsem svetu še bistveno izpopolnil in navedel pri vsakem tipu (AaTh) številne države, jezike, narode, kjer je poznan ta pravljичni tip (Aarne in Thompson 1928, 1961). V šestih knjigah je izdal obsežen *Motif-Index of Folk-Literature* (Motivni indeks ljudske literature, Thompson 1955–1958) in vanj vključil tudi motiviko literarnih pravljic, pisnih virov, balad, mitov, basni in prilik. S teoretičnega vidika je pravljice predstavil v knjigi *Folktale*, ki je prvič izšla leta 1946 (Thompson 1951).

Geografsko-historična metoda je dala raziskovanju pravljic strokovno utemeljeno podlago in folkloristika je z njo pridobila znanstvene temelje, da se je lahko utrdila med drugimi vedami. Metoda je omogočila številne individualne raziskave pravljic in tudi nekaterih drugih zvrsti pripovednega izročila ne glede na usmeritev ali teorijo, ki jo raziskovalec uporablja. Ker predstavlja ta sistem osnovni znanstveni pripomoček za raziskave ljudskih pravljic, ga je nemški literarni zgodovinar in folklorist Hans-Jörg Uther pri tedaj osrednjem inštitutu za raziskovanje pravljic v Göttingenu (*Enzyklopädie des Märchens*) leta 2004 dodatno izpopolnil in ga izdal v treh knjigah (Uther 2004). Doslej je izšlo veliko število tipnih indeksov različnih narodov (v Sloveniji Krojepej Telban 2015a) in tudi študij (npr. Matičetov 1961), ki so se oprle na to metodo.

Med kritiki Aarnejevega sistema tipne klasifikacije pravljic je bil sprva ruski folklorist Vladimir Jakovljevič Propp, pionir strukturalistične primerjalne analize pravljic, utemeljene na njihovi morfologiji oz. strukturi (Propp 2005 [1928]). Kritiziral je razdelitev pravljic (živalske pravljice, pravljice v pravem pomenu besede, šaljive zgodbe); za nenavadno je štel že to, da Aarne živalskih pravljic ni priznaval za pravljice v pravem pomenu besede, saj te pogosto vključujejo veliko elementov čudežnega (nav. delo: 18). Kljub skepsi do Aarnejeve razvrstitve pa je prav on pozneje določil t. i. AaTh tipe (po Aarne in Thompson 1928) pravljicam znanega ruskega zbiralca in izdajatelja ruskih pravljic Aleksandra N. Afanasjeva *Narodnye russkie skazki* (Ruske narodne pravljice, 1855–1864, gl. Afanasjev 1957).

Kritike geografsko-historične metode so bile sprva usmerjene proti iskanju t. i. praoblake pravljic, kar pa so tudi raziskovalci finske šole zelo kmalu opustili. Danes kritiki opozarjajo na veliko variabilnost pravljic istega tipa, tako da jih je težko uvrstiti v isti pravljичni tip. To prav gotovo drži, toda v posamičnih raziskavah je vse te posebnosti mogoče upoštevati in poudariti.

V sodobnosti geografsko-historični klasifikacijski sistem kritizirajo tudi zastopniki t. i. redukcioniistične smeri v folkloristici, med njimi Ruth Bottigheimer (2009) in Willem de Blécourt (2012). Zagovarjajo namreč mnenje, da pravljice obstajajo le nekaj stoletij – od natisnjenih virov, torej od italijanskega pisatelja in pesnika Giovannija Francesca Straparole in poznejših francoskih salonskih pisateljic. Številni folkloristi so to zavrnilo, med njimi Jack Zipes (2012: 157–189), ker je trditev v nasprotju z ugotovitvami poglobljenih raziskav razvoja pravljic in drugega pripovednega izročila.

Kljub številnim kritikam in dejstvu, da so variante pravljic v resnici zelo različne in se pogosto močno odklanjajo od osnovnega tipa, pa vendarle tipna razvrstitev pravljic omogoča hiter pregled nad razširjenostjo in s tem tudi primerjavo gradiva ter predstavi vire in dotedanje raziskave določenega pravljичnega tipa. Tipni indeks je torej uporaben metodološki pripomoček.

TEORIJE FORME IN POMENA

Morfologizem

Z vprašanji oblike oz. forme pravljic so se ukvarjali predvsem ruski formalisti, katerih predhodnik je bil Aleksander Nikolajevič Veselovski (1838–1906), ki je utemeljil primerjalni literarni študij v Rusiji in v Evropi. Čeprav so ruski formalisti kritizirali njegova dela kot preveč etnografska, se je na njegovo doktrino, ki je temeljila na primerjalnozgodovinski raziskavi poetike in folklore v odnosu do staroruske in evropske literature, oprla ruska formalistična šola (1915–1930). Osredinjala se je predvsem na notranjo organizacijo literarnega dela in posebnosti poetičnega jezika, na verzološka in naratološka vprašanja (npr. razliko med fabulo in sižejem) ter dinamično strukturo literarne forme.

Naslednik ruske formalistične šole je bil tudi Vladimir Jakovljevič Propp, ki je v knjigi *Morfologija pravljice* (1928) utemeljil morfološko-strukturalistično teorijo v folkloristiki in ob tem poudaril, da so vse čudežne pravljice po zgradbi iz enega tipa (Propp 2005: 37), kar je dokazoval z 31 funkcijami likov, ki se pojavljajo v enakem zaporedju, akterji pa so v teh pravljicah omejeni na sedem likov oz. *dramatis personae*. Aarnejevemu klasifikacijskemu sistemu (1910) je očital, da ima njegov seznam pravljčnih tipov vrsto pomanjkljivosti (nav. delo: 23–26). Menil je, da jasna delitev na tipe v resnici ne obstaja, če pa tipi že obstajajo, potem ne na ravni, ki jo je nakazal Aarne, temveč na ravni strukturnih posebnosti podobnih pravljic. Proppova knjiga *Morfologija pravljice* je bila eno najvplivnejših del ruskega formalizma, metoda pa je bila uporabljena v številnih disciplinah ter je vplivala na razvoj strukturalizma in semiotike.¹²

Morfološko-strukturalnemu preučevanju pravljic se je posvetil tudi ruski folklorist Jeleazar M. Meletinski v razpravi »Strukturalno-tipološko preučevanje pravljic«, ki je izšla ob ponatisu Proppove *Morfologije pravljic* leta 1969 (Propp 2005: 175–220). Opozoril je, da je bil strukturalno-funkcionalni pristop k folklori in etnografiji poudarjen že v članku Petra Bogatyreva in Romana Jakobsona

(1929). Kar zadeva strukturalni pristop, pa je izjemnega pomena Proppovo odkritje dvojiških nasprotij večine funkcij: manko – za-polnitev manka; prepoved – kršitev prepovedi; spopad – zmaga itn.

Strukturalizem

Proppova morfološko-strukturalistična študija pravljice je močno vplivala na francoskega strukturalista, antropologa Clauda Lévi-Straussa, ki je postavil temelje strukturalni antropologiji (*Anthropologie Structurale*, 1958), zasnovani na tezi, da so strukture človeškega mišljenja univerzalne in narekujejo značilnosti družbene in kulturne strukture, katerih podstat so binarna razmerja med njihovimi elementi. Za razloček od Proppa, ki se je ukvarjal predvsem s pravljičami, je raziskoval predvsem mite in želel pojasniti, kako so si navidez različni miti dejansko podobni. Druga pomembna razlika je, da je Propp strukturo pravljič interpretiral kot sintagmatski niz dogodkov oz. vsebinski potek, Lévi-Strauss pa je mite analiziral sintagmatsko, da bi odkril njihov univerzalni miselni vzorec na podlagi razmerij med elementi zgodb (mitov) in ne same vsebine zgodb (mitov). Trdil je, da so vsi manifestacija univerzalnega jezika, ker pa se izražajo na višji ravni kot fonemi, morfemi in semantemi, je njihove konstitutivne enote poimenoval *mitemi*. Mitemi so osnovne generativne enote pripovedne strukture, navadno izražajo razmerje med akterjem, dogodkom in temo, so najmanjše enote, iz katerih je mit sestavljen. Ko je obravnaval razmerja med njimi, je ugotovil, da mit sestavljajo dvojiška nasprotja, hkrati pa se je pokazalo, da je vsaka vloga pripisana določenemu subjektu. S to metodo je mogoče izpisati različice mita, kar je Lévi-Strauss pokazal med drugim ob primeru mita o Ojdipu.

Lévi-Straussov strukturalizem je vplival na ameriškega folklorista Alana Dundesa, ki je razvil t. i. strukturalno analizo besedil oz. pravljič, najrazvidnejšo v monografiji o morfologiji pravljič severnoameriških Indijancev (Dundes 1964). Z analizo alomotivov je razkrival tematsko in simbolno povezavo motivov v pravljičah. Alomotivi¹³ so različni, a istopomenski motivi, ki imajo sorodno simbolno sporočilnost in se uporabljajo alternativno, da se v različnih

variantah pravljice izpolni isto dejanje. S tem se je približal Lévi-Straussovi (1955) analizi mita, prav tako pa tudi Proppovi morfološko-strukturalni metodi preučevanja pravljič. S to metodo je Dundes želel razložiti simbolno sporočilnost pravljič, kajti, kot je ugotavljal, so fantazijski elementi v pravljičah pogosto izraženi s simboli (Dundes 1962: 91). Ugotovil je, da je vsaki od 31 funkcij, ki jih je definiral Vladimir Jakovljevič Propp v *Morfologiji pravljič*, mogoče določiti alomotive: Proppove funkcije je nadomestil s t. i. motifemi kot minimalnimi strukturnimi enotami, sestavljenimi iz motivov oz. alomotivov, ki dopolnjujejo določeno funkcijo. Motifemi so slogovno različni, a funkcionalno sorodni (Dundes 1984a). Alomotivni ekvivalenti so ne le strukturno, pač pa tudi simbolično ekvivalentni (Dundes 1962, 2007). Dundes je v simbolni ekvivalenci alomotivov odkrival psihoanalitično sporočilnost pravljičnih vsebin.

Teorijo motifemov je nadgradil ameriški jezikoslovec in folklorist Jack Zipes s pravljičnimi memi, ki jih je razložil kot ideje ali motive, ki se v določeni kulturi širijo na način posnemanja (z govorom, pisanjem, ritualom itn.) od osebe na osebo, vsebujejo pa pogosto simbolični pomen. Mem je enota, ki prenaša kulturne ideje, vsebine, simbole ali prakse in je analogen genom po tem, da se samoreplicira, mutira in odziva na selektivne procese. Ob raziskavah kulturnega spomina je Zipes ugotovil, da memske teme oz. memi pomembno vplivajo na proces kulturne evolucije pripovedništva (Zipes 2012: 17–20) oz. se kot nekakšni pravljični geni prenašajo iz roda v rod.

Semiotika

Pri enem od izhodišč za branje in razlago folklornih besedil se je mogoče opreti na misel Ludwiga Wittgensteina »Meje mojega jezika so meje mojega sveta.« Ker so ljudje rojeni v določeni kulturi in jeziku, je nanju vezano tudi vsako spoznavanje stvarnosti; ne morejo prestopiti mej svojega jezika, ker so jim na voljo le sredstva, ki jih omogočata jezik in kultura. Misel se navezuje na filozofijo 20. stoletja, po kateri jezik ne le opisuje dani svet, temveč realni in imaginarni svet ustvarja na kulturno specifičen način.

S tem povezana semantična (pomenoslovna) interpretacija folklornega besedila in njegovih sestavin se opira na strukturalizem in funkcionalizem; to jo v pripovednih besedilih povezuje z morfologijo, predvsem s Proppovimi funkcijami, in semantično organizacijo (indeksacijo) motivov, sižejev (tipov) in motifemov, kakor jo je postavil Meletinski (Meletinsky 1984). Cilj vsake semantično-strukturalistične analize je, da analizira besedilo tako, da se pokaže, kakšni so principi medbesedilnih pomenskih razmerij med jezikovnimi znaki. Pri tem je lahko njeno izhodišče diahroni ali sinhroni pristop. Pri Ferdinandu de Saussuru sta bila v središču pozornosti razmerje med jezikom in govorom ter razmerje med označevalcem in označencem (Saussure 1997 [1916]), kar je bilo pomembno za razvoj semiotike oz., po de Saussuru, semiologije. Med pomembnejšimi teoretiki in raziskovalci v tej smeri je francoski literarni teoretik Roland G. Barthes, ki jo je definiral v de saussurovskem duhu kot »znanost za vse znakovne sisteme« in s tem semiološki projekt na podlagi izhodišč strukturalne lingvistike (jezik in govor, označenec in označevalec, sistem in sintagma, denotacija in konotacija) apliciral na nelingvistične predmete (Barthes 1990 [1964]: 139). V osrednjem delu *Mitologije* (2015 [1957]) se je posvečal predvsem semantiki in semiotiki mitov.

Binarnemu principu je konkurenčen koncept, ki ga je že v drugi polovici 19. stoletja zasnoval Charles S. Peirce in govori o triadni naravi in funkcioniranju znaka – o indeksu, ikoni in simbolu kot osnovi, s katero lahko razložimo komunikacijski proces (Peirce 2004).

Za konceptualizacijo in razvoj semiotike kulture, katere osnovna enota analize ni več znak, temveč tekst, je pomembna moskovsko-tartujska semiotična šola, ki se je obogatila tudi s spoznanji M. Bahtina. Nastala je v 60. letih minulega stoletja v Rusiji in Estoniji in je povezana z imeni Jurij M. Lotman, Vjačeslav V. Ivanov in Vladimir N. Toporov (Mikhailov 2002: 119). Ruski filolog Ivanov je poskušal identificirati človekovo mišljenje skozi jezik oz. razkriti abecedo človeških misli s pomočjo znakovno-semantičnih raziskav. Primerjal je različne lingvistične skupine in pri tem iskal kombinatorične tehnike za izražanje misli. S Toporovom

sta raziskovala staroslovansko mitopoetično izročilo in odkrivala oziroma si prizadevala rekonstruirati osnovni slovanski mit (Ivanov in Toporov 1974).

LITERARNO-ESTETSKE TEORIJE

Nizozemski literarni in umetnostni zgodovinar André Jolles je raziskoval nekatere zvrsti slovstvene folklore kot predoblike literarnih zvrsti (1930). Razvil je teorijo preprostih oblik in se ukvarjal predvsem z njihovo formo in estetiko. Zagovarjal je tezo, da posamični žanri slovstvene folklore, ki jih je poimenoval preproste oblike, nastajajo na podlagi določenih duhovnih stanj, ki se utelešajo v ustreznih jezikovnih oblikah, tj. ustaljenih, časovno nevezanih formah. Žanre slovstvene folklore – legende, povedke, mite, uganke, pregovore, spominske zgodbe, pravljice in šale – je definiriral predvsem z estetskega in psihološko-duhovnega vidika ter jih na ta način razložil od literature in drugih literarnih zvrsti.

Teorijo forme ustnega izročila – t. i. epske forme – danskega folklorista Axela Olrika leta 1909 (Olrik 1965) in Jollesovo teorijo preprostih oblik je razvijal nemški germanist in literarni zgodovinar Max Lüthi, ki se je ukvarjal s stilno analizo pravljic. Obravnaval jih je kot umetniško stvaritev, ki se dogaja v fantazijskem svetu; medtem ko je povedke opredelil kot »primitivne« forme, ki izvirajo v ljudski kulturi. Analizo pravljic je podal leta 1947 v knjigi *Europäische Volksmärchen* (Evropska pravljica, 1947, slov. prev. 2011) in določil sedem značilnosti pravljичnega stila:

1. enodimezionalnost,
2. ploskovitost,
3. izolacija,
4. absolutna stilizacija,
5. nevidna vsepovezanost,
6. sublimacija,
7. svet obsegajoča razsežnost.

Lüthi ni posebej opozarjal na zgodovinske in literarne vire, zanimal ga je predvsem slog pravljic in z analizo je prišel do sklepa, da pravljico bistveno določata dogajanje in akcija.

Raziskavam pripovednega izročila kot umetniške tvorbe in vprašanjem estetike izražanja in komuniciranja so se posvečali številni folkloristi in jezikoslovci, med njimi Roman Jakobson, Kiril V. Čistov, Jurij M. Lotman, Dan Ben-Amos, v Sloveniji Milko Matičetov, Marija Stanonik, Anja Štefan, Saša Babič idr..

KULTURNOZGODOVINSKE IN LITERARNOZGODOVINSKE RAZISKAVE PRIPOVEDNIŠTVA

Na začetku 20. stoletja so se raziskave tradicionalnega slovstva v veliki meri usmerile k odkrivanju kulturnozgodovinskih korenin pripovednega in pesemskega izročila, ki jih lahko odkrivamo v besedilih. Med drugim so takrat govorili o t. i. prežitkih, ki so se ohranili v pravljicah in povedkah in po katerih so skušali določiti njihovo starost (Pöge-Alder 2016: 123). Raziskovalci so poudarjali, da lahko zgodovinske sestavine v pripovednem izročilu pomagajo spoznati kulturno okolje, ki je vplivalo na nastanek pripovedi. Tako je npr. Arnold van Gennep v knjigah *Les rites de passage* (Obredi prehoda, 1909) – v tej je razvil odmevno teorijo obredov prehoda – in *La formation des Légendes* (Nastanek legend, 1910) odkrival odseve iniciacijskih obredov v nekaterih pravljicah.

Sredi 20. stoletja so bile literarno- in kulturnozgodovinske raziskave pripovedništva zelo številne. Tako npr. sta tudi nemški literarni zgodovinar in etnolog Johannes Bolte in češki filolog Jiří Polívka v *Anmerkungen zur Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm* (Pripombe k Otroškim in hišnim pravljicam bratov Grimm, 1913–1932) napisala izčrpen kulturnozgodovinski in literarnozgodovinski komentar k motiviki pravljic, ki sta jih objavila brata Grimm, ter dodala bogato primerjalno gradivo in analize.

Vladimir J. Propp je morfološko-strukturalistično raziskavo pravljic nadgradil v knjigi *Zgodovinske korenine čarobne pravljice* (1946, slov. prev. 2013), v kateri je teoretska odkritja uporabil pri analizi konkretnih pravljice, ki jih je skušal razložiti s pomočjo zgodovinskih raziskav ritualov. Pravljični motivi oz. sižeji namreč vsebujejo tudi zgodovinsko, v družbenih institucijah zasidrano

sporočilnost, zato je omenjenih 31 funkcij pravljic interpretiral s pomočjo zgodovinskih in antropoloških spoznanj (Propp 2013). Tudi ruski jezikoslovec in literarni zgodovinar Jelezar M. Meletinski je razvil teorijo o nastanku literarnih žanrov iz mitov in ritualov starih in domorodnih družbenih ureditev (*Poetika mita*, 1946, slov. prev. 2006).

Nemški raziskovalec pravljic Friedrich von der Lven je v komentirani izdaji pravljic bratov Grimm besedila razvrstil po kulturnozgodovinskih značilnostih in uvrstil pravljico »Špicparkelj« (*Rumpelstilzchen*) med najstarejše zaradi verovanjskih predstav o čarobni moči imen, razvidni iz pravljice (Lven 1953–1954).

Kulturnozgodovinske metode in historična folkloristika omogočajo študij starejših zapisov pripovednega izročila in so osnova tudi za raziskave, ki iščejo odseve stvarnosti v pravljicah in povedkah (npr. Röhrich 1956; Kropelj 1995), prav tako tudi za tiste, ki obravnavajo razvoj načina prenosa pripovedi skozi zgodovino in pripovedno izročilo družbenih skupin v preteklosti. Takšne raziskave v slovstveni folkloristiki sta v novejšem času med drugimi razvijala tudi Rudolf Schenda (1993) in Ursula Brunold-Bigler (2017), na Slovenskem pa Ivan Grafenauer in v nekaterih delih tudi Milko Matičetov.

PSIHOLOŠKE IN PSIHOANALITIČNE TEORIJE

Vprašanjem psihološke in psihoanalitične interpretacije pravljic, predvsem z vidika izražanja z govorico simbolov, so se folkloristi in etnologi začeli intenzivneje posvečati potem, ko je avstrijski psihoanalitik Sigmund Freud na prehodu v 20. stoletje razvil teorijo o nezavednem (npr. *Die Traumdeutung*, 1900, slov. prev. *Interpretacija sanj*, 2001; *Totem und Tabu*, 1913). Raziskal je individualne oblike izražanja nezavednega, kot so sanje in motnje v funkcioniranju posameznikov. Vzporedno je analiziral izročilo, predvsem mite, pravljice, šale, verovanjske predstave in šege ter odkrival njihov pomen. Menil je, da v sanjskih slikah ne odsevajo želje posameznikov neposredno, marveč se spreminjajo v procesih simboliziranja, nastajanja, spodrinjanja, zasukov in zameglitev. V tradicionalnih

pripovedih je videl paralelne fenomene kot v sanjah. Pomen latentno navzočega izročila oz. pripovedi je pojmoval kot izpolnitev fantazije želja; pravljice in miti pa lahko predstavljajo celo poezijo želja vse nacije oz. ljudstva (Lehmann-Scherf 2004: 15). Glavna povezovalna os za interpretacijo mitov in pravljič je bil njegov koncept Ojdipovega kompleksa, ki izvira iz ambivalentne trikotne situacije, v kateri se znajde otrok v odnosu do očeta in matere. V tem razmerju sin razvije tekmiški odnos do očeta in seksualne želje do matere. Ljudske pripovedi so v smislu Ojdipovega mita zgrajene na osnovi tekmiških konfliktov in seksualne simbolike (Pöge-Alder 2016: 230–235).

Na osnovi Freudove psihoanalize so nekateri raziskovalci videli v pravljičah različne stopnje odraščanja otroške psihe, npr. odseve ritualov v puberteti oz. premagovanje težav odraščanja. Freud je menil, da je ena bistvenih lastnosti sanj ta, da jih sproži neka želja in je njihova vsebina izpolnitev teh želja, a ne v miselni obliki, temveč kot halucinirano doživetje, prvenstveno v vizualnih podobah.

Še dlje v razglabljanju in razlaganju simboličnosti človekovega ravnanja in mišljenja je šel Freudov učenec, švicarski psihiater in psihoterapevt Carl Gustav Jung, ki je razvil analitično psihologijo. V pravljičah je videl manifestacijo razvoja osebe k zrelosti (npr. Jung 1943, 1962; prim. Bras 1977). Trdil je, da se v simbolih ne razodeva samo duh človeka kot posameznika, temveč tudi zgodovina in razvoj človeka iz živalskih pradavnin, in sicer kot prapodoba ali arhetip, ki prihaja kot usedlina kolektivne podzavesti na površje zavesti v bajkah, epih, religioznih obredih, razodetjih, navdihih, videnjih in sanjah (Jung idr. 2002; Stanonik 1993: 20). Menil je namreč, da imajo pravljice in sanje skupni izvir v kolektivnem nezavednem, njihova vsebina pa se razodeva v arhetipih. Ljudske pripovedi so po Jungu slikovite podobe arhetipskih vsebin v nezavednem ali med nezavednim in zavednim. Pravljice torej Jungovi šoli kažejo pot k spoznavanju strukture nezavednega in arhetipov (Pöge-Alder 2016: 235–238).

Jung je pri podzavesti razločil individualno in kolektivno plast. Vrhnja plast nezavednega je osebne narave, pod njo je kolektivno nezavedno s spominskimi sledovi, ki segajo k predčloveškim, živalskim prednikom (Trstenjak 1988: 157). Spodnjo plast nezavednega je

imenoval praslika, izraz arhetip pa je prvič uporabil leta 1919 v članku o instinktu in nezavednem. Miti posamičnih ljudstev so pravzaprav eksponenti kolektivno nezavednega. Mitološke figure so formalizirana rezultanta neštetihih tipičnih izkušenj prednikov in psihični ostanki številnih doživljanj istega tipa (Jung 1984: 26).

Poudaril je, da pri arhetipu ne gre za podedovano predstavo, temveč za podedovano možnost predstavljanja. V prid natančnosti je treba ločevati med arhetipom in arhetipsko predstavo. Prava bit arhetipa v zavesti ni navzoča, je transcendentna in kot taka psiho-idna. Vsaka predstava o arhetipu je že zavestna in zato se bolj ali manj razločuje od tistega, kar je bilo vzrok za njegovo aktualizacijo. To, kar govorimo o arhetipu, so vedno konkretizacije, ki sodijo v okvir zavesti (Stanonik 1993: 23).

Jungova učenka Marie-Louise von Franz je razvijala njegov pristop pri raziskovanju pravljicne simbolike. Razčlenila je mite in pravljice v t. i. mitologeme – majhne vsebinske samostojne enote (Pöge-Alder 2016: 238), ki spremljajo junake pravljice na poti evolucije v različnih fazah njihovega odraščanja ali skozi različne življenjske faze (Franz 1989).

Freudove interpretacije sta povzela Julius Heuscher (1963, razš. izd. 1974) in na njegovi podlagi psiholog avstrijskega rodu Bruno Bettelheim, ki se je v Združenih državah Amerike ukvarjal predvsem z avtističnimi in čustveno obremenjenimi otroki. Poznan je po odmevnem delu *Rabe čudežnega* (1999 [1976]), vendar pa so v današnjem času njegova izvajanja zastarela.

Psihološke in psihoanalitične interpretacije pravljic so privzeli številni raziskovalci, med drugimi je tudi Alan Dundes pogosto raziskoval folkloro v luči nezavednih želja in strahov ter razvijal psihoanalitični pristop k interpretaciji pripovednega izročila. Kritiziral je Freudov koncept kolektivnega nezavednega in Jungov koncept arhetipa, ki sta si v osnovi sorodna. Menil je, da je glavno metodološko vprašanje oz. kritika njune interpretacije v problemu, kako je mogoče prepoznati arhetipe, če se pojavljajo v tako mnogoterih oblikah in v tako različnih pravljicah; arhetipi so po svoji definiciji neprepoznavni in se jim lahko približamo le asimptomsko ali tangencialno (Dundes 2005a; prim. Hameršak in Marjanić 2010: 181).

Številni psihoanalitiki, psihologi in folkloristi so začeli odkrivati psihoterapevtske učinke pravljic in povedk (Jones 1951) ter ob tem tudi zasnovali nove smeri in teorije, namenjene uporabi pravljic pri zdravljenju ali pomoči tako otrokom kot starejšim. Walter Scherf je poudaril, da pravljica tako pri pripovedovalcu kot poslušalcu vzdrami poseben psihološki odziv. Ni toliko pomembno, da so pravljice pojasnjene, biti morajo doživete in podzavestno predelane (Scherf 1982: XII–XIV).

Psihološke interpretacije pravljic danskega folklorista Bengta Holbeka so bile usmerjene k razumevanju pravljličnih motivov kot simbolov, ki ljudem omogočajo, da prek njih rešujejo svoje lastne družbene, ekonomske in psihološke probleme, ki jih sprožajo generacijski in družbeni konflikti (npr. med moškimi in ženskami) ter konflikti v okviru socialnega statusa. Definiral je žensko in moško obliko pravljic, ki jo določata glavni figuri – junak in junakinja – in pripovedni vzorec. Ugotovil je, da je v čudežnih pravljicah pogost pripovedni vzorec poroka med glavnima likoma, ki začenjata svojo razvojno pot z drugačnega začetnega položaja, kakor ga dosežeta na koncu (Holbek 1987).

Pri nas je o slovstveni folklori in globinski psihologiji pisala Marija Stanonik (2008: 230–247), ki je podala predvsem pregled Freudovih in Jungovih raziskav, povezanih s pripovednim izročilom. Otroško psiho v pripovednih pesmih je s psihoanalitično interpretacijo osvetlila Vanja Huzjan (2008), ki je v izbranih slovenskih ljudskih pesmih odkrivala podobo otroka v njih. Na podlagi Jungove teorije arhetipov in njihovih simbolnih reprezentacij pa je ljudske pesmi o lepi Vidi in kralju Matjažu interpretirala Marjetka Golež Kaučič (2018: 59–89; 2019), ki je odkrila vrsto arhetipnih simbolov v slovenski baladni tradiciji.

SIMBOLNA IN KOGNITIVNA SMER

Kognitivna antropologija je pristop v okviru kulturne in biološke antropologije; z njo raziskovalci razlagajo vzorce znanja, kulturnih inovacij in njihovega prenosa v času in prostoru ter pri tem uporabljajo metode in teorije kognitivne znanosti, še posebej

eksperimentalne psihologije in kognitivne psihologije. Kognitivna antropologija išče odgovore na vprašanja, kako podzavestno mišljenje ljudi iz različnih skupin vpliva na dojemanje in odzivanje na svet okoli njih in kako ga na podlagi tega razumejo in interpretirajo. Kognitivne študije v folkloristiki poudarjajo tudi vprašanja emske in etsk receptije pripovednega izročila in se pogosto opirajo na kvantitativne analize. Poudarjeno je tudi raziskovanje soodvisnosti med jezikom in kulturo, saj sta mentalna struktura jezika in kultura vzajemno povezani; kako se to izraža v besedilu in kontekstu, pa obravnavata tako etnolingvistika kot tudi kognitivna mitologija.

V nasprotju z raziskavami, ki preučujejo, kako »kulture« oz. »družbe« vidijo svet, kognitivna folkloristika poudarja zorni kot akterja. Dokazuje, da niti dva človeka ne vidita sveta enako, zato je posploševanje na cele družbe neprimerno. Od 70. let prejšnjega stoletja predvsem v feministično usmerjeni folkloristiki zaznavajo in raziskujejo razlike med ženskim in moškim videnjem sveta.

Še posebej po izdaji odmevne knjige *Writing Culture* (Pisati kulturo, Clifford in Marcus 1986), v kateri je večina avtorjev dokazovala, da so predstave o kulturnih celotah in integriranih družbah zgolj antropološka izmišljotina in da je resnični svet mnogo zapletenejši in nejasnejši, kakor se zdi, se je v 80. in zgodnjih 90. letih še okreplil občutek, da je antropologija v krizi, saj so bili kritizirani nekateri poglobitni koncepti, vključno s kulturo. Vendar pa so v zadnjih desetletjih 20. stoletja pod vplivom lingvistične teorije in transformativno-generativne slovnice Noama Chomskega, ki je poudarjal podobnost med vsemi jeziki, celo izraziti relativisti spoznali, da so vendarle potrebne raziskave o kulturno univerzalnem, ki osmišljajo primerjave med kulturno partikularnim (Eriksen 2009: 36).

Francosko-ameriški antropolog in evolucionistični psiholog Pascal Boyer je razvijal kognitivno antropologijo predvsem ob preučevanju religije. V delu *Religion Explained: The Evolutionary Origins of Religious Thought* (Pojasnjena religija: Evolucijski izviri religiozne misli, 2001) je obravnaval, kako človekova nagnjenja in kognitivne zmožnosti vplivajo na prenos kulturnih fenomenov v človeški evoluciji. Verovanja vsebujejo kulturne predstave, tj. ideje, ki se pojavljajo v okvirno podobnih oblikah v umu različnih

posameznikov določene skupine. Raziskave kognitivne in razvojne psihologije kažejo na to, da si nekatere kombinacije idej ljudje še posebej lahko zapomnijo, med njimi standardne verovanjske predstave o nadnaravnih silah, npr. o bogovih in duhovih (Bužeková 2009). Verovanje v nadnaravne akterje je naravno in del človeške kognicije, je del človekove intuitivne psihe in ne mentalnega sistema, ki ustvarja verske ideje.

FEMINISTIČNA USMERITEV

Feministične usmeritve v folkloristiki gre razumeti v kontekstu raziskav spola (angl. *gender studies*) na presečišču več humanističnih in družboslovnih ved, ki so se razvile na osnovi tematizacije socialne in kulturne določenosti spola in poudarjanja spolne enakosti od konca 60. let 20. stoletja, še bolj profilirano pa v naslednjih desetletjih.

V raziskavah spola so v ospredju socialna vprašanja in družbene konvencije, ki narekujejo ženskost oz. moškost in so rezultat družbeno pripisanih vlog in značilnosti, ki so posledica procesov razvoja določene družbe (Pöge-Alder 2016: 262). Podobno kakor sicer v feministični teoriji, sta bili tudi v folkloristiki uveljavljeni izhodišči, da je spol temeljna kategorija za analizo kulturnih izkušenj in ustvarjalnega izražanja ljudi ter da so bile v ustvarjanju znanja izkušnje žensk zanikane, spregledane in podcenjene (Kousaleos 1999: 20). Ta problematika se izraža tudi v literaturi in širše v pripovedništvu in zahteva nove oz. drugačne interpretacije literarnih in folklornih besedil. V slovstveni folkloristiki so postale aktualne teme, npr. izražanje spolne usmeritve v nekaterih pripovedih, kakor tudi razlikovanje med »ženskimi« in »moškimi« pravljicami, razvidno v jezikovnih in metajezikovnih značilnostih pripovedi, definirajo pa jih tudi nosilci dogajanja. Razločke med »ženskimi« in »moškimi« pravljicami narekuje tudi pripovedovalec ali pripovedovalka, saj moški drugače pripovedujejo, še posebej kadar so poslušalci moški, ženske pa posredujejo drugačne vsebine in poudarke, kadar so poslušalke predvsem ženske. Slednje tudi večkrat pripovedujejo v domačem krogu otrokom (Holbek 1987: 405).

Feministična usmeritev v folkloristiki je dobila zagon predvsem med ameriškimi raziskovalkami, med njimi so npr. Ruth Bottigheimer (1987), Christine Bacchilega (1997), Margaret Mills (1993) in Nicole Kousaleos (1999).

BIOLOGIJA PRIPOVEDNIŠTVA IN PERFORMANČNA TEORIJA

Že v 19. stoletju so začeli nekateri zbiralci pravljič zapisovati imena pravljičarjev, njihovo starost in poklic ter kraj in čas zapisa. Vuk Stefanović Karadžić je pisal o t. i. ženskih in moških pravljičah, torej pravljičah, ki so vsebinsko ali motivno bližje ženskam, in pravljičah, ki so bližje moškim. Sčasoma so raziskovalci začeli namenjati vse več pozornosti pripovedovalčevi osebnosti, načinu pripovedovanja, pravljičnemu repertoarju in tudi okoliščinam, v katerih se pripoveduje; vse naštetu namreč vpliva na variantnost folklornih besedil, za katero je že Gregor Krek trdil, da je ena od temeljnih značilnosti pripovedovanja (Krek 1869: 69; prim. Fikfak 2006: 150). Pozornost se je z besedila vse bolj usmerjala k pripovedovalčevi osebnosti, načinu pripovedovanja in kontekstu pripovednega dogodka.

Filolog Matija Murko je pri dolgoletnem terenskem raziskovanju in študiju južnoslovsanske epske pesmi v letih 1909–1932 opazoval pevce, njihovo življenje, okolje in tehniko petja ter ugotovil, da so improvizatorji in da njihovo petje variira glede na razpoloženje in okoliščine (Murko 1951). Murkove raziskave epskih pesmi sta nadaljevala Milman Parry (od leta 1933) in pozneje njegov asistent Albert B. Lord (1953),¹⁴ ki sta pozornost usmerila v procese izvajanja pri različnih ponovitvah in v različne variacije pri izvedbah, prav tako pa tudi na pevce same (Ivančič Kutin 2011: 15).

Ruski folklorist Mark K. Azadovskij je z opisovanjem ustvarjalnosti pripovedovalcev in njihove umetniške fantazije začel poudarjati njihovo individualnost, kar je bilo v nasprotju z dotedaj uveljavljeno teorijo, da je folklorno gradivo anonimen in kolektiven produkt (Azadovskii 1926). Julius Schwietering je spodbudil sociološke raziskave pripovedovanja pravljič in performance in je v nasprotju z raziskovalci pred njim postavil v ospredje ne le

umetnika, pač pa tudi družbeno funkcijo pripovednega dogodka (Schwietering 1935: 68).

Številni folkloristi so poudarjali pomen pravljicarjev, ki so aktivni nosilci folklore, njihovo performanco, tj. uprizoritev, predstavitev, izvedbo petja, pripovedovanja, plesa, igre, in vpliv poslušalcev in okolja na pripovedovalski dogodek. Raziskave so torej usmerili v t. i. biologijo pripovedništva (nem. *Biologie des Erzählguts*, gl. Enzyklopädie des Märchens 2: 386–406). Tako je npr. madžarski folklorist Gyula Ortutay (1972) raziskoval družbeno vlogo pripovedovalca ter vpliv družbenih, ekonomskih in kulturnih okoliščin nanj; okolje in družba sta namreč širši okvir folklornega pojava. V nasprotju s predhodnimi usmeritvami je biologija pripovedovanja postavila v ospredje ne le umetnika, pač pa tudi družbeno funkcijo pripovedovalskega dogodka (Dégh 1984: 324).

Raziskovalci so v ljudskih pravljicarjih prepoznavali nardarjene ustvarjalce, v primerjavi z literati pogosto enako ali celo kakovostnejše. Milko Matičetov, ki je pri terenskih raziskavah srečeval številne izjemne pravljicarje, je ljudske pravljicarje primerjal z literatoma Jurčičem in Levstikom (Matičetov 1948a, 1957). V obdobjih, ko je bilo ustno pripovedništvo pomemben način prenašanja izročila in tudi zabave, je bil včasih pripovedovalčev repertoar izredno obsežen. Ena najplodovitejših pripovedovalk 20. stoletja je bila v svetovnem merilu rezijanska pravljíčarka Tina Vajtova (1900–1984), ki jo je odkril Matičetov; pri njej je posnel na magnetofonske trakove skoraj 400 enot njenih pravljíc in povedk (Matičetov 1984), kar je bilo, kot je ugotavljala Linda Dégh, celo v svetovnem merilu izjemno veliko (Dégh 1984: 328).

V desetletjih po 2. svetovni vojni se je preskok iz besedilno usmerjenih raziskav v kontekstualno usmerjene še povečal (Honko 1980: 6). Razvoj tehnologije (magnetofoni in filmske kamere) je omogočil, da se je dalo pripovedni dogodek v celoti registrirati z vsemi ustreznimi pripomočki. Mnogi ameriški folkloristi so v 60. in 70. letih 20. stoletja poudarek svojih raziskav preusmerili na kontekst in izvedbo. Etnografskim okoliščinam so pripisali osrednji pomen in t. i. behavioristični pristop oprli na sociolingvistična izhodišča. Na teh izhodiščih se je izoblikovala performančna teorija, ki je odločno premaknila fokus raziskav s teksta na kontekst

(Paredes in Bauman 1972), poudarjen je bil vpliv komunikacijskega, socialnega in kulturnega konteksta na pripovedno izvedbo in recepcijo (Ivančič Kutin 2011: 16).

Pripovedni dogodek v naravnem okolju sestavljajo tri prepletajoče se ravni ali kategorije, ki jih je v folkloristiko vpeljal Alan Dundes (1965, 1980). Za vsak folklorni dogodek je mogoče določiti:

1. tekst (besedilo),
2. teksturo (jezikovne značilnosti, npr. fonemi, morfemi, naglasi, onomatopeja) in
3. kontekst (družbena situacija, v kateri se uresniči besedilo) (Dundes 1980: 20).

Dan Ben-Amos je pripovedovanje definiral kot komunikacijski proces v majhnih skupinah (Ben-Amos 1971). Po njem je tekstura posamična izvedba; podobno je tekstura tudi po Stanonikovi način, kako je pripoved izvedena (Stanonik 2001a: 259). Tekstura je lahko izražena besedno (slogovne figure) ali nebesedno, tj. glasovno (oblikovanje z glasom) ali neglasovno, s telesom (mimika obraza, drže in gibi telesa; nebesedilna sredstva spremljajo in podpirajo govorno besedilo) (Ivančič Kutin 2011).

Težišče raziskav je s teksta na performanco prenesel tudi ameriški folklorist Richard Bauman (1975). Fenomen, ki je bil sprva fosiliziran kot besedilo in je bil predmet raziskovanja za pisarniško mizo, je postal predmet performančnih raziskav na terenu, pri čemer je predmet analize cel spekter vidikov, kot so glas, kretnje, mimika, prostorske razmere, občinstvo ipd., kar je usmerilo raziskave tudi na produkcijo in sprejemanje teksta.

Finski folklorist Juha Pentikäinen je poudaril pomen življenjske zgodbe pripovedovalcev, ki vpliva na ustvarjalni proces in na repertoar pripovedovalcev, ki so individualni člani skupnosti oz. mikrokulture, ki ji pripadajo (Pentikäinen 1978: 13). Nekakšna ubranost med svetovi pripovedovalcev in poslušalcev je pomembna za recepcijo, kar je bilo tematizirano v že omenjeni prevodnostni teoriji (Dégh in Vázsony 1975).

Danski folklorist Bengt Holbek (1992) je poudaril, da se lahko pomen folklorne pripovedi razume le kot živa komunikacija, ker je folklor dinamičen proces. Pokazal je tudi, da se pripovedovalčeve lastne interpretacije in komentarji pogosto nanašajo na

realne družinske in družbene situacije in da so lahko konflikti s fikcijskimi projekcijami simbolično vgrajeni v pravljичne temelje (Holbek 1987, 1991: 140–141).

Pripovedovalci razvijejo tudi svoj pripovedni slog, ki se izraža v ritmu pripovedovanja, gestikuliranju, telesni govorici in mimiki (Ivančič Kutin 2011: 18). Niz folklornih dogodkov (zgodb), ki se zvrstijo v eni situaciji pripovedovanja, je Barbara Ivančič Kutin poimenovala pripovedovalsko folklorno srečanje (nav. delo: 27, 28). Pripovedovalec se lahko tako vživi v pripoved, da postavi samega sebe v vlogo pravljичnega junaka in pripoveduje v prvi osebi, tj. t. i. ostenzivno pripovedovanje (Kvartič 2017: 140).

Raziskave, ki dokumentirajo pripovedni dogodek v celoti (tekst, tekstura, kontekst), variabilnost pripovedi in pripovedovanja ter življenje in osebnost pripovedovalca v določenem okolju oz. časovnem in krajevnem okviru, omogočajo temeljit študij sodobnega pripovedništva in performance, kakor se odvija v živo.

TEMATIKE IN PRISTOPI SODOBNIH RAZISKAV

Ontološki obrat in zoopoetične raziskave

V antropologiji in folkloristiki 21. stoletja se je spremenil pogled na naravo in kulturo ter na razmerje med človekom in t. i. nečloveškim svetom, kar je povezano s spremembami ontoloških premis in epistemologije. Ontološki obrat je pospešil raziskave, ki se ukvarjajo z življenjem, mišljenjem, čutenjem in delovanjem nečloveških bitij, posebej živali, in celo z eksistenco robotov in androidov ter se sprašujejo, kaj je človeško in kaj ne-človeško. Ta usmeritev zagovarja stališče, da je namesto videnja sveta s perspektive ene narave in mnogih kultur treba gledati na svet s perspektive mnogoterih svetov oz. načinov »biti v svetu«, pri čemer različni pogledi na svet niso preprosto različne reprezentacije istega sveta, ampak razlike v izkušnjah bivanja v svetovih, ki so različni, a vsi enakovredni, predvsem pa različno konceptualizirajo to, kar pomeni zahodnjaško dualistično razmerje med naravo in kulturo. To je npr. francoski antropolog Philippe Descola (2018 [2005]) zamenjal z monističnim

konceptom: kar imenujemo »človeškost«, je torej nekaj univerzalnega in je značilno za vsa živa bitja. Notranja človeškost je duša človeka ali živali in izkazuje intencionalnost in subjektivnost tega bitja. Zaradi različnih izkušenj bivajočih v svetu obstajajo mnogotere perspektive življenja in vso to mnogoterost bi morali upoštevati in spoštovati (Viveiros de Castro 1998; Visković 2009). Angleški antropolog Tim Ingold je utemeljil ontološko ekvivalentnost človeka in živali in poudaril, da je velika zmota, da živalim odrekamo sposobnost načrtovanja in miselnih procesov, kar je vidno npr. pri oblikovanju njihovih bivališč. Tako ljudje kot živali so graditelji in bivajoči. Če oblikujejo svet, ga gradijo ter so oboji tudi del kulture in ne samo narave (Ingold 2000; Golež Kaučič 2020).

Etnozoološke oz. zoofolkloristične raziskave odkrivajo, da sta v poeziji in literaturi, kjer je navzoč spoj folklornega z živalskim, pogosta antropomorfizem (živali prevzemajo človeške lastnosti) in zoomorfizem (živalske lastnosti se pripisujejo ljudem). Zaradi novih ekoloških in etičnih spoznanj v širšem družbenem in kulturnem prostoru in zaradi spremenjenega stanja sveta so torej potrebne kompleksne raziskave razmerij med človekom, živalmi in naravo, med drugim tudi v folklori, literaturi in kulturi (prim. Marjanić in Zaradija Kiš 2012; Golež Kaučič 2011, 2020; Kropelj Telban 2019).

Na nespecistični filozofiji (Richard D. Ryder, Peter Singer) in ekocentrizmu (Aldo Leopold, Arne Næss in George Sessions) sta zasnovani dve glavni raziskovalni smeri. Prva se ukvarja z izjemno zmuzljivo razliko med človeškim in živalskim; druga smer pa z umetno inteligenco in rastočo kibernetično komponento v človeški kulturi (Thompson 2019). Raziskave so usmerjene v družbene dejavnike teh premikov in v načine, kako ljudje uresničujejo ideje, ki so v nasprotju z antropocentrizmom in specizmom. Usmerjene so v študij, ki omogoča razumevanje ne-človeških bitij, predvsem živali, in so lahko tudi družbeno angažirane.

Spletna folkloristika

Pripovedna kultura v vsakdanji komunikaciji postaja vedno bolj transnacionalna in multidisciplinarna, k čemur odločilno prispevajo

množični mediji in svetovni splet. Prav ti so pomembni za širjenje in preoblikovanje folklorne in za nastajanje novih oblik, ki naslavljajo nove skupine občinstva in nove uporabnike.

Razvoj svetovnega spleta in grafičnih podob za uporabnike ustvarja občutek virtualne resničnosti, dodatne razsežnosti pa spodbuja interaktivno komuniciranje; slednje je med drugim pospešilo tudi pomnožitev urbanih legend, teorij zarote, lažnih novic ipd. Folklor na spletu je del komunikacije med ljudmi ne glede na to, ali je ubesedena ali izražena s fotografijo, glasbo ali memi.¹⁵ Sodobna tehnologija je omogočila tudi nastajanje digitalnih arhivov slovstvene folklorne (Schmitt 2019), ki na eni strani ohranjajo, na drugi pa tudi globalizirajo slovstvene vsebine.

Čeprav se je folklor delno preselila na splet in s tem postala t. i. spletna folklor, so bili folkloristi do nje sprva zadržani in so ji le postopno začeli slediti. Folklor na spletu je zahtevala nove metode zbiranja, terensko delo je dobilo nove razsežnosti: zdaj je teren sam zaslon, klasična etnografija se je razširila v digitalne prostore, kot spletna etnografija, imenovana tudi netnografija, digitalna, virtualna, kiber-, e-etnografija) (gl. Haverinen 2015). Pospešene raziskave pripovednih vsebin na spletu so se začele na prelomu tisočletja; to smer folkloristike so estonski folkloristi poimenovali *netlore* (Kõiva 2009). Raziskovanje s pomočjo spleta je raziskovalcem zelo olajšalo delo, na drugi strani pa je odprlo vprašanja, koliko sta takšno delo in gradivo zanesljiva, prav tako pa tudi pomisleki, povezani z raziskovalno etiko (Hakamies in Heimo 2019: 15). Zaradi tega izključno raziskovanje spletnih vsebin ni dovolj, nujne so tudi spremljajoče raziskave na terenu, med ljudmi, ki te vsebine ustvarjajo, in tistimi, ki jim sledijo.

Nesnovna kulturna dediščina v prostoru in času

Pri ohranjanju nesnovne kulturne dediščine, katere pomemben del je pripovedno izročilo, se raziskovalci vedno bolj osredinjajo na pripovedi in situ, ki jih je lažje oživiti in s tem ohraniti prihodnjim generacijam. Zanimanje za prostorsko folkloristiko je prav tako kot zanimanje za prostorsko antropologijo začelo naraščati v 90. letih

prejšnjega stoletja, tudi z oporo na ruskega literarnega zgodovinarja Mihaila M. Bahtina, ki je v razpravi »Oblike časa in kronotopa v romanu« (1937) vpeljal pojem kronotop – iz gr. *hronos* (čas) in gr. *topos* (kraj) – v pomenu spojenosti časa in prostora v jeziku in diskurzu (Bahtin 1982). Na prelomu tisočletja so estonski raziskovalci uvedli izraz *kõhärimus*, za katerega so pozneje predložili angleški termin *place-lore*. S prostori oz. pokrajino so povezana različna pričevanja, saj so kraji več kot le geografska lokacija, so namreč tudi »kraji spominov« in prizorišča izjemnih srečanj (Valk in Sävborg 2018), kar odseva v pripovedovanju zgodb, ki prostor simbolizirajo. Ohranjanje nesnovne kulturne dediščine oz. vernakularnega slovstvenega izročila v prostoru je pogosto povezano z dokumentiranjem in raziskovanjem verovanjskih predstav in spominskih zgodb o določenih mestih oz. prostori v pokrajini (prim. Belaj, Martić in Mencej 2019).

Posebno mesto ima pripovedovanje o obmejnem prostoru, ki se ne navezuje le na pripovedi ob mejah med državami, narodi, sosedi danes ali v preteklosti, pač pa tudi na t. i. liminalne prostore in prostore prehajanja, zaznane v verovanjskih percepcijah in predstavah ljudi v različnih časovnih obdobjih (Šrimpf Vendramin 2021). Udejanjanje prostora in (re)produkcija prostora oz. t. i. ustvarjanje krajev je najtesneje povezano z njihovim občutenjem in zaznavanjem.

Koncept dediščine se sklicuje na preteklost, a je trdno zakoreninjen v sedanjosti in selektivno rabljen za sodobne namene in potrebe. Tudi v primeru pripovednega izročila sta v dediščinskih praksah »izvirno« in »avtentično« še vedno pogosti merili za izbor predstavitev pripovedi, ki so vselej iztrgane iz prvotnega konteksta. Ti merili zamrzujeta skupnosti v času in prostoru in fosilizirata spomin, saj tradicija kot proces pomeni nenehno spreminjanje in ustvarjanje. Pri dediščini gre za »sedanje preteklosti«, ki so vedno produkt pogledov iz sedanjosti na preteklost in se ne morejo izmakniti niti ideološkemu primežu niti političnim interesom (Slavec Gradišnik 2014). To se v zadnjem času – poleg poudarjanja dediščine za kulturno identiteto – najnazorneje kaže v poudarjanju dediščine za ekonomsko in družbeno rast (Ivančič Kutin in Krolej Telban 2018: 112), npr. v turizmu in pedagoškem procesu (Jezik in slovstvo 2019).

Mednarodna politika ohranjanja svetovne dediščine pod okriljem Unesca in državni registri nesnovne kulturne dediščine so pospešili raziskave, posledično pa tudi njene predstavitve in trženje oz. ekonomsko izkoriščanje (Kirschenblatt-Gimblett 2006; Hafstein 2007). Opazne pa so tudi vse pogostejše negativne posledice vpisovanja nesnovne dediščine v državne ali mednarodne sezname oz. registre, saj lahko povzročajo spore ali dediščinsko globalizacijo (Noyes 2006; Tauschek 2009).

RAZVOJ PRIPOVEDNEGA IZROČILA

Kako nastajajo ali so nastajale pravljice in povedke, od kod njihova motivika in kako so se širile, da lahko danes na različnih koncih sveta najdemo iste pripovedne tipe in motive v pesništvu in pripovedništvu različnih ljudstev? O tem so se spraševali že od samih začetkov raziskovanja pripovednega izročila, kar je razvidno tudi iz različnih teorij, praks in usmeritev antropologije in folkloristike.

Tem vprašanjem se je pridružilo tudi razpravljanje o prvobitnosti ustvarjanja, namreč, ali je izvir pripovedi avtorska oz. literarna stvaritev ali je vznikla med običajnimi ljudmi in, če je tako, ali jo je ustvaril nadarjeni posameznik ali je nastala kot produkt kolektivnega ustvarjalnega duha. Še proti koncu 19. stoletja je prevladovala teza o ljudstvu kot ustvarjalcu – utemeljeval jo je dunajski etnomuzikolog Josef Pommer. Z razvojem kritičnih raziskav so raziskovalci ugotovili, da pesem ali pripoved ne more imeti kolektivnega stvaritelja, pač pa je vselej dosežek posameznika. To tezo je leta 1897 v Dresdnu predstavil nemški germanist John Meier v referatu »Volkslied und Kunstlied in Deutschland« (Ljudska in umetna pesem na Nemškem). Pommerjevo stališče, ki ljudstvu priznava ustvarjalnost, in Meierjevo prepričanje, ki mu jo odreka, sta rodili dve teoriji o nastajanju folklornega pesništva in pripovedništva, produkcijsko in reprodukcijško (Glonar 1923: 45; Kumer 1996: 17).

Ker pa se v kulturah brez pisave in zgolj ustne komunikacije ter v neformalnih družbah pesmi, pripovedi, miti ipd. ohranjajo in prenašajo le ustno, je ustvarjalec, četudi so ga na začetku morda poznali, sčasoma tonil v pozabo. Z razvojem pisne kulture so začeli besedno umetnost zapisovati in ob iznajdbi tiska tudi

tiskati. Pisatelji in pesniki so bili cenjeni in so po navadi zasedli ugledno mesto v družbi, pogosto so bili tudi pripadniki višjih družbenih plasti. Njihova dela so bolj ali manj zavestno ustrezala določenim pravilom notranje zgradbe in zunanje oblike, kakor sta bili kanonizirani v času, v katerem so živeli. Nasprotno pa je slovstvena folklorja spontanejša in bolj neformalna, predvsem pa spremenljivejša in prilagodljivejša. Folklorno in avtorsko slovstvo sta živela in živita vzporedno in dobivata drugo od drugega tudi marsikatero pobudo. Pripovedi se oplajajo ob literarnih stvaritvah različnih kultur in civilizacij, prav tako pa se tudi književnost navdihuje ob folklornih besedilih.

Pripovedno izročilo se v času prenaša medgeneracijsko, ob tem pa se spreminja in prilagaja novim okoliščinam in družbenim potrebam. Zgodbe se ne prenašajo le med družbenimi skupinami, pač pa tudi v prostoru, iz kraja v kraj, dežele v deželo, in na tej večstoletni poti so postale tradicijske pripovedi ena najbolj mednarodno prepletenih dobrin kulturne dediščine. V njih so sledovi starih indoevropskih mitov, antičnih motivov, orientalskih elementov, pa tudi motivike, privzete iz različnih srednjeveških, razsvetljenskih in poznejših stvaritev in knjižnih zbirk.

ZGODNJI VIRI IN ODSEVI V SLOVENSKEM PRIPOVEDNIŠTVU

Najstarejša ohranjena pravljica - mit je staroegipčanska zgodba o bratih Anubis in Bata, ki je bila že v 13. stoletju pr. n. št. zapisana na papirus. Pripoveduje o sporu bratov zaradi žene in njuni poznejši spravi ter vsebuje številne pravljичne motive, ki jih lahko najdemo v različnih pravljичnih tipih, še posebej v pravljичnem tipu ATU 318 »Nezvesta žena«. Posamični motivi so tudi v slovenskem pripovednem izročilu, kjer se je ohranil npr. motiv ljubezni na daljavo zaradi najdenega pramena las ali slike princeze (npr. ATU 516), in motiv dekleta, ki zaužije trsko drevesa, v katero je bil spremenjen junak ali njegovo srce, zaradi česar spočne otroka in junak se ponovno rodi (ATU 788 »Sežgani in prerojeni človek«, Matičetov 1961).

Prve knjige, ki so vplivale na evropsko pripovedno kulturo – predvsem na basni, pravljice, povedke in šaljive zgodbe – so nastajale v Indiji, na bližnjem Vzhodu in v antičnem svetu. Iz sanskrske rigvedske himnike, najstarejšega dokumenta indoevropskih jezikov (1700–1100 pr. n. št.), se je v evropskem pripovednem izročilu med drugim ohranil razmeroma pogost motiv poroke z nadnaravno ali začarano nevesto (vilo ali morsko deklico, Meluzino), ki je razširjen skoraj po vsem svetu, izvira pa iz himne *Purūravas in Urvaśi*. Pogosto se pojavlja v pravljicnem tipu ATU 400 »Mož, ki išče izgubljeno ženo«, razširjenem tudi v slovenskem prostoru (Kropej 2008: 233; Ivančič Kutin 2018a: 42–43), k njegovi razprostranjenosti po Evropi pa je prispeval predvsem nemški pesnik Hans Sachs iz 16. stoletja, ki jo je upesnil v pesnitvi *Masterlied* (1552).

Motivno je na mednarodno pripovedno izročilo močno vplivala indijska zbirka *Pančatantra*, med drugim tudi na zbirko *Tisoč in ena noč*, ki ohranja arabske pravljice, povedke, anekdote in šaljive zgodbe, zaobjete v okvirno pripoved o Šeherezadi, ženi sultana Šahrijarja, ki je dal vsako ženo po poročni noči usmrtiti. Šeherezada pa je vsako noč pripovedovala sultanu nedokončano zgodbo, da bi zbudila njegovo radovednost. Po tisoč in eni noči je prosila za milost in sultan se je je usmilil. Večina zgodb iz zbirke spada v zlato dobo islama med 8. in 13. stoletjem, ko so bili pripovedovalci naklonjeni *makamatu* – razburljivim pustolovski zgodbi. Poznani junaki zgodb so Sinbad, Aladin in Ali Baba. V Evropi so se začele širiti šele, ko je arabsko-sirijsko različico zbirke leta 1704 v francoščino prevedel Antoine Galland.

Poleg besedil iz preteklih obdobij, ki so se ohranila in so pozneje vplivala tudi na slovensko pripovedno izročilo, o duhovni kulturi ljudstev, ki so živela na območju današnje Slovenije, pričajo tudi različni pisci, npr. grški zgodovinar Herodot (5. stoletje pr. n. št.) v *Historiai* (v Sovretovem prevodu *Zgodbe*), geograf Strabon iz Amasye v današnji Turčiji v delu *Geographica* (ok. leta 17) in bizantinski zgodovinar Prokopij iz Cezareje v knjigi *De Bello Gothico* (Gotska vojska III, 14; 5. stoletje), ki je o Slovanih in Antih poročal, da častijo reke, nimfe in druge demone (Grafenauer 1973: 23–24). Tudi bizantinski cesar Konstantin Porfirogenet je v delu *De administrando Imperio* (O upravljanju države, konec 10. stoletja) pisal

o naseljevanju Slovanov in omenjal nekatere legende o svetnikih, poznane med prebivalstvom Dalmacije (Bošković-Stulli 2006). V zgodnjem srednjem veku je langobardski zgodovinopisec iz Furlanije Pavel Diakon v delu *Historia Langobardorum* (807–810, slov prev. *Zgodovina Langobardov*, 1988) sporočil zgodbo o Herulih, ki so na begu pred Langobardi v strahu poskakali v modro cvetoče laneno polje. Imeli so ga za vodo in so se trudili v njem plavati, a jih je zmeta stala življenja. Danes to pričevanje živi v šaljivih in zabavljivih zgodbah, npr. o Ribničanih, Lemberžanih, Veržejcih ipd., iz katerih so se drugi norčevali. Razširjene so po vsej Evropi in so uvrščene v mednarodni tipni indeks pravljic ATU 1290 »Plavanje v lanenem polju« (Kropelj Telban 2015b: 33–34, št. 14).

SREDNJEVEŠKI VIRI IN ODSEVI V SLOVENSKEM PRIPOVEDNIŠTVU

V slovenskem prostoru se je ohranilo zelo malo virov srednjeveškega pismenstva. Med redkimi zapisanimi dokumenti je prilika o knezu Ingu v spomenici o spreobrnjenju Bavarcev in Karantancev (*Conversio Bagoariorum et Carantanorum*, 9. stoletje). Ingo je bil najverjetneje salzburški misijonar s konca 8. stoletja na območju, kjer so živeli karantanski Slovani; o njem se je ohranila pripoved:

Ingo je bil eden od vplivnih kristjanov, ki ga je karantansko ljudstvo zelo spoštovalo zaradi njegove razumnosti. Zaradi tega so bili njegovim ukazom pokorni. Nekoč je k sebi povabil kristjane, ki so bili sužnji, in jim dal postreči v pozlačenih posodah, njihovim staroverskim gospodarjem pa je dal pred hišo jesti kruha, mesa in vina v počrnelih umazanih posodah. Na vprašanje slednjih zakaj tako ravna, je Ingo odgovoril, da niso vredni, da so v družbi onih, ki jih je že očistil krst, zato naj jedo zunaj pred hišo kakor psi. Te besede naj bi na neverne plemiče napravile tako velik vtis, da so se dali krstiti.¹⁶

Poleg apokrifnih legend in pridižnih zgledov je imel v srednjem veku v evropskem prostoru velik vpliv na literaturo živalski epski roman *Le Roman de Renart* (Roman o Lisjaku, 12. stoletje),

nastal kot priredba Ezopovih basni in napisan kot nekakšna politična satira oz. kritika tedanje družbe in morale. Tudi italijanski živalski ep *Rainaldo e Lesengrino* (različica Romana o Lisjaku, 14. stoletje) o lisjaku in volku je bil izjemno priljubljen in je bil že kmalu po nastanku preveden v francoščino, nemščino, angleščino in holandsščino. Nemška verzija tega epa *Reineke Fuchs* ali *Reinhart Fuchs* (Lisjak Reinhart) se je v srednjeevropskem prostoru med 12. in 15. stoletjem širila tudi med ljudstvom. Pozneje je besedilo navdihnilo med drugimi Jeana de La Fontaina, Johanna Wolfganga von Goetheja in Jacoba Grimma. Na slovenskem ozemlju je našla odmev v gotski in renesančni likovni umetnosti in v basnih, a so se ohranili le poznejši zapisi (Kropej Telban 2015a: 25–28, 35–40).

Na pripovedno izročilo je vplivala tudi znamenita knjiga o sedmih modrecih, ki izvira iz Perzije in se je v pozni antiki izgubila, le prevodi iz 9. stoletja so se ohranili v sirske in arabskem svetu. V 11. stoletju jo je Michael Andreopoulos prevedel v grščino in tako se je razširila v bizantinski svet kot Knjiga o Sintipasu filozofu,¹⁷ med 13. in 15. stoletjem pa se je širila po Evropi in bila med drugim prevedena kot *Historia septem sapientium*, Hans von Bühel jo je prevedel v verze pod naslovom *Diokletians Leben* (Dioklecijanovo življenje, 1412). Slovenski filolog Matija Murko se je tej knjigi posvetil z vidika slovanskega izročila v delu *Die Geschichte von den sieben Weisen bei den Slaven* (Zgodovina sedmih modrecev pri Slovanih, Murko 1890) in je te raziskave vključil tudi v knjigo *Geschichte der älteren südslawischen Literaturen* (Zgodovina starejših slovanskih literatur, Murko 1908). Slovenskih priredb ni navedel, saj so se iz zbirke ohranili le določeni motivi v nekaterih pravljicah.

V srednjem veku so nastajale zbirke eksemplov ali pridig in zgodb, med njimi *Sermones Vulgares* (Poljudne pridige) Jacquesa de Vitryja iz 13. stoletja. Še večji vpliv na pisce je imela srednjeveška zbirka zgledov, prilik in anekdot *Gesta Romanorum* (Dejanja Rimljanov; Wawrzyniak 1987), zapisana v latinščini predvidoma konec 13. oz. v začetku 14. stoletja. Bila je ena najpopularnejših knjig tistega časa in je navdihnila številne srednjeveške in renesančne pisce, med njimi tudi Geoffreya Chaucerja, Johna Gowerja in Giovannija Boccaccia. Nastala je pod vplivom zbirke o sedmih modrecih in del Petrusa Alfonsija, španskega zdravnika, ki je bil

poučen tudi v hebrejskih in arabskih tradicijah in je dobro poznal najpomembnejšo judovsko knjigo *Talmud*. V delo *Disciplina Clericalis* (Veda duhovnosti, začetek 12. stoletja) je vključil številne novele, legende, basni in druge vzgojne pripovedi. Med zgodbami, ki jih je navdihnili zbirka *Gesta Romanorum*, so tudi pravljice, ohranjene v slovenskem izročilu, npr. ATU 155 »Nehvaležnost je sveta vladar«, ATU 888 »Zvesta žena«, ATU 981 »Modrost skritega starca reši kraljestvo«.

Na Slovenskem se je iz druge polovice 12. stoletja ohranil rokopis, nastal v samostanu v Stični. Med drugim vsebuje obsežno besedilo legende o Barlamu in Jozafatu, ki se po vsej verjetnosti opira na življenje indijskega modreca Bude. Legenda, ki je prek arabskih dežel že precej spremenjena prišla do Evrope in bila tam pokristjanjena (Šmitek 2010: 11), pripoveduje, kako je indijski kralj, ki je preganjal krščanstvo, dal zapreti sina Jozafata, ker je slišal, da bo postal kristjan. Jozafatu se je kljub temu posrečilo srečati učitelja Barlama in se spreobrniti v krščansko vero (Matiččetov 1968).

V tem času so nastajale tudi apokrifne legende o življenju svetnikov, med njimi je bila najbolj znana *Legenda Aurea* (Zlata legenda, 1275) italijanskega kronista in nadškofa Jacopa de Voragineja, ki je doživela številne prepise še v 15. stoletju in je odmevala tudi v slovenskem kulturnem prostoru.

Ob številnih svetniških legendah so se ponekod med lokalnim prebivalstvom obdržale v tem času tudi bajeslovne pripovedi in celo nekatera predkrščanska obredja. Tako se je npr. ohranil dokument iz leta 1331, ki priča o poganskem češčenju svetega drevesa in svetega izvira vode v Kobaridu. Govori o tem, da je cerkev v Čedadu najela inkvizitorja Franciscusa de Clugia (Francesco di Chioggia), da zatre heretike, ki izvajajo te kulte, po vsej verjetnosti povezane s keltskim bogom sonca Belenom. Njegova vojska je posekala sveto drevo, izvir pa so zasuli z velikimi skalami, vendar se je spomin na Belina, naslednika keltskega Belena, na Tolminskem in v okolici Kobarida ohranil še v 20. stoletje (Kropej 2008:142–145).

RENEŠANSA

V času razcveta humanističnih vrednot, ko je postala antika zgled tako v umetnosti kot v splošni kulturi, so začele v Evropi nastajati zbirke pravljic, anekdot in novel. Med pomembnimi pisci pripovedi so bili predvsem italijanski pesniki in filozofi, med njimi Dante Alighieri, avtor znamenite pesnitve *Divina Commedia* (Božanska komedija, ok. 1300), ki opisuje njegovo potovanje skozi pekel in vice do nebes. Predvsem pa so vplivali na pripovedno ustvarjalnost pesnik in humanist Francesco Petrarca, ki je med drugim napisal zbirko dvanajstih eklog *Bucolicum carmen* (Bukolična pesem, 1346–1348), Giovanni Boccaccio z delom *Il Decameron* (Dekameron, 1348–1354) in Geoffrey Chaucer z znamenitimi *Canterbury Tales* (Canterburyjske povesti, ok. 1387, slov. prev. 2012). Velik vpliv na pripovedništvo in literaturo je imela tudi zbirka šaljivih, pretežno obscenih zgodb *Liber Facietiarum* oz. *Facetiae* (Knjiga šal, 1438–1452), ki jih je v Firencah napisal Poggio Bracciolini. Vse te knjige so pustile sledi v evropskem in tudi v slovenskem pripovednem izročilu.

O duhovni kulturi Slovencev so v času renesanse poročali nekateri potopisci, med njimi npr. italijanski kancler oglejskega patriarha, humanist in pisatelj Paolo Santonino, ki je po silovitih turških vpadih, ki so prizadeli vse slovenske dežele, med letoma 1469 in 1483 spremljal škofa Petra Carlija na vizitaciji po teh krajih. Doživetja je opisal v *Itinerariumu* (Popotni dnevnik, 1485–1487, slov. prev. 1991), predstavil je potek poti, naravne lepote, posebnosti v rastju in živalstvu ter druge nenavadne prigode. Opisal je tudi gostišča, prehrano, pijačo, oblačila, tedanje zdravstvo, navade, zabavo, prireditve, igre, petje in glasbo (Baš 1954, 1982).

Predvsem duhovniki in pridigarji so se v pridigah opirali na zbirko zgledov in prilik (parabol) iz zbirke *Speculum exemplorum* (Zrcalo zgledov, ok. 1495) in prek njih so se zgodbe iz knjige začele širiti po vsej Evropi.

Prve zbirke anekdot in šaljivih zgodb so doživele razcvet v Franciji v rimanih pripovedih, imenovanih *Les Fabliaux* (šaljive zgodbe). Po vzoru sosednje Francije se je veselje nad literarnimi zabavljicami širilo v 13. in 14. stoletju tudi v Italiji, kjer se je Folgore

da S. Gimignano v zabavljicah ponorčeval iz sienskih lahkoživcev. Prav tako je šale po francoskem vzoru pisal Rustico di Filippo iz Firenc. V času renesanse je nemški humanist Heinrich Bebel objavil zbirko *Facetiae* (Šale, 1508), v kateri je zbral satirične zgodbe in šale, predvsem o duhovščini. Na razvoj satire pa je v 16. stoletju močno vplival tudi nemški pesnik in pisatelj Hans Sachs, ki je med drugim napisal pesnitev *Schlaraffenland* (Indija Koromandija, 1530). Že v 16. stoletju je izšla knjiga šaljivih zgodb, ki se norčujejo iz omejenosti Lalovcev, prebivalcev izmišljenega mesta Lalenburg (*Das Lalenbuch*, 1597), ki je navdihnila satirično delo *Die Schildbürger* (Meščani Schilde, 1598), v kateri so se šaljive zgodbe nanašale na prebivalce saškega mesta Schilda.

V tem času so nastajale tudi knjige o zvutih in prebrisanih junakih, kakršen je bil npr. Bertoldo, ki ga je v Italiji ovekovečil Giulio Cesare Croce, in predstavlja Markolfa iz apokrifnih ljudskih besedil, ki so bila nekakšne parodije biblijskih motivov o kralju Salomonu in Markolfu in so jih pisali od 10. stoletja. Na osnovi Crocejevega dela so pozneje nastale šaljive zgodbe *Bertoldo*, *Bertoldino e Cacasenno*.

V islamskem svetu je bil priljubljen šaljivi islamski učitelj Nasredin, ki naj bi živel v 13. stoletju v Akşehirju blizu Konye v današnji Turčiji. Pri nas je poznan kot Nasredin hodža, junak kratkih šaljivih zgodb, v katerih z zdravo pametjo in bistrumnostjo graja človeške napake in družbene pomanjkljivosti.

O germanskem šaljivcu Tillu Eulenspiegelu so prve knjige nastale na Flamskem (*Tyl Ulenspijl*, 1430). Šele nekaj desetletij pozneje je izšla nemška zbirka o tem šaljivem zvitežu (*Till Eulenspiegel*, 1510), ki jo je napisal Johannes Grüninger.

Šaljive zgodbe o Baronu Münchausnu so nastale v času razsvetljenstva v angleški izvedbi. Ustvaril jih je v Angliji živeči nemški pisec Rudolf Erich Rasper leta 1785 z naslovom *Baron Munchausen's Narrative of his Marvellous Travels and Campaigns in Russia* (Barona Münchausna pripovedi o njegovih čudežnih potovanjih in bojih v Rusiji). Kmalu zatem je Gottfried August Bürger knjigo prevedel v nemščino, jo dopolnil in jo leta 1787 objavil pod naslovom *Baron Münchhausen*. Literarnemu liku je dal ime in podobo baron Hieronimus Karl Friedrich, Freiherr

von Münchhausen, ki je pripovedoval neverjetne zgodbe o svojem vojaškem delovanju v rusko-turški vojni. Zgodovina tudi priča, da je bil resnični baron globoko prizadet zaradi razširitve zgodb o fikcijskem liku z njegovim imenom.

V slovenskem prostoru so bile v 16. in 17. stoletju razširjene ljudske knjige in razne glumaške bukvice, predvsem o Pavlihi. Zgodbe o njem sta zbrala in objavila v knjigi *Pavluša* leta 1908 I. Recel in Pavel Poljanec. Franc Malavašič pa je tako poimenoval poslovenjenega Tilla Eulenspiegla, ki ga je prevedel v knjigi z naslovom *Nemški Pavliha v slovenski obleki* (1866). Slovenski prevod Barona Münchhausna je objavil leta 1856 z naslovom *Lažnivi Kljukec, kako se mu je na morju, na suhem in v vojski godilo*.

Podobo pripovedne kulture preteklih obdobj osvetljuje na Slovenskem tudi likovna umetnost, prek katere so se številne legende, etiološke in druge povedke razširile med ljudmi. Tako je med drugim našla svoje mesto na cerkveni freski tudi legenda o medvedu, ki je sv. Korbinjanu ubil konja, zaradi tega ga je svetnik zapregel in mu naložil tovor kar na hrbet. Legendo je upodobil mojster Jernej iz Loke leta 1502 v cerkvi svetega Križa na Križni Gori pri Škofji Loki.

V tem času so bile namreč tudi na Slovenskem popularne apokrifne legende o različnih svetnikih, med njimi tudi zgodba o vpreženem medvedu ali volku. V ljudskem izročilu se je ta pripoved celo povezala z ozvezdjem velikega medveda oziroma velikega voza (*Ursa maior*), omenjenem že pri Dalmatinu (kulla na nebi) in pozneje pri Slomšku (nebeški voz). Ime Martinov voz je bilo razširjeno predvsem na Primorskem (npr. ATU 1910 »Sveti Martin vpreže volka«, Matičetov 1987).

Poleg sv. Martina in sv. Korbinijana se v tej vlogi pojavljajo še nekateri drugi svetniki, predvsem sv. Jakob; v Istri se je ohranila legenda o sv. Nikiforu, ki je ujel volka, ker mu je ponoči ubil osla, ukrotil ga je in poslej je volk nosil svetnika na svojem hrbtu na poti v Rim (Šišović 2003).

V 16. stoletju je furlanski zgodovinar in potopisec Marcantonio Nicoletti (1536–1596), notar iz Čedad, v življenjepisu patriarha Filipa d'Alençona opisal tudi značaj in navade Tolmincev,¹⁸ med drugim je poročal, da Tolminci pojejo o Kristusu in svetnikih ter

o Matjažu, ogrskem kralju (Grafenauer 1973: 127). V pripovedno izročilo o kralju Matjažu so preneseni številni motivi iz mitov ter iz starega orientalskega in srednjeveškega evropskega gradiva. Nanj se vežejo tudi zgodbe o Aleksandru Makedonskem, ki so prišle k nam prek *Aleksandrovega romana* in srednjeveške apokrifne pripovedi o judovskem kralju Salomonu, ki so se širile prek *Salomonovih pripovedi* (1580) in drugega izročila o njem. Ohranile so se tudi apokrifne legende o kralju Salomonu in kraljici iz Sabe. Na Slovenskem je kraljica iz Sabe dobila ime Šebida, zaradi tega so jo pozneje celo enačili s šembiljo oz. sibilo (švila prerokila) (Kuret 1940; Lausegger 1985), Salomona pa je zamenjal kralj Matjaž (Kropelj 2008: 240–244).

REFORMACIJA

Reformacija je kot odziv na tedanje razmere v cerkvi pospešila književnost, ob tem pa so začele nastajati tudi številne zgodbe o neetičnem ravnanju duhovščine. Največji razcvet takšnih pripovedi v Evropi je bil v času humanizma in renesanse, kar je razvidno posebej pri protikatoliško usmerjenih protestantskih piscih tistega časa. Nizozemski filozof Erazem Rotterdamski je v pismu iz leta 1528 pisal o duhovniku, ki je na večer pred velikim petkom skrivaj spustil na pokopališče žive rake in jim na hrbte prilepil goreče svečice. Ko so lazili med grobovi, je bil nočni prizor strašljiv, župnik pa je razglasil, da so to duše umrlih, ki moledujejo, da bi jih z mašami in miloščino rešili muk (Merhar 1960: 32). Zgodbe o duhovnikih, ki so rakom na hrbet privezali goreče svečice ali pri maši spuščali goloba, češ da je Sveti Duh, so v pridige in druga dela vključevali mnogi protestantski duhovniki, med njimi tudi Primož Trubar, ki je v *Katekizmu* (1575) omenil zgodbo o rakih s svečkami v zvezi s polemiko proti romanju in štiftarstvu (prav tam).

Ta pripoved ima stare korenine, saj je pogosta v pravljičah tipa ATU 1525A »Spretni tat«, ki jo je v *Zgodbah* omenil že grški zgodovinar Herodot (Herodotus 1953–1955 II: 120), ko je pisal o egiptovskem kralju Rampsinitu in o spretnem tatu. Pravljičica pripoveduje o prebrisanem tatiču, ki vsem stražam navkljub gospođu

ukrade rjuho spod telesa, konja iz hleva ter spravi župnika in cerkovnika v vrečo. Slednja prevara tako, da rakom priveže na hrbet sveče, in se pretvarja, da je božji odposlanec oziroma angel, ki vodi duše v nebesa. Zgodba je doživela razcvet v času humanizma in renesanse, v knjigo *Le piacevoli notti* (Prijetne noči, 1550) jo je vključil Gioavanni Francesco Straparola.

Nekaj kratkih folklornih žanrov je tudi v Trubarjevem kalendarju (*Ta slovenski kolendar kir vselei terpi*, 1557), kjer so navedeni verzi o vremenu. Pripovedne elemente so vključili v svoja dela tudi drugi protestantski pisci, predvsem Jurij Dalmatin, Adam Bohorič v *Arcticae horulae succisivae* (Zimske urice, 1584) ter Sebastijan Krelj v knjigah *Otrozhia biblia* (1566) in *Postilla Slovenska* (1567).

Dalmatin je objavil v svetopisemskem prevodu *Jezus Sirah* (1575) priliko o lončenem in bakrenem loncu (ATU 296) iz apokrifne knjige *Jezus Sirah* (Sir. 13,2) iz 2. stoletja pr. n. št.:

Ne družī se z močnejšim in bogatejšim od sebe.

Kako naj gresta skupaj lončen pisker in železen kotel?

Pisker se bo obenj zadel in razbil. (Sir. 13,2)

Dalmatin pa piše: »Kai ima glinast loncez, per kufrastim lonzu? Sakai kadar se eden s drugim terzhi, taku se ta vbije« (Dalmatin 1973 [1575]: 52).

V tej basni so protagonisti predmeti, torej lonca, ki s svojo zgodbo posredujeta življenjsko pravilo tistega časa, da se predstavniki nižjih družbenih plasti ne morejo družiti z višjimi in močnejšimi, saj se na skupni življenjski poti ob njihovi trdoti navadno razbijejo (Kropej Telban 2015a). Dalmatin je leta 1580 objavil tudi *Salomonove pripovedi* in s tem prispeval k razširitvi izročil o kralju Salomonu v slovenskem prostoru.

BAROK IN KATOLIŠKA OBNOVA

V času katoliške obnove so s posebno vneto začeli gojiti poučne zgodbe, ki jih najdemo tudi v številnih pridigah. Mnogi duhovniki, predvsem jezuiti in kapucini, so izdajali svoje pridige ter vanje vključevali različne zglede in prilike. Med najbolj ustvarjalnimi je bil kapucin Janez Svetokriški (Tobija Lionelli), ki je v zbirko pridig

Sacrum Promptuarium (Sveti priročnik, 1691–1707) vključil številne odlomke iz legend o svetnikih, ki so se jim ljudje priporočali ob težavah in boleznih, še posebej proti kugi. Med zgodbami iz apokrifnih legend so nekatere v že omenjeni zbirki prilik *Speculum exemplorum*. Svetokriški je v priročnik vključil tudi izročila o bajeslovnih živalih, npr. o bazilisku, prav tako tudi o zdravilnih rastlinah, kakršna je *diptamus*, ki oživi ranjene jelene (Glonar 1910), tj. motiv iz bajke o Zlatorogu (Krojej 2008: 120–136). V pridige je vključil številne šale o romarjih, goljufivih krčmarjih in gospodinjah, predvsem pa o prepirih zakonskih parov. Takšna je npr. zgodba o možu, ki je izgubil piščeta. Odnese mu jih je jastreb, ker so bila povezana skupaj; iz strahu pred ženo je mož posegel po strupu, a je pojedel le med. Piše tudi o sporu zaradi drozgov, ki jih je žena trdovratno razglašala za kose, dokler ni mož izgubil potrpljenja in jo oklofotal, nazadnje se je prepir razširil med žene in može cele vasi. Prav tako o ženi, ki je vztrajala, da so travo porezali »s škarjami inu nikar s koso« (Matičeto 1956: 133), dokler je mož ni vrgel v vodo, ona pa je še iz vode molela roko in kazala, da je trava porezana. To zgodbo je že v prvi polovici 13. stoletja dokumentiral Jacques de Vitry. Od Boccaccia pa je Svetokriški prevzel pripoved o fazanu z eno nogo, drugo je namreč pojedel kuhar (Stanonik 2012: 44). Mlade je opozarjal, da morajo lepo ravnati s starši, kajti lahko se uresniči, da bo sin, ko bo prevzel kmetijo, očeta prignal do praga in ga tudi vrgel čez prag.¹⁹ Navedel je več basni, npr. o golobici in ježu, o mački in neposlušnih mladih miših ter o trnu in figi (ATU 298C*):

S. Cirillus piše, de trn v spomladi, kadar je bil poln cvetja, se je bil prevzel ter se je špot delal s fige, katera nima cvetja, ter je nji djal: »Ficus, ubi sunt flores tui (Figa, kje so tvoji cvetovi)?« Ali figa hitru reče: »Spina, ubi sunt fructus tui (Trn, kje so tvoji sadovi)?« Odgovori trn: »Non dedit mihi natura fructus (Meni narava ni dala sadov).« Takrat figa tudi reče: »Nec mihi flores addidit (Tudi meni ni dala cvetov); ali za tu neč ne maram, zakaj de li imam sad, je meni zadosti.

Magis certe gaudeo esse fructifera sine flore, quam esse spina cum flore (Bolj razveseljujejo rastline, ki prinašajo

sadeže brez cvetov, kot trnje s cvetovi).« Na le-te beside trn je bil s špotam ostal. (Svetokriški 1991: 178; Kropelj Telban 2015a: 434)

Poučne zgodbe so tudi v pridigah drugih piscev, npr. v delu *Pridige iz bukvic, imenovanih Exercitia* (1734) jezuita Jerneja Basarja, prav tako v pridigah kapucina očeta Rogerija (Rogerij Ljubljanski, Mihael Krammer) *Palmarium empyreum* (Rogerij 1731, 1743); ta je tako kakor Svetokriški med drugim omenil zgodbo o gospodinji, ki je v čebelnjak položila hostijo in je imela zaradi tega zdrave čebele in veliko medu (Stanonik 2018: 94). Objavil je tudi legendo o sv. Volbenku (Wolfgang), ki je zidal cerkvico, pri gradnji mu je pomagal hudič, ki je za plačilo zahteval dušo prvega romarja, ta pa je bil – po božji volji – volk (Rogerij 1743: 414).

Največ pripovednega izročila v tem času pa je zbranega v enciklopedičnem delu *Die Ehre des Hertzogthums Crain (Slava vojvodine Kranjske, 1689, slov. integralni prev. Čast in slava vojvodine Kranjske, 2009–2014)* znamenitega polihistorja in topografa Janeza Vajkarda Valvasorja. Poleg zgodovine, pokrajine z naravnimi posebnostmi in opisov krajev je predstavil tudi ljudi tedanje Kranjske in Istre. Bil je prvi etnograf, podatke o življenju navadnih ljudi po vaseh in mestih je moral zbrati sam, ker so mu graščaki in duhovniki po večini odpovedali pomoč pri tem delu. Na potovanjih je spraševal ljudi in tako dobil neposredne in podrobne odgovore, poleg tega pa je predmete in ljudi pozorno opazoval in jih dal tudi upodobiti (Novak 1986: 10). Razmeroma pogosto je v opise življenja vključeval pripovedi, šege, verovanja in zdravilstvo. Tako je omenil čarovnice, ki se zbirajo na gori Klek (Valvasor 1689 III: 72); pisal tudi o nekoč prostranem jezeru na območju današnjega Kamnika, ki je segalo do cerkve v Nevljah (Valvasor XI, XV; Klobčar 2017). V osmi in deveti knjigi je omenil nekaj legend, povezanih s cerkvami (Novak 1986: 18). Razložil je ljubljanski grb, na katerem je upodobljen zmaj, ki ga je – po antičnem mitu – ubil Jazon na Barju, ko je z argonavti plul po Ljubljani (Valvasor XIII: 9). Omenil je dečka, ki je padel v jamo in je posnemajoč polhe, ki so lizali neko skalo, preživel zimo, našli pa so ga zato, ker je na polhe privezal trakove svojih oblačil. Pisal je tudi o Urški Šafarjevi, ki jo je med plesom povodni mož odnesel v Ljubljano (Valvasor XI:

685; XV: 460–461), pa o Hudiču polharju ter o Duhovinu – otroku v kačji podobi, ki se je rodil neki ženi v Brkinih (Valvasor VI: 314; Matičetov 1973b). Pisal je tudi o kmetu, ki je sekal drevo, iz njegovega dupla se je vsul zaklad, ko pa je cekine prinesel domov, so bili spremenjeni v lešnike (Valvasor XI: 344). Ljudje so mu pripovedovali o možu, ki se je po smrti na dom vračal kot vampir in nadlegoval svojo ženo (Valvasor XI: 316), ter o navidez mrtvi Marjeti Seider iz Ljubljane, ki so jo že pokopali, ko pa ji je tat hotel sneti prstan, se je zbudila in se vrnila k možu (Stanonik 2012: 19–20). Pisal je o paru volov, ki so padli v vodno globino, jarem pa je priplaval na dan v drugem kraju, pa o blejskih zvonovih, ki so padli v jezero. Med Valvasorjevimi zapisi so tudi pričevanja o Erazmu Predjamskem, Pegamu in Lambergarju, sv. Emi Krški, Veroniki Deseniški, Veroniki s kamniškega Malega gradu, Juriju Kobili, o Plavcu - ljubljanskem krčmarju, ki so ga vrgli v grajsko ječo, namenjeno Turkom, a se je s hudičevo pomočjo čudežno rešil, pa o Turkih, ki so jih otroci in žene pregnali s hrupom. Navedel je še marsikatero drugo zgodbo, za katero danes vemo, da je le ljudsko izročilo, tedaj pa so jo pripovedovali kot resnično.

RAZCVET PRAVLJIČNIH ZBIRK

Že v 16. in 17. stoletju je začelo v Evropi naraščati število pravljicnih zbirk,²⁰ pri tem so pogosto poudarjali, da je pripovedovanje pravljic v domeni žensk, imenovali so jih celo babje marnje ali babje pripovedi (Bošković-Stulli 2006: 78), kar izpričuje tudi naslov dela *The Old Wives' Tale* (1595), ki ga je napisal angleški pisec in dramatik George Peele. Knjige pravljic renesančnih mojstrov so bile sprva namenjene odraslim, npr. zbirka novel, basni in pravljic italijanskega pisatelja in pesnika Giovannija Francesca Straparole v knjigi *Le piacevoli notti* (Prijetne noči, 1550) (več Bottigheimer 2002), zbirka novel italijanskega pisatelja Antonia Francesca Donija *I Marmi* (Frnikole, 1552), pozneje je Giambattista Basile napisal zbirko pravljic *Lo cunto de li cunti* (Pravljica vseh pravljic, obj. posthumno v več knjigah, 634–1636, v 4. izd. preimenovana v *Il pentamerone*, Pentameron, 1674).

Prvo zbirko pravljic, ki je bila pretežno namenjena otrokom, *Les Contes de ma mère l'oisie* (Pravljice mame gosi, 1697), je izdal Francoz Charles Perrault. Konec 17. stoletja je Jean de Mailly izdal zbirko *Les illustres Fées* (Slavne vile/Slavne pravljice, 1698).²¹ Sicer pa so v Franciji v tem času ustvarjale tudi številne pisateljice, t. i. salonske avtorice ali precioze (Blažić 2016). Poleg ljudskega pripovedništva, antičnih del (npr. Ovidijeve *Metamorfoze*) in novelističnega pisanja renesančnih mojstrov so vplivali nanje tudi pastoralni ali bukolični romani in srednjeveški viteški romani, npr. *Roman o Tristanu in Izoldi*, Ariostov viteški ep *Orlando furioso* (Besneči Roland, 1503–1521), viteški romani z arturjansko tematiko francoskega pesnika trubadurja Chrétiena de Troyesa iz poznega 12. stoletja (Parzifal ali zgodba o gralu, 1181–1190; Yvain ali vitez z levom, ok. 1180) ter pripovedne pesmi Marie de France in izročila o Merlinu in Meluzini.

Med francoskimi salonskimi pisateljicami je bila najbolj poznana in najproduktivnejša Marie-Catherine d'Aulnoy, imenovana tudi Madame d'Aulnoy, ki je objavila zbirki *Contes des Fées* (Pripovedi o vilah, 1697) in *Contes Nouveaux ou Les Fées à la Mode* (Nove pripovedi ali pravljice po modi, 1698). Poleg nje sta bili med najvidnejšimi pisateljici Henriette Julie de Murat, imenovana tudi Madame Murat (1670–1716), in Marie-Jeanne de Villandor (1664–1734), ki je napisala zbirko zgodb *Les Caprices du destin, ou Recueil d'histoires singulière et amusantes* (Kaprice usode ali zbirka nenavadnih in zabavnih zgodb, 1718). Pomembni sta bili tudi Gabrielle-Suzanne de Villeneuve ali Madame de Villeneuve (1695–1755), avtorica dela *La jeune Americaine et les contes marins* (Mlada Američanka in morske pravljice, 1740), in Jeanne-Marie Leprince de Beaumont (1711–1780) z delom *Magasin des jeunes dames* (Prodajalna mladih dam, 1757). Značilno za francoske literarne pravljичne zbirke je bilo okvirjanje pravljичnih pripovedi. Okvirna besedila so pravljico uvedla in jo največkrat tudi sklenila (Bottigheimer 2002).

Zbirko nemških pravljic je že pred bratoma Grimm izdal pisatelj Johann Karl August Musäus *Volksmärchen der Deutschen* (Ljudske pravljice Nemcev, 1782–1787) (Uther 1990; Zipes 2001).

Nekatere pravljice iz tega obdobja so se razširile po vsem svetu, med njimi zelo popularna pravljica *La Belle et la bête* (ATU 425C

»Lepotica in zver«, ki jo je napisala Madame de Villeneuve in jo objavila v omenjeni zbirki *La Jeune Américaine*, kmalu za njo pa jo je priredila tudi Jeanne-Marie Leprince de Beaumont (1756). Razširila se je po vsej Evropi in se je do današnjih dni ohranila tudi v Reziji, kjer jo je posnel Milko Matičetov, pripovedovala pa mu jo je njegova najboljša pravljíčarka Tina Vajtova (ATU 425C »Dekle, ki je hotela rožo«, Negro 2020).

RAZSVETLJENSTVO IN ROMANTIKA

Razsvetljenstvo je pustilo v slovanskih deželah pomembne sledove tako na kulturnem kot političnem področju. Gibanje, ki se je začelo na Škotskem z Macphersonovo zbirko balad keltskega barda Ossiana *Fragments of Ancient Poetry* (Fragmenti starodavne poezije, 1760) in z objavama starih angleških pesmi Thomasa Percyja v zbirkah *Five Pieces of Runic Poetry* (Pet runskih pesmi, 1763) in *Reliques of Ancient Poetry* (Ostanki starodavne poezije, 1765), je zbudilo v svetu vsesplošno zanimanja za slovstveno folkloro. V slovanskem kulturnem prostoru je še posebej odmevalo delo Johanna Gottfrieda Herderja, ki je v smislu Rousseaujevih idej ljudske pesmi razglašal za t. i. naravno poezijo, ki naj bo temelj moderni poeziji. V zbirki *Stimmen der Völker in Liedern* (Glasovi narodov v pesmih, 1778–79, 1807) je objavil tudi prevode pesmi romanskih in slovanskih narodov – med drugim tudi srbsko »Hasanaginico« (v nem. Klaggesang von der edlen Frauen der Asanaga). Širši slovanski svet se je s Herderjevim slavospevom Slovanom v *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit* (Ideje k filozofiji zgodovine človeštva, 1784–1791) seznanil šele, ko je nanj opozoril Josef Dobrovský v *Slavinu* leta 1806.

Med slovenskimi razsvetljenskimi pisci je Anton Tomaž Linhart v delu *Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Oesterreichs* (Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije I (1788), II (1791), slov. prev. 1981) prvi po Valvasorju ponovno pisal o življenju in kulturi Slovencev, vendar na podlagi starejših in novejših virov in z upoštevanjem kritično izostrenega zgodovinskega vidika.

Staroslovanska verovanja je predstavil v poglavju »Verstvo«, kjer je pisal o slovanskih božanstvih (Radegast, Shiva, Triglav, Belbog, Zhart, Zhernibog idr.) in o nekaterih nižjih bajeslovnih bitjih (Hudizh, Shkrat in Mora).

Razsvetljenstvo je na Slovenskem kmalu dobilo značaj gibanja za narodni preporod. Prizadevali so si za izobraževanje tudi preprostega ljudstva, predvsem duhovniški jožefinski in janzenistični krogi so poskrbeli za izobraževanje in učbenike. Za laično prosvetiteljsko delo je zaslužen baron Žiga Zois, ustanovitelj literarne republike. Člana Zoisovega krožka, ki je dobil zagon v času Ilirskih provinc, sta bila tudi pesnik Valentin Vodnik in graščak Anton Rudež. V tem krogu se je za ljudsko slovstvo navdušil Jernej Kopitar, ki je bil kot mladenič v Zoisovi hiši tajnik, knjižničar in varuh mineralne zbirke. Med drugim je sestavil prvo slovensko znanstveno slovnico *Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark* (Slovnica slovanskega jezika na Kranjskem, Koroškem in Štajerskem, 1808–1809) in se ravnal po načelu, da jezika ni dovoljeno vpregati v pravila, marveč je treba pravila iskati v jeziku in pri ljudeh, ki ga govorijo.

Ljudski govor in pravopis je uvajal avguštinski menih Marko Pohlin, ki je napisal številne molitvenike, pridige in katekizme, mdr. *Abecednik* (1765) in *Kraynsko grammatiko* (1768). Slednja je pomembna tudi zaradi uvoda in poglavja o pesništvu. Za kmete je napisal priročnik *Kmetam za potrebo inu pomoč* (1789), v katerem je priredil izbrana besedila nemškega pisca Rudolfa Zachariasa Beckerja, poznanega po delu *Noth- und Hülfsbüchlein für Bauersleute* (Knjižica za potrebe in pomoč kmetom, 1788). V priredbah je Pohlin med drugimi zgodbami navedel tudi, da se v kleteh in vodnjakih zadržuje bazilisk, zelo strupena krilata kača s petelinjo glavo in kremplji (Stanonik 2012: 60, 64).

Pohlin je pridobil sobrata diskalceata Jožefa (Dizmo) Zakotnika iz Šiške, da je zapisal ljudske pesmi (ok. 1775), toda zbirka se je zgubila; v njej so bile med drugim pesmi »Pegam in Lambergar«, »Jurij Kobila«, »Kralj Matjaž«, »Lipa na starem trgu v Ljubljani« in »Lepa Vida«. Izgubila se je tudi zbirka pregovorov, ki jih je zbral župnik Janez Mihelič, Pohlinov učenec in zbiratelj ljudskega izročila.²²

Pohlin je sodeloval pri slovenskem pesniškem almanahu *Pisanice od lepeh umetnosti* (1779–81), ki jih je urejal avguštinec Janez Damascen Dev (Anton Feliks Dev) in v njih objavljali pesmi oz. basni. Prve slovenske avtorske basni so nastajale prav v Pohlinovem krogu. Poleg Pohlina in Deva so v *Pisanicah* objavljali še Vodnik, Martin Naglič in Janez Mihelič. Vodnik je objavljali basni v *Veliki in Mali pratiki*, *Drobtinica* in v *Pesmih za pokušino* (1806), med drugim tudi basen »Kos in brezen« (marec) (Krojej Telban 2015a: 172–176, 181).

Narečne basni in pesmi je pisal tudi Leopold Volkmer (1741–1816), duhovnik in ljudski pesnik iz Ljutomera, vendar so se njegove pesmi širile le v prepisih, zbrane *Fabule ino pesmi* je izdal Anton Murko leta 1836.

V Prekmurju in Porabju je narodno buditeljsko deloval evangeličanski pisatelj in duhovnik Štefan Küzmič (1729–1779), ki je za rojake napisal *Male szlovenszki katekizmus* (1752) in prevedel *Nouvi zakon ali Testamentom* (1771), kar je prav tako vplivalo na pripovedno kulturo ljudi tistega časa.

Romantika je prinesla premik v zbiranju in raziskovanju slovstvene folklore, saj se je takrat močno povečalo zanimanja za ljudsko izročilo. Že proti koncu 18. stoletja je pesnik Clemens Brentano, ki je z Achimom von Arnimom izdal nemške ljudske pesmi (1806–1808), spodbudil k zbiranju pravljic brata Jacoba in Wilhelma Grimma, ki sta izdala zbirko *Kinder- und Hausmärchen* (Otroške in hišne pravljice, 1812, 1815) in pri tem razvila nov koncept zbirk pravljic, ki je navdihnil številne zbiratelje po Evropi, med drugim tudi Vuka Stefanovića Karadžića. K zbiranju slovenskih pesmi, pravljic in povedk je rojake spodbujal Jernej Kopitar, ki si je dopisoval z Jacobom Grimmom in pomagal Karadžiću pri njegovem delu ter ga seznanil z njim.²³ V tem času so se razmahnile objave pravljic, ne le v knjigah, pač pa tudi v časopisih.

Na Koroškem je Urban Jarnik spodbudil k zbiranju ljudskega izročila številne publiciste tistega časa, še posebej v dostavku k Herderjevemu poglavju o Slovanih v časniku *Carinthia* 1812. Sam je pošiljal zbrano gradivo Pavlu Josefu Šafaříku in Stanku Vrazu. V delu *Sbér lépíh ukov sa Šlovensko mladíno* (Jarnik 1814) je objavil

100 pregovorov, pisal je o Ziljanih (1813a) in o koroških žalik ženah v članku »Die slovenische Sibylen« (1813b).

O tem, kaj je obsegalo pripovedno izročilo v času romantike, je morda še največ povedal Johann Scheinigg (Janez Šajnik), ki je za obsežno knjižno zbirko *Avstro-ogrška monarhija v besedi in podobi (Die österreichisch-ungarische Monarchie in Wort und Bild)*, ki je izhajala na Dunaju med letoma 1885 in 1902 (in v madžarski izdaji v Budimpešti), napisal predstavitev pripovednega in pesemskega izročila Koroške in Kranjske (Scheinigg 2016 [1891], 2018 [1891]). Iz Šajnikovega opisa je razvidno, da so si ljudje pripovedovali razmeroma veliko pravljic, npr. o stekleni gori, kamor se je kraljevi sin odpravil iskat tri zlata peresa steklenega moža; o princu, ki gre v svet po zlato princeso in vodo življenja. Omenil je pravljice o jablani z zlatimi sadovi in o hudobni mačehi, ki preganja pastorko, o tašči, ki obrekuje snaho v odsotnosti moža, da mu je namesto lepega fantka rodila črnega mačka, pa o begu čarovnikove hčere z junakom pred očetom - čarovnikom, ki se reši z odmetavanjem raznih predmetov, da za ubežnikoma nastajajo gozdovi, skalnati prepadi in močvirja, ki zadržijo preganjalca. Številne pravljice pripovedujejo o deklici, zakleti v kačo, ki jo skuša odčarati mladenič, a iz strahu pobegne in odrešitev se izjalovi, zato je treba počakati na drugega, ki bo prišel šele, ko bo ptici iz kljuna padel oreh, iz katerega bo zraslo drevo, iz tega lesa bodo stesali zibelko in prvi otrok, ki ga bodo zibali v njej, bo dekle odrešil. Razširjene so bile pripovedi o treh bratih kmetovalcih, od katerih tretji, ki velja za neumnega, prelisiči starejša dva, ki sta veljala za modra in izkušena (prim. Krek B. 1885, kjer so navedene nekatere, ki jih je omenil Šajnik).

Šajnik je poročal, da so pogoste povedke o hudiču, o beli kači, o Indiji Koromandiji in o Kurentu, katerega podobo je videti v mesecu, o torklji in o mori, o vedomcu, ki ga poznajo v Kanalski dolini, o povodnem možu, ki domuje v valovih Drave in Ljublanice ter v globinah številnih jezer, npr. Vrbskega, Klopinjskega, Blejskega in Bohinjskega jezera.

Med bajeslovnimi liki je omenil še divjega ali gornjega moža, divjo jago, škopnika, škrata, pehtro babo, rojenice, še posebej na Koroškem žalik žene (*Salige Frauen*), ki bivajo ob izvirih voda,

najraje pa v jamah in na skalnih policah. Razumejo pomen sanj, poznajo prihodnost in posegajo v najpomembnejše trenutke človekovega življenja, ko mu ob rojstvu, poroki, smrti in stojijo ob strani z nasveti in dejanji. Omenil je celovškega zmaja, ki je prišel v krajevni grb.

Ugotovil je, da je veliko slovenskih povedk nastalo v času turških vpadov, še posebej tiste, ki pripovedujejo o kralju Matjažu, ki spi v mogočnem triglavskem skalovju ali pod Peco na Koroškem ali na Madžarskem. Ko bo njegova brada tako dolga, da se bo devetkrat ovila okoli mize, za katero sedi s svojimi junaki, bo spet prišel njegov čas. Omenil je lepo Vido, zgodovinske povedke in pesmi o Pegamu in Lambergarju in o baronu Adamu Ravbarju, pa o pobožni Hildegardi z gradu Prosnica in močnih junakih, kakršen je bil Peter Klepec iz Osilnice na Dolenjskem (Scheinigg 2016: 161–172, 231–248; 2018: 59–77).

K širjenju pripovednega izročila so prispevali tudi bukovniki. Med njimi je bil še posebej pomemben Korošec Andrej Šuster Drabosnjak (1768–1825), ki se je uveljavil kot ljudski pesnik, dramatik in spreten prevajalec. Tri knjige – dramsko delo *Marijin pasijon* (1811), pesnitev *Svoventi OBAC* (abeceda) (ok. 1818) in *Zber petih različnih pesnitev* – so bile natisnjene, večinoma pa so se njegovi spisi med koroškim ljudstvom širili v prepisih, med njimi še najbolj »Ena liepa historia od te liepe Magdalene in pa od ta Edelpetra v ani provinciji v Švajci«, zgodbe o Ahasverju in »Unteršberg al bukeli od Matjaža«. Poleg Drabosnjaka so delovali na Koroškem še kmet Matija Žegar iz okolice Vrbskega jezera, ki je prevedel *Antikrista* (1767), Miha Andreaš (1762–1821), Franc Leder Lisičjak (1833–1908) iz Globasnice v Podjuni in M. Lapusch. Na Pohorju je pesnil in pisal Jurij Vodovnik (1791–1858), v Trziču Vojteh Kurnik, na Dolenjskem šolnika Andrej Kančnik in Matevž Kračman, na Gorenjskem Matija Naglič (1799–1854). Iz Haloz je bil Ignacij Petrič, iz okolice Celja Lovro Stepišnik (1834–1912), pomembna sta bila tudi Matija Kresnik - Prosen (1821–1890) ter narodni buditelj in župnik Štefan Modrinjak (1767–1827) (Klobčar 2020: 90–94).

S pomladjo oz. preporodom narodov sredi 19. stoletja se je začelo novo poglavje v zbiranju in raziskovanju folklornega izročila in razvoj folkloristike kot samostojne vede.

ZBIRANJE IN RAZISKOVANJE SLOVENSKE SLOVSTVENE FOLKLORE

PRVE ZBIRKE IN ŠTUDIJE MITOPOETIKE S KONCA 18. IN ZAČETKA 19. STOLETJA

Med pomembnimi posamezniki, ki so spodbujali zbiranje pripovednega izročila v času razsvetljenstva, je bil že omenjeni Marko Pohlin, ki je v slovnici *Kraynska grammatika* (1768) predstavil tudi razsvetljenski pogled na ljudsko pesništvo. Povzdignil je ljudsko poezijo ter sam zbral in izdal *Kratkočasne uganke* (1788). Po njegovi zaslugi je nastala prva zbirka ljudskih pesmi Jožefa Zakotnika, a se ni ohranila; pregovore pa je – prav tako na Pohlino pobudo – zapisal Janez Mihelič, a tudi ta zbirka je izgubljena. Pohlin je bil učitelj pesniku Valentinu Vodniku in ribniškemu graščaku Antonu Rudežu. Še posebej slednji je zbral veliko ljudskega izročila, ki ga je pošiljal med drugim tudi Vodniku, Emilu Korytku, Matevžu Ravnikarju - Poženčanu, Janezu Nepomuku Primicu in Jerneju Kopitarju .

Že na začetku 19. stoletja je Anton Janez Zupančič v *Laibacher Wochenblatt* (8. 8. 1807) objavil poziv za zbiranje ljudskih pesmi in etnografskega gradiva, istega leta pa tudi knjižico *Pegam in Lambergar* (1807). Ker so bili takrat bolj naklonjeni pesmim kot pripovedim, se je pozornost izobražencev do ljudskega ustvarjanja sprva kazala mnogo bolj do pesništva kakor pripovedništva. Vodnik je sicer z Rudeževo pomočjo zbral nekaj gradiva o bajeslovnih bitjih,²⁴ sicer pa je redke zapise ljudske proze pretopil v verze. Slovenski romantiki in tudi Prešernov krog so v ljudskem pesništvu iskali

predvsem odsev narodnega duha, segali so po primernih motivih in jih po svoje predelali. Pesem jim je bila višji umetniški dosežek, zato so prozna besedila zapisali le tu in tam.

Med razmeroma redkimi zapisi ljudske proze velja omeniti pravljico o »Lisici in Volku« iz zapuščine Mihe Kastelica,²⁵ ustanovitelja *Krajnske zhbelize* (1830–1848), pa tudi nekaj Korytkovih in Vrazovih objav ter rokopisov. Tako je pesnik in ilirist Stanko Vraz, izdajatelj zbirke *Narodne pèsni ilirske, koje se pèvajú po Štajerskoj, Kranjskoj, Koruškoj i zapadnoj strani Ugàrske* (1839) ter pesniških zbirk *Djulabie* (1840) in *Gusle i tambura* (1845), omenil izročila o Atili, čarovnicah, ki se zbirajo na Kleku, ajdovskih deklicah, sojenicah in rojenicah, vilah, belih ženah in žalik ženah (Stanonik 2012: 149). Poljski narodopisec Emil Korytko, ki je izdal *Šlovénske pešmi krajnškiga naróda* (1839) in je načrtoval tudi natis ljudskih pravljic, povedk in šeg, je zapustil bogato pripovedno gradivo in seznam bajeslovnih bitij, ki ga je verjetno dobil od Antona Rudeža (Stanonik in Jež 1985).

Urban Jarnik je omenjeno zanimanje za ljudsko izročilo in jezik prenesel na pobudnika stolice za slovenski jezik na graškem liceju Janeza Nepomuka Primica in na svojega učenca Matijo Majarja Ziljskega. Majar je bil pomemben tudi za etnologijo, saj je za etnografsko razstavo v Moskvi leta 1867 pripravil slovensko gradivo – predvsem ziljsko nošo (Fikfak 2011; Jezernik 2011).²⁶ Za slovstveno folkloro se je zanimal v duhu mitološke šole. Nekaj zapisov slovenskih ljudskih pripovedi je poslal celo češki pisateljici pravljic Boženi Nemcovi, nekaj pa jih je sam objavil, npr. o vilah (Majar 1847), belih ženah (1850) in o kralju Matjažu (1848).

V Porabju je tedaj zbiral ljudsko izročilo župnik Jožef Košič in se odzval na razpis slovaškega publicista in etnografa Jána Čaploviča, ki je nameraval objaviti opise kulture in življenja vseh na Ogrskem živečih narodov in narodnostnih skupin. V ta namen je pripravil opis sonarodnjakov in ga leta 1820 poslal Čaploviču, leta 1823 ga je še dopolnil. Čaplovič ga je objavil v časniku *Magyar Kurír - Keveskedo* leta 1824 pod naslovom »A' Magyar Országí Vendus-Tótokról« (O vendskih Totih v ogrski državi), kjer je med drugim pisal tudi o jeziku in slovstvu tam živečih Slovencev (Novak 1986: 132–136).

Že v mladosti je začel Jernej Kopitar spodbujati zanimanje za ljudsko slovstvo pri svojih rojakih in si je v zvezi s tem dopisoval tudi z Jarnikom, Rudežem, Ravnikar - Poženčanom, Janezom Nepomukom Primicem in Jakobom Zupanom. V času študija na Dunaju je v Jakobu Zupanu, nečaku ljubljanskega stolnega kanonika Jurija Zupana, videl človeka, ki bi Slovincem lahko zbral in objavil ljudsko izročilo. Vendar Zupan ni uresničil njegovih upov, zbral je le pregovore in nekaj ljudskih pesmi. Pozneje se je Kopitar še večkrat zaman obrnil na katerega od slovenskih zbiralcev ljudskega izročila, da bi izdal pregledno zbirko slovenske slovstvene folklore.

POMLAD NARODOV

Nedvomno je čas, ki ga je zaznamovalo revolucionarno gibanje, označeno kot pomlad narodov (1848), zelo pozitivno vplival na nacionalno ozaveščene Slovence, da so še bolj intenzivno začeli zbirati slovstveno folkloro. Gorenjski župnik Matevž Ravnikar - Poženčan (1802–1864) je bil eden prvih zbiralcev, ki je poleg pesemskega, intenzivno zbiral tudi pripovedno izročilo. Povsod, kjer je služboval, je poleg ljudskih pesmi zbiral tudi pripovedi in mitološko izročilo. Med 14 zvezki rokopisnega gradiva je največ pripovednega izročila zbranega v 11. zvezku *Krainische Volksmärchen u. Sagen* (NUK, Ms 483). Sam je objavil razmeroma malo gradiva, predvsem v *Danici Ilirski*, v *Kmetijskih in rokodelskih novicah* leta 1846 kratka zapiska o Štempiharju in o Torki ter leta 1847 še povest o Klepcu in leta 1848 o Kljukcu (1848), v *Slovenskem glasniku* pa o sv. Alojzu (obj. v Ravnikar - Poženčan 2005).

Po ustanovitvi slavistične stolice na Dunaju (1849) je po zgledu Kopitarjevega razumevanja pomena ljudskega jezika za jezikoslovje dal slavistični vedi smernice Franc Miklošič. Poleg tega da je položil temelje slovanski filologiji, je spodbujal k raziskovanju ljudskega pripovedništva. Te pobude je v praksi uveljavilo *Cvetje slovanskega naroda: Slovenske narodne pesme, prislovice in zastavice* (1852) Antona Janežiča in zbudilo pri slovenskih izobražencih široko zanimanje za folklorno izročilo. Janežič je to pot nadaljeval pri *Slovenskem glasniku*. Če so do takrat pozornost posvečali predvsem

ljudskim pesmim, so poslej poleg tega pospešeno zbirali še ljudsko (narečno) besedišče, pregovore, uganke, šege, pravljice in povedke.

Ta čas je prinesel bogato zakladnico prozne folklore, ki je bila objavljena v časopisih *Kmetijske in rokodelske novice*, *Slovenska bčela*, *Slovenski glasnik*, *Zora*, *Vestnik*, *Kres*, *Vedež*, nekoliko pozneje tudi v *Ljubljanskem zvonu*, *Domu in svetu*, *Mladiki* itn. Veliko gradiva je ostalo v rokopisih, posamezniki pa so že začeli izdajati prve zbirke slovenskih pravljic in povedk (Kropelj Telban 2015a: 13–20).

V *Kmetijskih in rokodelskih novicah* je sredi 19. stoletja objavljajal povedke, pravljice in pesmi tudi Jurij Kobe, ki je pod Karadžičevim vplivom zbiral največ v Beli krajini, objavljajal pa v *Kmetijskih in rokodelskih novicah* že leta 1844, nato pa še med letoma 1851 in 1853.

Bolj kakor doma je bil v svetu poznan literarni zgodovinar in politik Vinko Fereri Klun (Novak 1986: 182–187), ki je mdr. pisal o Slovencih (Klun 1857a), zasnoval *Archiv für die Landeskunde* za objave o kranjski zgodovini, sicer pa je objavljajal pretežno v nemških revijah. Za slovstveno folkloristiko je napisal članek o rojenicah v slovenskem izročilu (Klun 1857b), zanimivo pa je, da mu Valjavec ni hotel izročiti svojega gradiva, ko ga je prosil zanj. Zdi se, da je Valjavec menil, da Klun ponemčuje slovensko izročilo.

Med pomembnimi dopisovalci *Novic* je bil tudi Jakob Volčič s številnimi prispevki o šegah, navadah, pesmih, pregovorih in povedkah iz tržaške okolice, slovenske in predvsem hrvaške Istre (Fikfak 1988).

Matija Valjavec - Kračmanov

Najzaslužnejši zbiralec in raziskovalec pripovednega izročila v tem času je bil Matija Valjavec - Kračmanov (1831–1897). Zanimanje zanj je v njem prebudila babica po materini strani, ki mu je pela in pripovedovala ljudske pesmi, pravljice in svetniške legende. Osnovno šolo je obiskoval v Kranju (1838–1843), gimnazijo v Ljubljani (1843–1848), študiral je klasično jezikoslovje in slavistiko pri Miklošiču na Dunaju (1851–1854), kjer se je preživljal s poučevanjem. Septembra 1854 je postal suplent na gimnaziji v Varaždinu, kjer je že poučeval Janez Trdina, nato pa, od leta 1876, v Zagrebu.

Kot jezikoslovec se je ukvarjal predvsem z naglasoslovjem, besedoslovjem in narečjeslovjem, zanimal pa se je tudi za staro-cerkveno-slovanske rokopise. Upesnil je več ljudskih pripovedi, npr. »Zaprta smrt«, »Volk Rimljan« in »Osel, kralj zverin«, najbolj se je priljubila pravljica ATU 560 »Pastir« (Valjavec 1859), ki je doživela mnoge ponatise. V zelo svobodnih heksametrih je upesnil tudi romanco »Zora in Sonca« (1867).

Poleg pravljič in povedk je zbiral ljudske pesmi, pregovore, uganke, vraže in ljudska verovanja ter šege. Že v gimnaziji je začel zapisovati folklorne pripovedi na pobudo svojega profesorja Martinaka, ki je leta 1848 poslal Bleiweisu na uredništvo *Novic* Valjavčevo prvo objavljeno povedko ATU 980 »Lesena skleda« (Valjavec 1848a), kmalu za tem je objavil še pripovedi o Štempiharju (Valjavec 1848b), silaku iz Olševka. V uvodu je zapisal, da mu je zgodbe pripovedoval starec iz njegove vasi, torej iz Srednje Bele. V časopisu *Slovenija* je objavil povedko o tradicijskem junaku Hudem Kljukcu (Valjavec 1849a), ki mestoma spominja tako na Robina Hooda kakor na Tilla Eulenspiegla in barona Münchhausna. Pisal je o graščaku Šrotenbahu, ki je s svojo vojsko pregnal Turke po Kokri do Kolpe (Valjavec 1849c). Poleg povedk o črnošolcih, čaranju in prerokbah je objavil veliko pravljič.

Sprva je besedila še popravljjal, pozneje pa je začel zapisovati izročilo brez popravkov, kakor ga je slišal. Objava prvega zapisa v narečju je bila povedka o črnošolcu z Gorenjske (Valjavec 1849b). V času študija ga je znanstvene metode zapisovanja naučil Miklošič in Valjavec je bil prvi jezikovno-fonetično natančen zapisovalec. Miklošiču je izročil zbirko ljudskih pesmi, ta jih je posredoval Karlu Štreklju, ki jih je objavil v *Slovenskih narodnih pesmih* (1895–1923). Štrekelj je objavil tudi 75 Valjavčevih zapisov kajkavskih pesmi, kot Miklošičev učenec je namreč imel kajkavsko narečje za slovensko. Nekaj Valjavčevih pesmi je Miklošič vključil v razpravo o narečju iz Preddvora pri Kranju »Volkslieder aus Preddvor in Oberkrain« (Valjavec 1858a). Sicer pa je Valjavec tudi sam objavljajal ljudske pesmi, npr. v Janežičevem *Cvetju slovanskega naroda* (1852), *Glasniku slovenskega slovstva* (1854), *Slovenskem glasniku* (1859, 1860), vzhodnoštajerske pesmi je skupaj s kajkavskimi objavil v *Novicah* (1856: 386) in v *Kresu* (1885: 244–246), kjer je v nadaljevanjih objavljajal tudi »Narodne pesmi« (1884a).

Po prihodu v Varaždin leta 1854 je začel poleg štajerskega in prekmurskega zbirati kajkavsko pripovedno in pesemsko izročilo. Pri tem sta mu pomagala Joža Šatrak iz Zamladinca in Rudolf Plohl (po domače Herdvigov) iz Pavlovec pri Ormožu, slednji je pozneje tudi sam zbiral kajkavsko izročilo.²⁷

Dvanajst pravljic, ki jih je na začetku profesorske poti Valjavec zbral z učenci, je izšlo v članku »Chorvatisch-sloven. Märchen aus d. Umgegend von Warasdin« (Hrvaško-slovenske pravljice iz okolice Varaždina, Valjavec 1858b). V spremni opombi je Miklošič poudaril dvojni pomen tega gradiva: prvič za slovensko mitologijo, drugič kot primer kajkavskega narečja; imel ga je za slovenskega, se je pa razvijal pod vplivom srbščine in hrvaščine in ga govorijo v provincialni Hrvaški.

Kajkavske povedke je izdal v samozaložbi (Valjavec 1858c). Največ je pripovedi o vilah, med njimi tudi o vilah in kraljeviču Marku, rojenicah, sojenicah, mescu, soncu in ozvezdijih, o volčjem pastirju, kugi, urokih, čarovnicah in črnošolcih, o zdravilnih in čarobnih zeliščih, pa tudi številne pravljice in šaljive povedke. Nekatero pravljico so sorodne z Grimmovimi, v njih je čutiti vpliv srednjeevropskega pripovedništva, po drugi strani pa se izročilo o sojenicah, volčjem pastirju, vilah ipd. povezuje s slovansko in južnobalkansko tradicijo. V predgovoru je zapisal, da se je čim bolj držal narečja, vendar se je zavedal, da bi lahko pozoren bralec ali poznavalec tega narečja v njegovih zapisih vseeno odkril jezikovne nedoslednosti. Omenil je, da so bili pripovedovalci (in zbiralci) gradiva večinoma njegovi učenci in njihovi starši. Pri povedki »Mrtvec pride po ljubico« je nakazal mednarodno razširjenost ljudskega izročila in motiviko, ki se lahko pojavi tako v pripovedih kot tudi v pesmih. Omenil je češkega folklorista in pesnika Karla Jaromíra Erbna, ki je izdal *Vybrané báje a pověsti národní jiných větví slovanských* (Izbrane pravljice in povedke drugih slovanskih narodov, 1869). Dodal je dialektološko poglavje, v katerem je opozoril na izgovarjavo nekaterih narečnih samoglasnikov, na posebnosti v zvezi s soglasniki in na narečne posebnosti v skladnji kajkavskega narečja.

Pozneje je v *Slovenskem glasniku* (1866, 1868) objavljajal obsežno pripovedno izročilo pod naslovom »Narodne stvari: Priče, navade,

stare vere«. V spremnem besedilu je zapisal, da je objavil gradivo, ki ga je nameraval izdati v samostojni knjigi, vendar je zaradi finančne izgube načrt opustil. Zapisal je tudi, da se premalo sistematično zbira ljudsko izročilo, ki priča o preteklosti slovenskega naroda. Za zgled je omenil Nemce, še posebej Wilhelma Mannhardta, in opozoril, da Nemci marsikaj prodajajo kot nemško, v resnici pa je slovansko, vendar se tudi pri nas najde marsikaj tujega; ljudsko izročilo torej presega nacionalne okvire in je zato težko določiti, kaj je samo slovensko in kaj ne, to lahko – kot piše – pokažejo le primerjalne študije (Valjavec 1866: 23–24).

Primerjalnega raziskovanja se je obširneje lotil v dveh objavah, prvič v spisu »Prinesček, kako in od kod se narodne pripovedi razširjajo« (Valjavec 1886), kjer je za zgled navedel Karadžičevo povedko »Zla žena« in jo primerjal s priliko o pokošenem oz. postrizenem travniku, ki jo je Janez Svetokriški vpletel v eno svojih pridig (Svetokriški 1998 III: 67), in s kajkavsko povedko, ki jo je zapisal v Varaždinskih Toplicah na Hrvaškem in objavil v *Kresu* (Valjavec 1884b: 247). V študiji »O rodjenicah ili sudjenicah« (1865) pa je ovrigel trditev Jacoba Grimma, ki jo je ta povzel po Prokopiju iz Cezareje in njegovem delu *De Bello Gothico* (III, 14) iz 6. stoletja, da Slovani nimajo predstav o boginjah usode.

Na Hrvaškem so Valjavcu objavili le malo povedk in pravljič; zdi se, da so imeli kajkavsko narečje za slovensko. Šele leta 1863 je zagrebški *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* objavil nekaj njegovih pripovedi.²⁸

Valjavec je svoje zapise pripovednega izročila izročil tudi drugim publicistom tistega časa, med drugimi Friedrichu Salomonu Kraussu, ki je v nemščini objavil kar 119 Valjavčevih pravljič in povedk v *Sagen und Märchen der Südslawen* (Pripovedke in pravljičice južnih Slovanov, Krauss 1883, 1884) in potem tudi v *Sitte und Brauche der Südslawen* (Šege in navade južnih Slovanov, Kraus 1885).

Na osnovi Valjavčevih zapisov povedk je Vatroslav Jagić (1877) objavil razpravo o južnoslovanskem dijaku grabancijašu in črnošolcih ter razlago in razvoj tega izročila.

Valjavčeve pravljičice je v zbirko balkanskih pravljič pritegnil August Leskien (1919), Johannes Bolte in Jiří Polívka (1932:

100–101) pa sta njegovo gradivo pozitivno ocenila in vključila v primerjavo s sorodnimi evropskimi pravljicami.

Valjavčev pomen za ohranjanje gorenjskega, štajerskega, prekmurskega in kajkavskega pripovednega izročila je velik, vendar so bile njegove pripovedi – z izjemo zbirke varaždinskih povedk in pravljic – dolgo razpršene po revijah in časopisih. Šele Anja Štefan (1994) je predstavila Valjavčeve slovenske pravljice in povedke in pri tem dosledno sledila izvirniku. Ilja Popit (2002, 2007) je objavil vse gradivo, tudi kajkavsko, štajersko in prekmursko ter tisto, ki ga hranijo arhivi. Izdal ga je v dveh obsežnih knjigah, prevedeno v knjižno slovenščino in nekoliko prirejeno, vmes pa je v prozni obliki objavil tudi nekatere Valjavčeve zapise ljudskih pesmi.

Valjavec je bil strokovno najbolj večš zapisovalec folklornega pripovedništva sredi in v drugi polovici 19. stoletja. Bil pa je tudi med prvimi slovenskimi narodopisci, ki so začeli obravnavati pripovedno izročilo na primerjalni način, pri čemer je opozoril na prepletanje med slovenskim in hrvaškim izročilom. Z današnjega gledišča je bilo tako tematizirano vprašanje ujemanja etničnih in kulturnih mej.

MITOLOŠKE USMERITVE V 19. STOLETJU

Razprave, ki so izhajale v časopisju druge polovice 19. stoletja, so bile predvsem mitološko usmerjene, mnoge z namenom, da bi rekonstruirali slovanski panteon oz. se približali Grimmovi *Deutsche Mythologie* (1835). Takšni so bili poskusi Davorina Trstenjaka, ki je v svojih prispevkih skušal dokazati, da so Slovenci avtohtoni v sedanji domovini. Zato je začel kopičiti bolj ali manj napačne etimološke dokaze ter se pri tem opiral na indologijo in mitologijo. Tako so nastali njegovi članki v *Novicah* in »Mythologične drobtine«, s katerimi je polnil številne letnike *Slovenskega glasnika* in razburjal bolj podkovane strokovnjake. Objavljal je tudi v *Letopisu Matice slovenske* (1869–1870). O sojenicah, kurentu in drugih bajeslovnih likih je pisal v mariborski *Zori* (1873). Bera njegovega zagnanega dela je s strokovnega vidika razmeroma skromna, čeprav še neovrednotena. Kljub temu je ohranil nekaj drobcev pripovednega izročila, ki bi sicer utonili v pozabo.

Ivan Navratil je leta 1848 začel izdajati prvi slovenski poučni in leposlovní list za mladino *Vedež*. Sodeloval je pri Janežičevem slovensko-nemškem slovarju (1851); priporočal je nabiranje besed, rekov in pregovorov (Vodnikov spomenik 1859: 186–189). Prvi je izčrpno pisal o slovenskih vražah (Navratil 1885–1896), ob tem pa tudi delno o bajeslovju in šegah.²⁹

Pomembna so tudi dela Ivana Kunšiča, ki je poleg članka o slovenski ljudski kulturi za *Ottův Slovník naučný* (Praga 1898) s Quidom Hoduro prispeval narodopisno bibliografijo ljudskega slovstva.³⁰ Prav tako so pomembne objave Janeza Majcigerja, ki je pisal o vodi in zraku v pripovednem izročilu (1883, 1884), in Viljema Urbasa, ki je opisal ljudsko življenje Slovencev na Kranjskem (Urbas 2018 [1891]), pisal o kratkih folklornih obrazcih, pregovorih in prilikah (1869–1870) ter o pravljicah, povedkah in vraževerju (1898).

Prizadevanjem Jarnika in Majarja je na Koroškem sledil Janez Šajnik (Johann Scheinigg), ki je tako kot Majar sledil mitološki šoli in pisal o mitih, povedkah in ljudskih pesmih na Koroškem. Za enciklopedično knjižno zbirko *Avstro-ogrška monarhija v besedi in podobi*, je predstavil pripovedno in pesemsko izročilo Koroške in Kranjske.³¹ Za zbirko sta med drugimi prispevala besedili tudi Franc Hubad (2016 [1890]), ki je pisal o ljudskem življenju, šegah ter pripovedih in pesmih Slovencev na Štajerskem, ter Valentin Bellosics (2016 [1896]), ki je poročal o Slovencih v Prekmurju in Porabju.

Tudi Jožef Pajek je knjigo *Črtice iz duševnega žitka štaj. Slovencev* napisal še delno pod vplivom mitološke šole. V njej je po abecednem redu obravnaval različna poglavja iz slovenskega bajeslovja, ljudskih šeg in verovanj (Pajek 1884). Objavljal je tudi kratke prispevke o bajkah in povedkah štajerskih Slovencev v *Kresu* (1882) in *Domu in svetu* (1888).

Pomen folklornega pripovedništva za odkrivanje in razumevanje slovanske mitologije je, Grimmovi mitološki teoriji sledeč, toda drugače kot Davorin Trstenjak, namreč znanstveno podprto, obširno in sintetično obravnaval Gregor Krek, profesor slavistične stolice v Gradcu, v knjigi *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte* (Uvod v slovansko literarno zgodovino, 1874, 2., razš. izd. 1887). Svoja stališča je podprl s številnimi primeri iz slovanske arheologije,

zgodovine in predvsem primerjalnega jezikoslovja in folkloristike. Oprl se je tudi na Mannhardtova dela o naravni mitologiji in na evolucionistično teorijo Edwarda B. Tylorja. Tylorjev vpliv je med drugim razviden v Krekovem članku »Polyfem v narodnej tradiciji slovanskej« (Krek 1882), v katerem je analiziral motiv Odisejevega bivanja v deželi enookih velikanov kiklopov v izročilih številnih, ne le slovanskih, narodov.

REALIZEM

Že proti koncu 19. stoletja se je pretirani mitološki usmeritvi začela postavljati po robu mlajša generacija narodopisno usmerjenih filologov, saj je bilo raziskovanje slovstvene folklore sprva vključeno v filologijo. Kritično usmerjeni raziskovalci so počasi ustavili nadaljevanje vznesenih in strokovno šibko podprtih mitoloških razprav. Med drugimi je nanje kritično opozarjal že Franc Miklošič, predvsem pa njegov naslednik Vatroslav Jagić, ki je bil med drugim tudi urednik berlinske revije *Archiv für Slavische Philologie*. Prav tako se je Karel Štrekelj, urednik znanstvene izdaje *Slovenske narodne pesmi* (1895–1923), ki je nameraval izdati tudi pravljice in povedke, a ga je prehitela smrt, usmeril v sodobne znanstveno-kritične jezikoslovne in folkloristične raziskave.³²

Štreklju so gradivo za zbirko pošiljali številni zbiralci širom po Sloveniji. Med njimi je bil še posebej pomemben Gašper Križnik, samouk iz Motnika, ki je pošiljal narodopisno izročilo iz osrednje Slovenije, predvsem pravljice in povedke (Križnik 2020; gl. tudi Stanonik 2008b), tudi poljskemu jezikoslovcu Janu Baudouinu de Courtenayu, ki je raziskoval narečja, med drugim v Reziji, Nadiški in Terski dolini (Matičetov 1948b).

Posebej dragocena je objava fonetičnih zapisov pripovedi prekmurskega samouka Števana Kūharja »Národno blágo vogrskij Slovāncof« v *Časopisu za zgodovino in narodopisje* (Kūhar 1910, 1911, 1913, 1914) s Štrekljevimi opombami in razlagami. Kūhar mu je namreč pošiljal pripovedi in pesmi za znanstveno izdajo ljudskih pesmi in Štrekelj mu je že tedaj dajal navodila za zapisovanje gradiva.

V Gradcu rojen Ivan Koštiál, jezikoslovec in folklorist češkega rodu, se je izobraževal eno leto na dunajski, nato pa na graški univerzi, kjer je študiral klasično filologijo in jezikoslovje. Služboval je kot profesor v gimnaziji v Ljubljani, Kopru, Gorici in najdlje v Novem mestu. Objavljal je članke o imenoslovju in etimologiji ter prispevke o erotični folklori in izrazju v reviji *Anthropophyteia*, ki jo je na Dunaju urejal Friedrich Salomon Krauss med letoma 1904 in 1913. Več etnoloških in jezikoslovnih člankov je objavil tudi v avstrijski reviji *Zeitschrift für österreichische Volkskunde* (Rožman 2000; Stanonik 2013: 87–101).

Na prehodu 19. v 20. stoletje je bil pomemben raziskovalec Matija Murko, svetovno poznan izvedenec za južnoslovansko epsko pesništvo (1951), ki se je ljudskemu pripovedništvu posvetil v delih *Die Geschichte von den sieben Weisen bei den Slaven* (Zgodovina sedmih modrecev pri Slovanih, 1890) in *Geschichte der älteren südslavischen Literaturen* (Zgodovina starejših južnoslovanskih literatur, 1908). Njegov obsežen opus sega v slovansko filologijo, etnologijo in folkloristiko (Muršič in Ramšak 1995; Slavec Gradišnik 2000; Kropej 2001; Stanonik 2013: 35–85).

Znanstvenim usmeritvam Štreklja in Murka sta pozneje sledila učenca graške slavistične stolice France Kotnik, ki je pomemben predvsem kot zbiralec in izdajatelj številnih koroških pravljic in povedk ter avtor poglavij o duhovni kulturi Slovencev v *Narodopisju Slovencev* (Ložar 1944), in Joža Glonar, ki je po Štrekljevi smrti izdal še zadnje snopiče *Slovenskih narodnih pesmi* in je za narodopisje med drugim prispeval študiji »Monoceros in diptamus« (Glonar 1910) in »Ulinger – Jelenger – Lajnar« (1944).

V Porabju in Prekmurju je deloval Avgust Pavel. Njegov profesor je bil L. Katona, ki se je prvi ukvarjal z zgodovino ljudskih pravljic in njenimi tipi. Pavel je že kot študent pod njegovim vodstvom napisal študijo »Polifem in Orfej v slovanskem ljudskem izročilu« (Pavel 1909; Novak 1986: 281–284) in posegel na področje motivike, predvsem slovenskega in južnoslovanskega ljudskega slovstva, npr. v člankih »Južnoslovanski vir lepe zgodbe o Bankójevi hčeri« (Pavel 1913), »Zbirka prekmurskih besedil in zgodovina dosedanjega zbiranja« (1917–1918) in »Kralj Matjaž pri Slovencih« (1942).

Ivan Šašel je v *Bisernicah* (1906, 1909) objavil lepo število belokranjskih pravljic in povedk, s Franom Kocbekom pa je izdal tudi zbirko *Slovenski pregovori, reki in prilike* (Kocbek in Šašel 1934).

Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva je zbral in komentiral germanist Jakob Kelemina (1930). Knjiga je še danes edina splošna zbirka bajeslovnih povedk pri nas. V spremni besedi je zagovarjal mitološki izvir povedk, bajk in pravljic ter menil, da imajo vse tri prvinske pripovedne oblike v svojem jedru mitične osebe in dogodke, kar je kritično ocenil Jiří Polívka.³³ Kelemina je objavil tudi članek »Pravne starine slovenske v filološki luči« (Kelemina 1933).

S pravnimi vprašanji in slovstveni folklori se je ukvarjal Metod Dolenc (1936) v prispevku »Slovenski pregovori pa naše pravo«. V času med prvo in drugo svetovno vojno je Eda Stadler (1939) prispevala eklektični historiat raziskovanja pravljic.

20. stoletje je prineslo veliko zbirk pripovednega izročila (gl. Krojež Telban 2015a), med njimi zbirke koroških povedk in pravljic Franceta Kotnika (1924, 1958), Josipa Šašla (2007, 2012) in Vinka Möderndorferja (gl. Slavec Gradišnik in Hudales 2016). Šašel je svojo zbirko pripovednega izročila ter opisov nekaterih šeg in gospodarskih dejavnosti iz Roža na Koroškem objavil v rožanskem narečju s pomočjo jezikoslovca Frana Ramovša, zato je v knjigi gradivo zapisano tudi z diakritičnimi znaki (Šašel in Ramovš 1936–1937). Pisal je tudi o pravnih starožitnostih iz Roža, kjer med drugim raziskal, kako so se te sestavine ohranile v otroških izštevankah in igrah (Šašel 1944, 1948).

Zagovorom, zdravilnim knjigam in ljudsko-medicinskim bukvam se je posvečal Milan Dolenc, po izobrazbi sicer veterinar. Objavil je bibliografiji rokopisnih medicinskih bukev in zapisov s slovenskega etničnega ozemlja (Dolenc 1976, 1988). Po njegovi smrti sta Marija Makarovič in Zvonka Zupanič Slavec dopolnili in izdali njegovo zapuščino gradiva o čarovnem zdravljenju in zagovorih ter apokrifnih molitvah (Dolenc, Zupanič Slavec in Makarovič 1999).

Literarni zgodovinar in folklorist Ivan Grafenauer (1880–1964), ki je študiral germanistiko in slavistiko na Dunaju, kjer je tudi doktoriral, je v folkloristiki povezal literarnozgodovinsko metodo s kulturnozgodovinskimi usmeritvami (teorija kulturnih

krogov) v etnologiji ter odkrival izvir in starost slovenskih ljudskih pesmi in pripovedi, ki jih je primerjal s tujimi. Na tej osnovi je razložil zgodovinsko ozadje marsikatero tradicionalne pripovedne in pesemske vsebine, ki so se ohranile v sodobni čas. Na njegovo delo sta vplivala predvsem nemška etnologa Fritz Gräbner in Wilhelm Schmidt, zgledoval pa se je tudi po delih nemškega folklorista Johannes Bolteja in češkega filologa Jiřija Polivke, še posebej se je navdihoval ob njunem skupnem delu *Anmerkungen zur Kinder- und Hausmarchen der Brüder Grimm* (Bolte in Polivka 1913–1932). Grafenauer je med drugim pisal o Duhovni brambi in Kolomonovem žegnu (Grafenauer 1943a), o zagovorih (1937) in bajeslovju (1942), prispeval monografiji o lepi Vidi (1943b), kralju Matjažu (1951) in razpravi o spokorjenem grešniku (1965), človeški stavbni daritvi (1957) in številnih drugih temah. Po njegovi smrti je izšla še *Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva* (1973), kjer je objavljena tudi njegova bibliografija (Stanonik 2011b).

Predvsem je Grafenauerjevo ime v zgodovini slovenske etnologije in folkloristike povezano z ustanovitvijo narodopisnega inštituta pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, katerega upravnik je bil do smrti leta 1964. Leta 1947 je bila najprej ustanovljena akademjska Komisija za slovensko narodopisje, ki se je leta 1951 preimenovala v Inštitut za slovensko narodopisje (ISN). Inštitutski sodelavci so začeli sistematično urejati arhiv, pravlјice so klasificirali po geografsko-historični metodi, tako da je bilo slovensko gradivo poslej upoštevano tudi v mednarodnem Aarne-Thompsonovem tipnem indeksu pravlјic (1961).

V drugi polovici 20. stoletja se je zanimanje slovstvenih folkloristov vse bolj usmerjalo v raziskave konteksta, posebej k nosilcem, torej pripovedovalcem oz. pravlјičarjem. Raziskovalci so začeli poudarjati, da je treba odgovarjati na vprašanja, kako se je pravlјica izoblikovala ne le zgodovinsko, pač pa tudi v okolju in miselnem svetu pripovedovalca. Tako so se raziskave usmerile tudi v način pripovedovanja, performanco in okoliščine, v katerih se pripovedovanje odvija. Večja pozornost pripovedovalcem je pokazala na prilagajanje pripovedovanja vsakokratnim okoliščinam, zlasti poslušalstvu, kar daje pripovedi nove poudarke in jo lahko do neke mere celo vsebinsko spremeni.

Tem smernicam je sledil Milko Matičetov (1919–2014), ki je slovensko slovstveno folkloristiko približal evropski in svetovni ravni. Študiral je klasično in moderno filologijo na Univerzi v Padovi, kjer je bil med njegovimi profesorji italijanski slavist Arturo Cronia, ki ga je usmerjal tudi v folklorističnih študijah. Pripovedno izročilo je začel zbirati že v mladosti v rojstni vasi Koprivi, predvsem pod vodstvom avberškega župnika in pesnika Virgila Ščeka. Bil je izjemen terenski raziskovalec in je zbral slovstveno izročilo iz vseh slovenskih pokrajin, tudi v zamejstvu (največ v Reziji in Porabju).³⁴

Leta 1945 se je zaposlil v Etnografskem muzeju v Ljubljani, kjer se je udeleževal številnih terenskih ekip pod vodstvom ravnatelja Borisa Orla. Na pobudo Ivana Grafenauerja je postal leta 1952 sodelavec ISN za raziskovanje ljudskega slovstva in leta 1955 doktoriral s študijo *Sežgani in prerojeni človek* (Matičetov 1961). Z Nikom Kuretom in Ivanom Grafenauerjem je zasnoval mednarodno narodopisno skupnost »Alpes Orientales«, ki je med letoma 1956 in 1975 pomembno vplivala na sodelovanje med etnologi in folkloristi vzhodnoalpskih držav.

Obširno je pisal o kralju Matjažu (Matičetov 1958), k čemur ga je spodbudila Grafenauerjeva študija (1951). O tem tradicijskem junaku je zbral še 38 pripovednih enot, precej od tega na terenu. Več razprav je posvetil pravljicam in povedkam o spokorjenem grešniku (Matičetov 1995) in o rezijanski legendi o Jozafatu in Barlamu, krščanskih svetnikih, ki ju je preganjal indijski kralj Abenner, potem ko je apostol Tomaž tam ustanovil krščansko cerkev (1968). V številnih raziskavah je obravnaval motiviko in vsebine, ki jih je našel v Reziji, med njimi »Löl Kotlić – rezijanski Martin Krpan« (1963b), »Sv. Anton prinese ogenj iz pekla« (1995) in o živalskih pravljicah v Reziji (1975). Poglobljeno je pisal o številnih pripovednih vsebinah in temah, pri tem pa se ni omejeval zgolj na slovstveno folkloro, pač pa je včasih posegel tudi v širšo etnološko tematiko, npr. v študijah o prekopavanju mrličev in umivanju lobanje (1955), o zvezdnih imenih (1974), o bedenicah oz. narcisah (1979) ter ob tem svoje raziskave vselej vpel v širok mednarodni kontekst (Stanonik 1989; Huzjan 2009).

Milko Matičetov je dosledno uvajal tedaj mednarodno uveljavljeno strokovno načelo zapisovanja pravljič in pripovednega

gradiva, po katerem je treba pripovedi zapisati in objaviti nedotaknjeno, povsem zvesto izvirniku, v vsej njihovi »divji lepoti« in neposrednosti. Pri tem je pripovedovalca obravnaval kot avtorja enkratne stvaritve. Njegove izjemne terenske raziskave po vsej Sloveniji in tudi zunaj njenih meja so zbujale pozornost mednarodne strokovne javnosti. Posnel je pripovedi pravljíčarjev, kakršnih danes ni več, posnetki so dragoceni tudi v svetovnem merilu.³⁵ V sodelovanju z RTV Slovenija je v letih 1967 in 1968 posnel sedem filmov v seriji »Pri naših pravljíčarjih«, ki so zanimiv dokument živega pripovedovanja pravljíc najboljših pravljíčarjev v različnih slovenskih pokrajinah. Ko se je leta 1962 lahko vrnil v Rezijo, je ta pokrajina postala in ostala njegovo najpomembnejše raziskovalno območje. Med Rezijani je zbral več ko 2500 pripovedi, ki jih je posnel na magnetofonske trakove. V knjigah je sam izdal le rezijanske pesmi (*Rožice iz Rezije*, 1972) in živalske pravljíce (*Zverinice iz Rezije*, 1973).

V Inštitutu za slovensko narodopisje je krajši čas ljudsko pripovedništvo raziskoval tudi etnolog Tone Cevc (1932–2007). Pripovedi je objavil v svojih študijah o Veliki planini (Cevc 1993), v razpravah o gamsih z zlatimi parklji (1973) in o okamnelih živih bitjih v pripovednem izročilu (1974).

Čeprav ni bil nikoli zaposlen v ISN, pa je bilo delo Janeza Dolenca (1926–2012) tesno povezano z inštitutskimi sodelavci, še posebej z Milkom Matičetovim, Marijo Stanonik in pozneje z Barbaro Ivančič Kutin. Po izobrazbi slavist, profesor na tolminski gimnaziji, je bil po srcu raziskovalec ljudskega izročila in slovstvene folklore. V knjižni zbirki *Glasovi* je izdal dve zbirki pravljíc in povedk: tolminske v knjigi *Zlati Bogatin* (Dolenc 1992) in z Loškega pogorja v knjigi *Kres na Grebljici* (2000). Objavil je tudi več strokovnih prispevkov o duhovnem izročilu v *Loških razgledih*, *Goriškem letniku*, *Primorskih srečanjih*, *Planinskem vestniku* in *Traditiones*. Kot pedagog je z dijaki zbral bogato folklorno gradivo s Tolminskega in Goriškega (Stanonik 2013: 415–425; Ivančič Kutin 2018b).³⁶

Pri Slovencih v Italiji je folklorno izročilo – predvsem pešesko, manjši delež tudi pripovedno – raziskoval Pavle Merkuš. Objavil je obsežno monografijo s komentiranim gradivom *Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji* (1976).

O SODOBNIH RAZISKAVAH SLOVSTVENE
FOLKLORE

Velike zasluge za teoretski napredek slovenske slovstvene folkloristike ima dolgoletna sodelavka Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU Marija Stanonik. Pomembna so njena prizadevanja za poenotenje strokovne terminologije, za metodološke in vsebinske premisleke, s katerimi je utemeljila slovstveno folkloristiko kot avtonomno vedo, ter poglobljeno raziskovanje zgodovine slovstvene folklore in vede o njej na Slovenskem. Obsežno znanstveno tetralogijo *Teoretični oris slovstvene folklore* (Stanonik 2001a), *Slovstvena folkloristika med jezikoslovjem in literarno vedo* (2004), *Procesualnost slovstvene folklore* (2006) in *Interdisciplinarnost slovstvene folklore* (2008a), s katero je postavila slovstveni folkloristiki teoretski okvir, dopolnjujejo še monografije *Zgodovina slovenske slovstvene folklore* (2009), *Folkloristični portreti* (2012, 2013), *Literarjenje, kronopisje in rokopisje v teoriji in praksi* (2011). V knjigi *Od setve do žetve* (1999) je raziskala svetopisemske motive v slovstveni folklori. Posveča se tudi kratkim folklornim žanrom, predvsem pregovorom, prav tako pa tudi pismenstvu in vojaškim pesmim (2020). Njen izjemno obsežen opus znanstvenih in strokovnih del sega tudi na področja drugih ved. V delu *Čebela na cvetu in v svetu* (2018) je predstavila čebele v naravi in gospodarstvu, slovenski kulturni zgodovini, slovstveni folklori in literaturi.

Zasnovala je knjižno zbirko *Glasovi* in jo ureja od leta 1988, v njej pa je doslej izšlo 55 knjig z več kot 21.600 enotami folklornih pripovedi v narečju. Zbirka je zasnovana geografsko, vsaka knjiga pokriva določeno območje slovenskega etničnega prostora. Poleg količine gradiva je zbirka pomembna tudi zato, ker so v njej zbrane folklorne pripovedi »iz današnjih dni«, ki so jih na terenu zapisali (večino tudi zvočno posneli) sodelavci zbirke v skoraj vseh slovenskih pokrajinah. V 90. letih prejšnjega stoletja je z njenimi prizadevanji slovstvena folkloristika postala študijski predmet, in sicer na Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani in na Pedagoški fakulteti Univerze v Mariboru (Ivančič Kutin in Đorđević 2018).

V Inštitutu za slovensko narodopisje ZRC SAZU se raziskavam slovstvene folklore že od leta 1985 posveča Monika Krojej Telban, ki raziskuje predvsem pravljice, povedke in bajeslovje. Uredila je zapuščino Karla Štreklja ter o njem objavila tudi monografijo (Krojej 2001) in več člankov. Med drugim je raziskovala odsev stvarnosti v slovenskih pravljicah v knjigi *Pravljica in stvarnost* (1995), slovenska bajeslovna bitja in bajeslovno izročilo je predstavila v knjigi *Od ajda do zlatoroga* (2008), skrajšano tudi v angleškem prevodu (2012). Po Aarne-Thompson-Utherjevi klasifikaciji je zbrala in uredila slovenske živalske pravljice in basni ter objavila prvo knjigo *Tipnega indeksa slovenskih ljudskih pravljic: Živalske pravljice in basni* (Krojej Telban 2015a). Leta 1998 je z ruskim jezikoslovcem Nikolajem Mihajlovim zasnovala znanstveno revijo *Studia mythologica Slavica*, v kateri izhajajo članki, o komparativni mitologiji in folkloristiki z vidika različnih disciplin, posebej slovstvene folkloristike, etnologije, arheologije in etnolingvistike.

Nikolaj Mihajlov (1967–2010), ki se je po doktoratu zaposlil na Univerzi v Pisi in pozneje na Univerzi v Vidmu, kjer je poučeval slovanske jezike in mitologijo, je v slovenski prostor vnesel zanimanje za mitološke, semiotične in etnolingvistične raziskave. Razvijal je usmeritve svojega profesorja na moskovski univerzi Vladimirja N. Toporova, ki je z Vjačeslavom V. Ivanovim rekonstruiral osnovni slovanski mit. Mihajlov je raziskoval slovansko in baltoslovansko mitologijo, posebej pa slovensko bajeslovje in vlogo Kresnika v njem. Zanimanje za slovenski prostor je v njem spodbudilo med drugim tudi delo Damjana Ovsa, ki je izdal knjigo o slovanski mitologiji in verovanjih, v kateri je bila prvič pri nas predstavljena mitologija vseh slovanskih narodov (Ovsec 1991).

Med drugim je Mihajlov objavil študijo o zgodnje-slovenskih jezikovnih spomenikih (Mikhailov 1998), ki je v skrajšani obliki izšla tudi v slovenskem jeziku (2001). Spoznanja, ki se nanašajo predvsem na slovenski prostor in bajeslovje, so predstavljena v knjigi *Mythologica Slovenica: Poskus rekonstrukcije slovenskega poganstva izročila* (2002). Pred smrtjo pa je napisal nedokončano *Zgodovino slovanske mitologije v 20. stoletju*, ki je izšla posthumno, najprej leta 2017 v ruskem prevodu, nato pa še dopolnjen in popravljen slovenski izvirnik z Mihajlovo bibliografijo (Mihajlov 2021).

Na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani se je slovstveni folklori, predvsem v zvezi z mitologijo, posvečal Zmago Šmitek (1949–2018), ki je pomembno nadgradil komparativno mitologijo in je raziskoval med drugim tudi azijska verstva oziroma verske predstave v vzhodnih kulturah. Napisal je številne monografije o slovanski in primerjalni mitologiji, med njimi so pomembne predvsem *Kristalna gora* (Šmitek 1998), *Mitološko izročilo Slovencev* (2004) in *Poetika in logika slovenskih mitov* (2012). Plod njegovih večletnih raziskav v Indiji in drugod v Aziji, kamor se je vedno znova vračal, pa je knjiga posvečena azijski mitologiji v primerjavi s slovanskimi verovanjskimi predstavami *Mandale - tajni vrtovi razsvetljenja* (2016). V zadnji, posthumno izdani knjigi *Šešest divjine* (2019) pa se je posvetil živalskemu in rastlinskemu svetu, predvsem v slovanskih verovanjskih predstavah, načinu sobivanja človeka z naravnim okoljem ter njegovi percepciji in imaginaciji tega sveta.

V 90. letih prejšnjega stoletja je na Univerzi v Ljubljani začel predavati slovansko mitologijo Vitomir Belaj z Univerze v Zagrebu, na katerega so vplivale raziskave hrvaškega filologa in zgodovinarja Radoslava Katičiča, ki je predaval v Slavističnem inštitutu Univerze na Dunaju in je med drugim nadaljeval raziskave ruskih semiotikov Vjačeslava V. Ivanova in Vladimira N. Toporova.

Predmet Folkloristika je na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo poleg Marka Terseglava, ki je predaval predvsem etnomuzikološke vsebine, leta 1999 prevzela Mirjam Mencej, avtorica monografij *Pomen vode v predstavah starih Slovanov o posmrtnem življenju in šegah ob smrti* (Mencej 1997), *Gospodar volkov v slovanski mitologiji* (2001), *Sem vso noč lupal v krogu - Simbolika krožnega gibanja v evropski tradicijski kulturi* (2013) ter več študij o čarovnicah v današnjem času, med njimi *Coprnice so me nosile* (2006) in *Styrian Witches in European Perspective* (Štajerske čaravnice v evropski perspektivi, 2017). Od leta 2012 vodi mrežo Belief Narrative Network (BNN) pri mednarodnem društvu International Society for Folk Narrative Research (ISFNR).

Terenskemu dokumentiranju slovstvene folklore in raziskovanju pripovedništva v kontekstu sodobnih kulturnih sprememb se posveča Barbara Ivančič Kutin. Zbrala je bogat repertoar terenskega

folklornega gradiva in sodobnega pripovedništva, največ v Posočju, v Beneški Sloveniji, nekaj tudi pri slovenskih izseljencih v ZDA in Argentini. Folkloristične raziskave povezuje z jezikoslovjem, predvsem dialektologijo. Pripovedovanje, performanco in dokumentiranje slovstvene folklore na terenu ter probleme pri prenosu oz. prekodiranju pripovednega gradiva je obravnavala v delu *Živa pripoved v zapisu* (Ivančič Kutin 2011). O bajeslovnih likih z nazaj obrnjenimi stopali je pisala v knjigi *Krivopete* (2018a), kjer je predstavila ne le izvir predstav o krivopetah v izročilu in verovanjih ljudi na Slovenskem in v svetu, temveč tudi kot kulturno dediščino, ki jo danes oživljajo v kulturne, pedagoške in ekonomske namene.

Saša Babič raziskuje slovstveno folkloro otrok in kratke folklorne žanre, posebej pregovore, uganke (Babič 2021), zagovore (2019), šale in kletvice. Estetsko strukturo folklornih obrazcev je obravnavala v knjigi *Beseda ni konj* (2015). Posveča se tudi etnolingvističnim raziskavam, med drugim je predstavila smernice lingvistične antropologije in etnolingvistike moskovskih in lublinskih etnolingvističnih usmeritev (2011).

Konec 20. stoletja so pravljice kot tradicionalni pripovedni žanr skoraj izginile iz vsakdanjega življenja ljudi v Evropi. Ohranjajo se predvsem v knjigah in s posredništvom organiziranih pripovedovalskih dogodkov in pravljичnih festivalov (več Ivančič Kutin 2010; Frlic 2020). Povedke so se ohranile nekoliko bolj, ker se navezujejo na prostor in jih pogosto pripovedujejo kot nekaj, kar se je v resnici zgodilo, vendar v precej osiromašeni obliki.

Razvijati so se začele druge oblike pripovedovanja, nastajajo sodobne povedke in t. i. urbane legende ter najrazličnejše oblike spletne folklore. Raziskovanju sodobnih povedk se je najpoglabljeje posvetil Ambrož Kvartič, ki je v knjigi o sodobnih povedkah v Sloveniji *Pa se je to res zgodilo?* (Kvartič 2017) postavil tudi teoretske temelje takšnim raziskavam pri nas.

Folkloristiki se posveča tudi etnologinja in arheologinja Katja Hrobat Virloget. Objavila je številne folkloristične in mitološke raziskave, med drugim tudi študije o *babi* v izročilu in slovstveni folklori Krasa (Hrobat 2010). Raziskuje tudi mitsko krajino in verovnjaške predstave ljudi.

Slovstveni folklori so namenjene tudi raziskave Katarine Šrimpf Vendramin, ki obravnava šale, folkloro na spletu in sodobne povedke, predvsem na obmejnih območjih (Šrimpf Vendramin 2021), pa tudi vprašanja odnosov do drugega in drugih, kakor se kažejo v pripovednem izročilu (Šrimpf 2013, 2019).

Odnos ljudi do tujcev in drugih narodnosti raziskuje tudi Anja Mlakar, ki je v slovstven folklori raziskala predvsem etnično druge in drugačne, kot so otomanski Turki, Huni, Francozi, Romi, Judje, sodobni priseljenci in migranti (Mlakar 2019).

Pripovednemu izročilu in narečjem v Reziji, Terski in Nadiški dolini je posvetil svoje raziskave Roberto Dapit. Med drugim je pisal o furlanskem in beneškoslovenskem ustnem izročilu in o narečjih, zagovarjanju, maskah, turcizmih ipd. (Dapit 1995, 1998, 2001, 2008). Njegovo delo je z vsebinskega in metodološkega vidika dragocen prispevek k slovenski dialektologiji in k razvoju slovstvene folkloristike. Popisal je tonske posnetke rezijanskih magnetofonskih trakov Milka Matičetovega in preskrbel kopije za arhiv Mednarodnega centra za večjezičnost (Centro Internazionale sul Plurilinguismo) Univerze v Vidmu.

Rezijanskemu pripovednemu izročilu se posveča tudi Luigia Negro, ki vodi Muzej rezijanskih ljudi (Museo della gente della Val Resia) v Solbici/Stolvizza v Reziji in je dejavna pri spodbujanju in ohranjanju rezijanskega narečja kot slovenskega narečja. Objavila je več rezijanskih pravljič (Negro 2020) in gradiva za šolske otroke ter zasnovala pravljični muzej v Reziji.

Na avstrijskem Koroškem je sredi 20. stoletja zbiral pripovedno izročilo Pavle Zablatnik, drugače bolj poznan po študijah ljudskih šeg in navad na Koroškem. Slovstveno gradivo je ohranjeno v njegovi disertaciji in na tonskih posnetkih, shranjenih v Slovenskem narodopisnem inštitutu Urban Jarnik v Celovcu. Zablatnikovo delo za slovstveno folkloristiko nadaljuje Martina Piko-Rustia, ki od leta 1997 vodi celovski inštitut. Raziskuje koroško pripovedno izročilo (Piko-Rustia 1996), koroška narečja, toponomastiko, predvsem slovenska ledinska in hišna imena na južnem Koroškem. Plod njenih prizadevanj je vpis teh imen na Unescov seznam nesnovne dediščine v Avstriji leta 2010. Ob tem je v sodelovanju z različnimi

soavtorji pripravila tudi ustrezno kartografsko gradivo, ki obsega več zemljevidov s slovenskimi toponimi ter ledinskimi in hišnimi imeni za posamične pokrajine avstrijske Koroške.³⁷

V Porabju na Madžarskem se etnološkim temam, pripovednemu in pesemskemu izročilu Slovencev posveča Marija Kozar Mukič, ki je med drugim avtorica *Etnološkega slovarja Slovencev na Madžarskem* (1996) in soavtorica izdaje *Porabskih pravljic in povedk* (Kozar Mukič, Mukič in Kropelj Telban 2017), ki jih je leta 1970 na magnetofonske trakove posnel Milko Matičetov.

V zadnjih desetletjih in na prehodu v tretje tisočletje je pripovedništvo dobilo nove razsežnosti in vsebine, poleg spletne folklore je postalo popularno poustvarjanje pripovednega izročila in pripovedovanje pravljic na organiziranih dogodkih, kot so pripovedovalski večeri, pripovedovanje v vrtcih, šolah, knjižnicah, v okviru pravljicnih festivalov, ob turističnih vodstvih, kulturnih prireditvah ipd. (Ivančič Kutin 2010; Ivančič Kutin in Kropelj Telban 2018). Takšno pripovedovanje in poustvarjanje pravljic in povedk se je v slovenskem prostoru začelo uveljavljati v 90. letih 20. stoletja, ko so sodelavci Radia študent začeli predvajati radijsko oddajo »Za dva groša fantazije«. Leta 1998 je Anja Štefan organizirala prvi pripovedovalski festival »Pravljice danes«, ki se od tedaj odvija vsako pomlad v Cankarjevem domu v Ljubljani in je danes največji pripovedovalski dogodek v Sloveniji. Sčasoma se je razširil še na druga prizorišča (Slovenski etnografski muzej, Vodnikova domačija, spremljevalni dogodki po drugih slovenskih krajih). Z letom 2018 je organizacijo in vodstvo prevzela Špela Frlic, ki je tudi pisala o pripovedovanju v okviru pravljicnih festivalov v sodobnem času (Frlic 2020). Nekateri pripovedovalski dogodki potekajo tudi drugod po Sloveniji, npr. v Mariboru, kjer je med drugimi sodelovala uveljavljena poustvarjalka ljudskih pesmi in pripovedi Ljoba Jenče (2006). V Motniku, rojstnem kraju znanega slovenskega zapisovalca pravljic iz 19. stoletja Gašperja Križnika, je direktorica Knjižnice Franceta Balantiča Kamnik Breda Podbrežnik Vukmir leta 2012 ustanovila »Križnikov pravljicni festival«.

V zadnjih dveh desetletjih so začele nastajati pravljичne in druge tematske poti, povezane s folklornimi pripovedmi. V Sloveniji je naredila največ na tem področju Irena Cerar, ki je je izdala nekaj vodnikov po slovenskih hribih, znamenitostih in mejah ter v njih predstavila z njimi povezano pripovedno izročilo (Cerar Drašler 2004; Cerar 2009, 2015, 2021).

Poleg pripovedovanja oz. poustvarjanja pravljic nastajajo filmi, igre, risanke, stripi, videospoti, memi, reklame ipd., ki vključujejo motiviko iz pravljic in povedk in tudi t. i. urbanih legend, tako da danes lahko že govorimo o spletni in multimedijiški pripovedni kulturi. Revolucija človeških komunikacij zahteva raziskovanje in dokumentiranje tudi novih oblik folklornega pripovedništva, saj je pripovedovanje zgodb vključeno v vse vrste vsakdanjih komunikacijskih procesov.

DVA MEJNIKA V RAZISKOVANJU SLOVENSKE SLOVSTVENE FOLKLORE

JERNEJ KOPITAR IN NJEGOVO SODELOVANJE Z JACOBOM GRIMMOM IN VUKOM KARADŽIĆEM³⁸

Jernej Kopitar (1780–1844) je bil eden najpomembnejših slovenskih filologov, ki je s češkim literarnim zgodovinarjem in jezikoslovcem Josefom Dobrovským (1753–1829) utemeljil slovansko filologijo.³⁹ V duhu časa se je zelo zanimal za ljudske pesmi, pripovedi, pregovore, uganke in jezik ter iskal nadarjenega slavista, ki bi pod njegovim vodstvom zbral in objavil »temelje slovenskega slovstva«, vendar ga med Slovenci ni našel. Zato je bil toliko bolj navdušen nad Vukom Stefanovićem Karadžićem, ki ga je spoznal leta 1813 na Dunaju. Dve leti pozneje se je Kopitar osebno srečal z Jacobom Grimmom, tedaj bibliotekarjem v Kasslu, ko se je mudil na Dunaju na velikem Dunajskem kongresu, kjer je zastopal svojega vojvodo; Grimm je namreč v tem času začel svojo diplomatsko kariero.

Kopitar je že sam objavljala opise slovenskega naroda in njegovega izročila, ki sta mu jih pošiljala predvsem koroški pesnik, jezikoslovec in duhovnik Urban Jarnik⁴⁰ in ribniški graščak Anton Rudež. Tako je med drugim s področja narodopisja objavil obširno poročilo o Ziljanih in Kranjcih v dunajskem časniku *Vaterländische Blätter für den österreichischen Kaiserstaat* (1812). Leto za tem je v *Wiener allgemeine Literaturzeitung* objavil povedko o rebru ajdovske dekllice v Gornjem Gradu na Štajerskem, od katerega vsako leto kane ena kaplja, dokler se ne bo nekoč povsem raztopilo.⁴¹ Zapiske poljskega grofa Jana Potočkega s potovanja po Reziji ok. leta 1790

je objavil v članku »Die Slaven im Thale Resia« v *Vaterländische Blätter für den österreichische Kaiserstaat* (1815).

Vuk Stefanović Karadžić (1787–1864) je izviral iz hercegovaške kmečke družine, ki se je preselila v Tršič. Bil je navdušen samouk s pomanjkljivo formalno izobrazbo. V času srbskega upora je bil pisar, učil se je nemško in bral vse, kar mu je prišlo pod roke, nato se je krajši čas šolal v Sremskih Karlovcih in je bil pozneje krajši čas učitelj in sodnik. Predvsem pa je mnogo potoval in ob tem popisoval ljudsko izročilo in zgodovino krajev. Leta 1813 je zaradi ponovnega napada Turkov na Srbijo skupaj z vodji srbskega upora zbežal na Dunaj. Tam se je decembra seznanil s Kopitarjem, ki je po smrti Dositeja Obradovića (1811) iskal srbskega pisatelja, ki bi bil pripravljen in sposoben uresničiti njegovo reformo srbskega knjižnega jezika, česar njegova dopisnika Solarić in Mušicki nista zmogla. Po srečanju s Karadžićem, je ta postal njegovo glavno orodje pri uresničevanju srbskega literarnega preroda (Vidmar 2010: 250). Karadžić je s svojo inteligenco in ljubeznivim vedenjem naredil močan vtis na Kopitarja, ki je postal je njegov najzvestejši prijatelj, učitelj, svetovalec in mecen.

Še istega leta je Kopitar o njem pisal Jacobu Grimmu (1785–1863), ki je že tedaj slovel kot odličen nemški filolog in je z bratom Wilhelmom že izdal še danes znamenite *Kinder und Hausmärchen* (Grimm in Grimm 1812, 1815).

Ko je Jacob Grimm po Napoleonovem padcu leta 1814 prišel na veliki Dunajski kongres, ki je potekal med oktobrom 1814 in junijem 1815, je osebno spoznal Karadžića, medtem ko je bil Kopitar v Parizu. Jacob Grimm in Kopitar sta se srečala na Dunaju šele leta 1815 po Kopitarjevi vrnitvi iz Pariza (Glonar 1938: 134).

Prvi slovanski učenjak, s katerim se je spoznal Jacob Grimm, je bil Josef Dobrovský, ki je po posredovanju Clemensa Brentana leta 1810 poslal Grimmu svojo revijo *Slavin*. Že naslednje leto sta Grimm in germanist Bernhard Joseph Docen spodbudila odkritje Brižinskih spomenikov. Stare cerkvene slovanščine se je Grimm učil iz *Institutuines* Dobrovskega, slovenščine iz Kopitarjeve *Slovnice*, ruščine pa iz J. S. Vaterjeve *Slovnice* (Glonar 1938: 133–134). Prek Kopitarja je Grimm Karadžiću poslal tudi *Circular wegen Aufsammlung der Volkspoesie* (Okrožnica glede nabiranja ljudskega

pesništva) skupaj s seznamom tedaj znanih pravljčnih zbirk. Grimm je namreč omenjeno okrožnico pripravil že leta 1815, ko je ustanovil Znanstveno društvo za zbiranje folklornega materiala (Vasmer 1938: X, op. 1; Lauer 1987: 8) in je pripravljaj knjigo o nemškem ljudskem pripovednem in pesemskem izročilu, šegah, navadah in igrah.⁴² Kopitar si je dopisoval tudi z Wilhelmom Grimmom (1786–1859),⁴³ vendar pa je bilo veliko močnejše njegovo sodelovanje z Jacobom, ki se je živo zanimal za slovansko filologijo.⁴⁴

Komunikacija med Kopitarjem, Grimmom in Karadžićem je bila zelo plodovita. Ko je Karadžić leta 1814 izdal prvo knjigo srbskih ljudskih pesmi,⁴⁵ je Kopitar objavil pohvalne ocene njegovega dela, med drugimi je leta 1815 izšla ocena v *Wiener Literaturzeitung*. Istega leta je Kopitar prevedel prvi del Vukove *Pesmarice* v nemški jezik in ga poslal Goetheju, da bi avtorja imenitnega prevoda »Hasanaginice« zainteresiral za srbske narodne pesmi. Goethe je nato v svojem časopisu *Über Kunst und Altertum* objavil srbsko pesem »Dioba Jakšića« (Delitev bratov Jakšić). Ko je leta 1819 Jacob Grimm objavil oceno Vukovih ljudskih pesmi tudi v *Göttingische Gelehrten Anzeigen*, se je še povečalo zanimanje nemške javnosti za srbsko ljudsko pesem. Grimm je srbske pesmi cenil celo bolj od nemških in je sam celo prevedel znamenito balado »Zidanje Skadra«, ki jo je predstavil kot eno najganljivejših pesmi vseh narodov in vseh časov.

Po Kopitarjevih navodilih in z njegovo strokovno pomočjo je Karadžić napisal slovnico srbskega jezika (1814),⁴⁶ v kateri je Vuk po Kopitarjevih načelih reformiral cirilico in dosledno izvedel Adelungov fonetični princip. Njegova književna in jezikovna reforma je uresničevala romantično idejo o enosti jezika, naroda in ljudske poezije. Sledil je Kopitarjevim navodilom, naj ima vsak glas svojo črko in da je treba slovnico pisati po »nepokvarjenem« govoru kmeta. Tudi Jacob Grimm se je zavzemal, da je treba pri pisanju jezikovnih pravil upoštevati »čisti narodov« govor. Pri ljudstvu je treba iskati besede za dober slovar in zbirati njegove pesmi, povedke, bajke in pregovore, opisati šege in navade. Leta 1824 je objavil skrajšano nemško izdajo Karadžićeve slovnice s svojim predgovorom,⁴⁷ kar je Karadžiću prineslo priznanje tako doma kot v tujini. Grimmov prevod Male srbske gramatike in

predgovor imata pomembno mesto v razvoju srbske slavistike. Dokazujeta pa tudi, da se je Grimm resnično poglobil v slovansko jezikoslovje, etimologijo in mitologijo.

S Kopitarjevim in Grimmovim sodelovanjem je leta 1818 nastal tudi Karadžičev srbski slovar,⁴⁸ za katerega je Kopitar od oktobra 1816 do marca 1817 urejal latinske in nemške prevode. To delo morda najnazorneje izraža njihovo sodelovanje. Kopitar je poleg prevodov v nemščino in latinščino Karadžiču priskrbel tudi ustrezno literaturo, Grimm pa mu je svetoval, naj vključi še realno razlago gesel, kar daje njegovemu slovarju še prav posebno vrednost (Glonar 1938: 135). Po izidu je Kopitar v *Wiener Jahrbücher* (1818) vztrajno zavračal Stratimirovičeve kritike in druga pisanja proti Karadžičevi jezikovni reformi. Poskrbel pa je tudi, da je Grimm za delo o nemških pravnih starinah uporabil bogato gradivo, ki ga je Karadžić zbral v slovarju (Glonar 1938: 134).

Kopitar si je namreč ves čas prizadeval, da bi svojemu varovancu utrl pot v mednarodni znanstveni svet in mu še posebej med Nemci pridobil zaslužen priznanje in ugled, ki ga je Karadžić potreboval, če je hotel med rojaki uspeli s svojim reformatorskim delom. Kopitar in Grimm sta tudi poskrbela, da je Vuk postal doktor, promoviran na univerzi v Jeni, in član raznih nemških učenih družb.⁴⁹ Poleg tega pa je tudi dosegel, da je Vuka leta 1823 v Weimarju sprejel sam Goethe, kar je takrat v Evropi veljalo kot posebno visoko priznanje (Glonar 1938: 143; Lauer 1987: 8).

Kopitar je pomagal tudi pisateljici nemškega rodu Therese Albertine Luise von Jacob (Talvj), da je objavila prevod Karadžičeve zbirke srbskih ljudskih pesmi, ki jih je prepesnil Goethe. Izšle so pod naslovom *Volkslieder der Serben* (Ljudske pesmi Srbov 1 (1825), 2 (1835), razš. izd. 1853).⁵⁰ Posredoval je tudi v Angliji; Karadžića je povezal z Johnom Bowringom, ki je leta 1826 v reviji *Westminster Review* predstavil Karadžičeve srbske ljudske pesmi (*Narodne srpske pjesme*, 1823–1824), ki so izšle v Leipzigu. Bowring jih je prevedel v angleščino in jih objavil v Londonu.⁵¹

Konec septembra 1823 je Karadžić med potovanjem po Nemčiji obiskal Jacoba Grimma na njegovem domu v Kasslu. Srečanje ga je še bolj spodbudilo k zbiranju pripovednega izročila in objave so si v naslednjih letih kar sledile. V času Grimmovega bivanja

v Berlinu ga je Vuk obiskal še v letih 1843, 1844, 1854 in 1857. Leta 1853 je objavil knjigo *Srpske narodne pripovijetke, skupio ih i na svijet izdao Vuk Stef. Karadžić u Beču u štampariji Jermenskog monastira* in jo posvetil Jacobu Grimmu. V njej je tudi 166 ugank, Jacob Grimm pa je napisal predgovor. Nekatere pripovedi je objavil po spominu iz otroštva, druga besedila pa so mu napisali razni znanci in prijatelji, pisatelji, učitelji, dijaki, trgovci ipd. Opazil je razliko med ženskimi in moškimi pravljicami, kar je bilo za tisti čas izjemno, saj so se s takšnimi vprašanji raziskovalci začeli ukvarjati šele pozneje, ko je postal pripovedovalec tisti, ki so mu namenili več pozornosti.

Leta 1836 je Karadžić izdal srbske pregovore (*Narodne srpske poslovice*), ki so izšli v dopolnjenih izdajah še leta 1849 in po njegovi smrti leta 1900. Objavljal pa je tudi zgodovinske spise ter popise življenja, šeg in pravnih običajev Srbov.

K plodovitemu sodelovanju med Grimmom in Karadžićem je pripomoglo Grimmovo živo zanimanje za vse avtentične »manifestacije ljudskega duha«, predvsem za tiste, ki so našle svoj izraz v jeziku in pesmi, ter njegovo vse večje zanimanje za slovanstvo. Jacob Grimm si je dopisoval s številnimi slavisti tistega časa, raziskoval je češke bajke in pesnitev *Pesem o Igorjevem pohodu*; zavzemal pa se je tudi za avstroslovansko povezavo (Lauer 1987: 6).

Po smrti Dobrovskega (1829) je Kopitar veljal za enega najpomembnejših slavistov svoje dobe in Jacob Grimm ga je imel celo za vodilnega slavista tistega časa (Glonar 1938: 137). Bogata korespondenca, ki se je ohranila med Grimmom in Kopitarjem,⁵² priča o medsebojnem spoštovanju in sodelovanju. Že v prvem ohranjenem pismu Kopitarja Grimmu 4. februarja 1819 je zaznaven Grimmov in Kopitarjev trud za Vukovo delo pri zbiranju in rekonstruiranju jezika (Vasmer 1938: 1–2).⁵³ Grimma in Kopitarja je družil skupni interes za etimologijo, slovnico in jezikovne spomenike, predvsem pa je iz njunega dopisovanja izžarevalo zanimanje za ljudsko slovstvo in mitološko izročilo. Kopitar je v številnih pismih pošiljal Grimmu informacije o pomenu in etimologiji slovanskih pa tudi grških in albanskih besed, o slovnici in o slovenskem pripovednem izročilu, o basnih in bajeslovju, ki jih je Grimm potreboval pri pisanju svojih del. Tako je Kopitar pisal mdr. o svetem Korantu, o

Torki, kresu in Kresniku, Velesu, Perunu, razlagal pojme, kot so kolednica in *kupalo* (Vasmer 1938: 95–104, 135–138). Izmenjala sta si mnenja o jezikovnih raziskavah albanščine, vlaščine, bolgarščine, keltščine in bretonščine (nav. delo: 15–16). Dopisovala sta si tudi o Kopitarjevi »panonski teoriji«, s katero je skušal razložiti izvir starocerkvene slovanščine. Grimm je najprej z njim soglašal, ko pa je izšel Kločev glagolit (*Glagolita Clozianus*, 1836), torej prav knjiga, s katero je Kopitar nameraval ubraniti svojo teorijo, je Grimm spremenil mnenje in postal zagovornik »makedonsko-bolgarske teorije«. V recenziji se je pridružil Kopitarjevim nasprotnikom, npr. Šafařiku, Köppenu in Vostokovu, kar je nekoliko skalilo njuno prijateljsko razmerje,⁵⁴ vendar pa se je po krajšem redkobesednejšem obdobju njuno sodelovanje nadaljevalo. Pošiljala sta si literaturo in izmenjavala mnenja o tedanjih filologih in o strokovnih publikacijah s področja jezikoslovja, literature, mitologije in etnologije vse do konca poletja 1842, ko se je Kopitarjevo zdravstveno stanje močno poslabšalo. Zadnje ohranjeno Kopitarjevo pismo Grimmu je bilo napisano 5. julija 1842.

Leta 1843, ko se je Kopitar iz Rima vrnil na Dunaj, se je seznanil s Francem Miklošičem, ki je prišel na Dunaj s priporočilom poljskega grofa Ostrovskega. Kopitar je spoznal Miklošičevo veliko nadarjenost in mu je leta 1844 priskrbel službo uradnika v dunajski Dvorni knjižnici, kjer ga je Miklošič nasledil po njegovi smrti 11. avgusta 1844.⁵⁵

Kopitar se je proti koncu svojega življenja sprl s svojimi rojaki: France Prešeren ga je označil za »visokega Gromovnika«, marsikdo ga je tudi neupravičeno omalovaževal, da je zapustil manj knjig kakor drugi vodilni slavisti njegove dobe, čeprav je bil v tujini zelo cenjen zaradi izjemnega znanja in inteligence. Jacob Grimm ga je imenoval *monstrum scientiarum*, Leopold Ranke, ki je Kopitarja tudi osebno dobro poznal, pa je po Kopitarjevi smrti žalujočemu Karadžiču pisal: »Mnogo ste zgubili z njim, tudi jaz, lahko pa rečeva celo: ves svet. Bil je mogoče najboljši filolog, z najboljšežnejšim in najtočnejšim znanjem, kar jih je celo avstrijsko cesarstvo premoglo« (Glonar 1938: 137).

Danes svet pozna le Vuka Karadžića in njegove zbirke ljudskega izročila. Številnim objavam so sledili prevodi in ponatisi.⁵⁶ Medtem

ko se o Karadžičevem sodelovanju z Jacobom Grimmom še piše, za Jerneja Kopitarja in njegovo vlogo pri Karadžičevem opusu skorajda nihče ne ve, čeprav ga je Kopitar tako rekoč »ustvaril«. V skupnem sodelovanju teh treh velikih mož so se uresničevali zelo različni interesi in cilji. Vsi trije so za svoje narode pripravili temelje jezika, slovnico, slovar, etimologijo in objave ljudske poezije. Njihovo sodelovanje je usmerjala želja po utrditvi nacionalne samozavesti, poleg tega pa tudi Grimmovo prepričanje o sorodnosti med germanskimi in slovanskimi jeziki, v katerih je videl ključ za razumevanje etimologije germanskih besed (Vasmer 1938: VII). Z medsebojnim sodelovanjem so se njihove raziskave bogatile in njihovi dosežki so neprecenljive vrednosti, zato bi bilo prav, da pomen Jerneja Kopitarja pri tem delu ne bi bil pozabljen.

KAREL ŠTRELJ IN NEOBJAVLJENA ZBIRKA SLOVENSКИH PRAVLJIC

Rojen v Gorjanskem pri Komnu je Karel Štrekelj (1859–1912) po končani gimnaziji v Gorici študiral klasično filologijo, primerjalno jezikoslovje in slovansko filologijo na Dunaju. Že med študijem se je začel zanimati za narečja. Še posebej so ga pritegnile študije Jana Baudouina de Courtenaya o rezijanskem in bohinjškem govoru,⁵⁷ Antona Klodiča o narečju beneških Slovencev v Italiji⁵⁸ in Matije Valjavca o narečju v Preddvoru na Gorenjskem.⁵⁹

Kot docent slovanske filologije na dunajski univerzi je etnološko tematiko vključeval v svoja predavanja zlasti v prvih letih, ko je imel predavanja *Die bulgarische Volksepik* (Bolgarska ljudska epika, 1887), *Slavische Altertümer* (Slovanske starožitnosti, 1886/87), *Slavische Ethnographie* (Slovanska etnografija, 1887) in *Russische Volksepik* (Ruska ljudska epika, 1890). Del rokopisov predavanj o slovanskih starožitnostih in slovanski etnografiji se je ohranil⁶⁰ in iz njih lahko razberemo, da je Štrekelj pripisoval velik pomen za odkrivanje značaja in kulture nekega naroda natančnemu poznavanju njegovega zgodovinskega razvoja od najstarejšega obdobja do sodobnosti. To problematiko pa je, po njegovem mnenju, mogoče spoznati predvsem z arheološkimi metodami

in študijem najstarejših pisnih virov in materialnih spomenikov. Arheologija in etnologija se na tem področju torej tesno prepletata. Iz literature, ki jo je uporabil, pa tudi po kritičnem stališču, ki ga je zavzel do pisnih virov, ter seveda natančnem poznavanju vseh virov, je razvidno, da je bil široko razgledan ne le na jezikovnem in literarnem področju, ampak tudi na področju zgodovine Slovanov. Poznal je dela Pavla Josefa Šafařika, Theodorja Benfeya, Theodorja Mommsena, Maxa Müllerja, C. Schraderja in Gregorja Kreka, ki jih je pogosto navajal, saj so bila v tistem času v srednjeevropskem prostoru med pomembnimi dosežki na tem področju.

Kot profesor na Slavistični stolici v Gradcu, kjer je poučeval slovanske jezike s posebnim ozirom na slovenski jezik in književnost, je imel med drugim tudi predavanja iz slovenske književnosti. Predavanja *Zgodovina slovenskega slovstva* so se v rokopisu ohranila⁶¹ in so bila objavljena v komentirani knjižni izdaji (Ogrin 2012–2014).

Pesemsko izročilo

Že v času študija na Dunaju je Štrekelj gojil upe, da bi prevzel izdajo *Slovenskih narodnih pesmi (SNP)* ter ob tem objavil tudi Vrazovo in Korytkovo zapuščino.⁶² To delo mu je bilo leta 1886 tudi zaupano. Že naslednje leto je objavil »Prošnjo za narodno blago« (Štrekelj 1887), kjer je zapisal, da namerava po dokončani izdaji ljudskih pesmi objaviti še drugo folklorno gradivo. Predvidel je izdaje pravljic, pripovedk, anekdot, pregovorov in rekov, vraž, zagovorov in kletvin, pozneje še predstavitev šeg in navad, ljudske medicine, iger in prava. Leta 1895 je izšel prvi snopič *SNP*, sledilo mu je še 15 snopičev, ki so izšli v štirih knjigah. Zadnja snopiča je po Štrekljevi smrti uredil Joža Glonar, ki je bil njegov študent na graški slavistični stolici, zaradi tega je tudi četrta knjiga izšla šele leta 1923.

Štrekelj je urejal *SNP* načrtno in po zelo naprednih znanstvenih načelih. Osnovno načelo je bilo dosledno zapisovanje ljudskega izročila, brez popravljanja in poknjiženja – v narečju, tudi z napakami, če je bilo tako zapisano. Štrekljeva razvrstitev je z majhnimi

popravki še danes uporabna podlaga za ureditev strokovnega arhiva ljudskih pesmi (Kumer 1995: 20). Pozneje so raziskovalci sicer predlagali nekoliko drugačno klasifikacijo, vendar pa so se pri sodobni izdaji *Slovenskih ljudskih pesmi*⁶³ uredniki z manjšimi spremembami naslonili na Štrekljevo razvrstitev (Klobčar 2010: 132–136). Objavil je tudi vse variante in različice ter opremil delo s številnimi opombami in komentarji. Ni pa še poznal recepcijske teorije Johna Meierja,⁶⁴ da je vsaka ljudska pesem delo posameznika, izobraženega ali neizobraženega, da ljudstvo ne ustvarja, marveč je zmožno le poustvarjati in zaradi tega je ljudska pesem pravzaprav le kulturna usedlina (nem. *gesunkenes Kulturgut*). Prevzel ni niti t. i. produkcijske teorije o nastajanju ljudske pesmi, ki je zagovarjala ustvarjalni duh ljudstva. Opazil je, da so marsikateri ljudske pesmi ponarodele, na kar je opozoril tudi v svoji zbirki. Sicer pa je Štrekelj – tako kot njegov sodobnik Matija Murko – zavrnil romantiško navdušenje nad narodnim izročilom in se zavzemal za njegovo znanstveno obravnavo.

Ob izidu prvega snopiča so se začele težave, ki so spremljale zbirko še lep čas Štrekljevega urednikovanja. Že v prvem snopiču je moral zaradi kritike nekaterih članov Slovenske matice izločiti »pohujšljive« pesmi. Spori so se najbolj zaostri ob predložitvi in izidu šestega snopiča *SNP*, ki je prinesel vasovalske pesmi, po izidu sedmega snopiča pa so se trenja ublažila.

Štrekljev koncept izdajanja *SNP* je bil kljub kritikam, ki jih je bil deležen v domačem krogu predvsem s strani sodelavcev Slovenske matice zaradi nemoralnosti nekaterih pesmi, v evropskem merilu izjemen po znanstveni metodi, kar so mu priznavali predvsem sočasni tuji kritiki tistega časa. Dunajski slavist Vatroslav Jagić je npr. zapisal, da Štrekljeva kritična izdaja slovenskega ljudskega pesništva zapolnjuje vrzel v slovanskem narodopisju. Pohvalil je »vzoren aparat«, s katerim so pospremljene posamične pesmi in začudenje nad moralističnimi pomisleki v odboru Slovenske matice, ki jih je zavrnil kot nesmiselne. Odobral je tudi, da je, tako kot Oskar Kolberg⁶⁵ na Poljskem, tudi Štrekelj začel zbirko s pripovednimi pesmimi, in sklenil z ugotovitvijo, da je izdaja zgledna v vseh pogledih in ji ni enake ne v srbski, hrvaški, bolgarski, češki ali poljski književnosti.⁶⁶ Aleksander Brückner,

profesor slovanske filologije v Berlinu, je delo imenoval »Thesaurus slowenischer Volkslieder« in ga pohvalil kot vzorno, Štrekelj pa, da si je z njim pridobil neminljive zasluge.⁶⁷ Jiří Polívka, profesor s praške univerze, je opozoril na znanstveno dognanost zbirke in zaželel, da bi se delo hitro nadaljevalo, tako da bi za pesmimi mogle priti na vrsto tudi druge zvrsti ljudskega slovstva.⁶⁸ Leta 1903 je isti znanstvenik v *Zeitschrift des Vereines für Volkskunde* zapisal, da je Štrekljeva izdaja ena najboljših sistematično urejenih zbirk ljudskih pesmi pri slovanskih narodih. Grigorij Andrejevič Iljinskij iz Sankt Peterburga pa je pohvalil, da sta izvirnost in dragocenost te grandiozne izdaje v njenem kritičnem značaju in da je izdaja v pogledu znanstvenosti metode svoje vrste unicum ter zasluži pomenjanja, tem bolj, ker v Rusiji »niso niti poskusili napraviti tako kritično čisto izdajo narodnih pesmi«. ⁶⁹ Enako pohvalne ocene sta podala tudi Konstantin Jireček z dunajske univerze in František Pasternak s praške univerze.⁷⁰

Pomen Štrekljevega dela potrjujejo tudi priznanja, ki jih je dobil še v času svojega življenja: leta 1900 je bil imenovan za dopisnega člana Društva Narodopisnega muzeja v Pragi, leta 1902 je postal član Imperatorske akademije znanosti v Sankt Peterburgu, leta 1910 pa še dopisni član Kraljevske akademije znanosti v Beogradu.

V času urejanja *SNP* je leta 1905 Avstrijsko ministrstvo za bogočastje in nauk na Dunaju na pobudo vseučiliškega profesorja klasične filologije in ministra za uk in bogočastje Wilhelma von Hartla sklenilo izdati monumentalno zbirko *Das Volkslied in Österreich* (Ljudska pesem v Avstriji) in za urednika slovenskega dela zbirke izbralo Karla Štreklja. Zaupalo mu je tudi sestavo nabilnega odseka. V ta namen je Štrekelj leta 1906 objavil priročnik »Navodila in vprašanja za zbiranje in zapisovanje narodnih pesmi, narodne godbe, narodnih plesov in šeg«. Štrekljeva navodila slovenskim zbiralcem so bila skoraj v celoti njegova zamisel (Murko 1962: 169), v njih so napotki za zapisovanje, sledijo vprašanja o petju, glasbilih in plesu, nazadnje pa so dodana še določila za urejanje zapiskov. Sledil je stroгим znanstvenim načelom zbiranja in objavljanja ljudskega slovstva (več o tem Terseglav 1995: 39–40).

Drugo slovstvenofolklorno gradivo

Štrekelj je zapustil bogato zbirko folklornega gradiva, ki obsega ljudske pravljice, povedke, bajke, pregovore, uganke, zagovore, izštevance, pa tudi šege, otroške igre in vraže.⁷¹ Poleg gradiva, ki so mu ga pošiljali zbiralci, so v zapuščini tudi rokopisi, ki so jih hranili v Slovenski matici, rokopisi iz zapuščin Mihe Kastelica, Janeza Antona Suppantšitscha (Zupančič), Stanka Vraza, Oroslava Cafa, Matije Valjavca, Matevža Ravnikarja - Poženčana in Radivoja Poznika. Gradivo s slovenskega ozemlja so namreč zbiralci pošiljali najprej leta 1868 ustanovljenemu Odseku za nabiranje narodnega blaga pri Slovenski matici, ki je v *Novicah* (4. 11. 1868) objavil »Poziv za zbiranje narodnega blaga«. Od leta 1887 pa je bil naslovnik za poslano gradivo Štrekelj. Nekateri, ki sami sicer niso zbirali pripovedi, so odgovorili na Štrekljevo prošnjo tako, da so poslali zapise drugih, med njimi npr. Fran Ilešič, Vatroslav Jagić, Fran Levec in njegov sin Vladimir Levec, Franc Miklošič, Karel Ozvald, Ivan Prijatelj, Stanislav Škrabec, Jožef Wester in Fran Wiesthaler (več o zbiralcih Kropelj 2001: 103–152). Zbiranje ljudskega izročila je tedaj med Slovenci veljalo za kulturno delo in znamenje narodne zavednosti.

Ohranil se je koncept pisma učitelju Gabrielu Majcnu, v katerem je Štrekelj podal natančna navodila, kako naj zbira narodopisno gradivo, ki ga je razdelil na »zunanji značaj« in »notranji značaj« naroda.⁷² Pri tem je mislil pri prvi točki na oblačila, stavbarstvo, jedi, pijače – torej na materialno kulturo; pod drugo točko pa je naštel predvsem področja duhovne in družbene kulture. V tem delu je tudi podrobneje razdelil pravljice in povedke, ki jih je ločil na legende, povedke, pravljice o hudobnih ali dobrih nadnaravnih duhovih, pravljice o čarovnikih in čarovnicah; pravljice o zakladih in anekdote. V pismu je poistil folkloro (v pomenu vede o folklori, folkloristike) in etnologijo, pri tem pa mu je etnologija pomenila nadgraditev etnografije.

V zapuščini se je ohranilo gradivo, ki ga je zbralo prek 300 zapisovalcev s celotnega slovenskega etničnega ozemlja. Kakovost zapisov ljudskih pripovedi v Štrekljevi zapuščini niha: medtem ko so nekateri zapisovalci skušali ohraniti pripovedi takšne, kot so jih slišali, so jih drugi popravljali ali zapisali po svoje. Nekateri zapisi so

»prečiščeni«, drugi sledijo narečju in pripovedovalčevemu govoru. Dijaške zbirke, kakršna je npr. Wiesthalerjeva dijaška zbirka, so v tedanji knjižni slovenščini, prav tako zapisi Antona Zobca, Radivoja Poznika, Izidorja Modica,⁷³ Ane Kovač, Mihaela Lendovška in mnogih drugih. Nekatere pripovedi pa ohranjajo izvorni ljudski slog in izrazje, zlasti preprosti kmetje, obrtniki in delavci so pravlјice in povedke pogosto zapisovali v domači govorici. Najbolj pa so sledili Štrekljevim navodilom tisti, ki so pripovedi zapisovali v narečju in pri tem upoštevali tudi nekaj naglasov, polglasnike ter neslišne in požrte soglasnike. Nekaterim, npr. Gašperju Križniku, Števanu Kūharju, Ivanu Šašlju in Francu Kramarju, je Štrekelj pošiljal tudi navodila, kako naj zapisujejo narečje.

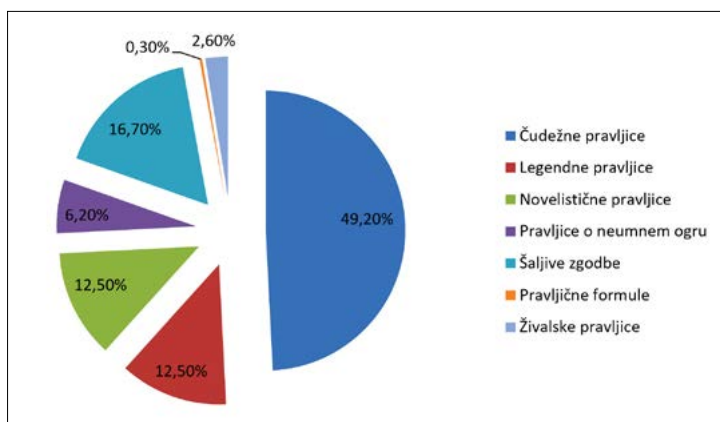
Slovstveno izročilo Števana Kūharja (Kūhar 1910, 1911, 1913, 1914; Novak 1983) in Ivana Šašlja (Šašelj 1906, 1909) je pomagal objaviti že Štrekelj sam. V novejšem času je izšlo gradivo, ki ga je zbral Anton Pegan (Černigoj 2007). V knjigi *Pravlјica in stvarnost* je objavljenih 100 ljudskih pravljic in povedk iz Štrekljeve zapuščine (Krojej 1995). Nekaj pravljic in povedk je objavljenih tudi v različnih člankih in drugih prispevkih. Po 150 letih je vendarle izšlo tudi obsežno gradivo, ki ga je Slovenski matici in Štreklju pošiljal Gašper Križnik iz Motnika pri Kamniku, ki je bil eden najboljših zbiralcev ljudskega izročila v tistem času (Križnik 2020).

Do danes se je v Štrekljevi zapuščini ohranilo 1154 ljudskih pripovedi, ki jih je zapisalo 71 zbiralcev iz različnih krajev slovenskega etničnega prostora, med njimi so bile le štiri zapisovalke. Nekaj pripovedi je bilo prepisanih iz tiskanih virov. Gradivo ohranja podobo slovenskega jezika iz druge polovice 19. in začetka 20. stoletja. Največ pravljic in povedk so zapisali Gašper Križnik (189), ki je gradivo razen Slovenski matici pošiljal tudi Jugoslovanski akademiji znanosti in umetnosti v Zagrebu, Baudouinu de Courtenayu v Sankt Peterburg in Valtazarju Bogišiću; slednjemu predvsem zapise o ljudskih pravnih običajih.

Poleg Križnika so veliko ljudskih pripovedi zbrali še Franc Kramar (181), Anton Pegan (68), Fran Sreboški Peterlin (63), Izidor Modic (44), Ivan Čavko (37), Josip Vidic (32), Lovro Žvab (26), Jakob Lasbaher (23), Aleksander Hudovernik (23), Anton Žlogar (16) in Mathias Vaupotič (16). Obsežna je tudi dijaška

zbirka pravljic, ki jo je Štreklju poslal Fran Wiesthaler, leksikograf in ravnatelj državne gimnazije v Ljubljani. V zbirki pravljic Radivoja Poznika in članov njegovega društva »Narodova ušesa« iz Kroke pa se je ohranilo razmeroma malo enot. Med gradivom so prepisi pravljic iz zapuščine Matije Ravnikarja - Poženčana, Jakoba Volčiča (1988), Stanka Vraza, Matije Valjavca in drugih. V Štrekljevi zapuščini se je ohranilo 122 prepisov ljudskih pripovedi iz časopisov *Kres*, *Slovenski glasnik*, *Slovenska bčela*, *Novice*, *Slovenija*, *Torbica jugoslavjanske mladosti*, *Slovenski gospodar* in *Mravljica*. Avtorji, ki so objavljali pravljice v teh revijah, so tudi Matija Majar Ziljski, Fran Erjavec, Janko Barle, Ivan Tušek, Josip Jurčič in drugi pisci tistega časa. Iz časnikov je Štrekelj prepisoval sam, dostikrat pa tudi njegovi hčerki, ki jima je prepisovanje ostalo v spominu kot garaško delo.⁷⁴

Pravljice v Štrekljevi zapuščini po mednarodni tipni klasifikaciji ATU.

Povedk je v Štrekljevi zapuščini precej več od pravljic, vsega skupaj 749 enot; od tega je nekaj prepisanih iz časnikov, revij in drugih tiskanih virov. Največ je bajk, npr. o sojenicah, rojenicah, velikanih, rimskih deklicah, ajdovskih deklicah, škratih, berkmandelcih, šetku, vedomcih, vilah, divjih ženah, vesnah, povodnih možeh, morskih deklicah, psoglavcih, volkodlakah, dušah umrlih, mori, netku, divji jagi, kurentu, kovaču Alojju, kresniku, posebljenih vetrovih, kot sta Burja in Jug. Povedke govorijo o Šembilji

in kralju Matjažu ali pa o Šembilji in kralju Salomonu. Veliko je pripovedi o zmajih in vragih, o Indiji Koromandiji ali Mentovi deželi (*Schlarafenland*) ter o duhovih in o mrtvih, ki se vračajo, tudi o čarovnicah, čarovnikih in črnošolcih. Legende pripovedujejo o Mariji in Kristusu, o Bogu in sv. Petru, ki sta po svetu hodila, o sv. Gregorju in sv. Andreju, sv. Matiji, sv. Jožefu in sv. Urbanu. Poleg teh pa je kar nekaj etioloških povedk ter šaljivih pripovedi in anekdot, npr. o Ribničanih, Lemberžanih, Zapujcih, o Pavlihi in drugih vaških kljukcih. Nekaj malega pa je zgodovinskih povedk, npr. o Turkih, ljudskih junakih, o znanih razbojnikih in goljufih, prav tako pa tudi o raznih krajih, gradovih in grofih, cerkvah in mestih.

Štrekelj je predvidel, da bi zbirka pravljič in povedk izšla pri Slovenski matici, ki je bila takrat največja slovenska znanstvena in založniška ustanova. Ker je umrl dve leti po izidu Aarnejevega tipnega indeksa pravljič (1910), te klasifikacije in historično-geografske metode raziskovanja še ni poznal. Vendar pa se je zaradi primerjanja in iskanja vzporednic z mednarodnim pripovednim gradivom Štrekelj nameraval povezati z najboljšim slovanskim poznavalcem ljudskih pravljič in povedk tistega časa, kolegom Jiřijem Polívko v Pragi. O tem je namreč pisal v pismu neznanemu dopisovalcu 4. aprila 1911 (Štrekljeva zapuščina IV, po Merhar 1964: 128). Štrekelj je dobro vedel, da so mnoge slovenske ljudske pravljičice in povedke sorodne tistim v slovanskem in evropskem pripovednem izročilu. O starejših zapisih v zbirki je – sicer delno tudi upravičeno – sodil, da »nimajo niti dialektološke niti folkloristične niti ne leposlovne vrednosti« (prav tam). Ta Štrekljeva izjava je nekoliko presenetljiva, saj je že pri ljudskih pesmih objavil celovito gradivo, brez ozira na njegovo estetsko vrednost in je zaradi tega prišel v spor s Slovensko matico in tedanjo javnostjo. Morda je Štrekelj tako presodil zaradi tega, ker je bilo pripovedno izročilo tedaj še razmeroma živo in bi se dalo na terenu dobiti še marsikatero boljše povedano zgodbo v primerjavi s tistimi, ki so jih zbrali in poslali njegovi zapisovalci. Vsekakor se je mogoče strinjati z mnenjem Borisa Merharja, ki je menil, da je zamrznitev objave tega – tudi starejšega – gradiva za desetletja onemogočilo uporabo bogatega dokumenta tistega časa številnim folkloristom,

ki bi lahko marsikateri zapis pripovedi s koristjo uporabili (prav tam). Danes ugotavljamo, da je vrednost gradiva z leti le še večja; njegova objava bi nazorno predstavila pripovedno kulturo na Slovenskem v 19. stoletju, hkrati pa bi zapolnila vrzel pri kritičnih izdajah avtentičnega slovenskega pripovednega izročila v preteklih obdobjih. Tudi na osnovi tega gradiva je mogoče reči, da je Karel Štrekelj z Matijo Murkom postavil temelje slovenskim folklorističnim in etnološkim znanstvenim raziskavam (prim. Muršič in Ramšak 1995; Slavec Gradišnik 2000). Gradivo je danes dostopno tudi v digitalni obliki, kar omogoča njegove raziskave in uporabo.

SKLEPNE MISLI

Predstavitev razvoja pripovednega izročila in vede, ki se ukvarja z raziskovanjem pripovedne kulture v vsakdanji komunikaciji, je težko obvladljiva, še posebej ko želimo predstaviti osnovne značilnosti in usmeritve. Razvojna pot slovstvene folkloristike, med drugim tudi poimenovanje vede same kakor tudi razumevanje, kaj so predmet, področja in vsebine raziskovanja, so se v času spreminjale. Tako so npr. termini *narodno blago*, *narodna pravljica*, *ustno slovstvo*, *ljudsko slovstvo* sčasoma prišli iz rabe. Začeli so jih nadomeščati drugi izrazi, npr. *povedka* namesto *pripovedka*, *folklorno* namesto *ljudsko*, *slovstvena folklor* namesto *ljudsko slovstvo*. Nekateri pojmi so nastali na novo, npr. *vernakularna kultura*, *slovstvena folkloristika*, *sodobne povedke*, *spletna folklor* ipd., saj se raziskovalna področja tako folkloristike širše kakor slovstvene folkloristike nenehno širijo.

Vprašanja o opredelitvah posamičnih folklornih žanrov so za strokovnjake vedno aktualna. S tega vidika razpravljajo o mitih, legendah, pravljicah, živalskih pravljicah, basnih, povedkah, šaljivih zgodbah, anekdotah, memoratih in spominskih pripovedih ter sodobnih povedkah in govoricah. Pojavljajo se folklorne pripovedi na svetovnem spletu, t. i. *e-lore*, ali *online* oz. spletna folklor.

Razvijale so se tudi metode in teorije raziskovanja, ki so se ali se še vedno uporabljajo v folkloristiki. Med prvimi so bile mitološko usmerjene šole, katerih začetnika sta bila brata Jacob in Wilhelm Grimm, prav tako antropološke teorije, v okviru katerih se je folkloristika ukvarjala z izviri, širjenjem in razširjenostjo pripovedi (npr. evolucionizem, difuzionizem in izrazito folkloristično

usmerjena geografsko-historična ali finska šola). Poleg teh so v knjigi predstavljene tudi teorije forme, ki so bile obravnavane morfološko, strukturalistično, semiološko in v literarno-estetskih teorijah; kulturnozgodovinske in literarnozgodovinske usmeritve; psihološke in psihoanalitične teorije ter kognitivna antropologija, ki je vplivala na kognitivne študije v folkloristiki.

Pomemben premik v razvoju raziskovanja folklornega pripovedništva so prinesle raziskovalne smeri, ki se posvečajo v prvi vrsti pripovedovalcem in načinu pripovedovanja ter pripovednemu dogodku, npr. biologija pripovedništva in performančna teorija. V novejšem času so nove usmeritve povezane z ontološkim obratom in z njim povezano drugačno epistemologijo: raziskovalci so namesto pogleda na svet s perspektive ene narave in mnogih kultur razgrnili pogled na svet s perspektive mnogoterih in enakovrednih načinov in izkušenj bivanja v svetu, pri čemer razločki med človeškim in nečloveškim niso pomembni. V zadnjih desetletjih so številne raziskave namenjene nesnovni kulturni dediščini, tradicijskim in sodobnim zgodbam v času in prostoru. Revolucija človeških komunikacij je pospešila raziskave sodobnih povedk, govoric in spletne folklore .

Pregledna obravnava razvojne poti pripovednega izročila v mednarodnem in slovenskem prostoru omogoča poznavanje osnovnih smeri širjenja in spreminjanja pripovedništva skozi tisočletja po vsem svetu. Literatura in slovstvena folklor sta se vzajemno oplajali in zato je pripovedno izročilo ne glede na razdalje, tako prostorske kot časovne, skupno bogastvo številnih narodov, ruši meje in premaguje čas. Zaradi tega ne moremo mimo starejših virov, saj so celo izročila najstarejših civilizacij pustila sledove v današnjem pripovedništvu.

Prve knjige, ki so vplivale na mednarodno pripovedno kulturo, so nastajale v Indiji, na bližnjem vzhodu in v antičnem svetu. Med njimi je sanskrtška rigvedska himnika, najstarejši ohranjeni dokument indoevropskih jezikov. Raziskave so pokazale, da so se nekateri njeni motivi ohranili do današnjih dni, kar velja tudi za indijsko zbirko *Pančatantra*, na osnovi katere je med drugim nastala tudi zbirka arabskih pravljic *Tisoč in ena noč*. Iz Perzije izvira znamenita knjiga *Sedem modrecev*, ki se je v pozni antiki

izgubila, ohranili so se le prevodi iz 9. stoletja, pa vendar se njeni vplivi najdejo tako rekoč po vsej Evropi. Tudi starogrška epika, npr. Homerjevi *Iliada* in *Odiseja*, Ezopove basni, ki so se ohranile le v poznejših, pogosto latinskih zapisih, ter antična literatura in mitologija, so močno vplivali na razvoj in današnjo podobo pripovedništva. Antični pisci, zgodovinarji in geografi so pisali o življenju in kulturi ljudi različnih dežel in so med drugim poročali tudi o ljudstvih, živečih na območju današnje Slovenije, kakor npr. zgodovinar Herodot.

V pripovednem izročilu so pustili sledove tudi srednjeveški živalski romani ali epi o Lisjaku Reinhartu (*Le Roman de Renart*, *Reineke Fuchs*), zbirke prilik in anekdot (npr. *Gesta Romanorum*) in apokrifne legende (npr. *Legenda Aurea* Jacopa da Voragineja) ter številne knjige zgledov in prilik. Tako kot *Sveto pismo* je tudi arabsko in hebrejsko versko izročilo (npr. judovski *Talmud*) vplivalo na pripovedništvo, med drugim na delo Petrusa Alfonsija *Disciplina clericalis* z začetka 12. stoletja. Renesančni pisci Geoffrey Chaucer, Giovanni Boccaccio in Poggio Bracciolini so se zgledovali po antičnih delih in vplivali na razvoj evropske pripovedne kulture ter pozneje na nastanek pravljicnih zbirk in novel italijanskih piscev Antonia Francesca Donija (*I Marmi*, 1552) in Giovannija Francesca Straparole (*Le piacevole notti*, 1553), pozneje tudi Giambattista Basileja (*Il pentamerone*, 1674). Prvo zbirko pravljic, ki je bila pretežno namenjena otrokom *Les Contes de ma mère l'oie* (Pravljice mame gosi, 1697), je izdal Charles Perrault. Konec 17. stoletja je Jean de Mailly izdal zbirko *Les illustres Fées* (Slavne vile/Slavne pravljice, 1698). V Franciji so ustvarjale številne salonske pisateljice, med njimi Marie-Catherine d'Aulnoy, Henriette-Julie de Murat, Marie-Jeanne de Villandor, Gabrielle-Suzanne de Villeneuve in Jeanne-Marie Leprince de Beaumont.

V slovenskem prostoru so močno odmevala dela reformatorjev, ki so vplivala na slovenske protestantske pisce in prve slovenske knjige Primoža Trubarja, Jurija Dalmatina, Adama Bohoriča in Sebastijana Krelja; ti so v svoja dela vpletali tudi različne legende, basni in parodije na katoliško duhovščino.

Obdobje protireformacije je prineslo predvsem pridige katoliških duhovnikov, med drugim *Sacrum promptuarium* (1691–1707)

Janeza Svetokriškega, *Exercitia* (1734) Jerneja Basarja in *Palmarium empyreum* (1731, 1743) očeta Rogerija (Mihael Krammer). V času baroka je številne pripovedi zbral polihistor baron Janez Vajkard Valvasor v *Slavi vojvodine Kranjske* (1689), ki prinaša številne anekdote in pričevanja iz tistih časov. Iz obdobja razsvetljenstva so dela številnih izobražencev, med njimi še posebej članov krožka barona Žige Zoisa. Konec 18. in v 19. stoletju so začele nastajati prve zbirke pripovednega in pesemskega izročila, ki so jih spodbujali Marko Pohlin, Urban Jarnik in Janez Damascen Dev. K razvoju preučevanja ljudskega pripovedništva in pesništva je pomembno prispeval Jernej Kopitar, ki je z Jacobom Grimmom tako rekoč ustvaril srbskega zbiralca in izdajatelja pripovednega in pesemskega izročila Vuka Stefanovića Karadžića.

Pomlad narodov leta 1848 je z narodnim prepородom še pospešila zbiranje in raziskovanje ljudskega izročila. V slovenskem prostoru so med prvimi v tem času zbirali tudi pripovedno izročilo Miha Kastelic, Matevž Ravnikar - Poženčan, Anton Janežič, Matija Valjavec - Kračmanov in sledilci mitološke šole Matija Majar Ziljski, Davorin Trstenjak, Ivan Navratil, Janez Majciger, Jožef Pajek in Gregor Krek. Sledile so realistične usmeritve s konca 19. stoletja ter dela filologov Karla Štreklja in Matije Murka, ki sta postavila znanstvene temelje slovenski etnologiji in folkloristiki.

Sredi 20. stoletja se je slovenska folkloristika institucionalizirala v Inštitutu za slovensko narodopisje pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, ustanovljenem leta 1951, k čemur so pomembno prispevali Ivan Grafenauer, ki je bil tudi prvi upravnik Inštituta, Milko Matičetov in Niko Kuret. Slovenska folkloristika je postala poznana v mednarodnem znanstvenem svetu.

Slovstvena folklorja je na prelomu tisočletja doživela veliko sprememb predvsem zaradi razvoja informacijske družbe, medijev in svetovnega spleta. Pripovedno izročilo, ki se je razvijalo, širilo in spreminjalo, je izgubilo primat, v ospredje so začele prihajati druge oblike pripovedništva, ne le sodobne povedke in memorati, pač pa predvsem različne globalne spletne vsebine, ki sooblikujejo podobo sodobne pripovedne kulture.

OPOMBE

- 1 O terminologiji v folkloristiki in njeni uporabi predvsem v slovenskem prostoru je obširno pisala Marija Stanonik (2001a: 33–88). Tematika je tu predstavljena v luči novejših premikov in pogledov.
- 2 Friedrich Salomon Krauss (1859–1938) je bil rojen v Slavonski Požegi, študiral je filologijo na Dunaju in tam izdajal revijo *Anthropophyteia* s psihoanalitičnimi in seksualnimi vsebinami. Med drugim je objavil tudi zbirke južnoslovanskega pripovednega izročila (Krauss 1883, 1884).
- 3 V 30. in 40. letih 20. stoletja je francoski etnolog Albert Marinus z besedo *neo-folklorism* opisal novo teoretsko usmeritev, po kateri so folkloristična dejstva pravzaprav družbena dejstva in jih je zato treba preučevati s funkcionalnega, sociološkega stališča (Hultkrantz 1960: 188–189). Že pred tem je ta pojem uporabil ruski folklorist Mark K. Azadovskij, po navedbi Marije Stanonik (1992: 673) pa naj bi bila beseda folklorizem v pomenu folklorizacije v slovenščini uporabljena že leta 1935. Več o tem Poljak Istenič 2008.
- 4 V anglosaškem svetu pomeni beseda *folklore* tako predmet raziskave, kot vedo (folkloristiko), ki folkloro raziskuje. Uporabljata se sicer tudi izraza folkloristika (*folkloristics*) in raziskave folklore (*folklore studies*), vendar se npr. društvo ameriških folkloristov imenuje *American Folklore Society*.
- 5 Tu so obravnavani le daljši pripovedni žanri, ne pa tudi kratki folklorni žanri in epika oz. pripovedne pesmi.
- 6 Kelemina je opozoril, da je v njegovi knjigi le ena taka bajka, in sicer št. 1. Kresnik.
- 7 Več o tem v tej knjigi v razdelku Povedka / pripovedka.
- 8 Aarne-Thompson-Utherjeva klasifikacija – ATU (Uther 2004).
- 9 Danes je v rabi dopolnjena Aarne-Thompson-Utherjeva klasifikacija – ATU (Uther 2004). Več v naslednjem poglavju v razdelku Geografska-historična ali finska šola.
- 10 Po Ambrožu Kvartiču (2010: 273) je izraz v folkloristiki tehnični termin, z njim pa je označen niz posameznikov, ki se kvalificirajo kot sprejemniki in

- kot posredovalci povedke ali drugih oblik (pripovedne) folklore (Dégth in Vázsonyi 1976: 96).
- 11 O prvotni rokopisni zbirki pravljic bratov Grimm (t. i. Ölenberški rokopis) iz leta 1810 gl. Bedenk in Blažič 2018.
  - 12 Več o pravljicah v poglavju »Pripovedni žanri«, razdelek Pravljica.
  - 13 Koncept alomotivov je Dundes izpeljal iz lingvističnega koncepta alofon, ki predstavlja katero koli varianto oblike fonema.
  - 14 O teh povezavah gl. Zabel 2020 in tam navedene reference.
  - 15 Mem je bil sprva etski koncept, analogen genu v biologiji (več o tem v razdelku Strukturalizem). Danes pa meme razumejo v emskem smislu, kot spletni fenomen, kot folkloro ali kot različico spletnega humorja (Hakamies in Heimo 2019: 14).
  - 16 [https://sl.wikipedia.org/wiki/Ingo_\(karantanski\)](https://sl.wikipedia.org/wiki/Ingo_(karantanski)), 14. 12. 2020.
  - 17 Zgodbe o Sinbadu so bile zbirki *Tisoč in ena noč* dodane razmeroma pozno, v 17. in 18. stoletju pa so se pojavile kot samostojna knjiga.
  - 18 https://sl.wikipedia.org/wiki/Marcantonio_Nicoletti.
  - 19 Ta motiv je pozneje uporabil Janko Kresnik v črtici »Makova očeta«, v kateri je tematiziran pregovor »Ti očeta do praga, sin tebe čez prag«.
  - 20 Nekatere renesančne in baročne literarne pravljice je v angleščino prevedel ameriški jezikoslovec in literarni zgodovinar Jack Zipes (2001) in dodal predstavitev njihovih avtorjev.
  - 21 Ker v prvih francoskih literarnih pravljicah pogosto nastopajo vile, so jih poimenovali *contes de fées*, kar pomeni pripovedi vil, mestoma tudi *contes des fées*, v pomenu pripovedi, zgodb o vilah. To ime so obdržale do današnjih dni celo v angleškem jeziku – *fairy tales* (Warner 1995: 234).
  - 22 Mihelič je pregovore zbiral v Radečah (Adagia Carniolica), rokopis je bil precej obsežen. Kopitar, ki je našel Pohlinovo poročilo šele na Dunaju, je 1. februarja 1809 pisal Zoisu: »Po Bibliografiji očeta Marka ima baje neki župnik Mihelič na Dolenjskem v rokopisu zbirko kranjskih pregovorov.«
  - 23 Več o tem v tej knjigi v poglavju »Dva mejnika v raziskovanju slovenske slovsstvene folklore: Jernej Kopitar in njegovo sodelovanje z Jacobom Grimmom in Vukom Karadžićem«.
  - 24 Mythen zu Ribniza geglaubte (NUK, Ms 540, št. 12).
  - 25 NUK, Ms 472, 1, 214.
  - 26 Več o Matiji Majarju Ziljskem gl. *Traditiones* 40 (2), 2011, <https://ojs.zrc-sazu.si/traditiones/issue/view/52>.
  - 27 Rokopis: Valjavec, 240/B, C; hrani Inštitut za etnologijo in folkloristiko v Zagrebu. Rokopisne zvezke sta pisala Bolto Oletić iz Sv. Martina v Međimurju in Mijo Matotek iz Kotoribe.

- 28 Je pa leta 1876 je postal dopisni član Jugoslovanske akademije znanosti in umetnosti v Zagrebu, leta 1879 njen redni član in leta 1883 član Anthropologische Gesellschaft na Dunaju.
- 29 Kresni del je priredil L. Moser za *Zeitschrift für österreichische Volkskunde* 1905: 122–125.
- 30 Tradicionalni literature lidová na r. 1897. *Narodopisni sbornik* 1897: 160–187.
- 31 Več o tem v tej knjigi v razdelku Razsvetljenje in romantika.
- 32 Več v poglavju »Karel Štrekelj in neobjavljena zbirka slovenskih pravljic«.
- 33 *Germanoslavica* 1 (1931–32) 1–4: 619; *Slavia* 11 (1932): 648.
- 34 Njegovo terensko gradivo hrani ISN ZRC SAZU.
- 35 V zadnjem desetletju si ISN ZRC SAZU prizadeva za objave gradiva z njegovih posnetkov. To je zahteven proces, saj je treba gradivo najprej digitalizirati, sledi zahtevno in zamudno prepisovanje s travkov, saj so pripovedi v narečju, terenski zvezki pa so težko berljivi. Leta 2010 so izšle pripovedi pravljíčarja Antona Dremlja - Resnika (Matičétov in Štefan 2010). To je bila prva knjiga v novo zasnovani zbirki *Slovenski pravljíčarji*. Sedem let za tem so v tej zbirki izšle še porabske pravljíce (Kozar Mukič, Mukič in Krojež Telban 2017). Božidar Premrl (2019) je poskrbel za izdajo Matičétovih kraških zapiskov in terenskih zvezkov. Izdana je bila tudi kratka zbirka sedmih rezijanskih pravljíc (prevedenih v italijanščino in knjižno slovenščino) s priloženo zgoščenko, na kateri so posnete izvirne pripovedi v rezijanskem narečju (Matičétov in Dapit 2014).
- 36 Gradivo hranita Inštitut za slovensko narodopisje ZRC SAZU in Pokrajinski arhiv v Novi Gorici.
- 37 Npr.: *St. Margareten im Rosental: Landkarte mit slowenischen Flur- und Hausnamen / Šmarjeta v Rožu: Zemljevid s slovenskimi ledinskimi in hišnimi imeni*. Kulturno društvo Šmarjeta-Apače; Celovec: Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik, 2015.
- 38 Poglavje je skrajšano po članku Krojež 2013a; prim. Krojež 2013b.
- 39 Več o tem je pisal Jože Pogačnik (1977).
- 40 Na Dunaju je v Avstrijski nacionalni knjižnici (Österreichische Nationalbibliothek) med Kopitarjevo korespondenco ohranjenih 42 Jarnikovih pisem, ki jih je ta pošiljal Kopitarju med letoma 1813 in 1832.
- 41 Rippe zu Oberburg in Steirmark. *Wiener allgemeine Literaturzeitung* 1813: 191–192, ponatis v Kopitar 1857: 151. Podobna povedka se je ohranila tudi v Crngrobu.
- 42 Tega dela ni napisal, gradivo je ostalo v zapuščini. Objavil pa je razprave o zgodovini nemškega prava »Über die Alterthümer des Deutsches Rechts« (O starinah nemškega prava, 1841) in politike.
- 43 V Nacionalni biblioteki na Dunaju je ohranjeno njegovo pismo Kopitarju iz leta 1828 (ÖNB: Han. 45/36-1).

- 44 Velik del njune korespondence se je ohranil v Berlinu v Pruski državni knjižnici, s komentarjem pa jo je objavil Max Vasmer (1938).
- 45 *Mala prstonarodna slavenoserbska Pesmarica*. Beograd, 1814.
- 46 *Pismenica serpskog jezika, po govoru prostoga naroda*. Beograd, 1814.
- 47 Vuk St. Karadžić, *Kleine serbische Grammatik mit der Vorrede J. Grimms*. Berlin in Leipzig: G. Reimer, 1824.
- 48 *Srpski rječnik istolkovan njemačkim i latinskim rječima*. Beograd, 1818.
- 49 Karadžić je postal član akademije v Jeni, leta 1824 je bil izbran za dopisnega člana znanstvenega društva v Göttingenu in leta 1849 član Berlinske akademije znanosti. Jacob Grimm pa je leta 1849 na Karadžičevo pobudo postal član beograjskega Društva srbske slovesnosti.
- 50 V dunajski Avstrijski nacionalni knjižnici (Österreichische Nationalbibliothek) so ohranjena pisma, ki jih je iz različnih nemških in ameriških mest pisala Kopitarju med letoma 1826 in 1832 (ÖNB: Han. 140/28).
- 51 *Narodne Srpske Pjesme: Servian Popular Poetry*. Translated by John Bowring. London, 1827.
- 52 Bogato Kopitarjevo korespondenco in med drugim tudi pisma Jacoba Grimma hrani Avstrijska nacionalna biblioteka na rokopisnem oddelku pod signaturo ÖNB: 11/57-3. Han. Njuno korespondenco je objavil Max Vasmer leta 1938.
- 53 Grimmova ocena Vukovega slovarja je izšla na pobudo J. Kopitarja v *Göttingschen Gelehrten Anzeigen* 10. April 1819: 569–578; Grimmova ocena Vukove Pesmarice 1–2 pa v *Wiener Allgemeine Literatur Zeitung* 1815: 1168 sl. in 1816: 314 sl.
- 54 Edini, ki je Kopitarju pri tem ostal zvest do smrti, je bil njegov učenec Miklošič; s svojim ugledom je življenje te teorije umetno podaljšal za nekaj desetletij. Dokončno jo je zavrnil hrvaški filolog Vatroslav Jagić, Miklošičev naslednik na dunajski slavistični stolici.
- 55 Miklošič je po Kopitarjevi smrti izdal njegove *Kleinere Schriften 1*.
- 56 V nemščini je izšla njegova zbirka pravljic: *Volksmärchen der Serben. Gesammelt und hrsg. von Wuk Stephanowitsch Karadschitsch. Ins Deutsche übersetzt von dessen Tochter Wilhelmine. Mit einer Vorrede von Jacob Grimm* (1854), kjer je objavljenih 50 pravljic in ok. 1000 pregovorov v prevodu njegove hčerke Wilhelmine. Po njegovi smrti je poskrbela za izdajanje njegove zapuščine vdova Ana. Odbor za izdajanje Karadžičeve zapuščine je objavil njegova zbrana dela in rokopisno gradivo *Sabrana dela Vuka Karađića*, ki so izšla v 36 knjigah v Beogradu (Karađić 1965–1974).
- 57 Jan Baudouin de Courtenay, Bohinsko-posavskij govor. In: *Otčety komandirovannago Ministerstvom narodnago prosvěščeniya za granicu s učenoju čeliju I. A. Boduèna-de-Kurtenè o zanjatijax po jazykověděniju v tečenie 1872 i 1873 gg.*, Varšava - Kazan' - Peterburg 1877, 44–121; Jan Baudouin de Courtenay, *Opyt fonetiki rez'janskih govorov*. Varšava: È. Vende - Peterburg: D. E. Kožančikov, 1875.

- 58 Anton Klodič, *O narečjih beneških Slovencev*. Peterburg, 1878.
- 59 Matija Valjavec, Proben des Slovenischen wie es um Preddvor in Oberkrain gesprochen wird. *Jahresbericht des Gymnasium zu Warasdin*. 1858.
- 60 Hrani jih Inštitut za slavistiko Univerze Karla-Franza v Gradcu, kopije pa ISN ZRC SAZU. Več o teh predavanjih gl. Kropelj 1995a.
- 61 Hrani jih Inštitut za slavistiko Univerze Karla-Franza v Gradcu, kopije pa ISN ZRC SAZU.
- 62 Stanko Vraz (1810–1851) je izdal eno prvih vseslovenskih zbirk ljudskih pesmi *Narodne pesni ilirske* (Zagreb: Samozaložba, 1839), vendar je precej gradiva, ki ga je zbral, ostalo tudi neobjavljenega. Istega leta je izšel tudi prvi snopič narodnih pesmi Emila Korytka *Slovenske pesmi kranjskiga naroda* (Ljubljana 1839–1844).
- 63 Od leta 1970 je izšlo pet knjig.
- 64 John Meier, *Kunstlieder im Volksmunde: Materialien und Untersuchungen*. Halle, 1906. Meier je o tem je govoril že v predavanju »Volkslied und Kunstlied in Deutschland« na posvetovanju germanistov 1897 v Dresdnu (Kumer 1996: 16–17).
- 65 *Piésni ludu polskiego* (1857).
- 66 *Archiv für slavische Philologie* 18 (1896).
- 67 *Zeitschrift des Vereines für Volkskunde* 9 (1899).
- 68 *Listy filologické* 24 (1897).
- 69 *Živaja starina* 9 (1899).
- 70 Več o tem Kumer 1995: 15–16.
- 71 Izvirno in digitalizirano gradivo hranita ISN ZRC SAZU in Glasbenonrodopisni inštitut ZRC SAZU; digitalne kopije pa Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.
- 72 Karel Štrekelj, Korespondenca II (Pokrajinski arhiv Maribor). Predvidoma je bilo napisan decembra 1906 ali januarja 1907, objavljeno v Kropelj 2001: 81–82.
- 73 O Modicu gl. Grafenauer 1916.
- 74 Po pripovedovanju Štrekcljeve vnukinje februarja 2012.

LITERATURA

- Aarne, Antti. 1910. *Verzeichnis der Märchentypen* (FF Communications; 3). Helsinki: Suomalaisen tiedeakatemia toimituksia.
- Aarne, Antti in Stith Thompson. 1928. *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography* (FF Communications; 74). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Aarne, Antti in Stith Thompson. 1961. *The Types of the Folktale: A Classification and Bibliography*. 2., rev. izd. (FF Communications; 184). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Afanasjev, Aleksander N. 1957 (1855–1864). *Narodnye russkie skazki I–III*. Ur. V. Ja. Propp. Moskva.
- Azadovskii, Mark K. 1926. *Eine Sibirische Märchenerzählerin* (FF Communications; 68). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Babič, Saša. 2011. Lingvistična antropologija in etnolingvistika. *Studia mythologica Slavica* 14: 169–180.
- Babič, Saša. 2015. *Beseda ni konj: Estetska struktura slovenskih folklor-nih obrazcev*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612547660>
- Babič, Saša. 2019. Charms and Localities: Location Descriptions in Charms. V: Eva Pócs (ur.), *Charms and Charming: Studies on Magic in Everyday Life*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Babič, Saša. 2021. *Uganke na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Bacchilega, Christine. 1997. *Postmodern Fairy Tales: Gender and Narrative Strategies*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Bahtin, Mihail M. 1982 (1937). Oblike časa in kronotopa v romanu. V: Aleksander Skaza (ur.), *Teorija romana*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 217–370.
- Barthes, Roland. 1990 (1964). *Retorika starih. Elementi semiologije*. Ljubljana: ŠKUC in Filozofska fakulteta.

- Barthes, Roland 2015 (1957). *Mitologije*. Ljubljana: Krtina.
- Bascom, William R. 1955. Verbal Art. *Journal of American Folklore* 68 (269): 245–252. DOI: <https://doi.org/10.2307/536902>.
- Bascom, William. 1965. The Forms of Folklore: Prose Narratives. *Journal of Folklore Research* 78 (307): 3–20. DOI: <https://doi.org/10.2307/538099>.
- Baš, Angelos. 1954. Etnografija Santoninovega Itinerarja po Koroškem, Kranjskem in Štajerskem 1485–1487. *Kronika* 2 (2): 122–127.
- Baš, Angelos. 1982. O potopisih kot virih za etnologijo v fevdalni dobi. V: Janez Bogataj idr. (ur.), *Zgodovinske vzporednice slovenske in hrvaške etnologije 1*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 105–117.
- Baš, Angelos. 1978. O »ljudstvu« in »ljudskem« v slovenski etnologiji. V: Slavko Kremšek in Angelos Baš (ur.), *Pogledi na etnologijo*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 67–115.
- Bauman, Richard. 1971. Differential Identity and the Social Base of Folklore. *Journal of American Folklore* 84 (332): 31–41. Dostopno na: <https://www.jstor.org/stable/539731>.
- Bauman, Richard. 1975. Verbal Art as Performance. *American Anthropologist* 77 (2): 290–311. Dostopno na: <https://www.jstor.org/stable/674535>.
- Bausinger, Hermann. 1966. Zur Kritik der Folklorismuskritik. V: Hermann Bausinger (ur.), *Populus Revisus: Beiträge zur Erforschung der Gegenwart*. Tübingen: Tübingen Vereinigung für Volkskunde, 61–75.
- Bausinger, Hermann. 1968. *Formen der „Volkspoesie“*. Berlin: Schmidt.
- Bedenk, Kasilda in Milena Mileva Blažič 2018. *Pravljice bratov Grimm: Od prvotne rokopisne zbirke iz leta 1810 do recepcije na Slovenskem*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Belaj, Marijana, Zvonko Martić in Mirjam Mencej. 2019. *Topografije svetoga na področju Buškoga Blata*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo.
- Bellosics, Valentin. 2016 (1896). Vendi v Zalski in Železni županiji. V: Monika Krojež Telban in Ingrid Slavec Gradišnik (ur.), *Avstro-ogrska monarhija v besedi in podobi: Slovenci 1., Štajerska, Porabje in Prekmurje, Koroška*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 83–99. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612549138>.
- Ben-Amos, Dan. 1971. Toward a Definition of Folklore in Context. *Journal of American Folklore* 84 (331): 3–15. DOI: <https://doi.org/10.2307/539729>.
- Ben-Amos, Dan (ur.). 1976. *Folklore Genres*. Austin in London: University of Texas Press.
- Bendix, Regina. 1997. *In Search of Authenticity: The Formation of Folklore Studies*. Madison: University of Wisconsin Press.
- Bennett, Gillian in Paul Smith (ur.). 1989. *The Questing Beast: Perspectives on Contemporary Legend IV*. Sheffield: Sheffield Academic Press.

- Bettelheim, Bruno. 1999 (1976). *Rabe čudežnega: O pomenu pravljic*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Blažič, Milena Mileva. 2014. *Izvirnost slovenske mladinske književnosti v evropskem kontekstu*. Ljubljana: JAK RS.
- Blažič, Milena Mileva. 2016. Dva modela ženskega pravljicarstva na Slovenskem – pisateljice in pripovedovalke. *Studia mythologica Slavica* 19: 237–250.
- Blécourt, Willem de. 2012. *Tales of Magic, Tales of Print: On the Genealogy of Fairy Tales and the Brothers Grimm*. Manchester: Manchester University Press.
- Bogatyrev, Petr G. in Roman Jakobson. 1929. Die Folklore als besondere Form des Schaffens. V: *Verzaneling van Opstellen door Oud Leertingen en Befriende Vakgenooten*. Nijmegen in Utrecht, 900–913.
- Bolhar, Alojzij. 1975. *Slovenske basni in živalske pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Bolte, Johannes in Georg Polívka. 1913, 1915, 1918, 1930, 1932. *Anmerkungen zur Kinder- und Hausmärchen der Brüder Grimm I–V*. Leipzig.
- Bošković-Stulli, Maja. 1971. O folklorizmu. *Zbornik za narodni život i običaje* 45: 155–186.
- Bošković-Stulli, Maja. 1983. *Usmena književnost nekad i danas*. Zagreb: Prosveta.
- Bošković-Stulli, Maja. 2006. *Priče i pričanje: Stoljeća usmene hrvatske proze*. 2., dop. izd. Zagreb: Matica hrvatska.
- Bottigheimer Ruth B. 1987. *Grimm's Bad Girls and Bold Boys: The Moral and Social Vision of the Tales*. New Haven in London: Yale University Press.
- Bottigheimer, Ruth B. 2002. *Fairy Godfather: Straparola, Venice, and the Fairy Tale Tradition*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Bottigheimer, Ruth B. 2009. *Fairy Tales: A New History*. Albany: SUNY.
- Bottigheimer, Ruth B. 2012. *Fairy Tales Framed: Early Forewords, Afterwords, and Critical Words*. Albany: SUNY.
- Boyer, Pascal. 2001. *Religion Explained: The Evolutionary Origins of Religious Thought*. New York: Basic Books.
- Bras, Stanislav. 1977. *Izbrana poglavja iz psihoterapije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Brednich, Rolf Wilhelm. 2001. *Grundriß der Volkskunde*. 2. izd. Berlin: Dietrich Reimer Verlag.
- Brednich, Rolf Wilhelm. 2003. *Humors in Wort und Bild*. Berlin: Mana.
- Brunold-Bigler, Ursula. 2017. *Kleine Kulturgeschichte der Bündner Märchen*. Chur: Bündner Monatsblatt Verlag Desertina.
- Brunvand, Jan Harold. 1986. *The Study of American Folklore*. New York: W. W. Norton and Co.

- Brunvand, Jan Harold. 2001. *Encyclopedia of Urban Legends*. New York in London: W.W. Norton & Co.
- Bužeková, Tatiana. 2009. Rarášok a zmok ako kultúrne reprezentácie alebo Prečo prežitky prežívajú? *Národopisná revue* 19 (4): 240–249.
- Cassirer, Ernst. 1944. *An Essay on Man*. New Haven in London: Yale University Press.
- Cerar Drašler, Irena. 2004. *Pravljične poti Slovenije: Družinski izletniški vodnik*. Ljubljana: Sidarta.
- Cerar, Irena. 2009. *Pravljične poti v zgodovino: Družinski izletniški vodnik*. Ljubljana: Sidarta.
- Cerar, Irena. 2015. *Kamniške pravljične poti: Družinski izletniški vodnik*. Ljubljana: Sidarta.
- Cerar, Irena. 2021. *Pravljične poti brez meja: Družinski izletniški vodnik*. Ljubljana: Sidarta.
- Cevc, Tone. 1973. Pripovedno izročilo o gamskih z zlatimi parklji iz Kamniških Alp. *Traditiones* 2: 79–96.
- Cevc, Tone. 1974. Okamneta živa bitja v slovenskem ljudskem izročilu. *Traditiones* 3: 81–112.
- Cevc, Tone. 1993. *Velika planina: Življenje, delo in izročilo pastirjev*. 3., dop. izd. Ljubljana: [Samozaložba].
- Chaucer, Geoffrey. 2012. *Canterburyjske povesti*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Clifford, James in George Marcus (ur.). 1986. *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. Berkeley: University of California Press.
- Cocchiara, Giuseppe. 1952. *Storia del Folklore in Europa*. Torino: Edizioni scientifiche Einaudi.
- Cotterell, Arthur. 1990. *Die Welt der Mythen und Legenden*. München: Droemer.
- Čolović, Ivan. 1994. *Bordel ratnika*. Beograd: Biblioteka XX. veka.
- Dalmatin, Jurij. 1973 (1575). *Jezus Sirah*. Faks. izd. Ljubljana: Časopisno in grafično podjetje »Delo«.
- Dapit, Roberto. 1995. *Aspetti di cultura resiana nei nomi di luogo: 1. Area di Solbica / Stolvizza e Korito / Coritis*. Gemona: CLEUP.
- Dapit, Roberto. 1998. *Aspetti di cultura resiana nei nomi di luogo: 2. Area di Osoanë / Oseacco e Učja / Ucce*. Gemona: CLEUP.
- Dapit, Roberto. 2001. *Cognomi e nomi di famiglia dell' alta val Torre*. Lusevera: Comune di Lusevera; Pasion di Prato: Campanotto.
- Dapit, Roberto. 2008. *Aspetti di cultura resiana nei nomi di luogo: 3. Area di Bila / San Giorgio, Njiva / Gniva e Ravanca / Prato*. Gemona: CLEUP.

- Dégh, Linda. 1984. Erzählen, Erzähler. V: *Enzyklopädie des Märchens* 4. Berlin in New York: De Gruyter, 315–342.
- Dégh, Linda. 1999. Collecting Legends Today. V: Ingo Schneider (ur.), *Europäische Ethnologie und Folklore in Internationalen Kontext*. Frankfurt am Main (idr.): Peter Lang.
- Dégh, Linda. 2001. *American Folklore and the Mass Media*. Bloomington: Indiana University Press.
- Dégh, Linda. 1995. *Narratives in Society: A Performer-Centred Study of Narration* (FF Communications; 255). Helsinki: Academia scientiarum Fennica.
- Dégh, Linda in Andrew Vázsonyi. 1974. The Memorata and the Proto-Memorata. *Journal of American Folklore* 87 (345): 225–239. DOI: <https://doi.org/10.2307/538735>.
- Dégh, Linda in Andrew Vázsonyi. 1975. Hypothesis of Multi-Conduit Transmission in Folklore. V: Dan Ben-Amos in Kenneth S. Goldstein (ur.), *Folklore: Performance and Communication*. The Hague: Mouton & Co., 207–252.
- Dégh, Linda in Andrew Vázsonyi. 1976. Legend and Belief. V: Dan Ben-Amos (ur.), *Folklore Genres*. Austin in London: University of Texas Press, 93–124.
- Descola, Philippe. 2018 (2005). *Onstran narave in kulture*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Dolenc, Janez. 1992. *Zlati Bogatin: Tolminske povedke*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Dolenc, Janez. 2000. *Kres na Grebljici: Povedke z Loškega pogorja*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Dolenc, Metod. 1936. Slovenski pregovori pa naše pravo. *Vodnikova pratika* 1936: 36–41.
- Dolenc, Milan. 1976. Bibliografija rokopisnih medicinskih bukev. *Slovenski etnograf* 27–28 (1974–1974): 81–119.
- Dolenc, Milan. 1988. Bibliografija rokopisnih ljudsko-medicinskih bukev in zapisov s slovenskega etničnega območja. *Slovenski etnograf* 32 (1983–1987): 31–74.
- Dolenc, Milan, Zvonka Zupanič Slavec in Marija Makarovič. 1999. *Zagovori v slovenski ljudski medicini ter zarotitve in apokrifne molitve*. Ljubljana: Inštitut za zgodovino medicine Medicinske fakultete.
- Dundes, Alan. 1962. From Etic to Emic Units in the Structural Study of Folktales. *Journal of American Folklore* 75: 95–105. DOI: <https://doi.org/10.2307/538171>.
- Dundes, Alan. 1964. *The Morphology of North American Indian Folktales* (FF Communications; 195). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Dundes, Alan. 1965. What Is Folklore? V: Alan Dundes (ur.), *The Study of Folklore*. Englewood Cliffs, NJ.: Prentice Hall.

- Dundes, Alan. 1980. Texture, Text, and Context. V: Alan Dundes (ur.), *Interpreting Folklore*. Bloomington: Indiana University Press, 20–32.
- Dundes, Alan (ur.). 1984a. *Sacred Narrative: Readings in the Theory of Myth*. Berkeley, Los Angeles in London: University of California Press.
- Dundes, Alan. 1984b. Defining Identity through Folklore: Abstract. *Journal of Folklore Research* 21 (2–3): 149–152. Dostopno na: <https://www.jstor.org/stable/3814550>.
- Dundes, Alan. 2005a. Folkloristics in the Twenty-First Century. *Journal of American Folklore* 118 (470): 385–408. DOI: <https://doi.org/10.1353/jaf.2005.0044>.
- Dundes, Alan (ur.). 2005b. *Folklore: Critical Concepts in Literary and Cultural Studies I–IV*. London in New York: Routledge.
- Dundes, Alan. 2007 (1982). The Symbolic Equivalence of Allomotifs: Towards a Method of Analyzing Folktales. V: Simon J. Bronner (ur.), *The Meaning of Folklore: The Analytical Essays of Alan Dundes*. Logan: Utah State University Press, 317–324.
- Enzyklopädie des Märchens 1977–2015. *Enzyklopädie des Märchens: Handwörterbuch zur historischen und vergleichenden Erzählforschung 1–15*. Ur. Rolf W. Brednich idr. Berlin in New York: De Gruyter.
- Epiktetus. 2001. Epiktet, *Izbrane diatribe in priročnik*. Prevod, komentar in spremna beseda Brane Senegačnik. Ljubljana: Študentska založba.
- Eriksen, Thomas Hylland. 2009 (1995). *Majhni kraji, velike teme*. Maribor: Založba Aristej.
- Fargó, József. 1971. Storytellers with Rich Repertoires. *Acta Ethnographica* 20 (3–4): 437–443.
- Fikfak, Jurij. 2006. Gregor Krek in raziskovanje ljudske kulture. *Traditiones* 35 (2): 141–154. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2006350208>.
- Fikfak, Jurij. 2011. Ethnography and Matija Majar. *Traditiones* 40 (2): 27–44. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2011400203>.
- Fikfak, Jurij (ur.). 1988. *Jakob Volčič in njegovo delo: Zbornik prispevkov in gradiva = Jakob Volčič i njegovo delo: Zbornik priloga i grade*. Pazin: Istarsko književno društvo „Juraj Dobrila“.
- Finnegan, Ruth. 1996. *Oral Traditions and the Verbal Arts*. London in New York: Routledge.
- Fran. 2020. *Fran: Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU*. <https://www.fran.si/>.
- Franz, Marie-Louise von. 1989. *Psychologische Märcheninterpretation: Eine Einführung*. München: Droemer Knaur.
- Frlic, Špela. 2020. »Zgodbe si jemljemo za svoje!«: Za 2 groša fantazije in sodobno pripovedovanje na Slovenskem. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.

- Glonar, Joža. 1910. Monoceros in diptamus: Posnetek iz zgodovine pripovedke o Zlatorogu in stare cerkvene pesmi Jager na lovu šraja. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 7: 34–106.
- Glonar, Joža. 1923. Predgovor. V: Karel Štrekelj in Joža Glonar (ur.), *Slovenske narodne pesmi IV*. Ljubljana: Slovenska matica, 3–66.
- Glonar, Joža. 1938. Korespondenca med Kopitarjem in J. Grimmom. *Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo* 29: 132–141.
- Glonar, Joža. 1944. Ulinger – Jelenger – Lajnar. V: Narte Velikonja idr. (ur.), *Zbornik Zimske pomoči*. Ljubljana: Zimska pomoč, 384–391.
- Goldstein, Diane E. in Amy Shuman. 2012. The Stigmatized Vernacular: Where Reflexivity Meets Untellability. *Journal of Folklore Research* 49 (2): 113–126. DOI: <https://doi.org/10.2979/jfolkrese.49.2.113>.
- Golež Kaučič, Marjetka. 2003. *Ljudsko in umetno – dva obraza ustvarjalnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Golež Kaučič, Marjetka. 2011. Thematization of Nonhuman Subjectivity in Folklore: Philosophical and Literary Texts. *Cosmos* 27: 31–48.
- Golež Kaučič, Marjetka. 2018. *Slovenska ljudska balada*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Golež Kaučič, Marjetka. 2019. Lepa Vida in Kralj Matjaž: Prek arhetipizacije v kanonizacijo. V: Božidar Jezernik in Ingrid Slavec Gradišnik (ur.), *Močni, modri in dobri: Junaki v slovenski folklori*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 89–108.
- Golež Kaučič, Marjetka. 2020. Zoopoetic Dwelling: The Ecology of the Connectedness of Animal and Human Homes and Dwelling Through Folklore and Literary Representations. *Studia mythologica Slavica* 23: 205–234. DOI: <https://doi.org/10.3986/SMS20202312>.
- Gowans, Alan. 1986. The Mansions of Alloways Creek. V: Dell Upton in John Michael Vlach (ur.), *Common Places: Readings in American Vernacular Architecture*. Athens: The University of Georgia Press.
- Grafenauer, Ivan. 1916. Profesor Izidor Modic. *Dom in svet* 29 (1/2): 50.
- Grafenauer, Ivan. 1937. Najstarejši slovenski zagovori. *Časopis za zgodovino in narodopisje* 32: 275–293.
- Grafenauer, Ivan. 1942. Prakuilturne bajke pri Slovencih. *Etnolog* 14: 2–45.
- Grafenauer, Ivan. 1943a. »Duhovna bramba« in »Kolomonov žegen«: (Nove najdbe in novi izsledki). V: *Razprave AZU I/4*. Ljubljana: Akademija znanosti in umetnosti, 201–339.
- Grafenauer, Ivan. 1943b. *Lepa Vida: Študija o izvoru, razvoju in razkroju narodne balade o Lepi Vidi*. Ljubljana: Akademija znanosti in umetnosti.
- Grafenauer, Ivan. 1951. *Slovenske pripovedke o Kralju Matjažu*. Ljubljana: SAZU.

- Grafenauer, Ivan. 1952 (1945). Narodno pesništvo. V: Ivan Grafenauer in Boris Orel (ur.), *Narodopisje Slovencev II*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 12–85.
- Grafenauer, Ivan. 1957. Človeška stavbna daritev v slovenskih narodnih pripovedkah in pesmih. *Slavistična revija* 10: 41–60.
- Grafenauer, Ivan. 1965. Spokorjeni grešnik. V: *Dela SAZU* 2. razr./19. Ljubljana: SAZU, 7–168.
- Grafenauer, Ivan. 1973. *Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva*. Ur. Bogo Grafenauer. Celje: Mohorjeva družba.
- Grimm, Jacob in Wilhelm Grimm. 1812, 1815. *Kinder- und Hausmärchen I, II*. Kassel.
- Grimm, Jacob in Wilhelm Grimm. 1816, 1818. *Deutsche Sagen*. Berlin.
- Hafstein, Valdimar. 2007. Claiming Culture: Intangible Heritage Inc., Folklore®, Traditional Knowledge™. V: Dorothee Hemme, Markus Tauschek in Regina Bendix (ur.), *Prädikat »HERITAGE«: Wertschöpfungen aus kulturellen Ressourcen*. Berlin: LIT Verlag, 75–100.
- Hakamies, Pekka in Anne Heimo (ur.). 2019. *Folkloristics in the Digital Age* (FF Communications; 316). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Hameršak, Marijana in Suzana Marjanić (ur.) 2010. *Folkloristička čitanka*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Hartland, Edwin Sidney. 1894. *The Legend of Perseus: A Study of Tradition in Story, Custom and Belief*. London: Kessinger.
- Haverinen, Anna. 2015. Internet Ethnography: The Past, the Present and the Future. *Ethnologia Fennica* 42 = *Social Networks, Communication and the Internet*: 79–90. <https://journal.fi/ethnolfenn/article/view/59290>.
- Herodotus. 1953–1955. *Zgodbe*. 2 zv. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Holbek, Bengt. 1987. *Interpretation of Fairy Tales: Danish Folklore in European Perspective* (FF Communications; 239). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Holbek, Bengt. 1991. Le langage des contes merveilleux. *Cahiers de littérature orale* 28: 127–162.
- Holbek, Bengt. 1992. Tendencies in Modern Folk Narrative Research. *NIF Papers* 4: 5–19.
- Honko, Lauri. 1980. Methods in Folk Narrative Research. *Ethnologia Europea* 11 (1): 6–27.
- Hrobat, Katja. 2010. *Ko Baba dvigne krilo: Prostor in čas v folklori Krasa*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Hubad, Franc. 2016 (1890). Ljudsko življenje, šege in povedke. V: Monika Krojež Telban in Ingrid Slavec Gradišnik (ur.), *Avstro-ogrška monarhija v besedi in*

- podobi: Slovinci 1., Štajerska, Porabje in Prekmurje, Koroška. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 31–53. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612549138>.
- Hultkrantz, Åke. 1960. *General Ethnological Concepts*. Copenhagen: Rosenkilde and Bagger.
- Huzjan, Vanja. 2008. Podoba otroka v slovenski ljudski pripovedni pesmi. *Traditiones* 37 (1): 113–133. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2008370106>.
- Huzjan, Vanja. 2009. Bibliografija Milka Matičetovega. *Traditiones* 38 (1): 21–60. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2009380102>.
- Ingold, Tim. 2000. *The Perception of the Environment: Essays on Livelihood, Dwelling & Skill*. New York: Routledge.
- Ivančič Kutin, Barbara. 2001. Dober pripovedovalec z zornega kota poslušalca in raziskovalca. *Traditiones* 30 (1): 183–192.
- Ivančič Kutin, Barbara. 2011. *Živa pripoved v zapisu: Kontekst, tekstura in prekodiranje pripovedi Tine Kravanja iz Bavšice*. Ljubljana: Založba ZRC. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612543518>.
- Ivančič Kutin, Barbara. 2013. *Pirta, farca, fidinja: Upodobitve folklornih pripovedi z Bovškega*. Ljubljana: Zveza društev slovenskih likovnih umetnikov.
- Ivančič Kutin, Barbara. 2017. Transformacije (slovsstvene) folklore v sodobni kulturi: Krivopete v Zgornjem Posočju in v Benečiji. *Traditiones* 46 (1–2): 37–54. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2017460102>.
- Ivančič Kutin, Barbara. 2018a. *Krivopete: Divje žene z nazaj zasukanimi stopali v slovenski folklori*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610503767>.
- Ivančič Kutin, Barbara. 2018b. Pomen dijaškega arhiva Janeza Dolenca za folkloristične in druge domoznanske raziskave. *Goriški letnik* 42: 303–310.
- Ivančič Kutin, Barbara in Smiljana Đorđević. 2018. Akademik prof. dr. Marija Stanonik, slovenački književni folklorista, slovenista, etnolog. *Folkloristika* 3 (1): 224–228.
- Ivančič Kutin, Barbara in Monika Kropelj Telban. 2018. Ohranjanje nesnovne kulturne dediščine z lokalnimi pripovedmi v prostoru. *Traditiones* 47 (3): 103–115. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2018470307>.
- Ivanov, Vjačeslav V. in Vladimir N. Toporov. 1965. *Slavjanskije modelirujučije semiotičeskie sistemi*. Moskva: Nauka
- Ivanov, Vjačeslav V. in Vladimir N. Toporov. 1974. *Issledovanija v oblasti slavjanskih drevnostej: Leksičeskie i frazeologičeskie voprosi rekonstrukciji*. Moskva: Nauka.
- J. D. 1896. Folkloristika. *Dom in svet* 9 (9), 1. 5.: [zadnja platnica].
- Jacobson, Roman in Pjotr Bogatirjov. 1971 (1929). Folklor kao naročit oblik stvaralaštva. V: Maja Bošković-Stulli (ur.), *Usmena književnost: Izbor studija i ogleđa*. Zagreb, 17–30.

- Jagić, Vatroslav. 1877. Die südslavischen Volkssagen von Grabancijaš dijak und ihre Erklärung. *Archiv für slavische Philologie* 2: 437–481.
- Jarnik, Urban. 1814. *Sbér lépih ukov sa Šlovensko mladino*. Celovec.
- Jarnik, Urban. 1813a. Züge aus den Sitten der Gailthaler. *Carinthia* 3 (2, 3).
- Jarnik, Urban. 1813b. Die slowenischen Sybillen. *Carinthia* 3 (21).
- Jenče, Ljoba (ur.). 2006. *Sedi k meni, povem ti eno pravljico: Za ohranjanje slovenskega izročila: Zbornik prvega simpozija pravljničarjev*. Maribor: Mariborska knjižnica.
- Jezernik, Božidar. 1988. O metodi in predsodkih v delu Alberta Fortisa. *Traditiones* 17: 71–85.
- Jezernik, Božidar. 2011. The Priest Matija Majar and the Moscow Ethnographic Exhibition od 1867. *Traditiones* 40 (2): 45–76. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2011400204>.
- Jezernik, Božidar (ur.). 2013. *Heroji in slavne osebnosti na Slovenskem*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Jezik in slovstvo. 2019. *Jezik in slovstvo* 64 (2).
- Jolles, André. 1930 (1929). *Einfache Formen: Legende, Sage, Mythe, Rätsel, Spruch, Kasus, Memorabile, Märchen, Witz*. Halle: Niemeyer.
- Jones, Ernest. 1951. *Essays in Applied Psychoanalysis II: Essays in Folklore, Anthropology, and Religion*. London: Hogarth Press.
- Jung, Carl Gustav. 1943. *Über die Psychologie des Unbewussten*. Zürich: Rascher Verlag.
- Jung, Carl Gustav. 1962. *Erinnerungen, Träume, Gedanken*. Zürich: Rascher Verlag.
- Jung, Karl Gustav 1984. *Psihološke rasprave*. Novi Sad: Matica srpska.
- Jung, Carl Gustav (idr.). 2002 (1964). *Človek in njegovi simboli*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Jung, Carl Gustav in Károly Kerényi. 1941. *Einführung in das Wesen der Mythologie: Gottkindmythos, Eleusinische Mysterien*. Zürich: Rascher.
- Karadić, V. Stefanović. 1965–1974. *Sabrana dela Vuka Karadića 1–36*. Beograd: Prosveta.
- Karlinger, Felix. 1986. *Legendenforschung: Aufgaben und Ergebnisse*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Kelemina, Jakob. 1930. *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva: Z mitološkim uvodom*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Kelemina, Jakob. 1933. Pravne starine slovenske v filološki luči. *Glasnik Muzejskega društva* 14 (1–4): 52–94.

- Kidrič, France. 1929. *Zgodovina slovenskega slovstva: Od začetkov do marčne revolucije: Razvoj, obseg in cena pismenstva, književnosti in literature*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Kirschenblatt-Gimblett, Barbara. 2006. World Heritage and Cultural Economics. V: Ivan Karp (ur.), *Museum Fictions: Public Cultures/Global Transformations*. Durham in London: Duke University Press, 161–202.
- Klaus, Simona. 2014. »Pa vse, kar sem hotu, so ble dobre vile«: Folklor v oglaših med letoma 1980 in 2011 v Sloveniji. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Klobčar, Marija. 2010. Zvrstnost slovenskih ljudskih pesmi: Refleksija pesemskega razvoja ali pogledov nanj. *Traditiones* 39 (2): 125–147. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2010390208>.
- Klobčar, Marija. 2017. Skrita pričevanja o potresu leta 1348 v slovenskih deželah. *Studia mythologica Slavica* 20: 145–177.
- Klobčar, Marija. 2020. *Poslušajte štimo mojo: Potujoči pevci na Slovenskem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Klun, Vinko Fereri. 1857a. Sloveny. V: *Russkaja beseda*. Moskva.
- Klun, Vinko Fereri. 1857b. Rojenice: Die Schicksalgöttinnen der Slowenen: Ein Beitrag zur slawischen Mythologie. *Österreichische Blätter für Literatur und Kunst* 47: 369–370; 48: 379–381.
- Kmecl, Matjaž. 1988. *Mala literarna teorija*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Kobe, Marjana. 1987. *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kocbek, Fran in Ivan Šašelj. 1934. *Slovenski pregovori, reki in prilike*. Celje: Družba sv. Mohorja.
- Kõiva, Mare (ur.). 2009. *Media & Folklore*. Tartu: Estonian Literary Museum.
- Kopitar, Jernej. 1857. *Barth. Kopitars Kleinereschriften: Herausgegeben von Fr. Miklosich*. Wien: Friedrich Beck's Universitäts-Buchhandlung.
- Kopitar, Jernej. 1944–1945. *Jerneja Kopitarja spisov II. del: Srednja doba, doba so-delovanja v »Jahrbücher der Literatur«: 1818-1834, 1–2*. Ur. Rajko Nachtigal. Ljubljana: SAZU.
- Kosi, Anton. 1890–1891. *Narodne legende za slovensko mladino I, II, III*. Središče: A. Kosi.
- Kosi, Anton. 1897. *Sto narodnih legend*. Ljubljana: J. Giontini.
- Koski, Kaarina, Frog in Ulla Savolainen (ur.). 2016. *Genre – Text – Interpretation: Multidisciplinary Perspectives on Folklore and Beyond*. Helsinki: Finnish Literary Society.
- Kotnik, France. 1924. *Storije I: Koroške narodne pripovedke in pravljice*. Prevalje: Družba sv. Mohorja.

- Kotnik, France. 1958. *Storije II: Koroške narodne pripovedke in pravljice*. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Kousaleos, Nicole. 1999. Feminist Theory and Folklore. *Folklore Forum* 30 (1–2): 20–34. Dostopno na: <https://scholarworks.iu.edu/dspace/handle/2022/2319>.
- Kozar Mukič, Marija. 1996. *Etnološki slovar Slovencev na Madžarskem / A Magyarországi szlovének néprajzi szótára*. Monošter in Szombathely: Zveza Slovencev na Madžarskem in Savaria Múzeum.
- Kozar Mukič, Marija, Dušan Mukič in Monika Kropelj Telban (ur.). 2017. *Pripovedno izročilo Slovencev v Porabju: Pravljice in povedke z zvočnih posnetkov Milka Matičetovega*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610500865>.
- Krauss, Friedrich S. 1883, 1984. *Sagen und Märchen der Südslaven I, II*. Leipzig: Verlag Wilhelm Friedrich.
- Krauss, Friedrich S. 1885. *Sitte und Brauche der Südslaven*. Wien: Alfred Hölder.
- Krek, Bogomil. 1885. *Slovenske narodne pravljice in pripovedke*. Maribor: Leon.
- Krek, Gregor. 1869. *Ueber die Wichtigkeit der slavischen traditionellen Literatur als Quelle der Mythologie* [priloga *Jahresbericht über die Steiermärkisch-Landschaftliche Ober-Realschule in Graz* 18.] Wien: Leopold Sommer.
- Krek, Gregor. 1874, 1887. *Einleitung in die slavische Literaturgeschichte und Dartellung ihrer älteren Prioden*. Graz: Leuschner & Lubensky.
- Krek, Gregor. 1882. Polyfem v národnej tradíciji slovanskej. *Kres* 2 (1): 42–52; 2 (2): 103–115; 2 (3): 155–174.
- Kremenšek, Slavko. 1973. *Obča etnologija*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Kremenšek, Slavko. 1977. Je današnja slovenska etnologija antifolkloristika? *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 17 (3): 29–30.
- Kremenšek, Slavko. 1978. Družbeni temelji razvoja slovenske etnološke misli. V: Slavko Kremenšek in Angelos Baš (ur.), *Pogledi na etnologijo*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 9–65.
- Križnik, Gašper. 2020. *Sveti Coprijan: Pravljice, povedke in drugo pripovedno izročilo iz Motnika in okolice*. Ur. Breda Podbrežnik Vukmir in Monika Kropelj Telban. Ljubljana: Založba ZRC ZRC SAZU.
- Kroeber, Karl. 1992. *Retelling/Rereading: The fate of Storytelling in Modern Times*. New Brunswick, NJ: Rutgers University Press.
- Krohn, Julius. 1883–1885. *Suomalaisen kirjallisuuden historia I: Kalevala*. Helsinki: Weilin & Göös.
- Krohn, Kaarle. 1889. Bär (Wolf) und Fuchs. *Journal de la société finno-ougrienne* 6: 1–173.

- Kroje, Monika. 1995. *Pravljica in stvarnost: Odsev stvarnosti v slovenskih ljudskih pravljičah in povedkah ob primerih iz Štrekljeve zapuščine*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kroje, Monika. 1996. Prošnja za sodobne zgodbe, Nenavaden vlom. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 36 (1): 51.
- Kroje, Monika. 2001. *Karel Štrekelj: Iz vrelcev besedne ustvarjalnosti*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kroje, Monika. 2003. Contemporary Legends among Slovenian Students in Ljubljana. *Foafiale News: Newsletter of the International Society for Contemporary Legend Research* 56: 1–3.
- Kroje, Monika. 2004. Sodobne zgodbe študentov Univerze v Ljubljani. *Traditiones* 33 (1): 175–200. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2004330110>.
- Kroje, Monika. 2007. Folk Narrative in the Era of Electronic Media. *Fabula* 48 (1–2): 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1515/FABL.2007.002>.
- Kroje, Monika. 2008. *Od ajda do zlatoroga: Slovenska bajeslovna bitja*. Celovec, Ljubljana, Dunaj: Mohorjeva založba.
- Kroje, Monika. 2013a. Jernej Kopitar, Vuk Karadžić in brata Grimm. *Knjižnica* 57 (1): 87–101.
- Kroje, Monika. 2013b. The Cooperation of Grimm Brothers, Jernej Kopitar and Vuk Karadžić. *Studia mythologica Slavica* 16: 215–231.
- Kroje Telban, Monika. 2015a. *Tipni indeks slovenskih ljudskih pravljič: Živalske pravljičice in basni*. Ljubljana: Založba ZRC: ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612547707>.
- Kroje Telban, Monika (ur.). 2015b. *Smeh je pol zdravja: Navihane in šaljive slovenske ljudske pripovedi*. Radovljica: Didakta.
- Kroje Telban, Monika. 2019. Bees and Beekeeping from the Perspective of the Ontological Turn. *Studia mythologica Slavica* 22: 177–203. DOI: <https://doi.org/10.3986/SMS20192210>.
- Kühar, Števan. 1910, 1911, 1913, 1914. Národno blágo vogrskij Slovāncof. Časopis za zgodovino in narodopisje 7: 107–128; 8: 47–75; 10: (priloga); 11: (priloga).
- Kumer, Zmaga. 1978. Ljudska pesem v sodobnosti. V: Slavko Kremenšek in Angelos Baš (ur.), *Pogledi na etnologijo*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 335–364.
- Kumer, Zmaga. 1988. *Etnomuzikologija*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Kumer, Zmaga. 1995. Štrekljevo delo za slovensko ljudsko pesem. V: Rajko Muršič in Mojca Ramšak (ur.), *Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*. Ljubljana: SED, 9–21.
- Kumer, Zmaga. 1996. *Vloga, zgradba, slog slovenske ljudske pesmi*. Ljubljana: Založba ZRC.

- Kuret, Niko. 1940. Šembiljine bukve: Slovenski ljudski rokopis. *Obisk* 1 (2–8): 63–65, 109–110, 158–159, 204–205, 259–260, 308, 339.
- Kuret, Niko. 1954. *Šaljive zgodbe o Lemberžanih*. Maribor: Obzorja.
- Kvartič, Ambrož 2010. Sodobne povedke: Razmišljanje o »najbolj sodobnem« žanru pripovedne folklore. *Studia mythologica Slavica* 13: 273–290.
- Kvartič, Ambrož. 2017. *Pa se je to res zgodilo?: Sodobne povedke v Sloveniji*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Lauer, Reinhard. 1987. Jakob Grimm i njegov prijatelj Vuk Karadžić. V: *Zbornik Matice srpske za književnost i jezik*. Beograd: Matica srpska, 11–23.
- Lausegger, Herta. 1985. *Švile Prerokile: Koroška različica Sibilinih prerokb*. Celovec: Mohorjeva družba.
- Lazar, Branka. 2010. *Dobrepojska dolina stoji na jezeru*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Lehmann-Scherf, Gudrun Maria 2004. Psychoanalyse. V: *Enzyklopädie des Märchens* 11, 14–23.
- Leskien, August. 1919. *Balkanmärchen: Aus Albanien, Bulgarien, Serbien und Kroatien*. Jena: E. Diederichs.
- Lévi-Strauss, Claude. 1955. The Structural Study of Myth. *Journal of American Folklore* 68 (270): 428–444. DOI: <https://doi.org/10.2307/536768>.
- Lévi-Strauss, Claude. 1958. *Anthropologie structurale*. Paris: Plon.
- Linhart, Anton Tomaž. 1788, 1791. *Versuch einer Geschichte von Krain und den Übrigen Ländern der südlichen Slaven Oesterreichs I, II*. Laibach: Egerschen Schriften.
- Linhart, Anton Tomaž. 1981. *Poskus zgodovine Kranjske in ostalih dežel južnih Slovanov Avstrije*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Lord, Albert Bates (ur.). 1953. *Srpskohrvatske junačke pjesme*. Beograd in Cambridge: Srbska akademija nauka in Harvard University Press.
- Ložar, Rajko (ur.). 1944. *Narodopisje Slovencev: I. del*. Ljubljana: Klas.
- Luckmann, Thomas. 1997 (1967). *Nevidna religija*. Ljubljana: Krtina.
- Lüthi, Maks. 2011 (1947). *Evropska pravljica: Forma in narava*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Lyen, Friedrich von. 1953–1954. *Die Welt der Märchen* 1, 2. Düsseldorf: Diederichs.
- Majar, Matija. 1847. Vile i šta o njih znade narod slovenski u Koruškoj. *Kolo* 4: 9–18.
- Majar, Matija. 1848. Kralj Matjaž. *Slovenija* 1 (11): 44.
- Majar, Matija. 1850. Nekaj o belih ženah s posebnim obzirom na Koroško. *Slovenska bčela* 1 (6): 182–183.

- Majciger, Janez. 1883. Voda in njene moči v domišljiji štajerskih Slovencev *Kres* 3: 455–458, 502–505, 558–561, 601–604.
- Majciger, Janez. 1884. Zrak in njegove moči v domišljiji in povesti štajerskih Slovencev. *Kres* 4: 401–405, 448–452.
- Makarovič, Gorazd. 1978. Pogledi na ljudsko likovno umetnost. V: Slavko Kremenšek in Angelos Baš (ur.), *Pogledi na etnologijo*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 379–408.
- Makarovič, Marija (ur.). 1993–2004. *Tako smo živeli: Življenjepisi koroških Slovencev 1–12*. Celovec: Krščanska kulturna zveza in Slovenski narodopisni inštitut Urban Jarnik.
- Makarovič, Marija. 1996. *Vsi moji spomini...: Življenjske pripovedi s Štajerskega*. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Slovenije.
- Makarovič, Marija in Marta Košuta. 2008. *Ena duša in ena pamet: Življenjske pripovedi iz Škedenja pri Trstu*. Škedenj: Slovensko kulturno društvo Ivan Grbec.
- Marjanič, Suzana in Antonija Zaradija Kiš (ur.). 2012. *Književna životinja: Kulturni bestiarij II*. Zagreb: Inštitut za etnologiju i folkloristiku
- Marzolph, Ulrich in Regina Bendix. 2014. Introduction: Narrative Culture: A Concept and Its Scope. *Narrative Culture* 1: 1–8. Dostopno na: <https://digitalcommons.wayne.edu/narrative/vol1/iss1/2>.
- Matičeto, Milko. 1948a. Josip Jurčič, Regina Kramar in nosilci folklore. *Razgledi (Trst)* 3: 449–457.
- Matičeto, Milko. 1948b. O etnografiji in folklori zapadnih Slovencev. *Slovenski etnograf* 1: 9–56.
- Matičeto, Milko. 1955. Umita in v prtljavo zavita lobanja pri Slovencih. *Slovenski etnograf* 8: 231–254.
- Matičeto, Milko. 1956. Ljudska proza. V: Lino Legiša s sod. Alfonza Gspana (ur.), *Zgodovina slovenskega slovstva 1: Do začetkov romantike*. Ljubljana: Slovenska matica, 119–138.
- Matičeto, Milko. 1957. Jurčič ali Marinčič?: Glasovanje o dveh oblikah iste pravljice. *Glasnik Inštituta za slovensko narodopisje* 1 (3): 16.
- Matičeto, Milko. 1958. Kralj Matjaž v luči novega slovenskega gradiva in novih raziskav. V: *Razprave II. razr. SAZU* 4. Ljubljana: SAZU, 101–156.
- Matičeto, Milko. 1961. *Sežgani in prerojeni človek*. Ljubljana: SAZU.
- Matičeto, Milko. 1963a. Ljudska proza. V: Alfonz Gspan (ur.), *Zgodovina slovenskega slovstva: Od začetkov do 1848*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 32–49.
- Matičeto, Milko. 1963b. Löl Kotlić - Krpan iz Rezije. *Sodobnost* 11 (1): 249–256.
- Matičeto, Milko. 1968. Die Legende von „Josaphat und Barlaam“ in Resia: Typisches Beispiel absteigender Tradition. V: Fritz Harkort idr. (ur.). *Volksüberlieferung:*

Festschrift für Kurt Ranke zur Vollendung der 60. Lebensjahrs. Göttingen: Otto Schwartz & Co, 179–209.

- Matičeto, Milko. 1972. *Rožice iz Režije*. Koper: Lipa; Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- Matičeto, Milko. 1973a. *Zverinice iz Režije*. Ljubljana: Mladinska knjiga; Trst: Založništvo tržaškega tiska.
- Matičeto, Milko. 1973b. Duhovin v Brkinih: Tristo let pričevanj o otroku, rojenem v kačji podobi. *Traditiones* 2: 64–72.
- Matičeto, Milko. 1974. Zvezdna imena in izročila o zvezdah med Slovenci. V: Franc Dominko (ur.), *Zbornik za zgodovino naravoslovja in tehnike* 2. Ljubljana: Slovenska matica, 43–90.
- Matičeto, Milko. 1975. Vecchie e nuove fiabe d'animali della Val Resia. *Ce fastu?* 55/51: 110–118.
- Matičeto, Milko. 1979. Bedenice: Imena, pesniško in obredno izročilo o tem cvetju na Slovenskem in pri sosedih v hrvaški Istri. *Traditiones* 5–6: 277–300.
- Matičeto, Milko. 1987. Po sledovih medveda s Križne gore: Mednarodni pravljичni motiv AT 1910 v hagiografiji, ikonografiji, literaturi in ustnem izročilu. *Loški razgledi* 34: 163–200.
- Matičeto, Milko. 1984. Tina Vajtova (1900–1984). *Traditiones* 13: 187–190.
- Matičeto, Milko. 1995. V mednarodni okvir vpeta slovenska ljudska pravljica: Sporočilo treh izbranih zgledov. V: *31. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Filozofska fakulteta: Oddelek za slovanske jezike in književnost, 219–231.
- Matičeto, Milko in Anja Štefan. 2010. *Anton Dremelj - Resnik*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610501336>.
- Matičeto, Milko in Roberto Dapit. 2014. *Fiabe resiane / Režijanske pravljice / Pravce po rozajanskin*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610501343>.
- Medved, Anton. 1910. *Slovenske legende*. Celovec: Družba sv. Mohorja.
- Meletinski, Eleazar M. 2006 (1946). *Poetika mita*. Ljubljana: Literarno-umetniško društvo Literatura.
- Meletinsky, Eleazar M. 1984. The Semantic Organisation of the Mythological Narratives. *Cahiers roumains d'études littéraires* 1: 60–68.
- Mencej, Mirjam. 1997. *Pomen vode v predstavah starih Slovanov o posmrtnem življenju in šegah ob smrti*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Mencej, Mirjam. 2001. *Gospodar volkov v slovanski mitologiji*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.

- Mencej, Mirjam. 2006. *Coprnice so me nosile: Raziskava vaškega čarovništva v vzhodni Sloveniji na prelomu tisočletja*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Mencej, Mirjam. 2013. *Sem vso noč lupal v krogu: Simbolika krožnega gibanja v evropski tradicijski kulturi*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Mencej, Mirjam. 2017. *Styrian Witches in European Perspective: Ethnographic Fieldwork*. London: Palgrave Macmillan.
- Merhar, Boris. 1960. Prevara z raki v protestantski literaturi in ljudski pravljici o Sretnem tatu. *Slovenski etnograf* 13: 31–40.
- Merhar, Boris. 1964. Folklor in narodopisje. V: France Bernik (ur.), *Slovenska matica 1864–1964: Zbornik razprav in člankov*. Ljubljana: Slovenska matica, 116–140.
- Merkù, Pavle. 1976. *Ljudsko izročilo Slovencev v Italiji – Zbrano v letih 1965–1974 / Le tradizioni popolari degli Sloveni in Italia – Raccolte negli anni 1965–1974*. Trst: ZTT-EST.
- Mihajlov, Nikolaj. 2017. *Istorija slavjanskoj mifologii v XX veke*. Moskva: Institut slavjanovedenija RAN.
- Mihajlov, Nikolaj. 2021. *Zgodovina slovanske mitologije v XX. stoletju*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Mikhailov, Nikolai. 1998. *Frühslowenische Sprachdenkmäler: Die handschriftliche Periode der slowenischen Sprache (XIV. Jh. Bis 1550)*. Amsterdam: Rodopi.
- Mikhailov, Nikolai. 2001. *Jezikovni spomeniki zgodnje slovenščine: Rokopisna doba slovenskega jezika (od XIV. stol. do l. 1550)*. Trst: Mladika.
- Mikhailov, Nikolaj. 2002. *Mythologia Slovenica: Poskus rekonstrukcije slovenskega poganškega izročila*. Trst: Mladika.
- Mills, Margaret. 1993. Feminist Theory and the Study of Folklore: A Twenty Year Trajectory toward Theory. *Western Folklore* 52 (2–4): 173–192. DOI: <https://doi.org/10.2307/1500085>.
- Mlakar, Anja. 2019. *Skrivnostni tujec in demonski sovražnik: Drugi in drugost v slovenski slovstveni folklori*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Moser, Hans. 1962. Von Folklorismus in unserer Zeit. *Zeitschrift für Volkskunde* 58 (2): 177–209.
- Murko, Matija. 1890. *Die Geschichte von den sieben Weisen bei den Slaven*. Wien.
- Murko, Matija. 1908. *Geschichte der älteren südslawischen Literaturen*. Leipzig.
- Murko, Matija. 1951. *Tragom srbsko-hrvatske narodne epike I, II*. Zagreb: JAZU.
- Murko, Matija. 1962. *Izbrano delo*. Ur. Anton Slodnjak. Ljubljana: Slovenska matica.
- Muršič, Rajko (ur.). 2014. *Popularna glasba v primežu socialistične preteklosti in kapitalistične prihodnosti*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani - Filozofska fakulteta, ZRC SAZU in Muzej novejšje zgodovine.

- Muršič, Rajko in Mojca Ramšak (ur.). 1995. *Razvoj slovenske etnologije od Štreklja in Murka do sodobnih etnoloških prizadevanj*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo.
- Navratil, Ivan. 1885–1896. Slovenske narodne vraže in prazne vere primerjane drugim slovanskim in neslovanskim. *Letopis Matice slovenske* 1885, 1886, 1887, 1888, 1890, 1892, 1894, 1896.
- Negro, Luigia (ur.). 2020. *La ragazza che desiderava un fiore / Ta hči, ki je tēla rožico / Dekle, ki je hotela rožo*. Trst: Založništvo tržaškega tiska / Editoriale Stampa Triestina 2020.
- Niles, John D. 1999. *Homo Narrans: The Poetics and Anthropology of Oral Literature*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Noyes, Dorothy. 2006. The Jugement of Solomon: Global Protectios for Tradition and Problem of Community Ownership. *Cultural Analysis* 5: 27–56. Dostopno na: <https://www.ocf.berkeley.edu/~culturalanalysis/volume5/pdf/noyes.pdf>.
- Noyes, Dorothy. 2008. Humble Theory. *Journal of Folklore Research* 45 (1): 37–43. Dostopno na: <https://www.jstor.org/stable/40206962>.
- Noyes, Dorothy. 2016. *Humble Theory: Folklore's Grasp on Social Life*. Bloomington in Indianapolis: Indiana University Press.
- Novak, Vilko. 1956. O bistvu etnografije in njeni metodi. *Slovenski etnograf* 9: 7–16.
- Novak, Vilko. 1986. *Raziskovalci slovenskega življenja*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Novak, Vilko (ur.). 1988. *Števan Kūhar, Ljudsko izročilo Prekmurja*. Murska Sobota: Pomurska založba.
- Ogrin, Matija (ur.). 2012, 2014. *Karel Štrekelj, Zgodovina slovenskega slovstva I–II; III–IV*. Ljubljana: Založba ZRC. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612544317>, DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612546694>
- Olrik, Axel. 1965 (1909). Epic Laws of Folk Narrative. V: Alan Dundes (ur.), *The Study of Folklore*. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, 129–141.
- Ortutay, Gyula. 1972 (1949). *Hungarian Folklore: Essays*. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Ovsec, Damjan J. 1991. *Slovanska mitologija in verovanje*. Ljubljana: Domus
- Pajek, Jožef. 1884. *Črtice iz duševnega žitka štajerskih Slovencev*. Ljubljana: Matica slovenska.
- Paredes, Américo in Richard Bauman (ur.). 1972. *Toward New Perspectives in Folklore*. Austin: University of Texas Press.
- Pavel, Avgust (Pável, Ágoston). 1909. Az Orpheus-monda rokonai a délszláv népköltészetben. *Ethnographia* 20: 231–340.

- Pavel, Avgust (Pável, Ágoston). 1913. A Bankó leányáról szóló széphistória délszáz forrásai. *Egyetems Philologiai Kózlöny* 37: 104–111.
- Pavel, Avgust (Pável, Ágoston). 1917–1918. Vend szöveggyűjtemény s az eddigi gyűjtések története. *Nyelvtudomány* 6 (3): 161–187; 6 (4): 263–282.
- Pavel, Avgust (Pável, Ágoston). 1942. Mátyás király és a szlovénok. *Sorsunk* 2: 109–202.
- Pavel Diakon (Paulus Diaconus). 1988. *Zgodovina Langobardov = Historia Langobardorum*. Maribor: Obzorja.
- Pegan, Anton. 2007. *Indija Komandija: Prozna ljudska besedila z Vipavskega, Goriškega, s Krasa in Tolminskega iz 19. stoletja*. Ur. Franc Černigoj. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Peirce, Charles S. 2004. *Izbrani spisi o teoriji znaka in pomena ter pragmaticizmu*. Ljubljana: Krtina.
- Pentikäinen, Juha. 1968. Grenzprobleme zwischen Memorat und Sage. *Temenos* 3: 136–167.
- Piko-Rustia, Martina. 1996. *Iz semena bo pa lipa zrasla: Pravljice, storije, basmi s Koroške*. Ljubljana: Kmečki glas.
- Pogačnik, Jože. 1977. *Jernej Kopitar*. Ljubljana: Partizanska knjiga.
- Pöge-Alder, Kathrin. 2016 (2007). *Märchenforschung: Theorien, Methoden, Interpretationen*. 2. izd. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag.
- Poljak Istenič, Saša. 2008. Šege in navade kot folklorizem. *Traditiones* 37 (2): 61–110. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2008370204>.
- Popit, Ilja (ur.). 2002. *Kračmanove pravljice*. Radovljica: Didakta.
- Popit, Ilja (ur.). 2007. *Kračmanove pravljice: Del 2, Povesti, stare navade in uganke*. Radovljica: Didakta.
- Premrl, Božidar (ur.). 2019. *Bedenice: Kraški šopek Milka Matičetovega iz Koprive*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Prica, Ines. 2011. Ganga teritorij hrvatske evropske pripadnosti. V: Ines Prica in Tea Škokić (ur.), *Horror, porno, ennui: Kulturne prakse postsocializma*. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 31–50.
- Primiano, Leonard Norman. 1995. Vernacular Religion and the Search for Method in Religious Folklife. *Western Folklore* 54 (1): 37–56. DOI: <https://doi.org/10.2307/1499910>.
- Propp, Vladimir J. 2005 (1928). *Morfologija pravljice*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Propp, Vladimir J. 2013 (1946). *Zgodovinske korenine čarobne pravljice*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Radešček, Rado. 1983 *Slovenske legende I*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

- Radešček, Rado. 1996. *Slovenske legende II*. Idrija: Založba Bogataj.
- Ramšak, Mojca. 2002. Znanost med objektivnostjo in grožnjo sublektivnosti: Vloga terenskih dnevnikov in empatije pri zapisovanju življenjskih zgodb. *Traditiones* 31 (2): 93–114.
- Ramšak, Mojca. 2003. *Portret glasov: Raziskave življenjskih zgodb v etnologiji na primeru koroških Slovencev*. Ljubljana: Društvo za proučevanje zgodovine, antropologije in književnosti.
- Ramšak, Mojca. 2007. Ali je teren za zaslonom mogoč?: Epistemološki premisleki o spletni etnologiji. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 47 (1–2): 20–23.
- Ranke, Kurt. 1958. *Betrachtungen zum Wesen und Funktion des Märchens*. Darmstadt: Springer.
- Ravnikar - Poženčan, Matevž. 2005. *Poženčanove pravljice*. Ur. Marija Stanonik. Radovljica: Didakta.
- Rihtman-Auguštin, Dunja. 1978. Folklore, Folklorism and Contemporary Audience. *Etnološka tribina* 7–8 (1): 21–28.
- Rogerij Ljubljanski. 1731, 1743. *Palmarium empyreum...* 2. zv. Faks. izd. Ljubljana: Fundacija dr. Bruno Breschi, 2001.
- Röhrich, Lutz. 1956. *Märchen und Wirklichkeit: Eine Volkskundliche Untersuchung*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Rožman, Irena. 2000. Prispevki profesorja Ivana Koštiála v Anthrophyteji. V: Janez Bogataj idr. (ur.), *Kolesar s Filozofske: Zbornik v počastitev 90-letnice prof. dr. Vilka Novaka*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani, 239–248.
- Saintyves, Pierre. 1935. Le folklore: Sa définition et sa place dans les sciences anthropologiques. V: *Un grand folklorist P. Saintyves (Émile Nourry) 1870–1935 = Revue de Folklore Français et de folklore Colonial*. Numéro spécial. Paris: Librairie Larose, 29–70.
- Santonino, Paolo. 1991. *Popotni dnevnik 1485–1487*. Celovec, Dunaj in Ljubljana: Mohorjeva založba.
- Saussure, Ferdinand de. 1997 (1916). *Predavanja iz splošnega jezikoslovja*. Ljubljana: ISH.
- Scheinigg, Johann 2016 (1891). Koroška – K narodopisju: Miti, povedke in ljudske pesmi Slovencev. V: Monika Krojepej Telban in Ingrid Slavec Gradišnik (ur.), *Avstro-ogrška monarhija v besedi in podobi: Slovenci 1., Štajerska, Porabje in Prekmurje, Koroška*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 161–170. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789612549138>.
- Scheinigg, Johann. 2018 (1891). Kranjska – K narodopisju: Miti, povedke in ljudske pesmi Slovencev. V: Monika Krojepej Telban in Ingrid Slavec Gradišnik (ur.), *Avstro-ogrška monarhija v besedi in podobi: Slovenci 2., Kranjska*,

- Primorje. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 59–77. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610500728>.
- Schenda, Rudolf. 1993. *Von Mund zu Ohr: Bausteine zu einer Kulturgeschichte volkstümlichen Erzählens in Europa*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Scherf, Walter. 1982. *Lexikon der Zaubermärchen*. Stuttgart: Alfred Kröner Verlag.
- Schmitt, Christoph. 2019. From Idiosyncratic Index-Card Machines to Digital Folklore Archives: The Case of WossiDiA. V: Pekka Hakamies in Anne Heimo (ur.), *Folkloristics in the Digital Age* (FF Communications; 316). Helsinki: Academia Scientiarum Fenica, 132–157.
- Schneider, Ingo. 1996. Erzählen im Internet: Aspekte kommunikativer Kultur im Zeitalter des Computers. *Fabula* 37 (1–2): 8–27. DOI: <https://doi.org/10.1515/fabl.1996.37.1-2.8>.
- Schneider, Ingo. 2009. Über das multidisziplinäre Interesse am Erzählen und die Vielfalt der Erzähltheorien. V: Rolf Wilhelm Brednich (ur.), *Erzählkultur: Beiträge zur kulturwissenschaftlichen Erzählforschung: Hans-Jörg Uther zum 65 Geburtstag*. Berlin in New York: Walter de Gruyter, 3–14. DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110214727.1.3>.
- Schwietering, Julius. 1935. Volksmärchen und Volksglaube. *Euphorion* N.F. 36 (1): 68–78.
- Sébillot, Paul. 1886. Le folklore, les traditions populaires et l'ethnographie légendaire. *Revue d'anthropologie* 2: 290–302.
- Sedej, Ivan. 1978. Problemi likovne in socialne opredelitve slovenske ljudske umetnosti. V: Slavko Kremenšek in Angelos Baš (ur.), *Pogledi na etnologijo*. Ljubljana: Partizanska knjiga, 408–454.
- Siikala, Anna-Leena. 2012. Myths as Multivalent Poetry: Three Complementary Approaches. V: Frog, Anna-Leena Siikala in Eila Stepanova (ur.), *Mythic Discourses: Studies in Uralic Traditions* (Studia Fennica Folkloristica; 20). Helsinki: Finnish Literature Society, 17–39.
- Simpson, Jacqueline. 1972. Letter to the Editor: Another Modern Legend? *Folklore* 82 (4): 339. DOI: <https://doi.org/10.1080/0015587X.1972.9716487>.
- Slavec Gradišnik, Ingrid. 2000. *Etnologija na Slovenskem: Med čermi narodopisja in antropologije*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Slavec Gradišnik, Ingrid. 2010. Slovenian Folk Culture: Between Academic Knowledge and Public Display. *Journal of Folklore Research* 47 (1–2): 123–151. DOI: <https://doi.org/10.2979/jfr.2010.47.1-2.123>.
- Slavec Gradišnik, Ingrid. 2014. V objemu dediščin. V: Tatjana Dolžan Eržen, Ingrid Slavec Gradišnik in Nadja Valentinčič Furlan (ur.), *Interpretacije dediščine*. Ljubljana: Slovensko etnološko društvo, 8–24.

- Slavec Gradišnik, Ingrid in Jože Hudales (ur.). 2016. »Kar ustvariš ostane. Svetu cvet. Tebi rane.«: *Vinko Möderndorfer – učitelj, politik in raziskovalec*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- Smith, Alan. 1973. The "Double Theft": A Variant Form. *Folklore* 84 (2): 166–167. DOI: <https://doi.org/10.1080/0015587X.1973.9716509>.
- Snoj, Marko. 2003. *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Modrijan.
- Sokolov, Jurij M. 1938. *Russkij folk'lor*. Moskva.
- Stadler, Eda. 1939. Pravljica: Primerjalna studija. *Etnolog* 12: 41–73.
- Stanonik, Marija. 1977. Besedna umetnost. V: Slavko Kremenšek, Vilko Novak in Valens Vodušek (ur.), *Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja: Vprašalnice X*. Ljubljana: Raziskovalna skupnost slovenskih etnologov, 37–72.
- Stanonik, Marija. 1989. Slovenska različica primerjalne slovstvene folkloristike: Oris raziskovalnega dela dr. M. Matičetovega. *Traditiones* 18: 7–54.
- Stanonik, Marija. 1990a. *Slovstvena folklorja v domačem okolju*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Stanonik, Marija. 1990b. O folklorizmu na splošno. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 30 (1–3): 20–42.
- Stanonik, Marija. 1992. Slovstveni folklorizem. *Nova revija* 11 (121–122): 673–683.
- Stanonik, Marija. 1993. Psihološki vidik slovstvene folklore. *Traditiones* 22: 7–36.
- Stanonik, Marija. 1999. *Od setve do žetve: Interpretacija in konkordanca svetopi-semskih motivov v slovenski slovstveni folklori*. Ljubljana: Družina.
- Stanonik, Marija. 2001a. *Teoretični oris slovstvene folklore*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Stanonik, Marija. 2001b. Antropološki vidik slovstvene folklore. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 41 (1–2): 121–133.
- Stanonik, Marija. 2004. *Slovstvena folkloristika med jezikoslovjem in literarno vedo*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Stanonik, Marija. 2006. *Procesualnost slovstvene folklore*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610503132>.
- Stanonik, Marija. 2008a. *Interdisciplinarnost slovstvene folklore*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Stanonik, Marija (ur.). 2008b. *Gašper Križnik (1848–1904) in njegov čas*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Stanonik, Marija. 2009. *Zgodovina slovenske slovstvene folklore*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Stanonik, Marija. 2011a. *Literarjenje, kronopisje in rokopisje v teoriji in praksi*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610503033>.

- Stanonik, Marija. 2011b. Ivan Grafenauer: Njegove kulturnohistorične in etnološko primerjalne raziskave (slovenske) slovstvene folklore. *Traditiones* 40 (1): 11–114. DOI: <https://doi.org/10.3986/Traditio2011400101>.
- Stanonik, Marija. 2012. *Folkloristični portreti iz treh stoletij: Od baroka do moderne*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Stanonik, Marija. 2013. *Folkloristični portreti iz 20. stoletja: Do konstituiranja slovenske slovstvene folkloristike*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Stanonik, Marija. 2018. *Čebela na cvetu in v svetu: Čebela v naravi in gospodarstvu, slovenski kulturni zgodovini, slovstveni folklori in literaturi*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Stanonik, Marija. 2020. *Pesnjenje v vojaški suknji in proti njej (1515–1918): Monografija z antologijo vojaških pesmi*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Stanonik, Marija in Niko Jež 1985. Nekaj folklornih zapiskov iz zapuščine Emila Korytka v NUK. *Traditiones* 14: 109–122.
- Svetokriški, Janez. 1991. *Sacrum promptuarium*. Ur. Mirko Rupel. Koper: Založba Lipa.
- Svetokriški, Janez. 1998 (1691–1707). *Sacrum promptuarium*. 5 zv. Faks. izd. Ur. Jože Pogačnik idr. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Sydow, Carl Wilhelm von. 1934. Erzählungen der Leute über rein persönliche Erlebnisse: Kategorien der Prosa-Volksdichtung. V: Erich Seeman in Harry Schewe (ur.), *Volkskundliche Gaben: John Meier zum siebzigsten Geburtstag*. Berlin in Leipzig: De Gruyter, 253–268.
- Šašel, Ivan. 1906, 1909. *Bisernice: Iz belokranjskega narodnega zaklada I., II*. Ljubljana: Katoliška tiskarna.
- Šašel, Josip. 1944. Pravne starožitnosti iz Roža. *Etnolog* 17: 1–15.
- Šašel, Josip. 1948. Pravne starožitnosti iz Roža na Koroškem. *Slovenski etnograf* 1: 82–90.
- Šašel, Josip. 2007. *Spomini*. Ur. Monika Kropelj in Avguštin Malle. Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva založba.
- Šašel, Josip. 2012. *Spomini II: Josip Šašel in njegov pomen za kulturno zgodovino koroških Slovencev*. Ur. Monika Kropelj, Avguštin Malle in Martina Piko-Rustia. Celovec, Ljubljana in Dunaj: Mohorjeva založba.
- Šašel, Josip in Fran Ramovš. 1936–1937. *Narodno blago iz Roža*. Maribor: Zgodovinsko društvo.
- Šišovič, D., 2003. Legenda o Nikiforju. *Dvanaest istarskih legenda*. Račice, 20–21.
- Šmitek, Zmago. 1998. *Kristalna gora: Mitološko izročilo Slovencev*. Ljubljana: Forma 7.

- Šmitek, Zmago. 2004. *Mitološko izročilo Slovencev: Svetinje preteklosti*. Ljubljana: Študentska založba.
- Šmitek, Zmago. 2010. *Ko so svetniki gostovali: Slovenske ljudske legende*. Radovljica: Didakta.
- Šmitek, Zmago. 2012. *Poetika in logika slovenskih mitov: Ključi kraljestva*. Ljubljana: Študentska založba.
- Šmitek, Zmago. 2016. *Mandale: Tajni vrtovi razsvetljenja*. Ljubljana: Beletrina.
- Šmitek, Zmago. 2019. *Šeest divjine: Zeleno dno našega kozmosa*. Ljubljana: Beletrina.
- Šrimpf, Katarina. 2013. Residents of Lemberg as Other. V: Dagnosław Demski idr. (ur.), *Competing Eyes: Visual Encounters With Alterity in Central and Eastern Europe*. Budapest: L'Harmattan, 516–531.
- Šrimpf Vendramin, Katarina. 2019. »Medanc podklanc je figo zagledal, je mislil, da je žganc«: Oblike, vsebina in funkcija medkrajevnega zbadanja na Slovenskem. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 59 (2): 92–102.
- Šrimpf Vendramin, Katarina. 2021. *Zgodbe in prostor: Ustno izročilo in kolektivni spomin v zgornjem Obsotelju*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Štefan, Anja. 1994. *Slovensko ljudsko pripovedništvo iz etnografske zapuščine Matije Valjavca*. Diplomsko naloga. Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnost. Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Štrekelj, Karel. 1887. Prošnja za narodno blago. *Ljubljanski zvon* 7 (11): 628–632.
- Štrekelj, Karel. 1895–1923. *Slovenske narodne pesmi* I (1895–1898); II (1900–1903); III (1904–1907); IV (1908–1923). Ljubljana: Slovenska matica. [Snopiča 15 (1911) in 16 (1923) ur. Glonar, Joža].
- Tangherlini, Tim. 1994. *Interpreting Legend: Danish Storytellers and Their Repertoires*. New York in London: Gerland Publishing.
- Tatar, Maria (ur.). 2015. *The Cambridge Companion to Fairy Tales*. Cambridge: University Press.
- Tauschek, Markus. 2009. Cultural Property as Strategy: The Carnival of Binche, the Creation of Cultural Heritage and Cultural Property. *Ethnologia Europaea* 39 (2): 67–80. DOI: <https://doi.org/10.16995/ee.1056>.
- Terseglav, Marko. 1987. *Ljudsko pesništvo*. Ljubljana: Državna založba.
- Thompson, Stith. 1951 (1946). *The Folktale*. New York: Dryden.
- Thompson, Stith. 1955–1958. *Motif-Index of Folk-Literature: A Classification of Narrative Elements in Folk-Tales, Ballads, Myths, Fables, Medieval Romances, Exempla, Fabliaux, Jest-Books and Local Legends 1–6*. Popr. in razš. izd.. Bloomington: Indiana University Press.
- Thompson, Tok. 2019. *Posthuman Folklore*. University Press Mississippi.

- Thursby, Jacqueline S. 2008. *Foodways and Folklore: A Handbook*. Westport: Greenwood Press.
- Trstenjak, Anton. 1988. Človek končno in neskončno bitje. Celje: Mohorjeva družba.
- Urbas, Viljem. 1869, 1870. O pregovorih in prilikah seobno slovenskih. *Novice gospodarske, obrtniške in narodne* 27 (39): 313–314, v nadaljevanjih do 28 (4): 27–28.
- Urbas, Viljem. 1898. Aberglaube der Slowenen. *Zeitschrift für österreichische Volkskunde* 4: 142–152.
- Urbas, Viljem. 2018 (1891). Kranjska – K narodopisju: Ljudsko življenje Slovencev. V: Monika Kropelj Telban in Ingrid Slavec Gradišnik (ur.), *Avstro-ogrška monarhija v besedi in podobi: Slovenci 2., Kranjska, Primorje*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 25–56. DOI: <https://doi.org/10.3986/9789610500728>.
- Uther, Hans-Jörg. 1990. *Märchen vor Grimm*. München: Eugen Diederichs Verlag.
- Uther, Hans-Jörg. 2004. *The Types of International Folktales: A Classification and Bibliography I–III* (FF Communications; 284–286). Helsinki: Academia Scientiarum Fennica.
- Uther, Hans-Jörg in Barbara Kindermann-Bieri (ur.). 1993. *Brüder Grimm, Deutsche Sagen 1–3*. München: Diederichs.
- Valjavec, Matija. 1848a. Lesena skleda: Pravlica. *Kmetijske in rokodelske novice* 6 (4): 15.
- Valjavec, Matija. 1848b. Štempihar. *Slovenija* 1 (44): 176; 1 (45): 180.
- Valjavec, Matija. 1849a. Hudi Kljukec. *Slovenija* 2 (9): 36.
- Valjavec, Matija. 1849b. Slovenske pripovedice: 1. Černošolc (Gorenska). *Slovenija* 2 (13): 52.
- Valjavec, Matija. 1849c. Slovenske pripovedice: 4. Štrotenbach. *Slovenija* 2 (15): 60.
- Valjavec, Matija. 1856. Slovenske narodne pesmi po Varaždinski okolici in po bližnjem Štajerskem. Nabral M. Kračmanov. *Novice gospodarske, obrtniške in narodne* 14 (96): 386.
- Valjavec, Matija. 1858a. Volkslieder aus Preddvor in Oberkrain. *Jahresbericht der Obergymnasium zu Warasdin*, 16–20.
- Valjavec, Matija. 1858b. Chorvatisch-sloven. Märchen aus d. Umgegend von Warasdin. *Slawische Bibliothek II*. Wien, 169–170.
- Valjavec, Matija 1858c. *Narodne pripovijedke*. Varaždin: [Samozal.].
- Valjavec, Matija. 1865. O rodjenicah ili sudjenicah«. *Književnik*. Zagreb, 52–61.
- Valjavec, Matija, 1866. Narodne stvari: Priče, navade, stare vere. *Slovenski glasnik* 9 (1): 23–28.

- Valjavec, Matija. 1868. Narodne stvari: Priče, navade, stare vere. *Slovenski glasnik* 11 (2): 73–74; 11 (3): 112; 11 (4): 152–154; 11 (5): 191–193.
- Valjavec, Matija. 1884a. Narodne pesmi. *Kres* 4 (4): 178–180; 4 (5): 235–237; 4 (6): 282–284; 4 (7): 339–340; 4 (9): 440–442; 4 (10): 489–492.
- Valjavec, Matija. 1884b. Od dečka, koj je 'se pojel, kaj je našel. *Kres* 4(5): 247.
- Valjavec, Matija. 1885. Dve pesmi, *Kres* 5 (5): 244–246.
- Valjavec, Matija. 1886. Prinesček, kako in od kod se narodne pripovedi razširjajo. *Kres* 6 (2): 151–154.
- Valjavec, Matija. 2002, 2007. *Kračmanove pravljice I, II*. Ur. Ilja Popit. Radovljica: Didakta.
- Valk, Ülo in Marion Bowman (ur.). 2012. *Vernacular Religion in Everyday Life: Expressions of Belief*. Sheffield in Bristol: CT Equinox.
- Valk, Ülo in Daniel Sävborg (ur.). 2018. *Storied and Supernatural Places: Studies in Spatial and Social Dimensions of Folklore and Sagas*. Helsinki: Finnish Literature Society.
- Valvasor, Johann Weichard. 1689. *Die Ehre dess Herzogthums Crain*. Laybach: zu finden bey Wolfgang Moritz Endter, Buchhändlern in Nürnberg.
- Vasmer, Max. 1938. *B. Kopitars Briefwechsel mit Jakob Grimm: Aus den Abhandlungen der Preußischen Akademie der Wissenschaften Jahrgang 1937*. Berlin: Verlag der Akademie der Wissenschaften.
- Vidmar, Luka. 2010. *Zoisova literarna republika: Vloga pisma v narodnih prerodih Slovencev in Slovanov*. Ljubljana: Založba ZRC.
- Visković, Nikola. 2009. *Kulturna zoologija*. Zagreb: Naklada Jesenki in Turk.
- Viveiros de Castro, Eduardo. 1998. Cosmological Deixis and Amerindian Perspective. *Journal of the Royal Anthropological Institute* (N.S.) 3 (4): 469–488. DOI: <https://doi.org/10.2307/3034157>.
- Vodnikov spomenik. 1859. *Vodnikov spomenik*. Ur. Etbin Costa. Ljubljana: Klenmayr in Bamberg.
- Vodušek, Valens. 1959/60. Predmet in namen etnomuzikologije. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 2 (2): 1959/60: 10.
- Vodušek, Valens. 1968. Ali in kako definiramo »ljudsko« kulturo kot predmet etnologije. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva* 9 (4): 2–3.
- Volčič, Jakob. 1988. *Jakob Volčič in njegovo delo / Jakov Volčič i njegovo djelo*. Ur. Jurij Fikfak. Pazin: Ljubljana: Istarsko književno društvo »Juraj Dobrila«, Ljubljana.
- Vries, Jan de. 1954. *Betrachtungen zum Märchen besonders in seinem Verhältnis zu Heldensage und Mythos* (FF Communications; 150). Helsinki: Academia Scientiarum Fenica.

- VST. 2000. *Veliki slovar tujk*. Ur. Miloš Tavzes. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Warner, Marina. 1995. *From the Beast to the Blonde: On Fairy Tales and their Tellers*. London: Vintage.
- Wawrzyniak, Udo. 1987. Gesta Romanorum. V: *Enzyklopädie des Märchens* 5, 1202–1211.
- Weiss, Richard. 1946. *Volkskunde der Schweiz*. Erlenbach in Zürich.
- Wesselski, Albert. 1931. *Versuch einer Theorie des Märchens*. Reichenberg i. B.: Sudetendeutscher Verlag Franz Kraus.
- Williams, Raymond. 1976. *Keywords: A Vocabulary of Culture and Society*. London: Fontana.
- Zabel, Blaž. 2020. Matija Murko, predhodnik Milmana Perryja? V: Marko Jesenšek (ur.), *Matija Murko – slovanski filolog v najširšem pomenu besede*. Ljubljana: SAZU, 113–130.
- Zipes, Jack (ur.). 2000. *The Oxford Companion to Fairy Tales*. Oxford: University Press.
- Zipes, Jack (ur.). 2001. *The Great Fairy Tale Tradition: From Straparola and Basile to the Brothers Grimm*. New York in London: W. W. Norton & Company Ltd.
- Zipes, Jack. 2012. *The Irresistible Fairy Tale: The Cultural and Social History of a Genre*. Princeton in Oxford: Princeton University Press.

STVARNO IN IMENSKO KAZALO

A

- Aarne, Antti 38, 39, 44, 58, 59, 60, 61, 113, 117, 136, 142
- AaTh. Glejte klasifikacija: Antti Aarne in Stith Thompson
- Afanasjev, Aleksander N. 55, 60
- Aladin 83
- Aleksandrov roman* 90
- Alfonsi, Petrus 85, 140
- Ali Baba 83
- Alighieri, Dante 87
- alomotiv 62, 63
- Andreaš, Miha 100
- Andreopoulos, Michael 85
- anekdota 20, 45, 46, 83, 85, 87, 130, 133, 136, 138, 140, 141
- Ankermann, Bernhard 57
- Anubis in Bata 82
- arhetip 33, 59, 68, 69, 70
- Ariosto, Ludovico 95
- Arnim, Achim von 51, 53, 98
- ATU. Glejte klasifikacija: Antti Aarne, Stith Thompson in Hans-Jörg Uther
- Aulnoy, Marie-Catherine d' 95, 140
- Azadovskij, Mark K. 73, 142

B

Babič, Saša 66, 119

- Bacchilega, Christine 73
- Bahtin, Mihail M. 79
- bajeslovje 31, 109, 113, 117, 127
- bajka 30, 31, 43, 44, 68, 92, 109, 112, 125, 127, 133, 135, 142
- Barle, Janko 135
- barok 91, 141
- baron Münchhausen 88, 89, 105
- Barthes, Roland 34, 64
- Basar, Jernej 141
- Bascom, William 16, 32, 52
- basen 28, 30, 38, 39, 41, 42, 57, 59, 83, 85, 86, 91, 92, 94, 98, 117, 127, 138, 140
- Basile, Giambattista 94, 140
- Bastian, Adolf 56
- Baš, Angelos 18, 87
- Baudouin de Courtenay, Jan 110, 129, 134, 145
- Bauman, Richard 16, 19, 75
- Bausinger, Hermann 19, 23, 46
- Bebel, Heinrich 88
- Becker, Rufolf Zacharias 97
- Bedenk, Kasilda 143
- Belaj, Marijana 79
- Belaj, Vitomir 118
- Ben-Amos, Dan 22, 28, 66, 75
- Bendix, Regina 12, 14
- Benfey, Theodor 57, 130
- Bennett, Gillian 47
- besedna umetnost 13, 16, 17, 21, 22,

- 23, 24, 52, 81
 Bettelheim, Bruno 69
Biblija. Glejte Sveto pismo
 biologija pripovedništva 51, 73, 74,
 139
 Blažič, Milena Mileva 41, 95, 143
 Blécourt, Willem de 60
 Bleiweis, Janez 105
 Boccaccio, Giovanni 85, 87, 92, 140
 Bogatyrev, Petr 61
 Bogišič, Valtazar 134
 Bohorič, Adam 91, 140
 Bolhar, Alojzij 42
 Bolte, Johannes 107, 113
 Bošković-Stulli, Maja 15, 23, 58, 84, 94
 Bottigheimer, Ruth 60, 73, 94, 95
 Bowman, Marion 26
 Bowring, John 126
 Boyer, Pascal 71
 Bracciolini, Poggio 87, 140
 Bras, Stanislav 68
 Brednich, Rolf W. 45
 Brentano, Clemens 51, 53, 98, 124
 Brückner, Aleksander 131
 Brunold-Bigler, Ursula 67
 Brunvand, Jan Harold 25, 49
 bukvniki 17, 100
 Bürger, Gottfried August 88
- C**
- Caf, Oroslav 133
 Cassirer, Ernst Alfred 33
 Cerar Drašler, Irena 122
 Cerar, Irena 122
 Cevc, Tone 115
 Chaucer, Geoffrey 85, 87, 140
 Chomsky Noam 71
 Clifford, James 71
 Cocchiara, Giuseppe 21, 52
 conduit 46
 Cosquin, Emmanuel 58
- Cotterell, Arthur 35
 Cox, George William 55
 Cox, Marian Emily Roalfe 58
 Croce, Giulio Cesare 88
 Cronia, Arturo 114
- Č**
- Čaplovič, Ján 102
 Čavko, Ivan 134
 Čistov, Kiril V. 66
 Čolović, Ivan 34
- D**
- Dalmatin, Jurij 89, 91, 140
 Dapit, Roberto 120, 144
 Dégh, Linda 46, 48, 74, 75, 143
 Dekameron 87
 Depuis, Charles-François 54
 Descola, Philippe 76
 Dev, Janez Damascen 98, 141
 difuzionizem 55, 57, 58, 59, 138
 Dobrovský, Josef 96, 123, 124, 127
 Docen, Bernhard Joseph 124
 Dolenc, Janez 115
 Dolenc, Metod 112
 Dolenc, Milan 112
 Doni, Antonio Francesco 94, 140
 Dremelj - Resnik, Anton 144
 Dundes, Alan 21, 22, 62, 63, 69, 75,
 143
- Đ**
- Đorđević, Smiljana 116
- E**
- Enzyklopädie des Märchens* 40, 59, 74
 ep
 junaški 55

Epiktet 33
 Erazem Rotterdamski 90
 Erben, Karl Jaromír 106
 Eriksen, Thomas H. 51, 71
 Erjavec, Fran 135
 estetika. Glejte literarno-estetska teorija
 etnografija 17, 26, 49, 50, 61, 78, 102,
 129, 133
 spletna 78
 etnolingvistika 71, 117, 119
 evolucionizem 55, 56, 110, 138
 Ezop 85, 140

F

feminizem 71, 72, 73
 Fikfak, Jurij 73, 104
 filologija 20, 51, 55, 103, 110, 111,
 114, 123, 125, 129, 132
 finska šola. Glejte geografsko-his-
 torična šola
 folklor 15, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 26,
 53, 61, 69, 74, 75, 77, 78, 133
 erotična 111
 slovstvena 8, 9, 13, 15, 16, 17, 20,
 23, 24, 25, 36, 65, 82, 96, 98,
 102, 103, 110, 112, 114, 115,
 116, 117, 118, 119, 120, 138,
 139, 141
 sodobna 48
 spletna 13, 78, 119, 120, 121, 138,
 139
 folkloristika 12, 15, 16, 18, 20, 21, 22,
 23, 24, 25, 26, 27, 50, 58, 59,
 60, 61, 72, 75, 76, 78, 81, 100,
 110, 112, 113, 117, 119, 133,
 138, 141, 142
 historična 67
 kognitivna 71, 139
 prostorska 78
 slovstvena 22, 23, 24, 67, 72, 104,
 114, 116, 120, 138

spletna 77
 folklorizem 22, 23, 142
 folklorni dogodek 48, 75, 76
 folklorno srečanje 76
 formalizem 61
 Fortis, Alberto 51
 France, Marie de 95
 Franz, Marie-Louise von 69
 Frazer, James G. 57
 Freud, Sigmund 67, 68, 69, 70
 Frlic, Špela 119, 121
 Frog 28

G

Galland, Antoine 83
 Gennep, Arnold van 66
 geografsko-historična šola 58, 59, 60,
 113, 139
Gesta Romanorum 85, 86
 Glonar, Joža 81, 92, 111, 124, 126,
 127, 128, 130
 Goethe, Johann Wolfgang von 51, 85,
 125, 126
 Goldstein, Diane 26
 Golež Kaučič, Marjetka 70, 77
 govorica 25, 31, 41, 47, 48, 67, 76,
 134, 138, 139
 Gowans, Alan 25
 Gower, John 85
 Grafenauer, Ivan 17, 29, 38, 42, 43,
 44, 58, 67, 83, 90, 112, 113,
 114, 141, 146
 Gräbner, Fritz 57, 113
 Grimm, Jacob 30, 32, 53, 85, 98, 107,
 108, 109, 123, 125, 126, 127,
 128, 129, 141, 143
 Grimm, Jacob in Wilhelm 29, 30, 52,
 53, 66, 67, 95, 98, 138, 143
 Grimm, Wilhelm 124, 125
 Grüninger, Johannes 88
 Gubernatis, Angelo de 55

H

Hafstein, Valdimar Tr. 80
 Hakamies, Pekka 13, 49, 78, 143
 Hameršak, Marijana 69
 Hartel, Wilhelm von 132
 Hartland, Edwin Sidney 58
 Haverinen, Anna 78
 Heimo, Anne 13, 49, 78, 143
 Herder, Johann Gottfried 51, 96
 Herodot 83, 90, 140
 Hertel, Johannes 58
 Heuscher, Julius 69
 Holbek, Bengt 70, 72, 75, 76
 Homer 140
 Honko, Lauri 74
 Hrobat Virloget, Katja 119
 Hubad, Fran 109
 Hudales, Jože 112
 Hudovernik, Aleksander 134
 Hultkrantz, Åke 142
 Huzjan, Vanja 70, 114

I

Ilešič, Fran 133
 Iljinskij, Grigorij A. 132
 indijska teorija. Glejte difuzionizem
 Ingold, Tim 77
 Ivančič Kutin, Barbara 23, 31, 73,
 75, 76, 79, 83, 115, 116, 118,
 119, 121
 Ivanov, Vjačeslav V. 33, 64, 65, 117,
 118
 izštevanka 15, 112, 133

J

Jagić, Vatroslav 58, 107, 110, 131,
 133, 145
 Jakobson, Roman 61, 66
 Janežič, Anton 103, 141

Jarnik, Urban 54, 98, 102, 103, 109,
 123, 141
 Jezernik, Božidar 34, 51, 102
 Jireček, Konstantin 132
 Jolles, André 65
 Jones, Ernest 70
 Jung, Carl Gustav 33, 68, 69, 70
 Jurčič, Josip 74, 135

K

Kančnik, Andrej 100
 Karadžić, Vuk Stefanović 73, 98, 104,
 107, 123, 124, 125, 126, 127,
 128, 141, 143
 Karlinger, Felix 35
 Kastelic, Miha 102, 133, 141
 Kelemina, Jakob 31, 43, 112, 142
 Kerényi, Károly 33
 Kidrič, France 51
 Kindermann-Bieri, Barbara 29
 Kirschenblatt-Gimblett, Barbara 80
 klasifikacija
     Antti Aarne 38, 39, 58, 60, 61, 136
     Antti Aarne in Stith Thompson 38
     Antti Aarne, Stith Thompson in
         Hans-Jörg Uther 117, 135,
         142
     geografsko-historična 60
     Karel Štrekelj 130
     slovenske ljudske pesmi 131
 Klaus, Simona 23
 kletvica 119
 Klobčar, Marija 93, 100, 131
 Klodič, Anton 129
 Klun, Vinko Fereri 104
 Kmecl, Matjaž 29
 Kobe, Jurij 104
 Kobe, Marjana 41
 Kocbek, Fran 112
 kognitivna antropologija 70, 71, 139
 Köhler, Reinhold 58

- Kōiva, Mare 49, 78
 Kolberg, Oskar 131
 Konstantin Porfirogenet 83
 Kopitar, Jernej 97, 98, 101, 103, 123,
 125, 126, 127, 128, 129, 141,
 143, 144
 Korytko, Emil 101, 102, 146
 Kosi, Anton 36
 Koski, Kaarina 28
 Košič, Jožef 102
 Koštiál, Ivan 111
 Košuta, Marta 47
 Kotnik, France 111, 112
 Kousaleos, Nicole 72, 73
 Kovač, Ana 134
 Kozar Mukič, Marija 121, 144
 Kračman, Matevž 100
 kraljica iz Sabe 90
 kralj Matjaž 90, 97, 100, 102, 111,
 113, 114, 136
 kralj Salomon 88, 90, 91, 136
 Kramar, Franc 134
 Krauss, Friedrich S. 21
 Krauss, Friedrich Salomon 107, 111,
 142
 Krek, Bogomil 99
 Krek, Gregor 54, 73, 109, 110, 130,
 141
 Krelj, Sebastijan 91, 140
 Kremenshek, Slavko 18, 23, 57
 Kresnik, Janko 143
 Kresnik - Prosen, Matija 100
 Križnik, Gašper 110, 134
 Kroeber, Karl 15
 Krohn, Julius 58
 Krohn, Kaarle 58
 kronotop 79
 Krojej, Monika 30, 31, 40, 47, 67, 83,
 86, 90, 92, 133, 134, 144
 Krojej Telban, Monika 41, 42, 45, 59,
 77, 79, 84, 85, 91, 93, 98, 104,
 112, 117, 121, 144
 Kūhar, Števan 110, 134
 Kuhn, Franz F. A. 54
 kulturna dediščina 8, 78, 79, 80, 82,
 139
 kulturnozgodovinske raziskave 58,
 66, 67, 112, 139
 Kumer, Zmaga 19, 22, 81, 131, 146
 Kunšič, Ivan 109
 Kuret, Niko 45, 90, 114, 141
 Kurnik, Vojteh 100
 Küzmič, Štefan 98
 Kvartič, Ambrož 47, 48, 76, 119, 142
- L**
- La Fontaine, Jean de 85
 Lang, Andrew 32, 56
 Lasbaher, Jakob 134
 Lauer, Reinhard 125, 126, 127
 Lausegger, Herta 90
 lažna novica 49, 78
Lažnivi Kljukec 89
 Leder Lisičjak, Franc 100
 legenda 30, 34, 35, 36, 39, 43, 53, 65,
 84, 86, 89, 93, 133, 138, 140
 apokrifna 35, 84, 86, 89, 90, 92, 140
 dualistična 35
 o Barlamu in Jozafatu 86, 114
 pravljjična 36
 svetniška 86, 92, 104, 136
 urbana 48, 78, 119, 122. Glejte tudi
 povedka: sodobna
Legenda Aurea 35, 86
 Lehmann-Scherf, Gudrun Maria 68
 Lendovšek, Mihael 134
 Leopold, Aldo 77
 Leprince de Beaumont, Jeanne-Marie
 95, 96, 140
 Leskien, August 107
 Levec, Fran 133
 Levec, Vladimir 133
 Lévi-Strauss, Claude 33, 62

- Levstik, Fran 74
 Linhart, Anton Tomaž 96
 literarno-estetska teorija 65, 139
 literarnozgodovinska smer 66, 112,
 139
 literatura 8, 12, 17, 24, 40, 45, 48, 57,
 61, 65, 72, 77, 84, 85, 87, 116,
 128, 139, 140
 ljudski 17, 18, 19, 20, 23, 26, 138
 ljudsko slovstvo 16, 19, 20, 51, 97,
 103, 109, 111, 114, 127, 132,
 138
 ljudstvo 18, 19, 30, 81, 125, 131
 Lord, Albert B. 73
 Lotman, Jurij M. 64
 Luckmann, Thomas 34
 Luther, Martin 35
 Lüthi, Max 37, 65
 Lyen, Friedrich von der 67
- M**
- Macpherson, James 51, 96
 Mailly, Jean de 95, 140
 Majar, Matija 54, 102, 109, 135, 141
 Majcen, Gabriel 133
 Majciger, Janez 109, 141
 Makarovič, Gorazd 19
 Makarovič, Marija 47, 112
 Malavašič, Franc 89
 Mannhardt, Wilhelm 54, 55, 107, 110
 Marcus, George 71
 Marinus, Albert 142
 Marjanić, Suzana 69, 77
 Markolf 88
 Martić, Zvonko 79
 Marzolph, Ulrich 14
 Matičetov, Milko 16, 17, 29, 30, 37,
 38, 39, 41, 43, 44, 45, 59, 66,
 67, 74, 82, 86, 89, 92, 94, 96,
 110, 114, 120, 121, 141, 144
 Matotek, Mijo 143
- Medved, Anton 36
 Meier, John 81, 131
 Meletinski, Jeleazar M. 61, 64, 67
 Meluzina 83, 95
 mem 49, 63, 78, 122
 memorat 45, 46, 138, 141
 Mencej, Mirjam 79, 118
 Merhar, Boris 90, 136
 Merku, Pavle 115
 migracijska teorija. Glejte difuzion-
 izem
 Mihajlov, Nikolaj 117
 Mihelič, Janez 97, 98, 101
 Mikhailov, Nikolai. Glejte Mihajlov,
 Nikolaj
 Miklošič, Franc 103, 104, 105, 106,
 110, 128, 133, 144, 145
 Mills, Margaret 73
 mimika 75, 76
 mit 8, 11, 30, 31, 32, 33, 34, 44, 53,
 54, 55, 59, 62, 63, 64, 65, 67,
 68, 69, 81, 82, 90, 109, 138
 antični 32, 35, 93
 grški 56
 indoevropski 8, 82
 indogermanski 53
 o Ojdipu 68
 primitivnih ljudstev 56
 slovanski 55, 65, 117
 sodobni 34
 mitem 62
 mitologem 69
 mitologija 34, 53, 55, 56, 57, 108, 117,
 126, 128
 antična 140
 astralna 54, 55
 azijska 118
 baltoslovanska 117
 germanska 53, 54
 kognitivna 71
 lunarna 55
 naravna 54, 110

- nemška 54
 nižja in višja 54
 primerjalna 54, 55, 117, 118
 slovanska 109, 117, 118
 slovenska 106
- mitološka šola 32, 52, 53, 54, 55, 58,
 102, 109, 138, 141
- Mlakar, Anja 120
 Möderndorfer, Vinko 112
 Modic, Izidor 134
 Modrinjak, Štefan 100
 Mommsen, Theodor 130
 Montaigne, Michel de 51
 morfologizem 61
 Moser, Hans 22, 23
 Möser, Justus 18
 motifem 63
 Mukič, Dušan 121, 144
 Müller, Max 32, 55, 130
 Murat, Henriette-Julie de 95, 140
 Murko, Anton 98
 Murko, Matija 73, 85, 111, 131, 132,
 137, 141
 Muršič, Rajko 137
 Musäus, Johann Karl August 95
- N**
- Næss, Arne 77
 Naglič, Martin 98
 Naglič, Matija 100
 narod 19, 20, 22, 52, 53, 96, 97, 100,
 107, 123, 125, 129, 133
 narodni 17, 20, 21, 36, 51, 102, 138
 Nasredin 88
 Navratil, Ivan 109, 141
 Negro, Luigia 96, 120
 netlore. Glejte folkloristika:spletna
 netnografija 49, 78. Glejte tudi
 etnografija: spletna
 Nicoletti, Marcantonio 89
 Niles, John 11
- Novak, Vilko 18, 93, 102, 104, 111, 134
 Noyes, Dorothy 24, 25, 80
- O**
- Obradović, Dositej 124
 Ogrin, Matija 130
 Oldenberg, Hermann 57
 Oletić, Bolto 143
 Olrik, Axel 65
 ontološki obrat 76, 139
 Orel, Boris 114
 Ortutay, Gyula 74
 Ovidij 35, 95
 Ovsec, Damjan 117
 Ozvald, Karel 133
- P**
- Pajek, Jožef 109, 141
Pančatantra 57, 58, 83, 139
 Panzer, Friedrich 54
 Paredes, Américo 75
 Parry, Milman 73
 Pasternak, František 132
 Pavel, Avgust 111
 Pavel Diakon 84
 Pavliha 44, 89, 136
 Peele, George 94
 Pegan, Anton 134
 Peirce, Charles S. 64
 Pentikäinen, Juha 46, 75
 Percy, Thomas 51, 96
 performanca 16, 51, 73, 74, 75, 113,
 119
 Perrault, Charles 95, 140
 Peterlin, Fran Sreboški 134
 Petrarca, Francesco 87
 Petrič, Ignacij 100
 Piko-Rustia, Martina 120
Pisanice od lepeh umetnosti 98
 Plohl, Rudolf 106

- Podbrežnik Vukmir, Breda 121
- Podjed, Dan 49
- Pogačnik, Jože 144
- Pöge-Alder, Kathrin 16, 40, 53, 54,
55, 56, 58, 66, 68, 69, 72
- Pohlin, Marko 97, 98, 101, 141, 143
- poligenetska teorija. Glejte evolu-
cionizem
- Polívka, Jiří 66, 107, 112, 113, 132,
136
- Poljak Istenič, Saša 142
- polmlad narodov 103
- polustna književnost 17
- pomlad narodov 141
- Pommer, Josef 81
- Popit, Ilja 108
- popularna kultura 9, 23, 26, 27, 34
- popularno slovstvo 16
- Potocki, Jan 123
- povedka 8, 9, 15, 29, 30, 36, 39, 40, 41,
42, 43, 44, 45, 46, 53, 54, 55,
65, 66, 67, 70, 74, 81, 83, 99,
100, 102, 104, 105, 106, 107,
108, 109, 110, 111, 112, 114,
115, 117, 119, 121, 122, 123,
125, 133, 134, 135, 136, 138
- bajčna 31
- bajeslovna 44, 112
- junaška 44
- krščanska 39
- legendna 34, 35, 36, 44
- razlagalna 44, 89, 136
- sodobna 47, 48, 49, 119, 120, 138,
139, 141
- šaljiva 35, 44, 106
- zgodovinska 44, 100, 136
- živalska 41, 42
- Poznik, Radivoj 133, 134, 135
- pravljica 8, 9, 13, 15, 20, 21, 29, 30,
32, 34, 36, 37, 38, 39, 40, 43,
44, 45, 53, 54, 55, 57, 59, 60,
61, 62, 65, 66, 67, 68, 69, 70,
73, 74, 81, 82, 83, 84, 86, 87,
90, 94, 95, 98, 99, 102, 104,
105, 106, 107, 108, 109, 110,
111, 112, 113, 114, 115, 117,
119, 120, 121, 122, 129, 130,
133, 134, 135, 136
- avtorska 12
- čudežna 38, 39, 61
- folklorna 12, 36
- legendna 30, 34, 35, 36, 38, 44
- literarna 12, 40, 59
- ljudska 12, 36, 40, 111
- popularna 27
- realistična, novelistična 38
- šaljiva 44
- ženska in moška 72, 73, 127
- živalska 38, 39, 41, 42, 44, 58, 60,
114, 115, 117, 138
- pregovor 8, 13, 15, 20, 65, 97, 99, 101,
103, 104, 105, 109, 112, 116,
119, 123, 125, 127, 130, 133
- Premrl, Božidar 144
- Prešeren, France 128
- Prica, Ines 34
- pridiga 85, 87, 91, 92, 93, 97, 107, 140
- Prijatelj, Ivan 133
- Primiano, Leonard Norman 25, 26
- Primic, Janez Nepomuk 101, 103
- pripoved 8, 9, 11, 12, 14, 15, 19, 28,
30, 31, 35, 36, 37, 38, 39, 40,
41, 42, 43, 45, 48, 50, 51, 52,
53, 57, 58, 66, 67, 68, 72, 75,
76, 78, 79, 81, 82, 84, 90, 93,
95, 99, 101, 106, 108, 109,
110, 113, 115, 121, 123, 133
- apokrifna 90
- avtobiografska 46
- avtorska 81
- bajeslovna 31, 86
- folklorna 12, 23, 75, 105, 116, 122,
138
- legendna 35, 39, 44

- literarna 14, 81, 87, 92
 ljudska 16, 52, 53, 68, 102, 105,
     133, 134, 135
 okvirna 83
 osebna 45
 rimana 87
 šaljiva 38, 39, 44, 45, 136
 tradicijska 12, 15, 82
 tradicionalna 8
 umetna 16
 vzgojna 86
 živalska 39, 44
 pripovedka 20, 21, 29, 42, 43, 44, 112,
     130, 138. Glejte povedka
 pripovedna kultura 8, 9, 12, 13, 14,
     47, 49, 77, 83, 89, 98, 122,
     137, 138, 139, 140, 141
 Prokopij iz Cezareje 83, 107
 Propp, Vladimir J. 39, 40, 60, 61, 62,
     63, 64, 66, 67
 psihoanaliza 32, 33, 63, 67, 68, 69,
     70, 139
 psihologija 50, 65, 67, 68, 69, 70, 71,
     139
     eksperimentalna 71
     kognitivna 71, 72
     razvojna 72
- R**
- Radešček, Rado 36
 Ramovš, Fran 112
 Ramšak, Mojca 47, 49, 111, 137
 Ranke, Leopold 128
 Rasper, Rufolf Erich 88
 Ravnikar - Poženčan, Matevž 101,
     103, 133, 141
 Ravnikar - Poženčan, Matija 135
 razsvetljenstvo 9, 51, 82, 96, 97, 101
 realizem 53, 110
 reformacija 35, 90, 140
 rek 20, 109, 112, 130
 renesansa 25, 51, 53, 85, 87, 88, 90,
     91, 94, 95, 140
 Ricoeur, Paul 11
 Rigveda 83, 139
 Rihtman-Auguštin, Dunja 23
 Rogerij Ljubljanski 93, 141
 Röhrich, Lutz 40, 67
Roman de Renart 84, 140
Roman o Tristanu in Izoldi 95
 romantika 16, 51, 52, 53, 54, 96, 98,
     99, 101, 125, 131
 Rousseau, Jean-Jacques 51
 Rožman, Irena 111
 Rudež, Anton 97, 101, 103, 123
 Ryder, Richard D. 77
- S**
- Sachs, Hans 83, 88
 Saintyves, Pierre 21
 Santonino, Paolo 87
 Saussure, Ferdinand de 64
 Savolainen, Ulla 28
 Sävborg, Daniel 79
 Scott, Georg Gilbert 25
 Sébillot, Paul 15, 21
 Sedej, Ivan 19
Sedem modrecev 85, 111, 139
 semantika 64
 semiologija 64
 semiotika 33, 63, 64, 117, 118
 Sessions, George 77
 Shuman, Amy 26
 Scheinigg, Johann. Glejte Šajnik, Janez
 Schelling, Friedrich W. J. 53
 Schenda, Rudolf 67
 Scherf, Walter 70
 Schlegel, August in Friedrich 53
 Schmidt, Wilhelm 55, 57, 113
 Schmitt, Christoph 78
 Schneider, Ingo 13, 49, 151
 Schrader, C. 130

- Schroeder, Leopold von 55
 Schultz, Wolfgang 55
 Schwietering, Julius 73
 Siikala, Anna-Leena 32, 33
 Simpson, Jacqueline 47
 Sinbad 83, 143
 Singer, Peter 77
 Slavec Gradišnik, Ingrid 20, 22, 79,
 111, 112, 137
 Slomšek, Anton Martin 89
 slovstvo. Glejte ljudsko slovstvo, pop-
 ularno slovstvo, tradicijsko
 slovstvo, ustno slovstvo
 smešnica 38, 43, 44
 Smith, Alan 47
 Smith, Paul 47
 Snoj, Marko 14, 31
 Sokolov, Jurij M. 21
 Spamer, Adolf 18
 specizem 77
 spominska pripoved 45, 46, 138
 srednji vek 9, 35, 82, 84, 85
 Stadler, Eda 112
 Stanonik, Marija 15, 16, 17, 20, 23,
 24, 31, 39, 46, 66, 68, 69, 70,
 75, 92, 93, 94, 97, 102, 110,
 111, 113, 114, 115, 116, 142
 Stauff, Philipp 55
 Stepišnik, Lovro 100
 Strabon 83
 Straparola, Giovanni Francesco 60,
 91, 94, 140
 strukturalizem 32, 33, 61, 62, 64,
 139, 143
 Stucken, Eduard 55
 Svetokriški, Janez 91, 93, 107, 141
Sveto pismo 88, 140
 Sydow, Carl Wilhelm von 21, 45, 46
- Š
- Šafařík, Pavel Josef 98, 128, 130
- Šajnik, Janez 54, 99, 100, 109
 šala 13, 45, 65, 67, 88, 92, 119, 120
 Šašel, Ivan 112, 134
 Šašel, Josip 112
 Šatrak, Joža 106
 Šček, Virgil 114
 Šeherezada 83
 Šembilja 90, 135, 136
 Šišović, D. 89
 Škrabec, Stanislav 133
 Šmitek, Zmago 35, 36, 86, 118
 Šrimpf, Katarina 45
 Šrimpf Vendramin, Katarina 45, 79,
 120
 Štefan, Anja 66, 108, 121
 Štrekelj, Karel 20, 21, 105, 110, 111,
 129, 130, 131, 132, 133, 136,
 141, 146
 zapuščina 117, 133, 134, 135, 136
 Šuster Drabosnjak, Andrej 100
- T
- Talmud* 86, 140
 Tangherlini, Tim 48
 Tatar, Marie 40
 Terseglav, Marko 20, 21, 118, 132
 Thompson, Stith 38, 40, 44, 59, 60,
 117, 142
 Thompson, Tok 77
 Thoms, William J. 20
 Thursby, Jacqueline S. 24
Till Eulenspiegel 88, 89, 105
 tipni indeks 36, 39, 49, 59, 60, 84,
 113, 117, 136. Glejte tudi
 klasifikacija
Tisoč in ena noč 57, 83, 139, 143
 Toporov, Vladimir N. 33, 64, 65,
 117, 118
 tradicijsko slovstvo 20
 Trdina, Janez 29, 104
 Troyes, Chrétien de 95

Trstenjak, Anton 68
Trstenjak, Davorin 54, 108, 109, 141
Trubar, Primož 28, 35, 90, 91, 140
Tušek, Ivan 135
Tylor, Edward B. 55, 56, 57, 110

U

uganka 13, 15, 65, 104, 105, 119,
123, 133
Urbas, Viljem 109
ustna književnost 15, 21
ustno slovstvo 13, 14, 15, 16, 17, 20,
21, 138
Uther, Hans-Jörg 29, 59, 95, 117,
142, 167

V

Vajtova, Tina 74, 96
Valjavec, Matija 104, 105, 106, 107,
108, 129, 133, 135, 141, 143,
146
Valk, Ūlo 26, 79
Valvasor, Janez Vajkard 93, 94, 96,
141
Vasmer, Max 125, 127, 128, 129, 145
Vaupotič, Mathias 134
Vázsonyi, Andrew 46, 75, 143
vernakularen 14, 25, 26, 79, 138
Veselovski, Aleksander N. 61
Vidic, Josip 134
Vidmar, Luka 124
Villandor, Marie-Jeanne de 95, 140
Villeneuve, Gabrielle-Suzanne de 95,
96, 140
Visković, Nikola 77
Vitry, Jacques de 85, 92
Viveiros de Castro, Eduardo 77
Vodnik, Valentin 97, 98, 101, 109
Vodovnik, Jurij 100
Vodušek, Valens 19

Volčič, Jakob 104, 135
Volkmer, Leopold 98
Voragine, Jacobus de 35
Vraz, Stanko 98, 102, 130, 133, 135,
146
Vries, Jan de 40

W

Waitz, Theodor 56
Warner, Maria 143
Wawrzyniak, Udo 85
Weiss, Richard 18
Wesselski, Albert 40
Wester, Josip 133
Wiesthaler, Fran 133, 134, 135
Williams, Raymond 27
Wittgenstein, Ludwig 63
Wolf, Johannes Wilhelm 54

Z

Zabel, Blaž 143
Zablatnik, Pavle 120
zagovor 20, 119, 133
Zakotnik, Jožef 97, 101
Zaradija Kiš, Antonija 77
zbadljivka 13, 44, 45
zgodba 8, 9, 11, 12, 13, 14, 28, 29, 31,
34, 35, 36, 37, 42, 57, 62, 76,
82, 86, 89, 90, 95, 105. Glejte
tudi pripoved
bajeslovna 31
obscena 87
poučna 91, 93
pustolovska 83
sodobna 48, 139
spominska 45, 46, 65, 79
šaljiva 8, 38, 39, 44, 45, 60, 83, 84,
87, 88, 138
vsakdana 47
življenjska 46, 47, 75

Zipes, Jack 11, 12, 40, 60, 63, 95, 143
Zlatorog 92
Zobec, Anton 134
Zois, Žiga 97, 141, 143
zoopoetika 76, 77
Zupančič, Janez Anton 101, 133
Zupanič Slavec, Zvonka 112
Zupan, Jakob 103
Zupan, Jurij 103

Ž

žanr 13, 24, 31, 39, 47, 48, 53, 65, 142
  folklorni 138
  kratek folklorni 13, 91, 116, 119,
    142
  literarni 67
  pripovedni 11, 12, 28, 42, 49, 50,
    119
Žegar, Matija 100
Žlogar, Anton 134
Žvab, Lovro 134

NARRATIVE FOLKLORE: EVOLUTION AND RESEARCH

A comprehensive overview of the evolution of narrative folklore and scholarly discipline researching narrative culture in everyday communication is challenging to master, especially when trying to distil essential features and trends. Namely, the evolutionary path of literary folklore, including the title of this scholarly field (folklore studies, folkloristics) and conceptualizations of the subject, relevant areas and research content, have changed over time. For example, the terms *oral literature* and *folk literature* gradually disappeared from use and were replaced by *literary folklore*. Some terms emerged anew, e.g. *vernacular culture*, *contemporary* and *urban legends*, *online folklore* etc., as the research horizon of folkloristics in general and literary folkloristics in particular, continue to expand.

Questions about the classification of particular folklore genres are always topics for scholars. Myths, legends, fairy tales, animal tales, fables, folktales, jokes, anecdotes, memorates and personal narratives, and contemporary urban legends and myths, are discussed from this perspective. More recently, folklore narratives are emerging on the Internet (*e-lore* or *online folklore*).

Changes over time also affected the research methods and theories that were or are still used in folkloristics. Initially, the discipline was concerned with mythological orientations, whose founders were the brothers Jacob and Wilhelm Grimm, as well as anthropological theories, within the framework of which folkloristics dealt with the origins, transmission and distribution of narratives (e.g. evolutionism, diffusionism, the markedly folkloristically

oriented geographical-historical or Finnish school). In addition, theories of form addressed within the framework of morphological, structuralist, semiological and literary-aesthetic theories, cultural history and literary history, psychological and psychoanalytical theories, and cognitive anthropology affected cognitive studies in folkloristics.

A fundamental shift in the development of folklore narrative research has been initiated by research directions that focus on the storyteller, narrative modes, and the narrative event, such as the biology of storytelling and performance theory. More recently, new orientations have been associated with the ontological turn and the resulting divergent epistemology, in which researchers began to view the world not from the perspective of one nature and many cultures, but from a perspective of multiple and equal ways of being and experiencing, in which the distinction between human and non-human has little significance. In recent decades, much research has also been devoted to intangible cultural heritage, traditional narratives and contemporary stories in time and space. The modern revolution of interpersonal communication gave new impetus to the study of contemporary tales, narratives and online folklore.

A comprehensive treatment of the development of narrative folklore in international and Slovenian spheres reveals insight into fundamental ways in which narrative has been transmitted and transformed throughout the world and through the millennia. Literature and literary folklore have always inspired one another. Thus, despite great distances – both in space and time – narrative folklore is the common treasure of many nations, crossing boundaries and defying time. Ancient sources are not to be neglected, for the legacy of the oldest known civilizations leaves traces in contemporary storytelling.

The earliest known scripts that influenced international narrative culture originated in India, the Middle East and antiquity. They include the Vedic Sanskrit Hymns (*Rigveda*), the oldest preserved document of the Indo-European languages. Research shows that some of their motifs have survived to the present day, which is also true of the ancient Indian collection of fables,

Panchatantra, which, among other things, provided the basis for the Arabian folktales collection *One Thousand and One Nights*. From Persia comes the prominent work *Seven Wise Masters*, lost in late antiquity except for translations from the 9th century, but leaving an influence virtually throughout Europe. Ancient Greek epics, like Homer's *Iliad* and *Odyssey*, or Aesop's *Fables*, which survived only later, mainly in Latin records, and the broader literature and mythology of antiquity have profoundly influenced the development and contemporary image of storytelling. Ancient writers, historians and geographers wrote of the life and culture of peoples of various places. They reported, among others, about the people who lived on the territory of present-day Slovenia, such as the historian Herodotus.

Narrative folklore also reveals traces of medieval animal fables or epics of Reynard the Fox (*Le Roman de Renart*, *Reineke Fuchs*), collections of parables and anecdotes (e.g. *Gesta Romanorum*) and apocryphal legends (e.g. *Legenda Aurea* by Jacopo da Voragine), and numerous books of examples and folk wisdom. Like the *Holy Bible*, Arabic and Hebrew scripture (e.g. the Jewish *Talmud*) also influenced storytelling, as evidenced by the early 12th-century work of Petrus Alfonsi *Disciplina clericalis* from the early 12th century. Renaissance writers Geoffrey Chaucer, Giovanni Boccaccio and Poggio Bracciolini took their cue from ancient texts, in turn influenced the development of European narrative culture and later the creation of collections of stories and novels by Italian authors Antonio Francesco Doni (*I Marmi*, 1552) and Giovanni Francesco Straparola (*Le piacevole notti*, 1553), and later Giambattista Basile (*Il pentamerone*, 1674). The first collection of fairy tales, *Les Contes de ma mère l'oie* (The Tales of Mother Goose, 1697), intended primarily for children, was published by Charles Perrault. At the end of the 17th century, Jean de Mailly authored *Les illustres Fées* (The Illustrious Fairies, 1698). In France, a number of female salon writers were prolific, among them Marie-Catherine d'Aulnoy, Henriette-Julie de Murat, Marie-Jeanne de Villandor, Gabrielle-Suzanne de Villeneuve, and Jeanne-Marie Leprince de Beaumont.

Highly Great resonance in the Slovenian area was found in the works of the authors of the Reformation, which had an

impact significantly on the Slovenian Protestant writers and also the first Slovenian book with influences on Primož Trubar, Jurij Dalmatin, Adam Bohorič and Sebastijan Krelj; they incorporated into their works also various legends, fables and parodies of the Catholic clergy.

Contributing most to the Counter-Reformation were the sermons of Catholic priests, including the *Sacrum promptuarium* (1691–1707) of Tobia Lionelli, *Exercitia* (1734) by Jernej Basar, and *Palmarium empyreum* (1731, 1743) by Father Rogerij (Mihael Krammer). In the Baroque period, the stories were extensively collected by the polymath Baron Johann Weikhard Valvasor in *Die Ehre dess Herzogthums Crain (The Glory of the Duchy of Carniola, 1689)* with many anecdotes and accounts of the time. The Enlightenment brought works by many educated individuals, locally particularly around the intellectual circle of Baron Sigmund Zois. At the end of the 18th and in the 19th century, the first collections of narrative and lyrical traditions were being compiled on the initiative of Marko Pohlin, Urban Jarnik and Feliks Dev. The development of the study of folklore narrative and lyric poetry was significantly driven by Jernej Kopitar, Jacob Grimm and the Serbian collector and editor of folk narrative and lyrical tradition Vuk Stefanović Karadžić.

The Springtime of Nations in 1848, with its nation-building rebirth, further accelerated the collecting and researching of folklore. In the Slovenian area, narrative folklore was first collected by Miha Kastelic, Matevž Ravnikar - Poženčan, Anton Janežič, Matija Valjavec - Kračmanov, and followers of the mythological school Matija Majar Ziljski, Davorin Trstenjak, Ivan Navratil, Janez Majciger, Jožef Pajek and Gregor Krek. Realist orientations followed in the late 19th century when the philologists Karel Štrekelj and Matija Murko set the scientific foundations of Slovenian ethnology and folkloristics.

In the mid-20th century, Slovenian folkloristics was institutionalized in the Institute of Slovenian Ethnology founded in 1951 at the Slovenian Academy of Sciences and Arts, which was primarily made possible by the efforts of Ivan Grafenauer, the first head of the Institute, as well as Milko Matičetov and Niko Kuret.

This placed Slovenian folkloristics was placed on the international scientific map.

At the turn of the millennium, literary folklore has been profoundly shaped by the development of information society, the media and the Internet. Narrative folklore, which had evolved, expanded and transformed over time, lost its importance. The focus now turned to other forms of storytelling, not only urban legends and modern myths but also a diverse range of memetic content evolving globally on the Internet. This rapidly growing online phenomenon is shaping the landscape of contemporary narrative culture.

Knjiga predstavlja celovit prikaz razvoja in raziskovanja slovenskega folklornega pripovednega izročila v mednarodnem prostoru ter omogoča vpogled v pomemben segment slovenske kulturne dediščine in njenih ustvarjalnih tokov. Literatura in slovstvena folklor se medsebojno navdihujeta in zato pripovedno izročilo predstavlja ne glede na razdalje, tako prostorske kot časovne, skupno bogastvo številnih narodov. Posebna vrednost tega dela je predstavitev različnih teorij, od teorij forme do raziskav sodobnih narativnih oblik, ki sooblikujejo podobo pripovedne kulture danes.

Dr. Marjetka Golež Kaučič

ISBN 978-961-05-0554-9 19 €

efka dela etnologije, folkloristike
in kulturne antropologije